

Latvijas Universitātes
Filozofijas un socioloģijas institūts

Reliģiski- filozofiski raksti

XXI

Rīga
2016

UDK 2+17 (066) (08)

Re 515

Izdevums ir sagatavots *LU Filozofijas un socioloģijas institūta* projektā “Reliģiskās pieredzes tematizācija post-liberālā garīguma situācijā: Latvijas gadījums.”

Izdevums rekomendēts publicēšanai ar *LU Filozofijas un socioloģijas institūta* Zinātniskās padomes 2016. gada 26. septembra sēdes lēmumu.

Galvenā redaktore: **Solveiga Krūmiņa-Koņkova**

Redaktori: **Jānis Nameisis Vējs, Māra Grīnfelde**

Izdevuma redaktore: **Inese Runce**

Literārā redaktore: **Arta Jāne**

Maketētāja: **Margarita Stoka**

Vāka dizaina autori: **Kārlis Koņkovs, Matiss Kūlis**

Vākam izmantots fotoattēls “Feimaņu krusta nesējs” no Latgales Kultūrvēstures muzeja krājuma.

Fotogrāfs Aleksandrs Bondarenko. Izdevumā izmantoti arī fotoattēli no Kristīnes Ogles personiskā arhīva.

Zinātniskās redakcijas kolēģija

Latvijas Universitāte:

Dr. phil. asoc. profesore **Ella Buceniece**; Dr. phil. **Solveiga Krūmiņa-Koņkova**; Dr. habil. phil. akademiķe, profesore **Maija Kūle**; Dr. hist. eccl., docents **Andris Priede**; Dr. habil. phil. profesore **Māra Rubene**; Dr. hist. **Inese Runce**; Dr. phil. profesors **Igors Suvajevs**

Ārzemju locekļi:

Ekaterina Anastasova, Ph.D., Associate Professor, Institute of Ethnology and Folklore Studies with the Ethnographic Museum at the Bulgarian Academy of Sciences, Bulgaria; **Eileen Barker**, Ph. D., OBE, FBA, Professor of Sociology with Special Reference to Study of Religion, *The London School of Economics and Political Science*, U.K.; **Gloria Durka**, Ph.D., Professor, Director, Ph.D. Program in Religious Education, Graduate School of Religion and Religious Education, Fordham University, U.S.A; **Massimo Introvigne**, Ph. D., Director of *The Center for Studies on New Religions (CESNUR)*, Torino, Italia; **Tõnu Lehtsaar**, Ph.D., Professor of Psychology of Religion, Faculty of Theology, *University of Tartu*, Estonia; **Massimo Leone**, Ph.D., Dr.Hist.Art, Research Professor of Semiotics and Cultural Semiotics at the Department of Philosophy, *University of Torino*, Italy; **Sebastian Rimestad**, Ph.D., *University of Erfurt*, Germany; **Dalia Maria Stančienė**, Ph.D., Professor, Department of Philosophy and Culture Studies, *Klaipėda University*, Lithuania

Reliģiski-filozofiski raksti ir anonīmi recenzēts periodisks izdevums ar starptautisku zinātniskās redakcijas kolēģiju. Tā mērķis ir padziļināt lasītāju zināšanas par reliģiski filozofisko ideju vēsturi, attīstību mūsdienās un to vietu Latvijas un Eiropas kultūrā. Iznāk vismaz vienu reizi gadā latviešu un angļu valodā.

Reliģiski-filozofiski raksti pieejami arī Centrālās un Austrumeiropas Interneta bibliotēkā (Central and Eastern European Online Library, CEEOL), EBSCO un SCOPUS datubāzē.

Religious-Philosophical Articles is a double-blind peer reviewed periodical with international editorial board. It publishes articles aimed at deepening readers' knowledge and understanding on history of religious philosophical ideas, their development in nowadays and their place in the Latvian and European culture. It is published at least once a year in Latvian and English.

Editions of *Religious-Philosophical Articles* are available in Central and Eastern European On-line Library, CEEOL, as well as in EBSCO and SCOPUS data-bases.

© Latvijas Universitātes *Filozofijas un socioloģijas institūts*, 2016

ISSN 1407-1908

SATURS/ CONTENTS

Solveiga Krūmiņa-Koņkova

Par jezuītu mantojumu. 5

About Jesuit Heritage. 7

Jānis Meļņikovs SJ

Jezuīti Latvijā: pagātne, tagadne un nākotne 9

Summary. Jesuits in Latvia: Past, Present and Future. 12

Liudas Jovaiša

The Last Jesuits in Courland and Their Fate after 1773 14

Kopsavilkums. Pēdējie jezuīti Kurzemē un viņu liktenis
pēc 1773. gada 59

Jānis Priede

Jēzus parādīšanās Jaunavai Marijai Ignācija Lojolas
“Garīgajos vingrinājumos” 60

*Summary. The Appearance of Jesus to the Virgin Mary
in Ignatius Loyola’s Spiritual Exercises 86*

Reinis Norkārklis

Jezuītu svētie, svētīgie un godināmie Latvijā
17.–19. gadsimtā 94

*Summary. Jesuit Saints, Blesseds and Venerables in Latvia
in the 17th–19th Centuries 113*

Kristīne Ogle

Jelgavas “Uzvaras Dievmāte” 116

Summary. Our Lady of Victory of Jelgava 147

Andris Priede

Staņislavs Kučinskis – pirmais latviešu jezuits
ar Triju Zvaigžņu ordeni 150

*Summary. Staņislavs Kučinskis. The first Jesuit – Recipient
of the Order of Three Stars 160*

Inese Runce

Jezuītu ordenis un renesanses laikmeta ideju ienākšana Baltijā 164

*Summary. The Jesuit Order and Incoming of the Renaissance Ideas
in the Baltics 183*

Filips Henrijs Blāsens

Mūsdienu katoļu misijas sākums Igaunijā (1921–1930) 185

*Summary. The Beginnings of the Present-Day Catholic Mission
in Estonia (1921–1930) 201*

Personu rādītājs 203

PAR JEZUĪTU MANTOJUMU

Reliģiski-filozofiski raksti XXI šoreiz pievērsušies Latvijas kristietības vēsturei, sniedzot ieskatu starptautiskajā konferencē “Jezuītu kultūrvēsturiskais mantojums Latvijā”, kura notika Rīgā 2014. gada 7. un 8. novembrī. Konferenci organizēja toreiz vēl LU aģentūras “LU Filozofijas un socioloģijas institūts” reliģijpētnieki sadarbībā ar Lietuvas–Latvijas jezuītu provinci.

Jēzus brālības (Societas Jesu) jeb jezuītu darbība Livonijā ir saistīta ar kontrreformācijas tendenču pastiprināšanos Livonijā 16. gadsimta beigās. Jezuīti pirmoreiz ienāca Livonijas teritorijā tā sauktajos poļu laikos, 1582. gadā izveidojot savu kolēģiju un skolu Jēkaba baznīcas paspārnē. Skolā mācīja arī latviešu valodu. Vēlāk jezuītu skolas tika dibinātas arī Jelgavā, Cēsīs, Daugavpilī, Skaistkalnē un Ilūkstē. Tādējādi jezuīti ir atstājuši nozīmīgu ieguldījumu ne tikai katolicisma nostiprināšanā, bet arī latviešu izglītošanā. Viņu garīgais mantojums ir arī psalmu dziedājumu tradīcijas un baroka sakrālā arhitektūra, kā arī ieguldījums latgaliešu rakstu valodas un laicīgās literatūras, suitu lokālās un latgaliešu reģionālās identitātes attīstībā.¹ Savukārt jezuītu relācijas ir nenovērtējams Latvijas reliģiskās vēstures avots.

Jezuītu kultūrvēsturiskajam mantojumam, kā arī izcilām jezuītu personībām, kuru dzīve un darbība bijusi saistīta ar Latviju, bija veltīti 2014. gada konferences referāti. Konferencē uzstājās pētnieki no LU Filozofijas un socioloģijas institūta Inese Runce, Māra Kiope un Rihards Kūlis,

¹ Runce Inese. Svin jezuītu ordeņa atjaunošanās 200. gada dienu. *Katoļu Baznīcas Vēstnesis*. Nr. 22 (502), 2014. gada 22. novembrī. Pieejams arī tiešsaistē: <http://www.kbvestnesis.lv/index.php/sakums-jaunumi/latvija/1787-svin-jezuitu-ordena-atjaunosanas-200-gada-dienu> [Skatīts 16.11.2016.]

kā arī pētnieki Andris Priede un Reinis Norkārklis no LU Teoloģijas fakultātes un Jānis Priede no LU Humanitāro zinātņu fakultātes, Kristīne Ogle no Latvijas Mākslas akadēmijas, kā arī Skaidrīte Kalvāne (Māsa Klāra PIJ) no Rīgas Augstākā reliģijas zinātņu institūta. Konferences darbā piedalījās arī Lietuvas–Latvijas jezuītu provinces provinciālis Gintars Vitkus, bet jezuītu 1579. gadā dibināto Viļņas Universitāti pārstāvēja Liudas Jovaiša.

Lielāko daļu konferencē nolasīto referātu, nu jau kā plašākus rakstus, publicējam šajā *Reliģiski-filozofisku rakstu* laidienā, lai neklātienē ar jezuītu garīgo mantojumu varētu iepazīties visi, kurus interesē jezuītu un plašāk – kristietības vēsture Latvijā.

Solveiga Krūmiņa-Koņkova

ABOUT JESUIT HERITAGE

Forword

Religious-Philosophical Articles XXI this time focuses on the history of Christianity in Latvia, providing insight into the international conference “Culture-historical heritage of Jesuits in Latvia”, which took place in Riga on the 7th and 8th of November, 2014. The conference was organised by the researchers of the Institute of Philosophy and Sociology, which was then an agency of the University of Latvia, in cooperation with the Lithuanian-Latvian Jesuit Province.

Activities of the *Brotherhood of Jesus (Societas Jesu)* or Jesuits in Livonia are linked to the trends of the intensification of Counter-Reformation in Livonia in the late 16th century. The Jesuits first appeared in the territory of Livonia in the so-called “Polish times”, they established Collegium and school at the St. Jacob’s Church in 1582. Later, the Jesuits established their schools in Jelgava, Cēsis, Daugavpils, Skaistkalne and Ilūkste. Along with religious subjects, the Latvian language was also taught in these schools. Thus, the Jesuits have left a significant contribution not only to the strengthening of Catholicism but also to the development of education of the Latvians. The spiritual heritage of Jesuits is also the psalm-singing tradition and sacral Baroque architecture, as well as the contribution to the elaboration of the Latgalian written language and secular literature, local Suite and regional Latgalian identity.¹ The Jesuit Relations, in their turn, are an invaluable source of Latvian religious history.

¹ Runce, Inese. Svin jezuītu ordeņa atjaunošanas 200. gada dienu. *Katoļu Baznīcas Vēstnesis*. Nr. 22 (502), 2014. gada 22. novembrī. Pieejams arī tiešsaistē: <http://www.kbvestnesis.lv/index.php/sakums-jaunumi/latvija/1787-svin-jezuitu-ordena-atjaunosanas-200-gada-dienu> [Skatīts 16.11.2016.]

Papers of the conference were devoted to Jesuit historical and cultural heritage, as well as to prominent Jesuit personalities, whose lives and activities are connected with Latvia. Researchers Inese Runce, Māra Kiope and Rihards Kūlis from the Institute of Philosophy and Sociology, as well as Andris Priede and Reinis Norkārklis from the Faculty of Theology and Jānis Priede from the Faculty of Humanities of the University of Latvia, were among the speakers. Kristine Ogle from the Latvian Academy of Arts, as well as Skaidrite Kalvāne (Sister Clara PIJ) from Riga Higher Institute of Religious Science also presented the results of their scientific work. The conference was also attended by the Lithuanian - Latvian Jesuit Provincial Gintaras Vitkus, but Liudas Jovaiša represented Vilnius University founded by Jesuits in 1579.

In this issue of the *Religious-Philosophical Articles*, we publish the most of the papers presented at the conference to make available them to everybody who is interested in the history of Jesuits and Christianity in Latvia.

Solveiga Krūmiņa-Koņkova

JEZUĪTI LATVIJĀ: PAGĀTNE, TAGADNE UN NĀKOTNE

Pāvests Pijus VI ar bullu “Rūpes par visu Baznīcu” (Sollicitudo Omnium Ecclesiarum) 1814. gadā atjaunoja jezuītu ordeni, kuru pāvests Klements XIV 1773. gadā bija slēdzis. Taču mūsdienu Latvijas teritorijā, kas tajā laikā bija Krievijas impērijas sastāvā, pateicoties ķeizarienes Katrīnas II lēmumam neizsludināt pāvesta bullu, ar kuru ordenis tika slēgts, ļāva jezuītiem darboties un dot savu pienesumu kultūras, izglītības un zinātnes jomās.

Ir apritējuši 200 gadi kopš ordeņa atjaunošanas un šo notikumu Jezuītu ordenis pēdējo gadu laikā atzīmē visur, kur vien jezuīti ir klātesoši un kalpo: draudzēs, universitātes, skolās, žēlsirdības organizācijās u.c. Arī Latvijā, pateicoties Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtam, tiek svinēts šis notikums. Tādēļ gribas izteikt visdziļāko pateicību un prieku Latvijas reliģijpētniecības un filozofijas skolas pētniekiem par šo iniciatīvu organizēt konferenci par jezuītu kultūrvēsturisko mantojumu Latvijā, kas tika veltīta jezuītu ordeņa atjaunošanas gadadienai. Šī konference ir īpaši nozīmīga jezuītu ordenim, jo sakrīt ar jezuītu ordeņa atjaunošanu Latvijā, kad pēc daudziem gadiem šeit tiek nodibināta pastāvīga Jezuītu ordeņa klātbūtne.

Jezuītu ordeņa jeb pilnā nosaukumā Jēzus Sadraudzība, latīniski *Societas Iesu*, kuru bask Ignācijs no Lojolas dibināja 1540. gadā, par savu ordeņa moto izvirzīja izteicienu, bet vienlaikus arī garīgās dzīves

un kalpošanas ideālu *Ad Majorem Dei Gloriam*, ko bieži var pamanīt kā abreviatūru A.M.D.G. sakrālajā arhitektūrā, glezniecībā, grāmatniecībā u.c. un kas tulkojumā latviski skan “visu lielākam Dieva godam”. Ordeņa ideāls un principi tika izveidoti un attīstīti Ignācija no Lojolas “Garīgajos vingrinājumos”, kas kalpo par pamatu jezuītu garīgumam un darbībai. Pats Ignācijs ir norādījis, ka jezuītu ordeņa uzdevums ir aizstāvēt un izplatīt ticību un veicināt progresu kristīgajā dzīvē, ko līdz pat mūsdienām dažādos veidos jezuīti īsteno, darbojoties garīgajā jomā, zinātnē, kultūrā vai sociālā sfērā.

Ignācijs no Lojolas kopā ar saviem līdzdibinātajiem centās šo ideālu īstenot savā dzīvē un nodot to tālāk cilvēkiem, pie kuriem devās kalpot. Tas ļāva jezuītiem attīstīties, augt un sasniegt izcilus rezultātus ikvienā jomā, kur viņi darbojās, bet tas arī noveda pie dažādām intrigām, aizspriedumiem, priekšstatiem un nostāstiem, kas ir noticis dažādu ārējo politisko apstākļu un nereti arī ordeņa paša attieksmes dēļ. Neatkarīgi no tā, šī konference, kas notika pirms diviem gadiem Rīgā, ļāva paskatīties un nedaudz dziļāk apzināt to kultūrvēsturisko mantojumu, ko Jezuītu ordenis ir devis Latvijā un kas šodien ļauj ticēt, ka jezuīti vēl joprojām var dot savu artavu mūsu valsts labā.

Jezuītu ordeņa ģenerālis priesteris Adolfo Nikolass Jezuītu ordeņa atjaunošanas gadadienas svētkos uzsvēra Ignācija no Lojolas aicinājumu: “...lūgt Dievam žēlastību apzināties visu labo, ko mēs esam saņēmuši, lai to, atpazīstot ar pateicību, mēs spētu mīlēt un kalpot Dievam visā.” Nikolass norāda, ka šie svētki nav nostalgiska lūkošanās pagātnē, bet gan centieni izvērtēt un novērtēt pagātni, lai ar jaunu enerģiju un degsmi jezuīti varētu darboties nākotnes labā. Un šī konference mums – jezuītiem palīdz atbildēt uz šo ģenerāļa aicinājumu un lūkoties nākotnē ar daudz skaidrāku apziņu par savu misiju.

Visbeidzot es vēlos izcelt kādu domu no pāvesta Franciska apustuliskā pamudinājuma “Evangēlii Gaudium” (Evaņģēlija prieks), kura latviskais tulkojums, pateicoties tulkotājam prof. Ēvaldam Ikauniekam, tika atklāts konferences sākumā. Pāvests Francisks saka: “Būt par kristieti nav ētisko izvēļu vai cēlu ideju rezultāts, bet gan sastapšanās ar notikumu, personu,

kas dod dzīvei jaunu horizontu un noteiktu virzienu.” Savā ziņā arī šī konference Jezuītu ordeņa atjaunošanas godam un devumam Latvijā, pateicoties tik daudzu vēsturnieku un filozofu devumam, ļauj sastapties ar ordeni, kas, es ceru, ir devis un turpinās dot jaunu iespēju, virzienu un horizontu ikvienam, kuram tas būs vajadzīgs. Noslēgumā es vēlos Lietuvas–Latvijas Jezuītu provinces vārdā vēlreiz izteikt pateicību par ieguldīto darbu un vēlēt sekmes Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūtam un visiem, kuri rūpējās par šīs konferences organizēšanu un norisi.

The Jesuits in Latvia: Past, Present, Future

Summary

By issuing of the bull *Sollicitudo Omnium Ecclesiarum* in 1814, Pope Pius VI restored the Order of Jesuits, closed by Pope Clement XIV in 1773. Yet, in the territory of Latvia, which at that time was within the Russian Empire, the Empress Catherina the Great ignored the Pope's bull and allowed the Jesuits to continue in their educational and cultural work.

200 years have passed since the restoration, and the Jesuit Order is celebrating this occasion wherever the Jesuits are involved in the work of parishes, universities, schools and charitable organisations. In Latvia due to the efforts of the Institute of Philosophy and Sociology of the University of Latvia suitable commemoration is taking place. I want to express my deepest gratitude to the specialists of religious studies for the initiative to set up a conference about the Jesuit contribution to the cultural heritage of Latvia. The academic conference was dedicated to the anniversary of the restoration of the Order of Jesuits. This conference was of the utmost importance because it served to permanently re-establish the work of the Order here.

The full name of the Order is the Society of Jesus (*Societas Jesu*), established by a basque Ignatius Loyola in 1540. He set the motto of the Order, which is the spiritual ideal *Ad Majorem Dei Gloria*, often to be met with in the abbreviated form as A.M.D.G. in the sacred art, painting, book publishing. It is translated into Latvian as *Gods Dievam Augstībā*.

The ideals and the principles of the Order, presented in the *Spiritual Exercises* of Ignatius Loyola form the bases of the Jesuit spirituality. Ignatius himself had pointed out that the primary task of the Jesuits is to

defend and to proliferate the faith to enhance the progress of the Christian life. This task is followed by Jesuits in manifold ways by partaking in the spiritual life, in the humanities, sciences, culture and the social sphere.

Ignatius Loyola and his followers attempted to implement these principles in their lives and passed them over to the people whom they served. This work made it possible for the Jesuits to achieve excellent results in all spheres; it has also served as a cause of intrigues, pre-conceived opinions, disfigurments of facts, due to some external and internal factors. Regardless of this, the conference mentioned above, which took place a couple of years ago in Riga offered an opportunity to have a closer look at the cultural and historical heritage, concerning the contribution of the Order of the Jesuits in the past and the present-day situation in Latvia.

During the celebrations of the restoration of the Jesuit Order, the General of the Order priest Adolfo Nicolas reminded of Loyola's appeal to "pray to God for mercy and to be thankful for everything we have received, so that by recognising this we would be able to live and serve in God's name".

Nicolas points out that the celebrations are not just nostalgic veneration of the bygone events; it is an attempt to analyse the past and to acquire new energy, so that Jesuits could work for the future. This conference helps us – the Jesuits – to respond to the General's call and to more clearly apprehend our mission.

In the end, I want to underline one thought of apostolic encouragement of Pope Francis in *Evangelii Gaudium*, the Latvian translation of which, thanks to the efforts of translator professor Ēvalds Ikaunieks, was delivered at the beginning of the Conference. Pope Francis says: To be Christian is not the result of the ethical choice or lofty ideas; it is a meeting with a person that imparts to your life new horizons and a new direction. In this vein the conference in Latvia to commemorate the re-establishment of the work of the Jesuit Order – thanks to the contribution of so many historians and philosophers – will avail an opportunity, I hope, to open up new horizons to everyone in need. In the end, I want in the name of the Latvian and Lithuanian Jesuit Province to express my thanks for the work done and to commend the Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia.

THE LAST JESUITS IN COURLAND AND THEIR FATE AFTER 1773

The first Jesuits permanently settled in Courland in the second half of the 17th century. It was the 'third wave' of the establishment of the Society of Jesus in the Latvian lands. At first, the short-lived college of Rīga and residence of Cēsis (1582–1625) served as a basis for the Jesuit activities in Vidzeme. Later on, the foundation of the residence in Daugavpils in 1630 (elevated to the rank of college in 1761) with numerous missionary stations attached to it was a starting point of long and continuous presence (until 1820) of the Society in Latgale. The first Jesuit community to be founded in Courland was the mission in Skaistkalne (in 1660). Subsequently, Jesuits settled in Jelgava (residence since 1690, united with the mission in Skaistkalne), and a residence in Ilūkste was opened in 1690. After the division of the Lithuanian Jesuit Province in mid-18th century, in 1761 residence of Ilūkste was elevated to the rank of a college, and both Jesuit communities in Jelgava and Skaistkalne started functioning as two independent residences.

The aim of this paper is to characterize the group of the Jesuits active in Courland in 1773 and to follow both their collective and individual fates after the suppression of the Society. The most important sources which provide information about the members of the Society until 1773 are the annual and triennial catalogues, fragments of which were pub-

lished by Joseph Kleijntjens SJ¹. The last printed catalogue of the province prepared for the year 1773/74² served as a basis for the characteristics of the group of Couronian Jesuits³. The information of Kleijntjens concerning the lives of the Jesuits prior to 1773 has been supplemented by: a) the data contained in the annual catalogues preserved in *Archivum Romanum Societatis Iesu* (1757/58, 1759/60, 1763/64, 1766/67, 1767/68, 1769/70, 1771/72), in the Wróblewski Library in Vilnius (1756/57, 1770/71), and Vilnius University Library (1768/69, 1772/73), and b) the data from the card index of Fr Paulius Rabikauskas preserved in Vilnius Jesuit House (one can usually find more exact places of origin of Varmian Jesuits there⁴). The majority of the facts concerning the fate of the Jesuits after 1773 are taken from the biographical entries of the encyclopedial dictionary of the Jesuits in the lands of Poland and Lithuania⁵ and from the *opus* of Jan Poplatek⁶. Dates and places (the latter ones are given only in the cases when profession took place in Ilūkste, Jelgava, or Skaistkalne) of the vows of the professed Jesuits are indicated according to the information

¹ *Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa archīvos*, II daļa (= Latvijas vēstures avoti, III sējums), sakārtojis Dr. J. Kleijntjenss, Rīgā, 1941 (further on – Kleijntjenss, II).

² *Catalogus brevis personarum et officiorum Provinciae Lituanae Societatis Iesu ex anno 1773 in annum 1774*, Vilnae: Typis S. R. M. et Reipublicae Academicis Societatis Iesu, [1773]. I used the only one copy known to me which is preserved in the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius (L-18 / 176). Once it belonged to the Basilian monastery of the Holy Trinity in Vilnius.

³ It is worth noticing that the catalogue notes two Jesuit teachers in Skaistkalne – Antonius Smoleński and Stanislaus Szteyn – who were omitted in the publication of Kleijntjens.

⁴ Rabikauskas used the information about the students of Braunsberg College published by Georg Lühr: *Die Schüler des Braunsberger Gymnasiums von 1694 bis 1776*, Braunsberg: Historische Verein für Ermland, 1934.

⁵ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy w latach 1564–1995*, ed. Ludwik Grzebień et al., Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1995 (further on – *Encyklopedia*).

⁶ Jan Poplatek, *Komisja Edukacji Narodowej: Udział byłych jezuitów w pracach Komisji Edukacji Narodowej*, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1973 (further on – *Poplatek*).

contained in original manuscript formulas⁷. The data about the academic degrees is taken from the register of promotions of Vilnius University⁸. No reference to these main sources of personal information is given in the text⁹; a few exceptions have been made in the cases of occasional and incidental information contained in the hitherto unused primary (manuscript) sources as well as the information provided by Reinis Norkārklis (in the tables referred to as *Norkārklis*) to whom the author wishes to express his most sincere gratitude.

In addition to the personal data of the Jesuits active in Courland, some important sources concerning the situation of the former Jesuits in Courland after the suppression are quoted from the publication of Kleijntjens¹⁰.

The Last Jesuits of Courland in 1773: General Characteristics

In the moment of the suppression of the Society of Jesus residences of Jelgava (11 persons) and Skaistkalne (8 persons) were among the smallest Jesuit communities in the Lithuanian Province (alongside with the residence of Merkinė). On the other hand, college of Ilūkste with 22 Jesuits (in 1773) was a medium-size community, comparable with the house of the third probation and community of the professed Jesuits (*domus professa*) in Vilnius, or with the colleges in Braniewo and Zhodzishki. 12 Jesuits

⁷ The formulas preserved in different sections of the Archivum Romanum Societatis Iesu were registered in *Polonica w Archiwum Rzymskim Towarzystwa Jezusowego*, t. 1–5, eds Andrzej Paweł Bieś, Robert Danieluk, Ludwik Grzebień, Marek Inglot, Kraków: Ignatianum – Wydawnictwo WAM, 2002–2008.

⁸ *Laureae academicae seu Liber continens... catalogum promotorum... in alma academia Vilnensis Soc. Iesu / Akademijos laurai...*, eds Morkus Svirskas, Irena Balčienė, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1996.

⁹ Exceptions are made (by noting, *Encyklopedia*, or *Poplatek*) when the information about the fate of a person after 1773 placed in the table is composed from different (and not just those two main) sources.

¹⁰ *Latvijas vēstures avoti jezuitu ordeņa arhīvos*, I daļa (= Latvijas vēstures avoti, III sējums), sakārtojis Dr. J. Kleijntjens, Rīgā, 1940 (further on – Kleijntjens, I).

formally attached to the communities in Ilūkste and Jelgava in fact were fathers missionaries active in Bebrene, Likсна, Subate, Svante, Līvberze, Sēme, Rīga (Latvia), Lauksodis (Lithuania), and Vidzy (Byelorussia).

Table no. 1. Number of Jesuits in Courland in 1773

Jesuit community	Fathers	Clerics / scholastics	Lay brothers	Total
Ilūkste	15 (8 residents, 7 missionaries)	3	4	22
Jelgava	10 (5 residents, 5 missionaries)	1	–	11
Skaistkalne	6	2	–	8
Total	31 (19 residents, 12 missionaries)	6	4	41

In the year 1773 communities of Ilūkste, Jelgava and Skaistkalne numbered 41 Jesuit (31 fathers, 6 scholastics, or students, and 4 lay brothers); this equalled to 6.3 per cent of the total number of Jesuits in the Lithuanian Province. However, the percentage of Jesuit fathers in Courland was higher, and came to nearly 10 per cent. This could be explained by two reasons. First of all, in Courland we should notice the absence formation institutions of the Society filled with novices and students. On the other hand, there was a great demand for missionary priests who had to fulfill their pastoral ministry in numerous missionary stations of the region.

The average age of Couronian Jesuits¹¹ was 43.2 years: 48 years for lay brothers (from 40 to 58), 46.2 years for fathers (from 31 to 71), and 24.3 years for scholastics (from 19 to 29). Fathers missionaries were usually younger (predominantly from 31 to 49, average age 42.75), than resident fathers – their average age was 48.4 (39.6 in Jelgava, 48.5 in Ilūkste, and 55.5 in Skaistkalne). The Jesuit community in Skaistkalne (average

¹¹ December 23, 1773 (the eve of the death of Fr Michael Butowicz) is taken as the moment for counting the age.

age 48 years) was older than the companions in Ilūkste (average age 43.3 without the missionaries, or 42.6 including the missionaries) and Jelgava (average age 37.0 without the missionaries, or 44.8 including missionaries).

The most important groups according to geographical origin among Couronian Jesuits were Samogitians (8), Varmians (8), and Lithuanians (6). At least 3 Jesuits were natives of Livonia (Latgale); there were also single representatives of Courland, Prussia, Ruthenia (Byelorussia), Masovia, Bohemia and France. It is interesting to note that all Jesuits of Livonian and Couronian origins were active in Ilūkste or its surroundings.

Apart from the 'common' Polish language, Latvian, Lithuanian and German were also frequently spoken. As much as we can learn from incomplete information (in addition, we have completely no information about two Jesuit priests, Zakrzewski and Micewicz), at least two fathers (Couronian Gietulewicz in Ilūkste and Varmian Klein in Skaistkalne) were familiar with all those four languages. At least thirteen Jesuit fathers were able to use three, and at least eleven – two languages important in this region. Thus it appears that at least 26 Jesuit priests out of 31 in Courland could communicate in more than one language (from those four mentioned above). German apparently was more important in Jelgava and Skaistkalne, and both Latvian and Lithuanian more widely practiced in Ilūkste. Lithuanian was scarcely known by the residents in Skaistkalne – probably, due to the fact that church in Skaistkalne was frequented mostly by German, Polish, and Latvian speaking people. Presumably no Jesuit was able to speak Lithuanian in Jelgava. Fathers missionaries predominantly were able to communicate in Polish (10.5¹²) and Lithuanian (7.5), while Latvian (5.5) and especially German (3.0) were known less. However, if we exclude four missionaries active outside Courland (i. e. in Vidzy and Lauksodis), the knowledge of Latvian among 7 fathers (5.5) would be better than of Lithuanian (3.5) and German (2.0).

¹² 0.5 means imperfect knowledge of a language.

The Fate of the Jesuits and Their Communities in Courland

The publication of the papal brief announcing the suppression of the Society in the mid-January of 1774¹³ meant the official dissolution of the Jesuit communities in Ilūkste, Jelgava and Skaistkalne. This implied the sequestration of the Jesuit property which in Courland was carried out – not without clashes¹⁴ – both by the Commission for National Education of the Polish–Lithuanian Commonwealth, on one hand, and by the Duke of Courland, on the other hand: the latter took over the properties extant in his dominion, and the first one owned the estates located in the territory of the Grand Duchy of Lithuania¹⁵. This meant that neither Commission, nor the Duke were ready to take over the full responsibility of decent compensation and to ensure that the pastoral and educational work hitherto performed by the Jesuits would be continued. In addition, due to the malefactions by 1776 ‘the Educational Fund had been stripped of at least a third the Jesuit legacy’¹⁶. As late as 1786 the parish priest of Jelgava, Michael Antonius Folkmann, lamented that despite all efforts of the previous nuncios, the Commission for National Education did not fulfill its promise to secure the maintenance of at least two teachers – while 10 or even 12 Jesuits once had had a sufficient provision!¹⁷

The implementation of the suppression in the ecclesiastical sphere was within the competence of a bishop. Stephanus Joannes Giedraitis,

¹³ See the letter of the superior of Skaistkalne Residence, Fr Emmanuel Rousselet (July 7, 1774), Kleijntjens I, no. 19, p. 511.

¹⁴ *Ibid.*, p. 512.

¹⁵ See the same letter: “...sustinui binam lustrationem, unam Reipublicae quae capitalia censusque ab anno non solutos et quicquid in Lithuania est in sequestro accepit; alteram a Celsissimo Duce Curlandiae designatam, quae agros, colonos duos, jurisdictionem in fundo ecclesiae sitam, imo et praediolum domesticum sequestravit, solo coemeterio et area domus relicta...”, *ibid.*, p. 511.

¹⁶ Richard Butterwick, “Catholicism and Enlightenment in Poland-Lithuania”, in: *A Companion to the Catholic Enlightenment in Europe*, eds Ulrich L. Lehner, Michael Printy, Leiden-Boston: Brill, 2010, p. 328.

¹⁷ Rev Folkmann to nuncio Saluzzo (July 24, 1786), Kleijntjens I, no. 44, p. 547.

bishop of Livonia, as well as many others, secured the possibility to use the services of former Jesuits as diocesan priests¹⁸. Thus, notwithstanding the prohibition to wear a specific Jesuit garment and to live in a community, the formal act of suppression did not necessarily bring to an end the informal ties between the former companions. We may ask: how deeply the suppression affected the ordinary everyday life of the former Jesuits? What was the fate of the each Jesuit community and its individual members¹⁹ after this crucial turning-point?

Ilūkste College

The fates of the members of Ilūkste College (see table no. 2), the most important Jesuit house in Courland, suggest that this community succeeded in continuing its mission in the most effective way. This is clearly evident from the fact that even 10 (out of 11) fathers and scholastics active in Ilūkste remained in the former college and continued their pastoral and, especially, educational mission which came to an end when the Priests of the Mission (the Lazarists) settled in Ilūkste in 1787.

The first reason of such stability could have been the attachment of the senior fathers (from 57 to 71 years of age) to the region and to the place. All four senior fathers of Ilūkste College had been connected with a local community for a long time (approximately for two decades), and Fr Dominicus Morikoni had even been in the same office of the spiritual father for 20 years. In addition, senior fathers were aging, and it was rather complicated for them start a new life elsewhere. They remained in Ilūkste and all died within a couple of years.

Three (out of four) junior fathers (from 31 to 41 years of age) and all three scholastics also remained in Ilūkste dedicating themselves to school activities – despite the fact the two of them (Fr Bartholomaeus Rukiewicz and Fr Joannes Zakrzewski) were just newcomers. Scholas-

¹⁸ Bp Giedraitis to nuncio Garampi (April 4, 1774), *ibid.*, no. 7, p. 499.

¹⁹ Due to the fact that there is practically no possibility to find necessary information about Jesuit lay-brothers after 1773, their fate is not discussed in the paper.

tics must have just continued their teaching activities. Fr Zakrzewski, the prefect of the school in 1773, quite naturally became the director of the post-Jesuit school. It is worth noticing that on the eve of suppression of the Society he was awarded with the titles of doctor of philosophy and canon law. This was quite a frequent case in order to secure the future of ex-Jesuits, and it might have helped Fr Zakrzewski indeed²⁰. Two other fathers adapted themselves to the new situation. The first one, Jacobus Augar, employed as a preacher and a chaplain of the sodality of citizens in 1773, had to remember his previous experience of a teacher²¹, and the second one, Fr Rukiewicz, switched from lecturing on philosophy to teaching poetics, rethorics, history, geography, and geometry. He remained in Ilūkste as a teacher even after the settlement of the Priests of the Mission in 1787. Together with the mentioned Fr Rukiewicz and Fr Augar, the most dedicated to teaching must have been Antonius Hintz, later employed as a teacher in Navahrudak. The commitment of the Ilūkste Jesuits to the educational mission reflects the general tendency of the Jesuits in the Commonwealth (and especially in Lithuania)²².

A community of six former Jesuits, teachers and priests, survived in Ilūkste at least for six years, until 1779, and it seems that 7 former Jesuits were resident in Ilūkste in 1780²³. The original group must have been consolidated by the arrival of former companions, Fr Dominicus Massulewicz (in 1798 he claimed he had spent two years as *mansionarius* in Ilūkste), Fr Matthaeus Juraha (in 1798 he claimed he had served as an assistant priest in Ilūkste for eleven years after his ordination in 1775)²⁴.

²⁰ On the other hand, this meant profanation of the academic titles, which during 400 years of history of Vilnius University were never conferred so easily and frequently as in the autumn of 1773.

²¹ This might have happened later, as Fr Augar is mentioned as a teacher only since 1780.

²² See Butterwick, *op. cit.*, p. 330.

²³ Jerzy Paszenda, *Budowle jezuickie w Polsce XVI–XVIII w.*, vol. 1, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, 1999, p. 35.

²⁴ Russian State Historical Archives (further on – RSHA), f. 822, opis 12, file no. 3576, ff. 285r, 293r.

In addition, Fr Joannes Buywid taught history and geography in Ilūkste from 1780 to 1787. He must have left the Society on his own initiative at some time after the suppression when he was a member of the community of Daugavpils, active as a Latvian missionary in Indrica²⁵. Similarly, an ex-Jesuit Antonius Alenkiewicz, who abandoned the Society in Daugavpils, became the senior parish priest in Ilūkste. His obituary informs that he served as a senior parish priest in Ilūkste for 12 years and suggests that due to the paternal government he succeeded to gain the affect of the other former-Jesuits and managed to keep them as a group²⁶. The introduction of the Priests of the Mission in 1787 and chronology of the life of Rev Alenkiewicz who rejoined the Society in Byelorussia in 1788 would prompt us that he must have become the parish priest of Ilūkste ca 1775-76. This would coincide with the death of the last rector of the College, Fr Powilewicz, in 1775. However, the historical sources only testify to the fact that Alenkiewicz was the parish priest of Ilūkste (*curatus Illuxtanensis principalis*) at least since 1781. It was then that he obtained two assistant priests, Andreas Hintz and Bartholomaeus Pancrzyński, both from Varmia, which were ordained by Bp Kossakowski in September, 1781, in Jonava²⁷. This fact signals that despite the probable attempts of Alenkiewicz to keep his old companions together, the dispersion of the former Jesuits was gradually in process. This may have been one of the reasons which led to the entrustment of the parish to the Priests of the Mission in 1787. We know that Bp Kossakowski initially contemplated upon inviting Lazarist Fathers to Skaistkalne. Perhaps the rapid decline of the post-Jesuit community in Ilūkste was one of the reasons to change the initial plan of the bishop?

The year 1787 must have been a crucial one for the former Jesuits in Ilūkste: after the introduction of the Priests of the Mission former

²⁵ See *Encyklopedia*, p. 81.

²⁶ Kleijntjens I, p. 461.

²⁷ *Acta curialia episcopalia... Iosephi Casimiri de Korwin Kossakowski, episcopi Livoniae et Curoniae, ab anno 1781 ad annum 1794-tum*, Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 57-B53 – 1419, ff. 3r–8v.

companions played only a minor role. Nevertheless, they were still active there. The last will of Fr Mathias Widziski, once a missionary in Bebrene, confirms the co-existence of the Lazarist Fathers and former Jesuits in Ilūkste at the moment (August 30, 1788)²⁸. Thus Fr Rukiewicz who was still teaching after 1787 must have been not a single one former Jesuit in Ilūkste – at least until 1790, when two Jesuits were reportedly active in Ilūkste²⁹.

The only person to leave the community of Ilūkste immediately after the promulgation of the suppression was Franciscus Rubowicz. He moved – indeed, not very far away – to the parish of Biržai. At first he became an assistant of his brother Michael, the local parish priest, and ‘inherited’ the office after his death in 1776. The possibility to obtain a place to work and live aside one’s own brother must have had the crucial influence upon Fr Rubowicz’s decision. Nevertheless, we can notice a couple of additional circumstances. In the moment of suppression Fr Rubowicz was acting as a missionary and preacher, and had nothing to do with the school; previously, from 1770 to 1773, he had also been acting as a Latvian missionary in Subate. Thus the experience (and perhaps vocation) of Fr Rubowicz as a missionary priest might have contributed to his decision to leave Ilūkste in favour of a Latvian-Lithuanian borderland parish. The diminution of the funds necessary to maintain former Jesuits must have also been an important reason for some members of the community (first of all, lay-brothers) to leave. Dire financial straits, however, affected the life of former Jesuits in Jelgava and Skaistkalne much more.

²⁸ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 120r-v. It is worth noticing that on October 1, 1788, a former Jesuit, Fr Massulewicz, then a parish priest of Dviete, was appointed by ecclesiastical authorities as an executor of the last will of his former companion (*ibid.*, fol. 117r-v).

²⁹ Paszenda, *op. cit.*, p. 35.

Table no. 2. Members of Ilūkste College in 1773

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Senior Fathers				
Joseph Powilewicz	Professed Jesuit of the 4 vows (1750-08-15, in Ilūkste), dr. philos. (1759-10-22), dr. theol. (1770?)	57	Samogitian	Lithuanian, Polish, imperfectly Latvian and French
Joseph Orwid	Professed Jesuit of the 4 vows (1752-11-01)	59	Samogitian	Lithuanian, Latvian (both perfectly), Polish
Dominicus Morikoni	Professed Jesuit of the 4 vows (1736-08-15)	71	Lithuanian	Lithuanian, Polish
Gaspar Gietulewicz	Professed Jesuit of the 4 vows (1746-02-20)	60	Couronian	Latvian, German, Polish, Lithuanian

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Rector since 1772	In Ilūkste since 1748 (with a break in 1758-61): professor of poetics and rhetoric, chaplain of the sodalities of students and citizens, prefect of the studies, tutor of the Sieberg children (10 years), spiritual father, prefect of the church and of construction works, missionary, <i>operarius</i> etc.; rector (1761-69)	Remained in Ilūkste and died there in 1775
Minister and procurator of the college; prefect of the church; <i>praefectus fabricae, sanitatis, horti et bursae, operarius</i>	Missionary in Bebrene (1754-55) and in Subate (1756-73)	Remained in Ilūkste and died there 1779-04-25
Spiritual father; <i>monitor</i> ; catechist of lay-brothers; <i>revisor litterarum</i> ; confessor	In Ilūkste almost uninterruptedly since 1751: at first Polish preacher, chaplain of the sodality of citizens and prefect of the library; subsequently spiritual father for nearly 20 years (since 1753)	Remained in Ilūkste and died there 1775-12-25
Invalid	Until 1755 active in Daugavpils and Courland (Ilūkste, Skaistkalne, Bebrene, Laucesa) for 16 years: professor, missionary, Polish and Latvian preacher and <i>operarius</i> ; since 1755 invalid in Ilūkste	Died before 1784

Table no. 2. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Junior Fathers				
Jacobus Augar	Professed of the 4 vows (1768-08-15, in Ilūkste)	41	Prussian	German, Polish
Bartholomaeus Rukiewicz	–	37	Samogitian	Lithuanian, Polish
Franciscus Rubowicz	With final vows (1772-08-15)	32	Lithuanian ³⁰ (born in the district of Upytė)	Lithuanian, Polish, Latvian
Joannes Zakrzewski	Dr philos. (1773-06-18); dr. theol. (1773-09-17)	31	Livonian; born in the district of Braslav ³²	?

³⁰ Sometimes noted as Couronian.

³¹ Jurgis Lebedys, *Lietuvių kalba XVII–XVIII a. viešajame gyvenime*, Vilnius: Mokslas, 1976, p. 176 (1796); RSHA, f. 822, opis 12, file no. 2943, fol. 219r (1798); file no. 3758, fol. 20v (1803).

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Preacher on Sundays, prefect of the library, chaplain of the sodality of citizens, <i>exhortator domus per vices</i> ; <i>operarius</i> ; confessor; consultor	In Ilūkste at least since 1763: Polish preacher, teacher of poetics and rhetoric, professor of moral theology, prefect of the school and the library, chaplain of the sodalities of students and citizens, confessor, <i>operarius</i>	Remained in Ilūkste, and was employed as an assistant priest in 1780 (<i>Norkārklis</i>), and as a teacher of geometry at least since 1780, but left the school in 1787 (<i>Poplatek</i> , 292)
Professor of philosophy; consultor	Taught grammar in Skaistkalne in 1763-65; came to Ilūkste having completed theology studies in 1773	Remained in Ilūkste: taught poetics, rhetoric until 1792 (<i>Poplatek</i> , 293), in 1780 taught history, geography and geometry, and was employed as an assistant priest (<i>Norkārklis</i>)
Latvian preacher and missionary	Missionary in Subate (1770-71), Latvian preacher, <i>operarius</i> and missionary in Ilūkste since 1771	Became an assistant priest of his brother Michael in Biržai; inherited the ministry of a parish priest in Biržai in 1776 (mentioned until 1803) ³¹
Preacher on feast days; prefect of the school; chaplain of the sodality of students; <i>exhortator domus per vices</i> ; <i>operarius</i> ; consultor	Arrived to Courland in 1773	Remained in Ilūkste and served as a director of the local school until 1779. Inspector of the schools in the Grand Duchy of Lithuania in 1775 (<i>Poplatek</i> , 443). Polish preacher in Ilūkste in 1780 (<i>Norkārklis</i>). Priest in Svente for 5 years ³³ . Assistant priest in Dviete, mentioned from 1788 (<i>Norkārklis</i>). Became the parish priest in Dviete ca 1802 ³⁴ ; still mentioned in 1820 ³⁵

³² RSHA, f. 822, opis 12, file No. 3576, fol. 285r.

³³ *Ibid.*

³⁴ *Ibid.*

³⁵ See the *elenchus* of the diocese of Vilnius for the year 1820.

Table no. 2. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Teachers				
Benedictus Korn	–	26	Livonian	Latvian, French
Ludovicus Wizgint	–	25	?	Latvian (<i>Poplatek</i> , 293)
Antonius Hintz	–	19	?	?

³⁶ Curiously enough, the catalogue of 1773/74 notes Antonius Hintz who entered the Society 1772-07-20, both as a second-year novice in Vilnius (p. 12), and as a teacher in Ilūkste (p. 24); the reference in the personal index is given only to the first case.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Teacher of poetics and rhetoric; historian of the local Jesuit community	–	Remained as a teacher of poetics and rhetoric in Ilūkste at least until 1780 (<i>Poplatek</i> , 292). Died after 1783 (<i>Encyklopedia</i>). In 1818 his commentaries on Horatius were published (<i>Poplatek</i> , 292)
Teacher of grammar and syntax	–	Remained as a teacher in Ilūkste at least until 1780 (<i>Poplatek</i> , 293). Re-entered the Society in Byelorussia at some time between 1780 and 1782 (<i>Encyklopedia</i>). Made 4 final vows of a professed Jesuit 1785-08-15. Died in Daugavpils 1803-01-31 (<i>Poplatek</i> , 293)
Teacher of <i>infima</i> ³⁶	–	Remained as a teacher in Ilūkste until 1779 (<i>Poplatek</i> , 292); dr. philos. 1775-06-23. Praised teacher in Novahrudak in 1779-89 (<i>Poplatek</i> , 313-4). He died shortly before 1809 (probably in 1808 or in late 1807) as a Livonian canon, dean of Novahrudak, and the parish priest of Starojelnia ³⁷

³⁷ See *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Dioecesi Vilmensi in annum Domini MDCCCLIX...*, Vilnae: Typographia Dioeciesana, [s. a.]. Antonius Hintz is not to be confused with an assistant priest in Bebrene and Rubene in 1790-1800, Andreas Hintz, ordained by Bp Joseph Casimirus Kossakowski as an assistant priest in Ilūkste in 1781 who was later (mentioned in 1813-16 directoriums of the diocese of Vilnius) a chaplain of the Sieberg family in Pilskalne. It was presumably the latter Hintz (and not Antonius) to make a provision for the Sieberg missionaries in order to maintain one emeritus priest in Courland. Both Hintzs were confused – and perhaps duplicated – in *Encyklopedia* (see pp. 215 and 825).

Table no. 2. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Lay brothers				
Casimirus Zurkowski	With final vows (1753-02-02)	58	?	?
Franciscus Kondratowicz	With final vows (1761-02-02)	54	?	?
Fridericus Morlok	With final vows (1771-08-15)	40	?	?
Petrus Drewnowski	With final vows (1765-02-02, in Ilūkste, and again 1787-11-03, in Daugavpils)	40	?	?

Jelgava Residence

The fate of the community of former Jesuits in Jelgava was undoubtedly the most dramatic in the region. In addition to the institutional conflicts which arose in the process of sequestration of Jesuit property, confusion was increased by the fact that the local Jesuit residence was functioning alongside the parish church, and the Jesuits were closely connected with the parish priest who was a member of secular clergy.

To make the things worse, the Jesuits in Jelgava were involved in a bitter internal conflict³⁸. Four rather young fathers (aged 33-37) together

³⁸ The internal conflict and the clashes with external authorities of the former Jesuits in Jelgava are described according to the report (January 9, 1774) of the official of the diocese of Livonia, Goldberger, who was apparently promulgating the papal brief on suppression in the name of the local bishop – see Kleijntjens I, no. 2, pp. 493-494.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
<i>Vestiarius, ianitor, sacristan, credentiarus, infirmarius</i>	In Ilūkste since 1767: procurator of Arona and socius of the procurator of Koņecpōle, <i>ianitor, credentiarus, infirmarius</i> , prefect of the family	?
Procurator of Koņecpōle and Arona	In Ilūkste since 1768: procurator of Koņecpōle (and of Arona since 1770)	?
Prefect of the family	In Ilūkste for all his religious life after the novitiate, since 1763: <i>socius</i> of the prefect of the construction works	Died in Daugavpils 1810-07-17
<i>Credentiarus</i>	In Ilūkste since 1757: <i>socius</i> of the procurator of the estates (especially Svente)	Died in Daugavpils 1793-12-05

with the scholastic opposed their superior Ignatius Žaba (who was aided by the officials of the Commission for National Education), claiming that Žaba's government was a despotical one, and that he should be responsible for the may-be-critical financial situation of the residence (fathers were not allowed to be informed about financial matters). Because of the conflict superior Žaba left his community secretly, and escaped to an estate in Samogitia. At the same time young Jesuit fathers failed to adapt themselves to the new situation in an adequate manner and were desperately trying to escape the suppression *de facto* by rejecting the imposeure of any authority. They declared willingness to obey the Polish-Lithuanian Commonwealth and the bishop, but behaved quite the opposite: on the one hand, former Jesuits opposed the Commonwealth by seeking for the protection in the Duke of Courland, Peter, to whom they handed

certain documents concerning the foundation of the residence, and on the other hand, they refused to serve local parish priest who represented the authority of the bishop. To make such jurisdictional mess even more complicated, the former Jesuits intended to appeal to the nuncio. They hoped that after they had changed their robe and had left the residence, they could return back to their common life. The official of Bp Giedraitis, Goldberger, however, formally submitted them to the jurisdiction of the bishop (represented by the authority of the parish priest). Such conditions must have been unacceptable to the former Jesuits; even the youngest member of the community, scholastic Christophorus Wolff, according to Goldberger, had no intention to accept the episcopal jurisdiction, and preferred to become a servant of the Polish-Lithuanian Commonwealth.

No wonder that after the initial hopes of the former Jesuits from Jelgava appeared to be in vain, they left the city. According to the local parish priest, Rev Folkmann, the fathers were intimidated by their former superiors that they should hope for nothing from the Commonwealth; the fear of the former Jesuits still increased after Bp Giedraitis refused to provide an answer to some letter (apparently, regarding the fate of the former Jesuits) of the parish priest, Rev Folkmann. Joseph Konegen, Jacobus Krüger, and Joannes Drews, one after another, left Jelgava during the first months of 1774³⁹. Scholastic Christophorus Wolff, according to the parish priest, ran away secretly (and maliciously) on Palm Sunday (March 27), and left the diocese being impatient about the decisions of the Commonwealth. The only one to stay (still mentioned on April 29) was Latvian

³⁹ This might have been a decision of a group of friends, all coming from Varmia. We know from the catalogues that Krüger, Drews, and Konegen spent four years of their theology studies together in Vilnius University, from 1766 to 1770. In addition, Drews and Konegen were partly engaged in the role of tutors and teachers of German in the *Collegium nobilium* at the same time. Drews and Konegen entered the novitiate together in 1757; Krüger and Eysenblätter did it two years earlier, in 1755. Drews and Krüger passed the year of the third probation together in 1770-71.

preacher and missionary, Father Eysenblätter, but he also left the place before May 20⁴⁰. The latter, however, subsequently moved to Skaistkalne and was later active there, praised as talented and qualified priest, with much zeal and prudence. Fr Eysenblätter was active in Courland prior to 1773 for a period of 11 years – this was the longest term among his companions from Jelgava. His decision to stay in Courland – though not in Jelgava – might have been caused by his possible addiction to this region, and by commitment to spiritual needs of local people.

What could have been the reasons of such a sudden ruin of the former-Jesuit community in Jelgava? It seems that, despite the ‘external’ difficulties – which were much the same also in other places – the crucial factor was the internal conflict between the superior and the other community members. The lack of authority must have caused the immediate dispersion of the former Jesuits. What could have been the roots of the conflict? Fr Žaba was a complete newcomer in Courland but the same could be applied to some other members of community (Jacobus Krüger, Christophorus Wolff). Perhaps other differences, of age and origin, were more important. Fr Žaba (60 years old) belonged to the older generation than the other members of his community, predominantly in their thirties. Unlike them, the Superior was a stranger in German-speaking milieu, in which his skills of Polish and Italian were hardly useful. Being a descendant of Lithuanian nobility, Fr Žaba must have been quite alien to the others, German-speaking, predominantly born in Varmia, and perhaps of burgher origin.

⁴⁰ Rev Folkmann to nuncio Garampi (April 29, and May 20, 1774), Kleijntjens I, no. 10, pp. 502-503; no. 13, p. 505.

Table no. 3. Members of Jelgava Residence in 1773

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Ignatius Žaba	Professed Jesuit of the 4 vows (1747-02-02); dr. philos. (1742-09-13), dr. theol. (1753-10-11)	60	Lithuanian	Polish, Italian
Resident Fathers				
Joseph Konegen	Dr. philos. (1772-11-18)	33	Varmian, from Allenstein / Olsztyn	German, Polish
Jacobus Krüger	With final vows (1772-02-02)	35	Varmian, from Wormditt / Orneta	German
Joannes Drews	–	33	Varmian	German, Polish, imperfectly Latvian (1761)

⁴¹ Matrimonial register of Skuodas parish (1703–1801), Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 196 – 38, fol. 148r (http://www.epaveldas.lt/vbspi//content/biImage.jsp?biRecordId=50293&imageId=/vbspi/showImage.do?id=PG_S_227671_297). Drews was assisting marriage ceremonies until February, 1780 (fol. 152v).

⁴² The last will of the ill and already weak priest was made on October 5, 1786. Rev Drews then still had his mother Catherina Gossowa, his brother Mathias Drews and sister

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Superior since 1773-06-13	–	Rector of the Academy of Vilnius 1774–1779, canon of Smolensk; re-entered the Society in Byelorussia in 1780 and died 1780-09-17 in Polatsk
Minister, procurator, spiritual father, Polish preacher, prefect of the school, <i>praefectus horti et sanitatis</i> , confessor, consultor	Teacher of poetics, rhetoric and history in Ilūkste 1763-64	<i>Emeritus</i> of the Commission for National Education after 1773
German preacher, prefect of the library, <i>revisor litterarum</i> , confessor, consultor	–	?
Latvian preacher and missionary in Courland since 1771	Grammar teacher in Skaistkalne 1759-60, and in Jelgava 1760–62, Latvian preacher and missionary in Courland since 1771	Served in the parish church of Skuodas as <i>commendarius</i> at least since October 1778 ⁴¹ . He made his last will ⁴² and died in 1786 as <i>mansionarius</i> of Skuodas church (' <i>vir iste prudens, eruditus ac vitae exemplaris</i> ') ⁴³

Gertrude Schultz living (all of them?) in Reszel (Rößel). He also offered certain sums of money for the prayers of the former Jesuits in Święta Lipka (Heiligelinde) and Tilsit. Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 196 – 85.

⁴³ *Liber processuum* of Baisogala parish (1774–1791), Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 195 – 1, fol. 44r.

Table no. 3. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Matthaeus Eysenblätter	With final vows (1770-08-15)	37	Varmian	German, Polish, Latvian
Teacher				
Christophorus Wolff	–	24	?	?

Skaistkalne Residence

The situation in Skaistkalne was quite different from those in Ilūkste and Jelgava. First of all, the local school did not have bright perspectives and serious grounds to be maintained. Two teachers had six students, and these were coming not from Courland but from neighbouring Lithuania. No wonder that one Jesuit teacher (scholastic) left the residence immediately (before January 9, 1774) and went to his relatives in search for the new place or provision. Another scholastic at the moment might have been considering returning to a layman's status⁴⁶. Anyway, both former Jesuit scholastics later continued their pedagogical activities elsewhere: Antoni Smoleński became a praised teacher in Białystok, and Stanislaus Szteyn was conferred with the title of a doctor of philosophy.

⁴⁴ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, ff. 15r-18v.

⁴⁵ *Ibid.*, fol. 118r-v (erroneously named Joannes, ant titled as a doctor of theology).

⁴⁶ See the report of Goldberger (9 January, 1774), Kleijntjens I, no. 2, p. 494.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Latvian preacher and missionary in Courland	Served in Courland for 11 years: firstly, teacher in Skaistkalne in 1757-58, and in Jelgava for 3 years; since 1766 in Jelgava: spiritual father, Polish preacher, prefect of the school and the library (1766-69), Latvian preacher and missionary in Courland (1769-73)	Served as a priest in Skaistkalne, mentioned as a <i>cooperarius</i> in 1780 (<i>Norkārkl.</i>). Appointed the senior priest (<i>rector commendarius</i>) in 1782 ⁴⁴ , and mentioned until 1788-10-12 ⁴⁵
Teacher of mathematics and other subjects	–	Left Jelgava 1774-03-27

Having lost the teachers and closed the school, the superior of Skaistkalne residence⁴⁷, French father Emmanuel Rousselet, concentrated all his efforts in order to maintain and to continue the pastoral mission of former Jesuits. In the beginning of the year 1774 (on March 16) there were 5 priests in Skaistkalne⁴⁸: Joachimus Klein was invalid, superior Rousselet himself served Polish, German, and French (!) Catholics, one priest (Josephus Bartsch?) was in contact with Polish and German people, and two priests (Joannes Fedrau and Florianus Jazdowski?) served as Latvian preachers and missionaries, visiting churches in Ozolmuiža and Bauska every third Sunday⁴⁹. Fr Rousselet assured that according to the

⁴⁷ On July 7, 1774, Fr Rousselet officially signed his letters already as vice-provost (*vicepraepositus*) of Skaistkalne. See Kleijntjens I, nos 18 and 19.

⁴⁸ The one lacking possibly was Fr Victor Billewicz, a newcomer to Courland. Presumably he came back to his native land, Samogitia, where he died as a chantry priest in 1782.

⁴⁹ See the report of Fr Rousselet, Kleijntjens I, no. 5, pp. 496-497; cf. also no. 4, p. 495.

prescript of the papal brief, the former companions were segregated from each other and had nothing in common, except the dining-table⁵⁰.

The official Goldberger who promulgated the brief of suppression, ordered Fr Rousselet to stay in his place and prohibited to leave it without a consent of the local bishop. In addition, the superior was told to preserve *status quo* and to maintain the missionary activities until the superiors would make other decisions and the Commonwealth would provide with the means of living⁵¹. Pastoral mission of former Jesuits in Skaistkalne, however, became dramatically complicated in the face of very limited material sources necessary for everyday living. After the sequestration of nearly entire property (except the cemetery and the area of the house, and modest provision in grain⁵²), it was impossible to keep the ordered *status quo*, i. e. to maintain the priests, to keep the servants and to pay them, to preserve the buildings and to have the horses and carriages ready for nearly every-day visiting of the sick and going to the places of continuous mission (and their churches)⁵³. Rousselet had to contract debts, with no idea about the possible source of compensation⁵⁴. Possibility to get some alms or Mass stipends in the predominantly Lutheran region was rather weak⁵⁵, thus the superior obtained the permission of the bishop to exchange church silver for money⁵⁶. The community was in so dire financial straits that fathers missionaries had no possibility to replace their old and poor-looking garments which were worn out and torn during frequent missions and visits to the dying. Nevertheless, the Jesuits did not leave Skaistkalne (except Fr Jazdowski, who left for Lithuania before July 7,

⁵⁰ See the report of Fr Rousselet, Kleijntjens I, no. 5, p. 497.

⁵¹ Fr Rousselet to nuncio Garampi (March 16, 1774), *ibid.*, no. 4, p. 495. This letter, as well as some others, should have been addressed not to Bp Giedraitis (as suggested by annotation of Kleijntjens) but to the nuncio Garampi (nos 4, 8, 18) and to some priest (no. 19).

⁵² See the letter of Fr Rousselet (July 7, 1774), Kleijntjens I, no. 19, p. 511.

⁵³ Fr Rousselet to nuncio Garampi (March 16, 1774), *ibid.*, no. 4, p. 495.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ Fr Rousselet to nuncio Garampi (July 7, 1774), *ibid.*, no. 18, p. 511.

⁵⁶ The permission of Bp Giedraitis (April 4, 1774), *ibid.*, no. 6, p. 499.

1774, but was nevertheless substituted by Fr Rousselet with some other priest⁵⁷). This is no wonder, having in mind that most former Jesuits who could not teach and did not enjoy comparable patronage ‘were forced to seek parish work, including that of humble mansionaries (*mansjonarze*), assistants (*wikariusze*), or employment as chaplains to wealthier nobles’⁵⁸.

Despite all the troubles, former Jesuits in Skaistkalne managed to continue their activities. This happened not without certain losses: half of the community (4 fathers) stayed in Skaistkalne, while another half (two teachers – because of the suppression of the school, and two priests, one of which was a newcomer) departed. Nevertheless, those four companions who stayed (subsequently with one more in addition – presumably Fr Eysenblätter, attracted from Jelgava) successfully focused themselves on the pastoral care and managed to maintain their missionary services. This must have been so effective that Bp Joseph Casimirus Kossakowski, appointing Fr Eysenblätter as the senior priest of Skaistkalne church in 1782, ordered him to take care of spiritual life of the parishioners ‘in such way, order, mode and practice, as was once served by the Fathers of the Society’⁵⁹.

The secret of rather successful continuity of the community in Skaistkalne probably lies in the personality of the local superior. Fr Rousselet was an exceptionally ardent and zealous priest, and his spiritual authority – in line with the enthusiasm and addiction to the local people (especially Latvian) – could have inflamed other members of the community and kept them together. Fr Rousselet was deeply concerned that thousands of Latvian peasants could be deprived of necessary spiritual assistance and might perish if the Latvian-speaking missionaries left Skaistkalne – and

⁵⁷ See the letter of Fr Rousselet to nuncio Garampi (July 7, 1774), *ibid.*, no. 18, p. 510. One is tempted to identify this priest with Fr Eysenblätter who left Jelgava before May 20, and in 1781 was praised as serving the church of Skaistkalne ‘for many years’ (*Ibid.*, no. 41, p. 538).

⁵⁸ Richard Butterwick-Pawlikowski, “Before and After Suppression: Jesuits and Former Jesuits in the Polish-Lithuanian Commonwealth, c. 1750-1795”, in: *Jesuit Survival and Restoration. A Global History, 1779-1900*, eds Robert A. Maryks, Jonathan Wright, Leiden-Boston: Brill, s. a., pp. 65-66.

⁵⁹ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 8r.

it should have been very complicated to find the substitutes for them⁶⁰. Seeing the deteriorating status of Skaistkalne church, Rousselet was afraid that the Catholic faith in the region could also come to the ruins⁶¹. Addressing the nuncio and pleading for help Rousselet flattered that the archbishop would acquire as many merits, as many souls, saved by the missionaries, would glorify God in heaven⁶². Provided with some honorific and well-provided ecclesiastical office in Russia, Rousselet declared, however, that he would stand in the place appointed to him by God and his superiors, ready to face misery and begging, 'preferring the gain, though of one single soul, to the treasures and honours of all the world'⁶³. This was not a mere (Jesuit) rhetoric – Rousselet in fact stayed in Skaistkalne until his death in 1775.

The community of former companions in Skaistkalne did not fall apart after the death of their superior. At least two former Jesuits, both missionaries and preachers in Latvian, Fr Fedrau and Fr Eysenblätter, still were resident in Skaistkalne in 1780. The plausible recognition of the Jesuit activities was provided by the Governor General of Livonia in 1781. Count de Browne, himself a Catholic (and the old supporter of Jesuits), stressed that the church in Skaistkalne would have been deserted, or would have passed to the hands of a Lutheran pastor, if the miserable Jesuits, reduced to begging, would not have had enough zeal and constance to keep on serving this church⁶⁴. Therefore the Governor General proposed to Bp Kossakowski to confirm Rev Eysenblätter in the office of a senior parish priest. According to him, Rev Eysenblätter was provided with talents and qualities necessary to sustain this office, and, in addition, he had been serving this church 'for many years with much zeal, prudence and wisdom'⁶⁵. Despite the initial plan of Bp Kossakowski to en-

⁶⁰ See the letters of Fr Rousselet (March 16 and July 7, 1774), Kleijntjens I, no. 4, p. 496; no. 19, p. 512.

⁶¹ See the letter of Fr Rousselet (July 7, 1774), *ibid.*, no. 19, p. 512.

⁶² Fr Rousselet to Bp Giedraitis (April 20, 1774), *ibid.*, no. 8, p. 500.

⁶³ See the letter of Fr Rousselet (July 7, 1774), *ibid.*, no. 19, p. 512.

⁶⁴ Count de Browne to Bp Kossakowski (December 22, 1781), *ibid.*, no. 41, p. 538.

⁶⁵ *Ibid.*

trust the parish of Skaistkalne to the Priests of the Mission and establish a seminary there⁶⁶, Rev Eysenblätter was confirmed by the bishop in the mentioned office (as *rector commendarius*) on January 30, 1782⁶⁷. He was ordered to maintain two priests collaborators⁶⁸ – initially, they could have also been former Jesuits. However, the senior parish priest Eysenblätter may have been the only former Jesuit in Skaistkalne in mid-eighties: in 1786 two diocesan priests, Antonius Sendrowicz and Felix Sendrowicz from Samogitia, alumni of the diocesan seminary in Vilnius, started their service as assistant priests in Skaistkalne⁶⁹. Nevertheless, formal presence of former Jesuits in Skaistkalne did continue even after the death or resignation of Fr Eysenblätter. On May 2, 1791, the parish was entrusted to the Canon Adamus Kossakowski⁷⁰ – himself a former Jesuit (though a member of the province of Masovia) as well. It is not clear how long he was in charge of the benefice in Skaistkalne – both formally and really (especially after the promotion to the rank of auxiliary bishop of Courland in 1795). He was mentioned as a parish priest of Skaistkalne at least until 1805, and he was still residing there in 1798⁷¹. However, situation may have changed in the beginning of the 19th century when the diocese of Livonia was dissolved and Bp Kossakowski became a member of the cathedral chapter in Vilnius.

The formal presence of former Jesuits who were in charge of the benefice, in Skaistkalne was longer than in Ilūkste, where the Priests of the Mission took over the parish and the school in 1787. However, the most effective presence of former Jesuits could be noticed in much more modest places where the long-lasting services of parish priests engaged in the pastoral care bore the decent testimony to the Jesuit vocation and mission of the Society *par excellence*.

⁶⁶ See the letters of Bp Kossakowski (December 21 and 30, 1781), *ibid.*, no. 40, p. 537; no. 42, p. 539.

⁶⁷ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 17r-v.

⁶⁸ *Ibid.*, fol. 18r.

⁶⁹ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 269r.

⁷⁰ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 151r-v.

⁷¹ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 269r; file no. 3762, fol. 25v.

Table no. 4. Members of Skaistkalne Residence in 1773

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Those who stayed				
Emmanuel Rousselet	Professed of the 4 vows (1747-08-15)	63	French, born near Paris	French, German, Polish
Joseph Bartsch	Professed of the 4 vows (1749-02-16)	61	Bohemian	German
Joachimus Klein	Spiritual coadjutor (1747-02-12)	57	Varmian, from Mehlsack / Pieniężno	German, Polish, Latvian, Lithuanian
Joannes Fedrau	Professed of the 4 vows (1758-02-02)	52	Varmian, born in Willenberg / Wielbark	German, Latvian, imperfectly Polish

⁷² The chaplain of Kuldīga Josephus Bartsch succeeded Casimirus Burzyński (who resigned due to his old age) as a parish priest of Kuldīga in March 1782 (*Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, ff. 19r-20v). After the death of Burzyński, parish priest of Kuldīga Thaddaeus (!) Bartsch was appointed the canon of Livonia on October 1, 1792 (*Ibid.*, fol. 161r-v). Former Jesuit father Josephus Bartsch, born in 1713, must have been too old for both promotions.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Superior	Superior in Skaistkalne since 1767; previously superior in Jelgava 1758–67	Remained in Skaistkalne until his death in 1775
Minister, procurator, prefect of the church, <i>praefectus horti et sanitatis</i> , catechist in the church, extraordinary preacher, <i>operarius</i> , consultor	Served in Courland (Jelgava and Skaistkalne) and Rīga since 1752: minister, procurator, prefect of the church, missionary, <i>operarius</i> , catechist in the church, spiritual father; superior in Skaistkalne 1763–67	Remained in Skaistkalne (<i>Norkārklis</i>) ⁷²
Invalid	Served in Courland (Ilūkste, Jelgava, Skaistkalne, Bauska) and in Livonia since 1746 (with a short break from 1750 or 1751 to 1754): predominantly Latvian preacher and missionary; spiritual father in Skaistkalne since 1767	?
Latvian preacher, prefect of the school, missionary, confessor, consultor	Served in Courland (Jelgava, Skaistkalne) at least since 1763: missionary, Latvian preacher, <i>operarius</i> , prefect of the school. In Skaistkalne since 1770	Remained in Skaistkalne; still mentioned as <i>cooperarius</i> in 1780 (<i>Norkārklis</i>)

Table no. 4. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Those Who Departed				
Florianus Jazdowski	Professed of the 4 vows (1755-08-15)	54	Samogitian	Lithuanian, Polish, Latvian
Victor Billewicz	With final vows (1762-02-02)	46	Samogitian	German, Polish
Antonius Smoleński	–	29	?	?
Stanislaus Szteyn	–	23	?	?

⁷³ *Protocollum actorum curiae... Ignatii Iacobi Principis Massalski, episcopi Vilmensis, a die 1-mo mensis Ianuarii 1780 anni inchoatum* (1780–1781), Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 57-B53 – 1413, fol. 93v.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Latvian preacher, missionary, confessor, consultor	Served in Skaistkalne at least since 1766: spiritual father, prefect of the school, missionary, Latvian preacher etc.	Parish priest in the newly established Panemunēlis parish church since 1781-12-26 ⁷³
Spiritual father, <i>monitor</i> , missionary, confessor	–	Died 1782-03-16 as a chantry priest of Tverai and Nemakščiai in Samogitia ⁷⁴
Teacher	Teacher in Skaistkalne since 1772	Teacher in the schools of the Educational Commission before 1783, 'professor invalidus' in Białystok (1783-89) provided with a pension, praised in 1788; in the list of emerits in 1791 (<i>Poplatek</i> , 280)
Teacher of humanities and mathematics	Teacher of grammar and mathematics in Ilūkste from 1771 to 1773	dr. philos. 1774-06-26

⁷⁴ *Liber processuum* of Baisogala parish, fol. 32v.

Fathers Missionaries

The apostolic number of twelve Jesuit missionaries serving in Courland in 1773 is significant not merely as a symbolical figure. In fact, it represents the importance which the Society of Jesus attributed to the mission – at least in Courland, where the fathers directly involved in the missionary activities constituted more than one-third of the Jesuit priests. Even more, as many as a half of the fathers in Ilūkste and Jelgava were employed as missionaries. There was no special missionary priest attached to a certain place in Skaistkalne, but three fathers (again, a half of a total number of priests) were entrusted with a part-time responsibility as missionaries – and we have already noticed the importance of the missionary activities which was stressed in the letters of the local superior, Fr Rousselet.

To go further, we may take notice of the fact that after 1773 absolute majority of fathers missionaries (10 out of 12) stayed in the same places and continued their apostolic service. 5 out of 7 missionaries of the Ilūkste College remained in their missionary destinations (Bebrene, Līksna, Subate, Svente, Vidzy), and only second missionaries (in Bebrene and Vidzy) left (or had to leave). All five missionaries of the residence in Jelgava continued their mission in the same places (Rīga, Līvberze, Sēme, Lauksodis). Thus despite the suppression of the Society the services of former Jesuits were continued in all missionary stations. The quality of such service could be guessed from several occasional characteristics of the Jesuit missionaries: Thomas Schultz in Līvberze was valued as a ‘decent priest’ (*justus sacerdos*), and Joannes Perinet in Sēme was characterized as a ‘zealous ex-Jesuit’.

Naturally, aging companions could not cope with the challenge of time which sooner or later brought their pastoral mission to an end. Fr Butowicz in Līksna died already in the end of the year 1773. It is highly probable that Fr Perinet died soon in the beginning of 1777, aged 64. The last missionaries in Lauksodis and Vidzy died respectively in 1780 and 1786. Fr Łabanowski was still acting as a missionary in Svente as late as 1783, and Fr Schultz in Līvberze as late as 1790. The undoubted cham-

pion was Fr Woyszwillo, who served in Subate for nearly three decades (from 1772 at least till 1800).

It is interesting to find that ‘human resources’ in some missionary stations of the former Ilūkste Jesuit College were refreshed and re-supplied. Soon after 1773 Fr Matthaeus Juraha (born in Livonia), Fr Dominicus Massulewicz (born in the district of Upytė) and Fr Joannes Pietkiewicz (born in the district of Braslav), all in their thirties, arrived from Vilnius College and joined their former companions in Courland. Fr Juraha at first acted as an assistant priest in Ilūkste (approximately for a decade); later he took over the church of Bebrene, and served there for more than two decades, at least until 1805⁷⁵. Fr Massulewicz, after a brief stay in Ilūkste (as a *mansionarius*) served in Bebrene (according to himself, for 8 years). Since 1781 he resided in Dviete, and on December 5, 1783, after the presentation of Casimirus Joannes Sieberg, he was formally instituted as a parish priest (still mentioned there in 1798)⁷⁶. Fr Pietkiewicz became a parish priest of Laucesa in 1774 and was still there in 1805⁷⁷. Somewhat later, Martinus Heyking joined the company of the former Jesuits in Courland (for a short period of time?): after having entered the seminary in Krāslava and studied philosophy in Polatsk, he became a parish priest in Likсна (mentioned in 1791)⁷⁸. How did it happen that those fathers decided to come to Ilūkste and its surroundings? And why? Was it a spontaneous decision of a group of friends inflamed with missionary zeal? Indeed, without such an incentive the action would not have taken place.

⁷⁵ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 293r; f. 822, op. 12, file no. 3762, fol. 25v. He died in 1809 (see *Encyklopedia*, p. 829).

⁷⁶ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 285r; *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, ff. 39r–40v.

⁷⁷ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 291v; f. 822, op. 12, file no. 3762, fol. 25v. He died in 1820 (see *Encyklopedia*, p. 850).

⁷⁸ Information submitted to the author by Reinis Norkārks. Later Fr Heyking served as a diocesan priest in the Archdiocese of Mohilev, outside Courland – he was mentioned in the annual lists of the clergymen as a priest in Ozolmuiža (in the year 1818), Andzelmuiža (1820–22), and Dukstigals (1830). Thus he was probably the last former Jesuit to die in the Latvian lands.

However, the circumstances of the service of those former Jesuit priests suggest that some additional factors must have existed.

First of all, the newcomers had to substitute the aging fathers (and those who left) in Ilūkste, and subsequently they moved to missionary stations. Fr Mathias Widziski, in 1773 noted as a missionary in Bebrene, died in 1788 in Ilūkste after a couple years of illness⁷⁹. Presumably Fr Massulewicz took over the mission from Fr Widziski (or aided him), and after the move to Dviete, he was substituted by Fr Juraha. These changes enabled former Jesuits to keep the mission in Bebrene in their hands at least until 1805. Similarly, the aging Fr Łabanowski might have been substituted by Fr Zakrzewski in Svente ca 1783, and ca 1802 Fr Zakrzewski 'inherited' the parish of Dviete from Fr Massulewicz as his former assistant priest. Fr Pietkiewicz took over the mission in Laucesa on 11 September, 1774 after the departure of the last Jesuit missionary Fr Michael Zacharewicz⁸⁰.

One could be tempted to regard these personal changes as an implementation of a plan of the group of former Jesuits who were aiming to maintain missionary stations in their own hands as long as possible. The names of the missionary stations attached to the former colleges of Ilūkste (Bebrene, Dviete, Svente, Liksna) and Daugavpils (Laucesa) seem to confirm this. However, the nomination of a parish priest was not subject to the wishes of the former companions. The crucial role in this process was played by a patron of each benefice. In the case of Ilūkste, it was the Sieberg family, whose members owned the estates in the neighbourhood of Ilūkste and must have invited former Jesuits to continue their service. The Siebergs used to maintain a former Jesuit as a chaplain of their private residence in Pilskalne (e. g. Matthaëus Kisielewski, mentioned from December 5, 1788, until 1798⁸¹). Fr Woyszwiłło, the missionary of Subate, who confessed he had no special provision, 'except God's Provi-

⁷⁹ The last will of Fr Widziski was made 'after several years of illness', see *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, ff. 39r-40v.

⁸⁰ *Ibid.*, fol. 203v.

⁸¹ *Ibid.*, fol. 106r; RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 283v.

dence', in fact was maintained by the Sieberg family⁸², and an organist was substituted by a chamber orchestra of the benefactor's court in the church of Dviete⁸³. It is also interesting that a few former Jesuits stayed in Ilūkste after the introduction of the Priests of the Mission in 1787: while Fr Widziski was invalid, Fr Rukiewicz continued his service as a teacher in the school managed by the Lazarist Fathers. Still more curiously, in 1798 the community of ten Priests of the Mission resident in Ilūkste was serving the only one filial church in Svente, while other four (Dviete, Bebrene, Dunava, and Rubene) were served by – this was told *expressis verbis* – four former Jesuits⁸⁴. Special portions from the general provision were reserved for the maintenance of retired Jesuit priests in Ilūkste, and of four missionaries serving four filial churches⁸⁵. It must clearly have been the wish of the patron to have former Jesuits as those missionaries, and not the Lazarist Fathers, to whom the College was entrusted..

Thus it seems that it was the will of the benefactors – in line with the zeal of the former Jesuits – which made the presence of the missionary priests of the dissolved Society in Courland so long-lasting and persistent. One of them, Fr Zakrzewski, in 1820 had to celebrate the golden jubilee of his priesthood – and was still active as a parish priest in Dviete, once a missionary station of Ilūkste Jesuit College.

⁸² RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 287r.

⁸³ *Ibid.*, fol. 286r.

⁸⁴ *Ibid.*, fol. 283r.

⁸⁵ *Ibid.*

Table no. 5. Fathers Missionaries of Ilūkste and Jelgava

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Fathers Missionaries of Ilūkste				
Matthias Widziski	Professed Jesuit of the 4 vows (1760-08-15, in Ilūkste)	49	Lithuanian	Lithuanian, Polish, Latvian
Thaddaeus Micewicz	–	31	?	?
Michael Butowicz	Professed Jesuit of the 7 vows (1757-02-02)	49	Livonian	Latvian, Polish, imperfectly Lithuanian
Michael Woyszwiłło	–	32	Samogitian	Polish, Lithuanian, later imperfectly – Latvian ⁸⁹
Georgius Łabanowski	Professed Jesuit of the 4 vows (1768-02-07); dr. philos. (1773-10-12); dr. theol. (1773-09-17)	39	Lithuanian	Lithuanian, Polish
Theodatus Pacyna	Professed Jesuit of the 4 vows (1765-02-02)	48	Ruthenian	Polish, Lithuanian

⁸⁶ 84 *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 120r-v.

⁸⁷ *Ibid.*, fol. 181v.

⁸⁸ *Liber processuum* of Joniškėlis parish (1785–1796), Vilnius University Library Manuscripts Department, F. 201 – 1, fol. 31v.

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
The first visiting missionary in Bebrene	Missionary in Bebrene at least since 1759	Remained in the local milieu, acting as a priest in Bebrene (1788) (<i>Norkārklis</i>), Dunava, and Rubene (<i>Encyklopedia</i>). Made his last will in Ilūkste 1788-08-30 ⁸⁶ . Died in Ilūkste 1788-09-09 (<i>Encyklopedia</i>)
The second visiting missionary in Bebrene	–	In 1785 became a Livonian canon as a parish priest in Gargždai ⁸⁷ ; died in 1792 ⁸⁸
Missionary in Likсна	Missionary in Likсна at least since 1756	Died in Likсна (1773-12-24); was buried in Daugavpils Jesuit church
Missionary in Subate	Since 1772 missionary in Subate	Remained in Subate; active as a parish priest there at least from 1780 until 1800 (<i>Norkārklis</i>)
Missionary in Svente	Since 1770 missionary in Svente	Remained in Svente at least until 1783-03-16 ⁹⁰ ; mentioned as an administrator of the lands in Bebrene and Rubene in 1790 (<i>Norkārklis</i>); was still living in Rubene in 1798 ⁹¹
The first missionary in Vidzy; preacher <i>per vices</i>	At least since 1763 in Vidzy (with a break at least in 1770-71): missionary, confessor, prefect of the school, preacher, <i>operarius</i>	Remained in Vidzy and continued to serve as a priest. Died in Vidzy in 1786

⁸⁹ Lebedys, *op. cit.*, p. 173.

⁹⁰ *Acta curialia episcopalia Iosephi Casimiri Kossakowski*, fol. 196v.

⁹¹ RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3576, fol. 293r.

Table no. 5. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Nicolaus Rymdeyko	With final vows	39	Samogitian	Lithuanian, Polish
Fathers Missionaries of Jelgava				
Guilhelmus Wincza	With final vows (1773-02-02)	37	Masovian	Polish, French, Latvian
Thomas Schultz	Professed Jesuit of the 4 vows (1761-02-02, in Jelgava)	47	Varmian, from Rosenort / Różyna	German, Latvian, imperfectly Polish
Joannes Perinet	Professed Jesuit of the 4 vows (1749-03-16, in Jelgava)	61	Varmian, from Guttstadt / Dobre Miasto	German, Polish, Latvian

⁹² *Liber processuum* of Baisogala parish, fol. 39r.

⁹³ Kleijntjens I, p. 525.

⁹⁴ Fr Perinet was active in Sēme since September 1748, see the register book of the Sēme parish, Lithuanian State Historical Archives, f. 669, ap. 1, file no. 29, fol. 1r,

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
The second missionary in Vidzy; preacher <i>per vices</i>	Teacher in Skaistkalne in 1756-58; missionary in Vidzy in 1770-71 and since 1772	Perhaps a chantry priest in Švēkšņa (?), died in 1785 ⁹²
Educator of of the General Governor of Riga George Browne's children	Educator of George Browne's children since 1772	Continued his ministry as a chaplain of the General Governor until 1776, and aided Franciscans in pastoral care in Rīga and its surroundings; became a canon. Last mentioned as <i>emeritus</i> of the Commission for National Educational in 1778
Missionary in Līvberze	In Skaistkalne and Līvberze since 1756: German or Latvian preacher, prefect of the school, missionary, <i>operarius</i> in Skaistkalne at least from 1756 to 1760; served Catholics in Riga occasionally in 1757; missionary in Līvberze at least since 1763	Continued as a parish priest in Līvberze, characterized as 'justus sacerdos' in 1775 ⁹³ . Still mentioned as a parish priest from 1780 to 1790 (<i>Norkārklis</i>)
Missionary in Sēme in the patrimony of the Count Philip von Lieven	In Jelgava 1746-48: German preacher, prefect of the school, missionary, <i>operarius</i> ; missionary in Sēme since 1748 ⁹⁴	Continued his mission at least until January 21, 1777 ⁹⁵ ; named 'exJesuita zelosus' ⁹⁶

⁹⁵ *Ibid.*, fol. 36r,

⁹⁶ Kleijntjens I, p. 525..

Table no. 5. Continued

Name	Status (date of the ultimate vows and academic degree)	Age	Origin	Language skills
Thomas Łokuciewski	Professed of the 4 vows (1766-08-15)	43 (or 41)	Lithuanian	Lithuanian, Polish, German
Joannes Woytkiewicz	Professed of the 4 vows (1769-03-12); dr. philos. (1773-10-12); dr. theol. (1773-09-17)	39	Samogitian	Lithuanian, Polish

Re-entering the Society

The restitution of the Society did not produce a significant effect upon the former members of the Society who were still alive in 1814 (Fr Zakrzewski continued his service as a secular priest). This may be explained by the fact that Jesuits were tolerated in the Russian Empire throughout the dark years of the suppression, and those who wished to continue a life of a Jesuit both formally and really, had a possibility to re-enter the Society, especially after 1780.

The number of the former members of Lithuanian Jesuit province who decided to re-enter the Society of Jesus was quite modest. This is well reflected by the fact that only four former Jesuits from Courland out of forty-one (i. e. ca 10 per-cent) sooner or later re-entered the Byelorussian Province of the Society of Jesus. The percentage of ex-Jesuits who re-entered the Society in Courland, however, was higher than the average of the Lithuanian Province; most probably this was due to the vicinity of the border with Russian Empire and because of the short distance from Daugavpils, which was one of the most important centres of the Byelorussian Province.

Those former Jesuits who decided to re-enter the Society were not 'typical' or 'average' ones. The most outstanding among them was the last superior of the residence in Jelgava (later, the rector of the Academy of

Ministry in 1773	Activities in Courland prior to 1773	Fate after 1773
Missionary priest in Lauksodis	-	Died in Lauksodis 1780-10-15 ⁹⁷
Missionary priest in Lauksodis	Teacher in Ilūkste 1753-54; missionary priest in Lauksodis since 1771	Stayed in Lauksodis at least until 1778; died in Vilnius in 1782

Vilnius) Ignatius Žaba, who left for Byelorussia after he was dismissed from the rector's office in 1779. He came to Polatsk in 1780 and re-entered the Society nearly on the eve of his death. The other three persons who decided to re-enter the Society once were the members of the same college in Ilūkste. They did not belong to the 'elite' of the Society – two of them were lay-brothers, and the third had not even given his last vows. Ludovicus Wizzgint, once a teacher, re-entered the Society at some time between 1780 and 1782; Daugavpils College inherited his library after his death in 1803⁹⁸. We know nothing about the date of readmittance of two lay-brothers, Petrus Drewnowski and Fridericus Morlok. The latter was the last of re-admitted Couronian Jesuits to die (in 1810). Several months before, he was preceded by Fr Massulewicz who had joined his companions in the province of Byelorussia no later than 1802⁹⁹. Thus, none of the former Jesuits related to Courland who re-entered their Order lived long enough to experience consolation on the occasion of the universal restitution of the Society in 1814.

⁹⁷ *Liber processuum* of Baisogala parish, fol. 31r

⁹⁸ *Encyklopedia*, p. 140.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 410. In 1803 Fr Zakrzewski was acting as a parish priest of Dviete for the first year – thus presumably after Fr Massulewicz took leave in 1802 (RSHA, f. 822, opis 12, file no. 3758, fol. 18v).

The Collective Fate of the Jesuits in Courland after 1773: Final Remarks

Considering the general fate of the Couronian Jesuits it may be observed that near two thirds of priests and scholastics (24 out of 37) immediately after the suppression continued their activities in the same places as they were in 1773. A couple among those thirteen who moved elsewhere continued their previous activities in a different place: Fr Eysenblätter joined the former Jesuits in Skaistkalne, and scholastic Smoleński went on with his teaching in Białystok.

What common factors might have influenced the difficult decision of each individual? The most important must have been the age, the status of the professed Jesuit, and the length of service in the region. Numbers of those who stayed and those who moved until the 40th year of age are almost equal but the proportion between these two groups over forty is respectively 5 to 1. Only one person with a long experience in Courland moved from his place (Fr Eysenblätter, after 11 years – but he did not leave the region anyway); fourteen others who had spent in Courland (in a few cases – also in Livonia) at least 10 years did not go anywhere. As a contrast, the mentioned two groups among those who were newcomers or had been staying in Courland up to 7 years were practically equal. Almost all professed Jesuits (16 out of 18, except Fr Žaba and Fr Jazdowski) decided to stay, while majority of spiritual coadjutors moved, and those without final vows were divided into equal parts. Finally, we should notice a frequent (but not necessary) interconnection between the age, the profession, and the length of service: those who had given the final vows and who had been serving in Courland for a longer period, of course, were senior persons – the youngest who fitted all three requirements was Fr Eysenblätter, aged 37.

The advanced age which reduced bright perspectives for the new life elsewhere, the special committment expressed by the vow of a professed priest, and the attachment both to local people and to oneself's way of life presumably were the most important reasons for the former Jesuits

to continue their mission after the suppression. In addition, it should be noted that no Jesuit of local (Livonian, or Couronian) origin decided to leave their native land – not even the young priest Zakrzewski, aged 31, or scholastic Korn, aged 26. The division among the Jesuits of other ‘nationalities’ was much more complicated – the numbers of those who stayed, and those who left were, respectively, 4 and 4 for Varmians, 5 and 3 for Samogitians, and 4 and 2 for Lithuanians. Such ‘irregularity’ suggests that, of course, beside some general tendencies mentioned above, there were reasons of another sort which influenced the self-determination of a single Jesuit in a concrete situation.

The stories of the Jesuits in Ilūkste, Jelgava, Skaistkalne, and missionary stations clearly reveal the connection between the local circumstances and the fates of the former Jesuits. Three communities reacted to the similar situation in a different way. The community in Ilūkste survived the suppression with minimal losses, and continued its existence focusing upon the educational activity in the local school. All former Jesuits left Jelgava, due to the escaping of the superior, and as a result of the conflict between the superior and the community. The community in Skaistkalne, though reduced twice, continued to provide services of pastoral care to the local people, thanks to the efforts and inspiring example of the superior, Fr Rousselet. Similarly, almost all missionaries remained in their places and went on with their apostolic labour. Jesuit schools of minor importance in Jelgava and Skaistkalne ceased to exist but the college in Ilūkste continued its activities. Different fates of the schools were connected with the different fates of their teachers (scholastics) – while three of them, previously employed in Jelgava and Skaistkalne, left Courland, all three in Ilūkste went on with their teaching.

Despite the sudden and total ruin of the Jelgava Residence in 1774, the informal communities of the former Jesuits in Ilūkste and Skaistkalne continued to exist. The first one, numbering six old members and consolidated by the arrival of the new ones, was quite vigorous at least until 1779–80. At least two former Jesuits served in Skaistkalne until 1780, and at the same moment the majority of the missionaries were still in their

places. Thus in 1779 at least a half of former Jesuit fathers and scholastics were still active in the territory of Courland (i. e. without Vidzy and Lauksodis): 3 scholastics (out of 6 in 1773) and at least 13 priests (together with the newcomers) – while there have been 27 of them in 1773.

The next decade brought significant losses – Ilūkste College was entrusted to the Priests of the Mission in 1787, and probably the single father was left in Skaistkalne. Thus informal communities of former Jesuits in Ilūkste and Skaistkalne came to an end, the educational mission was discontinued (with the exception of Fr Rukiewicz), and the majority of the companions were employed in ‘traditional’ places of missionary stations as parish priests. All in all, however, it is possible to count at least 9 former Jesuit priests in Courland in 1791 (5 of them arrived after 1773). By this moment, Dviete had become the new ‘capital’ of Couronian Jesuits, with two fathers resident there.

At least 5 former Jesuit priests lived as long as the year 1800 but there were only two veterans (Fr Woyszwiłło and Fr Zakrzewski) among them. It is possible to count former Jesuit priests in 1805 but presumably only three of them (Fr Kossakowski, Fr Pietkiewicz and Fr Zakrzewski) lived long enough to see the universal restoration of the Society of Jesus in 1814 and the expulsion of the Jesuits from the Russian Empire in 1820. Rev Joannes Zakrzewski, aged 79 in 1820, was the only one member of the former Lithuanian Jesuit Province active in Courland during the entire period of 1773–1820, and probably the last Jesuit to end his life in this region. It was only a hundred years later that the emergence of the independent Republic of Latvia enabled the reappearance of the Jesuits in the Latvian lands.

Pēdējie jezuīti Kurzemē un viņu liktenis pēc 1773. gada

Kopsavilkums

Rakstā aplūkota jezuītu darbība un izkārtojums Kurzemē 1773.–1774. gadā – laikā, kad Jezuītu Biedrība tika pakļauta represijām; kā arī izsekoti grupas locekļu tālākie likteņi pēc tam, kad kopība jau bija beigusī formāli pastāvēt tās iepriekšējā formā. Grupa 41 cilvēka sastāvā darbojās Ilūkstes kolēģijā, kā arī rezidēja Jelgavā un Skaistkalnē. Grupas locekļi aprakstīti atbilstoši vecuma, tautības un valodu pārvaldīšanas kritērijiem. Tādējādi uzmanība pievērsta jezuītu reakcijai uz represijām un iezīmēti ceļi jezuītu kopības darbības pārtraukšanai vai turpināšanai: 1) iepriekšējā misijas darba turpināšana Ilūkstē, 2) kopības pilnīga izzušana Jelgavā un 3) kopības darbības turpināšana izmainītā formā Skaistkalnē. Rakstā pievērsta uzmanība atsevišķām personām, gan bijušajiem jezuītiem, gan tiem, kas atgriezās biedrībā Jezuītu Baltkrievijas provincē.

JĒZUS PARĀDĪŠANĀS JAUNAVAI MARIJAI IGNĀCIJA LOJOLAS “GARĪGAJOS VINGRINĀJUMOS”

Lai gan Ignācija Lojolas *Garīgie vingrinājumi* ir populāri dažādu konfesiju pārstāvju vidū, neizpratni dažkārt raisa vingrinājums, kurā apcerēta Jēzus tikšanās ar Māti pēc augšāmcelšanās. Tā kā šāds notikums kanoniskajos evaņģēlijos nav minēts, nepieciešams iedziļināties kristīgajā tradīcijā, kuru Ignācijs iekļāvis savos vingrinājumos, proti, gan šīs tradīcijas senākajā vēsturē, gan Ignācija laika kultūrvidē, kas ietekmēja *Garīgo vingrinājumu* tapšanu. Taču vēl būtiskāk ir izprast vingrinājumu literāro žanru – tēlaini prezentētu, ar visām sajūtām kontemplejamu naratīvu. Šī naratīva mērķis ir sniegt nevis vēsturiski dokumentētu notikumu pārstāstījumu, bet gan iespēju tuvoties vēstījuma dziļākajai jēgai, personalizētā veidā izdzīvot tā pamatidejas un apzināties konsekvences, kas ietver ne vien personīgās attiecības ar transcendentālo, bet arī apņemšanos pieskaņoties augstajām morālajām vērtībām, bez kurām šādas attiecības nav īstenojamas. Sekojot Aleksandrijas ekseģētiskās skolas iedibinātajiem principiem, teksta dziļākā jēga slēpjas nevis notikuma vēsturiskajās detaļās, bet gan notikumā saskatāmajās morālajās vērtībās, dvēseles un Dieva, ticīgo un Jēzus attiecībās. Naratīva interpretācija, kura ievēro *Garīgo vingrinājumu* žanru, vieno, nevis šķir dažādu konfesiju un teoloģisko strāvojumu kristiešus.

Lai saprastu, kāda loma *Garīgajos vingrinājumos* ir kontemplācijai par Jēzus parādīšanos Jaunavai Marijai, vispirms jāielūkojas vingrinājumu struktūrā. Pēc grēknožēlai un dvēseles šķīstīšanai paredzētajiem pirmās nedēļas vingrinājumiem, pēc apņemšanās sekot Kristus paraugam otrajā nedēļā, pēc viņa ciešanu izdzīvošanas trešajā nedēļā seko ceturtais posms, kura mērķis ir rast mīlestības pārpilnu vienotību ar augšāmcelušos Kristu. Lūk, kā sākas šī ceturtnā nedēļa:

[218] ¹ Pirmā kontemplācija: kā Kristus mūsu Kungs parādījās mūsu Pavēlniecei (sk. nr. 299).

[219] ¹... pēc tam, kad Kristus bija miris krustā un ar viņa dievišķību pastāvīgi vienotā miesa bija šķirta no dvēseles, ar viņa dievišķību tādā pat veidā vienotā svētīgā dvēsele nokāpa ellē,² no turienes izvedot taisnīgo dvēseles, un atgriezās kapā; un augšāmcelies, jau ar miesu un dvēseli, viņš parādījās savai svētajai Mātei.¹

Kā redzam, kontemplācijas nosaukumā [218] Ignācijs ir iekļāvis norādi uz skaidrojumu nodaļā “Kristus Mūsu Kunga dzīves noslēpumi”:

[299] ¹ Par Kristus mūsu Kunga augšāmcelšanos: par viņa pirmo parādīšanos

² Viņš parādījās Jaunavai Marijai. Lai gan Rakstos tas nav minēts, mēdz uzskatīt, ka to pauž apgalvojums “viņš parādījās tik daudziem citiem”. ³ Jo Raksti pieņem, ka mums piemīt spēja izprast, – kā ir rakstīts: “Vai tad arī jums nav izpratnes?” [Mt 15,16]

Acīmredzot Ignācijs uzskatīja par nepieciešamu norādīt, ka kontemplējamais materiāls nav tiešā veidā pārņemts no evaņģēlijiem, bet nav arī tiem pretrunā. Jēzus parādījās daudziem, kas nav minēti vārdā. Kā norāda Ignācijs, viedoklis, ka Jēzus parādījies Marijai, ir izplatīts, atzīts un ierasts. Turklāt ir nepieciešama izpratne par to, kā interpretējami Raksti. Tieši izpratne, uzskata Ignācijs, atšķir Kristus sekotājus. Šajā rakstā pārbaudīsim, vai un cik lielā mērā Ignācijam ir taisnība.

¹ Šeit un tālāk Ignācija Lojolas *Garīgie vingrinājumi* citēti Ēvalda Ikaunieka un Jāņa Priedes tulkojumā. (*Publikācija drīzumā.*)

Fundamentāli noskaņots lasītājs, iespējams, būs secinājis: kanoņiskajos evaņģēlijos neietverta materiāla iekļaušana *Garīgajos vingrinājumos* pierāda, ka ne Ignācijs, ne viņa dibinātā Jēzus Sadraudzība, ne katoliskā Baznīca, kas šo tekstu ir apstiprinājusi,² nav pelnījušas lasītāja uzticību, jo uzticēties var vienīgi tam, kas skaidri un nepārprotami ir minēts Rakstos. Turpretim polemiski noskaņots *Garīgo vingrinājumu* aizstāvis iebildis, ka ne jau viss ir iekļauts evaņģēlijos. Kā norādījis hronoloģiski pēdējā, proti, Jāņa evaņģēlija autors, “visa pasaule nespētu aptvert sarakstāmās grāmatas”, ja kāds mēģinātu uzrakstīt par Jēzus dzīvi it visu (Jņ 2,25).

Sastādot *Garīgos vingrinājumus* un iekļaujot tajos konkrētas kontemplācijas, Ignācijs īstenoja savu mērķi: palīdzēt iemīlēt Jēzu. Norādot kontemplāciju tēmas, viņš parasti atsaucās uz evaņģēliju tekstiem. Taču šajā gadījumā Ignācijs mudināja paļauties – kā pats norāda – uz teologu vidū ierastu un, jādomā, autoritatīvu viedokli, proti, tādu, kas raksturojams ar vārdiem “mēdz uzskatīt”. Rodas jautājums: (1) kādas ir senākās liecības, kurās atspoguļojas tradicionālais viedoklis, ka Jēzus parādījies Mātei pēc augšāmcelšanās; (2) kādi literārie avoti ir iedvesmojuši Ignāciju iekļaut šo ainu *Garīgajos vingrinājumos*; (3) kā izpratne par *Garīgo vingrinājumu* žanru palīdz apjaust minētās kontemplācijas jēgu un vai šī jēga ir vienlīdz aktuāla visu konfesiju kristiešiem.

² 1548. g. 31. jūlijā pāvests Pauls III vēstulē *Pastoralis officii cura* aprobēja Ignācija Lojolas *Garīgos vingrinājumus*, kurus Ignācijs bija sācis pierakstīt jau 1522. gadā. Pirmiespiedumu darbs pieredzēja 1548. g. 11. septembrī. Grāmatas izdošanu finansēja Gandijas hercogs Fransisko de Borha (*Francisco de Borja*), kas ar svinīgajiem svētsoļījumiem bija uzņēmis Jēzus sadraudzībā jau 1548. gada februārī, bet plašākai sabiedrībai viņa piederība jezuītiem vēl nebija darīta zināma.

1. Senākas liecības, kas atspoguļo uzskatu par Jēzus parādīšanos Mātei

Jāņa evaņģēlijs vēsti: "Pie Jēzus krusta stāvēja Viņa Māte un Viņa mātes māsa, Kleopa sieva Marija un Marija Magdalēna" (Jņ 19,25–27)³. Atšķirībā no Jāņa evaņģēlija autora Jēzus Māti nepiemin sinoptiskie evaņģēlisti Matejs, Marks un Lūka. Uzskaitot sievietes pie krusta, Matejs raksta, ka "starp tām bija Marija Magdalēna un Marija, Jēkaba un Jāzepa māte, un Zebedeju dēlu māte" (Mt 27,56). Arī aprakstot notikumus pēc sabata, Matejs vēstī, ka, dienai austot, uz kapu steidzās "Marija Magdalēna un otra Marija" (Mt 28,1). Jēzus Māte netiek pieminēta evaņģēlijos līdz pat Jēzus debesīs kāpšanai, pēc kuras mācekļi "vienprātīgi palika lūgšanā kopā ar sievietēm un ar Mariju, Jēzus māti un viņa brāļiem" pēdējo vakariņu telpā, kur tiek izraudzīts "augšāmcelsšanās liecinieks", kam bija jāstājas Jūdas vietā (Ap. d 1,13–26). To, ka Jēzus māte nav pieminēta augšāmcelsšanās aprakstā evaņģēlijos, norādīja arī Ignācijs *Garīgajos vingrinājumos* (299).

Ielūkosimies vispirms senajos grieķu, sīriešu, koptu un latīņu autoru darbos, kuros atspoguļojas viņu dzīves laikā izplatītais viedoklis par Jēzus

³ Latvijas Bībeles biedrības komisijas redīgētais jaunais Svēto Rakstu tulkojums (2012), iespējams, aplamā veidā traktē Jēzus nāves ainu, viennozīmīgi apgalvojot, ka "pie Jēzus krusta stāvēja viņa māte un viņa mātes māsa Marija, Kleopa sieva, un Marija Magdalēna". Atdalošas pieturzīmes ievietošana nevis aiz "mātes māsas", bet gan aiz "Kleopa sievas" liecina par komisijas vēlēšanos pārliecināt latviešu lasītāju, ka Jēzus mātei Marijai ir bijusi māsa Marija, kas turklāt bija precējusies ar Kleopu. Šo mazticamo versiju Bībeles tulkotāji piemin reti un parasti tikai zemsvītras piezīmē, piem., *Traduction œcuménique de la Bible* (1991). Kā norāda izcilais Jāņa evaņģēlija pētnieks Reimonds Brauns, grūti iedomāties, ka vecāki gan Jēzus mātei, gan viņas māsai būtu devuši vienu un to pašu vārdu. Skat. R. Brauna izsvērtos argumentus, izvērtējot dažādo avotu liecības un pētnieku hipotēzes par to, cik – divas, trīs vai četras sievietes atradās pie Jēzus krusta – Brown, R. *The Gospel according to John XII–XXI. A New Translation with Introduction and Commentary*. New York: Doubleday, 1970, p. 904–906. Lai senajās rakstības sistēmās, kurās komatu nebija, novērstu iespēju pārprast teikuma sintaksi, četru evaņģēliju apkopojumā, proti, *Diatessaronā* (ap 150.–160. gadu) un vēlāk *Pešitā* (5. gs.), pirms Kleopa sievas ir ievietots saiklis *un*.

parādīšanos Jaunavai Marijai pēc augšāmcelšanās. Daži no šiem autoriem mēģināja saskaņot šo, viņuprāt, tradicionālo uzskatu ar evaņģēlijos ietvertajām ziņām par Jēzus nāvi krustā un augšāmcelšanos.⁴

Konstantinopoles bīskaps Jānis (ap 347–407), kas daiļrunības dēļ ieguva pievārdu ‘zeltmutis’ (Hrīstostoms) savā Mateja evaņģēlijam veltītajā 88. homīlijā slavē sievietes, kas, uzticīgi kalpodamas, ne vien bija kopā ar Jēzu viņa publiskās darbības laikā, bet arī apliecināja savu uzticību un drosmi, stāvot pie krusta, drosmi, kad mācekļi bēguļoja. Tieši sievietes pirmās baudīja augļus, ko nesa Kristus augšāmcelšanās, jo

[tās] sekoja viņam kalpojot un pat nāves briesmās bija līdzās. Tādēļ tās pārdomāja visu – kā viņš bija skaļi saucis, kā izdvesis garu, kā klintis šķēlās un visu pārējo. Un viņas pirmās redzēja Jēzu. Labās apceres augļus vispirmais baudīja dzimums, kas bija notiesāts visvairāk. [...] Kas viņas bija? Jēzus Māte – jo viņa ir tā, kas nosaukta par Jēkaba māti – un pārējās.⁵

Lai pamatotu pārliecību, ka Jēzus parādījies savai Mātei, Hrīstostoms Mateja evaņģēlijā minēto “otru Mariju” ir identificējis ar Jēzus Māti. Jāatzīst, ka godājamā Baznīcas doktora arguments ir neveikls un nepārdomāts. Taču tam ir kāda cita vērtība. Argumenta izmantošana liecina, ka Hrīstostoma laikā pastāvēja minētā tradīcija, ko viņš vēlējās papildināt, piemeklējot atsauci Svētajos Rakstos. Kā redzam no citētā fragmenta, apgalvojuma centrā ir sievietes loma kristietībā. Ar pierādījumu meklēšanu evaņģēlijā

⁴ Gianelli, C. “Témoignages patristiques en faveur d’une apparition du Christ ressuscité à la Vierge Marie,” *Revue des Études Byzantines*, 11 (1953): 106–119; Stiernon, D. “Bulletin de théologie mariale byzantine,” *Revue des Études Byzantines*, 17 (1959): 201–250, īpaši 234–235; Vona, C. “L’Apparizione di Cristo risorto alla Madre negli antichi scrittori cristiani,” *Divinitas*, 1 (1957): 479–527; Squillaci, D. “L’Apparizione di Gesù Risorto alle madre sua,” *Palestra del clero*, 12 (1958): 226–247; Киприан (Керн) “Явление воскресшего Господа Богоматери,” *Православная мысль* 8 (1951): 81–111; Serra, A. *Dimensioni mariane del mistero pasquale*. Cinisello Balsamo: Edizioni Paoline, 1995. Par sīriešu tradīciju skat. Murray, R. *Symbols of Church and Kingdom: A study in Early Syriac Tradition*, London: Cambridge University Press, 1975, p. 329–335.

⁵ Joannes Chrysostomus, *Homilia 88 in Mattheum*, in *Patrologiae cursus completus* (accurante J.-P. Migne). *Series graeca* prior. Paris: 1800–1875, T. 58, p. 777.

Hrīsostomam neveicās – bet vai tad arī mūsdienu pētnieki nemēdz kļūdities savās atsaucēs?

Viens no izcilākajiem 7. gadsimta austrumu Baznīcas teologiem Maksims Apliecinātājs (580–622) izvirzīja citu versiju:

Nespēdama no viņa aiziet, bezvainīgā Māte palika pie kapa: viņa redzēja un dzirdēja visu, kas notika [...] Kunga svētīgā Māte Mīlestības gūstekne stāvēja cieši līdzās kapam, redzēja viņa godības pilno augšāmcelšanos [...] Ne tikai tādēļ vien, ka viņa bija Māte, nevainojama un svēta, bet gan arī tāpēc, ka rūpju mākta bija palikusi ar viņu ciešanu stundā, ka mīlestības pilna cieta ar viņu, saņemot no viņa spēku nenomirt kopā ar viņu. Tādēļ tagad viņa ir kopā ar viņu un līdz ar viņu tiek godināta.⁶

Raugoties no vēsturiski kritiskā aspekta, šķiet gandrīz neiespējami, ka Marija būtu varējusi palikt Jēzus kapa tuvumā un redzēt viņu augšāmcelšanās brīdī. Taču ietvertais teoloģiskais vēstījums ir skaidrs: vienā svaru kausā ir Mātes mīlestība un it īpaši viņas līdzī ciestās un izdzīvotās sāpes krusta pakājē, otrā – evaņģēlijos nepieminētā, bet tolaik kristiešu vidē šķietami pašsaprotamā Marijas klātbūtne augšāmcelšanās brīnumā un tam sekojošajā debesu godībā.

Krietni vēlāk, proti, 10. gadsimta bizantiešu teologs Nikomēdejas Georgijs pilnībā noraidīja Hrīsostoma apgalvojumu, ka Jēzus māte būtu nosaukta par Jēkaba sievu.⁷ Taču tikpat nepārliciešošs vai vismaz nepieņemams ir viņa apgalvojums, ka starp sievietēm, kas rīta agrumā dodas uz kapavietu, Marija netiek minēta tikai tādēļ, ka atradās jau tur.⁸ Tāpat kā agrīno autoru priekšlikumi, šis arguments liecina par mēģinājumu atrast racionālu skaidrojumu tradīcijai, kas – kā to atzīst arī pats Georgijs – nav

⁶ Citēts pēc: Pospisil, C. V. “Miscellanea: L'apparizione del Gesù risorto alla madre nel pensiero di Sant'Antonio di Padova e degli altri”, *Antonianum* 73/1 (1998) p. 131–135. Fragments saglabāties tulkojumā gruzīnu valodā. Tā kā Maksims Apliecinātājs mira izsūtījumā Kolhīdā (mūsdienu Gruzija), visai iespējams, ka viņš tiešām ir rokrakstā minētais autors.

⁷ Georgius Nicomediensis, *In ss. Mariae assistentiam in sepulcro*, in *Patrologiae cursus completus* (accurante J.-P. Migne). *Series graeca prior*. Paris:1800–1875, T. 100, p. 1493.

⁸ Gianelli, “Témoignages patristiques”, 109.

atspoguļota Svētajos Rakstos. Tādēļ Nikomēdejas Georgijs spriež, ka savu lielo ciešanu dēļ māte bija pirmā, ar ko Dēls dalījās savā triumfā, turklāt dalījās ar viņu vairāk nekā ar citiem.⁹ Jāpiezīmē, ka ne jau velti Simeons bija pravietojis Marijas ciešanas: “Tavas pašas dvēseli pārdurs zobens, lai atklātos daudzu siržu domas” (Lk 2,35). Savukārt, Marija Magdalēna – domā Georgijs – pirmā ir minēta tādēļ, ka viņa bijusi pirmā no Jēzus mācekļiem un apustuļiem, kas redzēja Jēzu.¹⁰ Nikomēdejas Georgija viedoklis ietekmēja daudzus vēlākos Bizantijas autorus, tai skaitā izcilo 10. gs. svētrakstītāju Simeonu Metafrastu, 11. gs. Kalabrijas bizantiešu teologu Filagatu (jeb Keramas Teofanu, kā viņu dažkārt dēvē kopš 13. gs.), hēsihasma teorētiķi sv. Palamas Grēgoriju (ap 1296–1359) un citus.

Hrīstostoms nebūt nebija pirmais, kas par pašsaprotamu uzskata Jēzus parādīšanos savai Mātei. “Otrās” Marijas jautājums bija aktuāls jau *Diatesaronā* (ap 170), ko sastādot, apoloģēts Sīrijas Tatians (ap 120–173) apvienoja vienlaidus vēstījumā gan sinoptisko evaņģēlistu, gan Jāņa evaņģēlija tekstu. No šī evaņģēliju tekstu sakārtojuma bija iespējams secināt, ka Jāņa evaņģēlijā minētā Marija ir Jēzus Māte (Jņ 20,11).

Diatesarona komentatora, sīriešu ekseģēta un garīgo himnu autora sv. Sīrijas Efrēma (ap 306–373) apjomīgie ekseģētiskie, dogmatiskie, polemiskie un askētiskie darbi ir sarakstīti galvenokārt dzejas formā. Satura ziņā Efrēms smēlās iedvesmu Svētajos Rakstos, bet viņa stilu raksturo atkārtojumi un daudzveidīgas metaforas. Dzejā ir rakstītas pat homilijas. Saglabājušās aptuveni 500 neparasti skaistu himnu. Efrēms mudināja godāt svētos, it īpaši Jaunavu Mariju, kuras absolūto bezgrēcīgumu viņš pamatoja ar daudziem argumentiem. Lai gan Efrēms rakstīja tikai sīriešu valodā, drīz vien viņa darbus pārtulkoja armēņu un grieķu, bet no grieķu – latīņu un senslāvu valodā. Viņā liturģiskajai dzejai bija milzu ietekme sīriešu un grieķu himnu rakstīšanas attīstībā.

Skaidrojot Simeona pravietojumu Marijai “un tavas pašas dvēseli pārdurs zobens” (Lk 2,35), Efrēms par vienu no zobena simboliskajām

⁹ Georgius Nicomediensis, *Orazio IX*, in *Patrologiae cursus completus* (accurante J.-P. Migne). *Series graeca* prior. Paris:1800–1875, T. 100, p. 1500.

¹⁰ Kiprian (Kern). *Iavlenie voskresshego Gospoda Bogomateri*, s. 92.

nozīmēm uzskata šaubas, kas uzmākušās Jēzus Mātei pie Jēzus kapa, kad viņa, redzot Jēzu, iedomājusies skatām dārznieku (Jņ 20,15). Marija šaubījās – raksta Efrēms – un tādēļ Jēzus neatļāva viņam pieskarties (Jņ 20,17).¹¹ Savukārt, Marija Magdalēna, kas bija atnākusi pie kapa, redzot akmeni noveltu, steigšus devās to paziņot mācekļiem (Jņ 20,1-2). Tādēļ stāsts par Jēzus parādīšanos Marijai ir stāsts par viņa parādīšanos Mātei (Jņ 20,11-17). Efrēms uzskata: kā Marija bija klāt, notiekot pirmajam Jēzus brīnumam Kānā, tā viņa saņem arī pirmās veltes, Jēzum atgriežoties no mirušo valstības.¹² Viņš ir pārliecināts, ka arī vārdus "Neskaries man, jo es vēl neesmu uzgājis pie sava Tēva" (Jņ 20,17) augšāmcēlies Jēzus saka savai Mātei.¹³ Jēzus teiktajā "vēl es neesmu uzgājis" Efrēms saskata līdzību ar pamatojumu, kuru savai mātei Jēzus minēja kāzās Galilejas Kānā: "Vēl mana stunda nav nākusi" (Jņ 2,4). Mūsdienu pētniekiem ir skaidrs, ka Efrēma skaidrojums ir visai mākslīgs un neatbilst mūsdienu vēsturiski kritiskās ekseģēzes principiem. Taču skaidrs, ka, atsaucoties uz evaņģēlijiem, Efrēms vēlas pamatot senāku tradīciju, ka Jēzus vispirms ir parādījies Mātei.

Īpaši pieminams ir izcilais grieķu reliģiskais dzejnieks, pēc dzimšanas sīrietis sv. Romans Melods, kura radošās dzīves uzplaukums bija ap 540. gadu. Viņa darbi arī mūsdienās tiek uzskatīti par pasaules literatūras šedevriem. Atšķirībā no Hrisostoma Romans nepiedāvā apšaubāmā ekseģēzē balstītu argumentu, ka Jēzus Māte ir "otra Marija", vai mazticamu pieņēmumu, ka visu nakti viņa ir pavadījusi pie kapa. Meloda nopelnis ir tas, ka viņš bez liekas pierādījumu meklēšanas apbrīnojumi skaistā veidā izteic dzejā šo kristiešu vidū izplatīto viedokli. Mirstošā Jēzus mutē Romans liek vārdus: "Esi droša, Māt! – tu pirmā mani redzēsi no kapa iznākam".¹⁴

¹¹ Ephraem, Syrus, *Commentaire de l'Évangile concordant ou Diatesseron*, II.17; XXI.27.

¹² Ibid., XXI, 27.

¹³ Ephraem, Syrus, *Commentaire de l'Évangile concordant: version arménienne* (éd. [et] trad. par Louis Leloir) (Corpus scriptorum Christianorum orientaliū 145; Armenian 2), Louvain: Orientaliste L. Durbecq, 1954, 235–236 (xxi 27).

¹⁴ Stiernon, "Bulletin de théologie mariale byzantine", 235. Skat. arī Romanus Melodus, *Rōmanou tou Melōdou Hymnoi ekdidomenoi ek Patmiakōn kōdikōn* (ed. N. V. Tōmadakēs; N. A. Libadaras), Athēnas: Tύp. Adelphon Myrtidē, 1952–1957. T. 3.

Jēzus Māti par “otru Mariju” sauc Antiohijas patriarhs Severs (ap 465–538) savā 77. katedrāles homilijā 515. gada vasarā. Viņš ir pārliecināts, ka tieši Marija, kas, stāvot pie krusta, nevairījās no ciešanām, ir augšāmcelšanās vēsts nesēja¹⁵:

Viņai pienācās vēstīt liksmo ziņu apustuļiem, jo viņa bija prieka cēlonis, kas bija dzirdējusi: “Ar žēlastību apveltītā, priecājies, – Kungs ir ar tevi!” (Lk 1,28).¹⁶

5. gadsimta pirmajā pusē dzīvojušais grieķu ekseģēts priesteris svētais Hēsihijs Jeruzalemitis Mariju sauca par sievieti, kas – ienesusi pasaulē jaunavību, iznēsājusi savā klēpī Dievu un miesā dzemdējusi Radītāju – vispirmā sveic Jēzu, viņam atgriezoties no mirušo valstības.¹⁷

Līdzīgas interpretācijas ir sastopamas ne vien grieķu un sīriešu tekstos, bet arī koptu avotos. Mūsdienās tā dēvētais¹⁸ *Gamaliēla evaņģēlijs* (ap 5. gs.) vēstī par Dievmāti, kas, neskatoties uz apustuļa Jāņa iebildumiem un viņa brīdinājumu par četriem kareivjiem pie Jēzus kapa, rīta agrumā dodas turp un redz durvju akmeni noveltu. Autors apraksta viņas žēlabas pie kapa (4,5–5,1). Tad atspīdējusi gaisma un no kapa izejas labās puses kā no dzīvību dāvājoša koka raisījies smaržas vilnis.

¹⁵ O'Carroll, M. *Theotokos: A Theological Encyclopedia of the Blessed Virgin Mary*. Eugene: Wipf and Stock Publishers, 2000, p. 310.

¹⁶ *Les homiliae cathédrales de Sévère d'Antioche. Texte grec édité et traduit en français, versions syriaques publiées pour la première fois par M.-A. Kugener et Edg. Triffaux, Patrologia orientalis XVI* (ed. R. Graffin et F. Nau), Paris: Firmin-Didot, 1922, pp. 761-864, cf. ibid., p. 771.

¹⁷ Aubineau, M. *Les homélies festales d'Hésychius de Jérusalem. Vol. I. Les homélies I-XV*. Brussels: Société des Bollandistes, 1979, p. 13–15.

¹⁸ Nosaukumu *Gamaliēla evaņģēlijs* dažiem koptu agrīno kristīgo tekstu fragmentiem – tai skaitā ar Jēzus parādīšanos Marijai saistītajam 14. fragmentam – piešķīra pētnieki, sašķirojot tekstus, kurus ar nosaukumu *Divpadsmit apustuļu evaņģēlijs* bija publicējis Ežēns Revijū, skat. Revillout, E. *Apocryphes coptes. Les évangiles des douze apôtres et de Saint Barthélémy*, (ed. R. Graffin), Patrologia orientalis 2.2 [=nr. 7], Paris: Firmin-Didot, 1904; 1946. 117-190, it īpaši p. 169-170; E. Revillout, *Supplément à l'Evangile des douze Apôtres*, Patrologia orientalis 9.2, Paris, 1913, p. 133-139; *The Apocryphal New Testament* (ed. J. K. Elliot), Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 158; Bellet, P. “Testimonios copotos de la aparición de Cristo resucitado a la Virgen”, *Estudios Bíblicos* 13 (1954): 199-205.

Jaunava pagriezās, palūkojās uz kapa labo pusi un, smaržām ceļoties, ieraudzīja skaistās debespurpurotās drānās stāvam Dievišķo. Viņš teica: "Sieviete, kādēļ raudi un tik sēri žēlojies pie kapa, kur mirušā miesu nav? Viņa atbildēja: tieši tādēļ ciešu, ka neatradu sava mīļotā Dēla miesas. Kungs, ja Tu esi dārza sargs, es tevi lūdzu [...] saki, ko esi izdarījis ar viņu, ka neatrodu kapā viņa miesas. Jēzus teica Marijai: "Gana Tu esi lējusi asaras par mani. Krustā sistais ir dzīvs un runā ar tevi; viņš, kuru tu meklē, tevi mierina. [...] Ielūkojies man sejā, mana māte, un tu redzēsi, ka esmu tavs Dēls." [...] Un viņa teica: "Tātad Tu esi augšāmcēlies, mans Kungs un mans Dēls. Godības pilna ir Tava augšāmcelšanās!" Un viņa noliecās, lai viņu skūpstītu. Bet viņš atbildēja: "Tev pietiek, mana māte, ar to prieku, ko tev esmu sniedzis augšāmcēloties. Uzlūko arī šos mirušo valstības gūstekņus, kas priecājas un liksmo. Ievedot Ēdenes dārzā, es dāvāšu tos savam Tēvam. [...] Steidzies un vēsti maniēm brāļiem (Jņ 20,17), ka esmu augšāmcēlies no mirušajiem".¹⁹

Arī šajā gadījumā redzam, ka notikumi, kas atspoguļoti Jāņa evaņģēlija 20. nodaļā, ko veido vairākas atsevišķas vienības, ir tikuši saistīti ar Jēzus Māti – vienu no sievietēm, kas rīta agrumā steigušās pie Jēzus kapa.

Koptu valodā ir saglabājusies apustuļa Bartolomeja *Kristus augšāmcelšanās grāmata* (5.–7. gs.). Dārza saimnieks Filogens stāsta Marijai un pārējām sievietēm, kas rīta agrumā atsteigušās pie Jēzus kapa, kā pusnaktī Dievs piecēlis savu Dēlu no mirušajiem. Tiklīdz Filogens stāstu beidz, parādās Jēzus dievišķā godībā, sveicina Mariju, saucot viņu par Dieva dēla Māti. Atbildot Marija sauc viņu par Visvarenā Dēlu, Kungu un savu vienīgo dēlu un lūdz viņa svētību, pirms viņš devies pie Tēva. Svētījis Mariju un apsolījis uzņemt viņu pie sevis debesu godībā, Jēzus eņģeļu pavadībā dodas augšup.²⁰

¹⁹ Pēc: Erbetta, M. *Gli Apocrifi del Nuovo Testamento: Vangeli, I/2*. Torino: Marietti, 1981, p. 355–356.

²⁰ *Coptic Apocrypha in the dialect of Upper Egypt*. Edited with English Translation by E. A. W. Budge. Oxford: Horace Hart, 1913, p. 1–48, it īpaši fol. 6a-8b (fragmenta tulkojums angļu valodā 187.–192. lpp).

Ne tikai grieķu, sīriešu un koptu autori, bet arī Rietumu agrīnie kristīgie autori ir izteikuši līdzīgus apgalvojumus. Svētais Milānas Ambrozijs (ap 339–397) salīdzināja Jēzus iznākšanu no kapa ar viņa iznākšanu no Marijas klēpja dzimstot un apgalvoja:

Marija redzēja Kunga augšāmcelšanos. Viņa bija pirmā, kas redzēja un ticēja. Arī Marija Magdalēna redzēja, tomēr vēl šaubījās.²¹

5. gadsimta pirmās puses izcilais latīņu Baznīcas dzejnieks Sēdulijs (miris 449. vai 450. g.) *Lieldienu dziedājumā* heksametros apdziedāja Kristu. Liecību par seno tradīciju viņš atstājis dzejas rindās, kas veltītas Marijai. Kopā ar pārējām sievietēm Marija dodas pie Kristus kapu, kur viņai pirmajai parādās Jēzus:

Lai lejup, kvēpaini tumsdama, slīd sinagoga! –
mīlestībā daiļā Baznīcu ar sevi vienoja Kristus.
Staro tā izcilā – Marijas – godā,
kas vienmēr ir Māte, saukdamās spožajā vārdā,
Jaunava viņa ir mūžam. Tās skatiena tvērumā stājies,
Kungs, gaismai ataustot, atklājās viņai vispirmai,
lai tā, kas ceļš bija, pa kuru viņš toreiz nācis,
Māte vislabā, nu diženos brīnumus vēstot,
ir ceļa rādītāja, viņam atpakaļ ejot.²²

Liecības par šo tradīciju saglabājušās arī vēlāko gadsimtu Rietumu Baznīcas autoru darbos. Īpaši pieminams ir Jāņa evaņģēlija un Vecās Derības komentators, alegoriskās interpretācijas popularizētājs Doicas abats Ruperts (ap 1075/76–1129). Skaidrojot Francijā izplatīto ierašu svētdienas

²¹ Ambrosius Mediolanensis, *De Virginitate* I.3, *Patrologiae cursus completus (accurante J.-P. Migne). Patrologia latina*. T. 16, col. 270.

²² *Discedat synagoga, suo fuscata colore, / Ecclesiam Christus pulchro sibi iunxit amore, / Haec est conspicuo radians in honore Mariae: / Quae cum clarifico semper sit nomine mater, / Semper virgo manet; huius se visibus astans / Luce palam Dominus prius obtulit, ut bona mater, / Grandia divulgans miracula, quae fuit olim / Advenientis iter, haec sit redeuntis et index.* Sedulius Coelius, *Carmen paschalis* V.357–364, *Patrologiae cursus completus* (accurante J.-P. Migne). *Patrologia latina* T. 19 *Quarti saeculi poetarum christianorum*, Paris, 1846 (repr. Turnhout: Brepols, 1980), p. 742–743; skat. arī CSEL 10, 140–141.

procesijas noslēgumā dziedāt moteti par godu Jaunavai Marijai, Doicas Ruperts minēja, ka tas ir piemērots veids, kā svinēt Jaunavas Marijas prieku, kad, Kungam augšāmceļoties, viņš parādījās savai Mātei.²³ Tādēļ, viņš piemetināja, Romas Baznīca svin Lieldienu dievkalpojumu svētās Marijas Lielākajā bazilikā (*Santa Maria Maggiore*).

Sv. Franciska laikabiedrs un viņa darba turpinātājs izglītotais franciskāņu mūks sv. Padovas Antonijs (1195–1231) apgalvoja:

Turpretim Marija pēc Jēzus guldīšanas kapā nedevās prožām – kā daži apgalvo –, bet palika nomodā, asarām plūstot, turpat – līdz pirmā viņu redzēja augšāmceļamies. Tādēļ sestdienu ticīgie svin viņas godam.²⁴

Antonija teiktais ļauj noprast, ka viņš bija iepazinies ar dažādiem, arī pretējiem viedokļiem. Jāšaubās, ka Antonijs būtu lasījis Maksima Apliecinātāja apcerējumu, kurā pausts līdzīgs pieņēmums. Atšķirībā no Austrumu Baznīcas tēva, Antonijs neizvērs teoloģiskus argumentus, bet aprobežojas ar kristīgajā tradīcijā balstītu etimoloģisku norādi.

Daudzo vēlāko autoru vidū ir pieminams, piemēram, sv. Kenterberijas Anselma biogrāfijas sastādītājs Edmers (ap 1060 – pēc 1128), Sjēnas Bernardīns (1388–1444), jezuītu teologs Fransisko Svaress (*Francisco Suárez*) (1548–1617), pāvests Benedikts XIV (1675–1758), Parīzes sv. Sergija Pareizticīgās teoloģijas institūta dekāns Sergejs Bulgakovs (1873–1944), par pāvestu 1939. gadā ievēlētais Pijs XII (1876–1959) un daudzi citi autori.

Kā piemērs senās kristīgās tradīcijas receprijai mūsdienu Baznīcas teoloģijā pēdējo gadu desmitos var minēt pāvestu Jāni Pāvilu II (1920–2005). Viņš tāpat kā Lojolas Ignācijs un senie baznīctēvi atgādina:

Evaņģēlijos nekas nav teikts par Jēzus parādīšanos Marijai pēc augšāmcelšanās. Taču katrā ziņā Marija bija īpaši tuvu Dēlam krustā,

²³ Rupertus Tuitiensis, *De divinis officiis in Patrologiae cursus completus* (accurante J.-P. Migne). *Patrologia latina*, T. 170, col. 205.

²⁴ Pospisil, “Miscellanea”, 131.

tādēļ viņai privileģētā veidā bija iespēja pieredzēt tā augšāmcelšanās. [...] Vasarsvētkos Marija ir klāt topošajā Baznīcā, ar savu lūgšanu viņa ir klāt apustuliskajā Baznīcā un Baznīcā visos laikos. Kā aizrādija baznīctēvi, Jaunavas klātbūtne ir nozīmīga: “Nevar runāt par Baznīcu, ja nav Marijas, Kunga Mātes, un viņa brāļu.”²⁵

Desmit gadus vēlāk, otro Lieldienu uzrunā 1994. g. 4. aprīlī, ar vieglu ironiju Polijā dzimušais pāvests piemin kādu “poļu autoru”, iespējams, ebreju izcelsmes katoļu dzejnieku, dramaturgu un rakstnieku Romanu Brandšteteru (*Roman Brandstaetter*, 1906–1987), kas savā romānā *Jēzus no Nācāretes* viņa parādīšanos Mātei aprakstīja kā garīgu pārdzīvojumu, iekšēju vīziju, – līdzīgu tai, ko Marija bija pieredzējusi, eņģelim sludinot Kristus iemiesošanos²⁶:

Interesanti, ka Lieldienu svētdienā pie kapa dodas sievietes, bet Marija turp neiet. Kāds poļu autors teicis, ka Marija droši vien bija ļoti nogurusi no visa notikušā, no kopīgajām lūgšanām, un tai brīdī, kad trīs sievietes gāja doties uz kapu, Marija nevarēja iet viņām līdzi.

Tas pats autors atzīmē, ka Marija noteikti bija pirmā, kas saņēma šo dižo vēsti. Viņai pirmajai eņģelis pasludināja Iemiesošanos un viņai pirmajai tika pasludināta augšāmcelšanās vēsts.

Svētie Raksti par to nerunā, bet šīs pārliecības pamatā ir tas, ka Marija bija Kristus Māte, uzticamā Māte, vismīļotā Māte un ka Kristus bija Mātei uzticams Dēls. Kristus labi zināja, kādas sāpes viņa nāve un ciešanas izraisīja Mātei. Viņš nevēlējās to atstāt vienu – un tādēļ dāvāja Mātei, kas stāvēja lejā pie krusta, citu dēlu, dēlu, kas viņu sargās un aizstāvēs.

Augšāmcelšanās brīdī – pirms vēstīt par augšāmcelšanos – Kristus, protams, domāja par savu māti. Šī pārliecība ļauj mums šodien un

²⁵ Jānis Pāvils II. Apustuliskā vizīte Venecuēlā, Ekvadorā, Peru, Trinidadā un Tobago. Homīlija Alboradas Dievmātes svētnīcā Gvajakilā (Ekvadorā) 1985. gada 31. janvārī, sk.: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/homilies/1985/documents/hf_jp-ii_hom_19850131_santuario-alborada.html (skatīts 10.05.2016).

²⁶ A. Zac. [Zaccuri], “Nessuna rivoluzione, soltanto la poesia d’un grande romanzo”, *Avvenire*, 6 apr. 1994: 15.

visā Lieldienu laikā teikt, recitēt un lūgt *Debesu Valdniece, liksmojies!*
Šo lūgšanu lūdz Baznīca. Taču varam teikt, ka tā bija pirmā augšāmcelšanās vēsts, ko Marijai vēstīja eņģelis. Ar to ir skaidrojams Lieldienu otrās dienas, šodienas, nosaukums – *eņģeļa pirmdienas*.²⁷

1997. gada 21. maijā Jānis Pāvils II detalizēti iedziļinās jautājumā par Jēzus parādīšanos Marijai.²⁸ Viņš izsaka minējumu, ka Jēzus parādīšanās Mātei evaņģēlijos nav ietverta, lai izvairītos no iebildumiem, ka Marija ir ieinteresēta un Jēzum pārāk tuva persona, kuras liecībai nevar uzticēties. Turklāt evaņģēlijos ir atspoguļots tikai neliels skaits Jēzus parādīšanos, piemēram, nav aprakstīta Jēzus nozīmīgā parādīšanās "vairāk nekā piec-simt brāļiem kopā esot", ko piemin svētais Pāvils (1. kor. 15,6). Kā gan Marija, kas bija klātesoša mācekļu vidū (Ap. d 1,14), vispār būtu izslēgta no to daudzo personu skaita, kas redzēja viņas Dēlu augšāmcelušos, jautā Jānis Pāvils II un secina: leģitīmi ir uzskatīt, ka Marija bija pirmā persona, kam parādījās Jēzus. Tā kā Marija nav minēta to personu vidū, kas rīta agrumā dodas pie kapa, varētu domāt, ka viņa jau bija tikusies ar Jēzu. It īpaši tādēļ, ka Jēzus acīm redzot vēlējās vispirms parādīties tieši sievietēm –, proti, tām, kas bija stāvējušas pie krusta. Vienotība ar dēlu, viņam ciešot krustā, ļauj pamatoti domāt, ka Marijai ir īpaša loma arī viņa augšāmcelšanās noslēpumā.

Atsaucoties uz 5. gadsimta autoru Sēduliju, pāvests atgādina, ka Marija ir Baznīcas pirmtēls un paraugs. Baznīca gaidīja tikšanos ar augšāmcelušos Kristu. Loģiski domāt, ka šo tikšanos, Lieldienu prieku pieredzēja arī Marija. Baznīca gaida visu mirušo augšāmcelšanos, un Marija to pieredzēja, tiekoties ar Jēzu. Pasludinot Kristus iemiesošanos, eņģelis uzrunāja Mariju ar vārdiem "Liksmojies!".²⁹ Viņa kļuva par prieka nesēju visai cilvēcei. Lieldienās Baznīca uzrunā Mariju, aicinot: *Debesu Valdniece, liksmojies!*

²⁷ "Maria fu la prima a ricevere l'annuncio della Risurrezione", *L'Osservatore Romano*, 5.-6. apr. 1994: 7.

²⁸ Skat. Giovanni Paolo II, "Maria e la risurrezione di Cristo", *Insegnamenti di Giovanni Paolo II* [Città del Vaticano]: Libreria Editrice Vaticana, XX/1 (1997), p. 1223–1225.

²⁹ *haire* – gr. 'liksmojies', 'priecājies' (Lk 1,28).

Ielūkojušies šīs senās tradīcijas vēsturē un receprijā mūsdienās, varam secināt, ka *Garigo vingrinājumu* kontemplācija par Jēzus parādīšanos Mātei atbilst gan Austrumu, gan Rietumu Baznīcā sastopamai senai tradīcijai. Precīzi to raksturo Ignācija piezīme: "...mēdz uzskatīt, ka to pauž apgalvojums "viņš parādījās tik daudziem citiem" (*Garigie vingrinājumi* 299.2).

2. Ignācija izmantotie avoti

Jau pieaugušā vecumā Barselonā divu gadu laikā apguvis latīņu valodu, Ignācijs uzsāka filosofijas un teoloģijas studijas Alkalā – un tur viņš jau vadīja garīgos vingrinājumus.³⁰ Tas nozīmē, ka *Garigo vingrinājumu* pamatā ir avoti, kas bija pieejami Ignācijam jau pirms studijām (ar laiku šie avoti, protams, tika papildināti). Līdz ar to rodas jautājums: kādi ir šie avoti, kas ietekmēja Ignāciju, iedvesmojot viņu iekļaut *Garīgajos vingrinājumos* kontemplāciju par Jēzus parādīšanos Mātei pēc augšāmcelšanās?

Visskaidrākās liecības sniedz Ignācijs savā autobiogrāfijā, aprakstot laiku no 1521. jūnija līdz 1522. februārim, ko pēc operācijas viņš pavadīja slimības gultā. Stāstījumā varam izsekot pārmaiņām, ko Ignācijs piedzīvo, lasot dažas grāmatas spāņu valodā.

Lai gan viņš nespēja nostāvēt kājās un bija spiests palikt gultā, citādi jutās vesels. Tā kā iepriekš bija pasācis lasīt pasaulīgas un aplamas grāmatas, ko mēdz dēvēt par bruņinieku romāniem, juzdamies labi, lūdza, lai tam iedotu dažas laika īsināšanai. Neko tādu, ko bija ieradis lasīt, mājās neatraduši, viņam iedeva *Kristus dzīvi* un grāmatu ar svēto dzīves aprakstiem spāniski.³¹

Lasot minētās grāmatas, viņš daudz ko apjauta un sāka nopietnāk pārdomāt savu agrāko dzīvi un nepieciešamību par to gandarīt.³²

Tā kā Kristus un svēto dzīves aprakstus viņš tagad lasīja ar lielu patiku, tas nolēma īsi izrakstīt no šīm grāmatām būtiskāko. Atsācis

³⁰ Ignācijs Lojola, *Autobiogrāfija*, 57. Skat. *Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija*. Tulkojis un komentējis J. Priede. Rīga: KDI, 2002, 52. lpp.

³¹ *Autobiogr.*, 5. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 15. lpp.

³² *Autobiogr.*, 9. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 17. lpp.

celties un staigāt pa māju, ar lielu centību viņš sāka gatavot grāmatu, *aizpildot gandrīz 300 ceturtdaļloksnes lieluma lappuses*, izceļot Kristus teikto ar sarkanu tinti un Dievmātes sacīto – ar zilu, uz gluda, līnijota papīra, skaistā rokrakstā, kāds tam bija. Daļu laika viņš pavadīja rakstot, daļu – lūdzoties. Visvairāk dvēsele veldzējās, kad tas lūkojās debesīs un zvaigznēs.³³

Grāmata, ko Ignācijs aizsāka, nav *Garīgie vingrinājumi*. Pēc izvēseļošanās atstājis Lojolu un apmeklējis Montseratu, Ignācijs 1522. gada 24. martā devās uz Manresu:

Viņš bija nolēmis tur pavadīt dažas dienas, apmetoties kādā ceļinieku patversmē, un šo to atzīmēt savā grāmatā, kuru, rūpīgi sargādams, aizvien nēsāja līdzī un kurā veldzēja savu dvēseli.³⁴

Iespējams, runa ir par Lojolā aizsākto grāmatu, bet tikpat labi tās varētu būt arī piezīmes par savu šai laikā iegūto garīgo pieredzi,³⁵ kurā atbalsojās arī atziņas no Lojolā konspektētajiem darbiem. Vēlāk papildinātas ar vienpadsmit mēnešu laikā Manresā pieredzēto, iestrādātas jaunā struktūrā, šīs piezīmes pamazām veidoja *Garīgos vingrinājumus* – tā Ignācijs skaidroja Gonsalvesam da Kamaram:

[...] kad viss jau bija izstāstīts, es jautāju Svētceļniekam par *Vingrinājumiem* [...], lai uzzinātu, kā viņš tos ir rakstījis. Viņš atbildēja, ka *Vingrinājumus* esot sarakstījis nevis visus uzreiz, bet gan pamazām – atzīmējot to, ko bija novērojis savā dvēselē, un to, ko atzina par derīgu, domājot, ka tas varētu noderēt arī citiem, piemēram, kā izmeklēt sirdsapziņu, izmantojot līnijas u.tml. Savukārt atziņas par to, kā veicama izvēle, viņš esot guvis – kā pats man stāstīja –, iedziļinoties tajā dvēseles stāvokļa un domu mainīgumā, ko bija piedzīvojis Lojolā, kad vēl slimoja ar kāju.³⁶

³³ *Autobiogr.*, 11. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 18. lpp.

³⁴ *Autobiogr.*, 18. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 24. lpp.

³⁵ S. Ignazio di Loyola, *Autobiografia. Commento di Maurizio Costa S.J.* Roma: CVX/CIS, 1991, p. 97.

³⁶ *Autobiogr.*, 99. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 87. lpp.

Kas bija šīs grāmatas, kuras tik ļoti ietekmēja Ignāciju, ka izmainīja viņa pasaules skatījumu?

Autobiogrāfijā minētie svēto dzīves apraksti³⁷ ir 1298. gadā mirušā Dženovas arhibīskapa dominikāņa Džakomo da Voradžīnes (*Jacopo da Varazze*) apkopoto *Zelta leģendu* tulkojums spāņu valodā. Cisterciešu mūks Gauberto Fabrīcio de Vagads (*Gualberto Fabrizio de Vagad*) spāņu izdevumu bija papildinājis ar atbilstošiem ievadvārdiem, kuros attēloja svētos kā Dieva cīnītājus, viņa bruņiniekus.³⁸ Ignāciju ievainoja 1521. gada maijā. Grāmatas spāņu tulkojums, kas slimošanas laikā nonāca Ignācija rokās, bija izdots gadu iepriekš. Ignācija rokās nonāca tolaik jauna un moderna grāmata.³⁹ Par krājumu nedaudz vēlāk atzinīgi izteiksies arī izcilā spāņu mistiķe Avilas Terēze (1515–1582).

Taču daudz vairāk *Garīgos vingrinājumus* ietekmēja mūks un garīgo tekstu autors Sakšu Ludolfs, dažkārt dēvēts par vācu Ludolfu (*Ludolphus Alemanus*, arī *Landulfus, Litoldus*). Dzimis ap 1300. gadu, iestājies dominikāņu ordenī, kas lepojās ar lielisku izglītību un sprediķošanu uzskatīja par dzīves misiju, aptuveni četrdesmit gadu vecumā viņš iestājās daudz stingrākajā kontemplatīvajā kartūziešu ordenī, dzīvoja Strasburgā, vēlāk bija priors Koblenčā (1343–1348). Viņu uzskatīja par vislielākajā mērā dievbijīgu un izglītotu personu (*vir Deo deditissimus atque doctissimus*). Kā vienkāršs mūks viņš pavadīja Maincā mūža nogali. Miris, jādūmā, 1378. gada 10. aprīlī.

Pirms grāmatiespiešanas tehnikas izgudrošanas Ludolfa *Kristus dzīvi* bieži vien pārrakstīja, rokrakstus nereti izrotājot ar krāšņām miniatūrām. Plašāku lasītāju loku viņa darbs sasniedza līdz ar grāmatiespiešanas

³⁷ Skat. 31. un 33. piezīmi.

³⁸ Ricardo García-Villoslada, *San Ignacio de Loyola: nueva biografía*, Madrid: Biblioteca de Autores Cristianos, 1986, p. 496.

³⁹ Vienīgā mūsdienās zināmā 1520. gada Seviljas izdevuma transkripts: *Leyenda de los santos: (que vulgarmente Flos Sanctorum llaman): agora de nuevo emprendida, y con gran estudio y diligencia extendida y declarada, a y la perfección de la verdad trayda, y aún de las siguientes leyendas augmentada* (Monumenta historica Societatis Jesu; S. N., 3), F. J. Cabasés, Madrid: Servicio de Publ. Univ. Pontificia Comillas [u.a.], 2007. 21. gadsimtā Voradžīnes *Zelta leģendu* modernie tulkojumi atkārtoti izdoti angļu, vācu, franču, itāliešu un citās lielākajās Eiropas valodās.

attīstību. Pirmo izdevumu oriģinālajā versijā latīņu valodā darbs pieredzēja divus gadu desmitus pirms Ignācija dzimšanas.⁴⁰ Vēl plašāku lasītāju loku sasniedza tulkojumi, piemēram, portugāļu,⁴¹ franču (1487), katalāņu (1496), nīderlandiešu (1503), itāliešu valodā (1570), saīsinātā veidā arī vācu un angļu valodā. Ignācijs ar šo darbu iepazinās spāņu (kastīliešu) tulkojumā, ko bija veicis franciskāņu mūks Ambrozijs Montezino (1444?–1514).⁴² Tā kā latīņu valodu Ignācijs apguva tikai Barselonā 1524.–1526. gadā, proti, pirms teoloģijas studiju uzsākšanas Alkalā un turpināšanas Parīzē, spāņu valodā tulkotā *Kristus dzīve* viņam aizstāja evaņģēliju. Vēlākajā dzīves posmā, pilnveidojot *Garīgos vingrinājumus*, Ignācijs atsauksies tikai uz evaņģēliju.

Lai gan Ludolfs centās attēlot Jēzus dzīvi pēc iespējas objektīvāk, balstoties uz tolaik pieejamajiem materiāliem un apcerējumiem, formas ziņā viņa apjomīgais darbs ir uzskatāms par meditācijām par Kristus dzīvi. Tajā iekļauti teoloģiski pārspriedumi, garīgās dzīves padomi, morālas pamācības, lūgšanas, plaši izmantotas atsauces uz patristisko literatūru.⁴³ Ludolfs plaši atsauca uz Sv. Rakstiem, izmanto baznīcēvu darbus, it īpaši sv. Hiponas Augustīnu, citē Antiohijas Ignāciju (ap 35–107), sv. Hieronima un sv. Ambrozija (ap 339–397) darbus, sv. Anselmu (ap 1033–1109), sv. Bonaventūras *Dzīvības koku (Lignum vitae)* un Pseudo-Bonaventūras⁴⁴

⁴⁰ *Vita Christi* pirmoreiz iespiesta Ķelnē un Strasbūrā 1474.–1488. gadā. Daudzreiz izdota atkārtoti – līdz 1880. g. vien vismaz sešdesmit reizes. Pilns izdevums: *Vita Jesu Christi e quatuor evangeliiis et scriptoribus orthodoxis concinnata per Ludolphum de Saxonia* (...). *Editio novissima*. A.-C. Bolard. ed., Paris, Roma: Victor Palmé, 1865.

⁴¹ *Livro de vita Cr[ist]i*, [Lisboa: Nicolao de Saxonía [e] Vale[n]tyno de Moravia, 1495]. 3 vol. Rokraksta versijā šis tulkojums cirkulēja jau 15. gadsimta pirmajā pusē, sk.: A. A. Nascimento, "A vita Christi de Ludolfo de Saxónia, em português: percursos da tradução e seu presumível responsável", *Euphrosyne*, 29 (2001): 125–142.

⁴² Montesino, A. *Vita Christi del Cartujano*. Alcalá de Henares: Stanislaw Polak para García de Rueda, 1502-1503, T. 1–4.

⁴³ Bodenstedt, Sr. Mary Immaculate. *The Vita Christi of Ludolph the Carthusian* (Diss.), Washington: Catholic University of America Press, 1944, p. 117.

⁴⁴ Diskusijas par autoru un darba tapšanas laiku: Tóth, P., Falvay, D. "New Light on the Date and Authorship of the Meditationes vitae" in S. Kelly, R. Perry (eds.), *Devotional Culture in Late Medieval England and Europe Diverse Imaginations of Christ's Life* (Medieval Church Studies 31), Turnhout: Brepols. 2014, pp. 17–106.

Aperces par Kristus dzīvi (Meditationes vitae Christi), tai skaitā ietekmīgā autora Doicas Ruperta darbus.⁴⁵ Nozīmīgākais paraugs, ko Ludolfs izmantoja un izvērta savā darbā, bija Masas [Maritimas] Mihaēla (ap 1298–1337) *Jēzus Kristus dzīve*.⁴⁶

Ludolfa *Kristus dzīvi* veido ievads (*proemium*) un tam sekojošais Jēzus dzīves izklāsts 182 nodaļās. Izklāstā autors vadās, galvenokārt, pēc evaņģēliju teksta, bet ir sastopami daži papildinājumi, piem., 1. daļas 10. nodaļā Jāņa Kristītāja dzimšanas aprakstam seko stāsts par viņa apgraizīšanu, proti, par toreizējā reliģiskajā kultūrvidē pašsaprotamu, bet Jaunās Derības tekstā nepieminētu notikumu, un arī Jēzus parādīšanās Marijai pēc augšāmcēšanās ir notikums, kas nav minēts evaņģēlijos.

Ludolfa sastādītās *Kristus dzīves* ietekme Ignācija *Garīgajos vingrinājumos* izpaužas gan četru nedēļu kontemplāciju tēmās, gan it īpaši nodaļā “Kristus dzīves noslēpumi”, kurā Ignācijs vadījās pēc Ludolfa atstāstīto notikumu secības.⁴⁷ Ignācijs *Garīgajos vingrinājumos* daudzviet seko Ludolfa izklāstam, piem., dzimšanas (1. daļas 9. nod.), Pēdējo vakariņu (2. daļas 57. nod.) un Jēzus parādīšanās Marijai aprakstos (2. daļas 72. nod.).

Līdzīga ir arī Ludolfa meditāciju un Ignācija kontemplāciju struktūra. *Vita Christi* aperces sastāv no vairākām daļām, sākot ar naratīvu (*lectio*), kurā atstāstīti notikumi no Kristus dzīves. Iepazinies ar naratīvu, lasītājs pārdomā un apcer tēlotos notikumus (*meditatio*). Seko lūgšana (*oratio*).

⁴⁵ Doicas Ruperts bija plaši lasīts autors arī dažus gadsimtus vēlāk, piem., ar viņa ekseģētiskajiem komentāriem iepazinās Ignācija sekretārs Huans Alfonso de Polanko teoloģijas studijās Padovā, skat. McManamon, J. M. *The Text and Contexts of Ignatius Loyola's "Autobiography"*. New York: Fordham University Press, 2013, p. 100.

⁴⁶ Boulton, M. B. M.. *Sacred Fictions of Medieval France: Narrative Theology in the Lives of Christ and the Virgin, 1150–1500*. Cambridge: Brewer, 2015, p. 269.

⁴⁷ Ganss, G. E. *The Spiritual Exercises of Saint Ignatius: a Translation and Commentary*, Chicago: Loyola University Press, 1992, p. 25. Detalizēti Ludolfa ietekmi uz Ignācija *Garīgajiem vingrinājumiem* pētījis, piem., Pauls Šors un Miltons Velšs, skat. Shore, P. J. *The Vita Christi of Ludolph of Saxony and Its Influence on the Spiritual Exercises of Ignatius of Loyola*. Studies in the Spirituality of Jesuits 30/1. St. Louis: Seminar on Jesuit Spirituality, 1998; Walsh, M. “To always be thinking somehow about Jesus”: The Prologue of Ludolph's *Vita Christi*. *Studies in the Spirituality of Jesuits*, 43/1 (2011): 1–39.

Lieldienu notikuma atainojumā pirms lūgšanas ir apņemšanās (*conformatio*) – tāpat kā vēlāk Ignācija *Garīgajos vingrinājumos*. Ar piedāvātajām meditācijām Ludolfs vēlējās palīdzēt klausītājam sevī atjaunot neskaidro un izkropļoto Dieva tēlu. Lai to īstenotu, – uzskatīja Ludolfs – ar iegau-mēšanu (*recordatio*) ir jāatjaunina atmiņa (*memoria*), ar gudrību – spriest-spēja, ar mīlestību – griba.⁴⁸ Gan Ludolfs, gan vēlāk sv. Ignācijs vēlējās, lai tas, kas iepazīstas ar viņu darbiem, ar visām savām sajūtām iekšēji izdzīvo Kristus dzīves notikumus.⁴⁹ "Labais Jēzu, cik jauks Tu esi Tevi apcerošo un mīlošo sirdīs," rakstīja Ludolfs.⁵⁰ Viņš ieteica grēciniekiem apcerēt Jēzus dzīvi sistemātiski, ik dienas atgriežoties pie domām par Kristus dzīves notikumiem, lūdzoties, slavīnot un saistot ar šiem notikumiem visu, kas dienā veikts.⁵¹ Ignācijs izmantoja šo metodi jau ļoti konkrētā veidā, precīzi norādot apceramos notikumus, atgādinot, ka nepieciešams paturēt prātā kontemplācijas tēmu jau no iepriekšējā vakara, norādot kontemplāciju un atkārtojumu laikus un skaitu.

Kā vairums sholastikas teoloģijas autoru, Ludolfs vēlējās nevis radīt jaunu nebijušu teoloģiju, bet gan apkopot materiālu no dažādiem avotiem, saistot tos ar savām meditāciju tēmām un lūgšanu.⁵² Tāpat kā daiļdarbu autori mūsdienās, Ludolfs centās attēlot realitāti, cik dzīvi vien iespējams. Turpretim viņa izpratne par vēsturiskumu krietni atšķiras no mūsdienų vēsturnieku pieejas. Kā viduslaiku gleznojumos vienā ainā ir skatāmi notikumi, kas atgadījušies dažādos laikos, tā arī *Kristus dzīvē* Ludolfs atsauca

⁴⁸ Baier, W. "Ludolphe de Saxe," in *Dictionnaire de spiritualité* (ed. M. Viller et al.). Paris: Beauchesne, 1932–1995, T. 9, p. 1130–1138, īpaši 1136.

⁴⁹ Kā norādīja Emmerihs Raics fon Frenca, arī Ludolfs pazīna sajūtu pielietošanu, kas Ignācija *Garīgajiem vingrinājumiem* ir tik raksturīga, sk. Raitz von Frenztz, E. "Ludolphe, le Chartreux, et les *Exercices* de S. Ignace de Loyola", *Revue d'ascétique et de mystique* 25 (1949): 375–388, īpaši 377. Sajūtu pielietošanu, kā uzskata māsa Bodenšteta, Ludolfs iespējams aizguvis no Bonaventūras vizuālās meditācijas metodes, skat., Bodenstedt, *The Vita Christi of Ludolphus the Carthusian*.

⁵⁰ *Vita Jesu Christi... per Ludolphum de Saxonia*. Paris, Roma: Victor Palmé, 1865, Pt. 2, chap. 89, p. 774, col. 1.

⁵¹ "Proemium", *Vita Jesu Christi*, p. 1., col. 1.

⁵² Shore, *The Vita Christi of Ludolph of Saxony*, p. 7.

uz autoriem, kas dzīvojuši gan apustuļu laikā, gan arī gadsimtus vēlāk. Apzinoties, ka Dieva gars zināmā mērā iedvesmo ikvienu kristieti, arī vēlinos autorus, Ludolfs uzskatīja viņu izteikumus par legītimiem avotiem, lai, apkopojot visus pieejamos materiālus, enciklopēdiski rekonstruētu Jēzus dzīves notikumus.⁵³

Hipotētiski varam jautāt, vai ir kādi vizuāli avoti, kas būtu varējuši ietekmēt Ignācija izvēli iekļaut *Garīgajos vingrinājumos* Jēzus parādīšanos Marijai pēc augšāmcēlšanās? Atgrieziamies pie Ignācija autobiogrāfijas, kurā atspoguļojas viņa pārdomas Lojolā par iespējamu iestāšanos askētiskajā kartūziešu klosterī pēc izveseļšanās:

Apsvērdams, ko darīs, atgriezies no Jeruzalemes, lai īstenotu savu nodomu dzīvot pastāvīgā gandarīšanas garā, viņš sprieda par iespēju, kāda bija ienākusi prātā, iestāties Seviljas kartūziešu klosterī [...]. Savukārt citreiz, atminoties gandarīšanas darbus, kādus bija nodomājis veikt, klīstot pa pasauli, ilgas pēc kartūziešu klostera mazinājās [...]. Kādam kalpam, kas devās no mājām uz Burgosu, viņš gan deva rīkojumu apvaicāties par kartūziešu rēgulu, un ziņas šķita labas.⁵⁴

Jādomā, ka *Kristus dzīves* autora Sakšu Ludolfa piederībai kartūziešiem bija būtiska mudinātāja loma Ignācija apsvērumos. Sevilju, kur atradās kartūziešu klosteris, Ignācijs bija apmeklējis 1508. un 1511. gadā.⁵⁵ Taču – atgriežoties pie Ludolfa un Ignācija apcerēm par Jēzus parādīšanos Marijai – jāatzīmē, ka 1442. gadā dibinātais Miraflores kartūziešu klosteris Burgosā, kur Ignācijs lūdza apvaicāties par kartūziešu rēgulu, lepojās ar izcilu altārgleznu, proti, ar Kastīlijas karaļa 1445. gadā klosterim dāvināto izcilā flāmu mākslinieka Rogīra van der Veidena (*Rogier van der Weyden*) triptihu, kurā attēlots augšāmcēlies Jēzus parādāmies Dievmātei.

⁵³ Shore, *The Vita Christi of Ludolph of Saxony*, pp. 19–20.

⁵⁴ *Autobiogr.* 12. Sk.: *Svētceļnieka piezīmes*, 19. lpp.

⁵⁵ De Borja de Medina, F. “Íñigo López de Loyola: Probable estancia en Sevilla (1508 y 1511) y su reflejo en los Ejercicios”, *Archivum Historicum Societatis Jesu* 63 (1994), p. 3–75, īpaši 20.–29. lpp.

Šī altārglezna, protams, nebija vienīgais šai tēmai veltītais gleznojums.⁵⁶ Vizuālie tēli neprasija latīņu valodas zināšanas, un ceļojumos Ignācijam bija daudzas iespējas skatīt Jēzus parādīšanās ainas attēlojumu mākslā. Taču mums nav liecību par tiešu šo gleznu ietekmi uz Ignācija *Garīgajiem vingrinājumiem*.

3. Kontemplācijas "Jēzus parādīšanās Mātei pēc augšāmcelšanās" forma un saturs

Kā jau minējām, Sīrijas Tatians ar savu *Diatesaronu* 2. gadsimtā aizsāka Jēzus dzīves vienlaidus izklāsta tradīciju. Viņa pieeju pārņēma Kapujas Viktors, kura *Latīņu harmonija* (ap 545. gadu) nonāca ģermāņu zemēs, pateicoties sv. Fuldas Bonifācijam (680–754). *Latīņu harmonija* tika iztulkota senaugšvācu valodā un plaši izplatījās rokrakstu veidā.⁵⁷ Līdz ar Tatiana aizsāktās un Bonifācija sekmētās tradīcijas izplatību ģermāņu zemēs arī tur tāpat kā koptu, sīriešu, grieķu un latīņu kristīgajā literārajā vidē radās nepieciešamība pēc vienota un saskaņota stāstījuma par sievietēm, kas stāvēja pie Jēzus krusta un Lieldienu rītā devās pie Jēzus kapa. Tā kā sinoptiskie un Jāņa evaņģēlijs atspoguļo atšķirīgus aspektus, aktuāls bija jautājums par Jēzus Mātes lomu visos šajos notikumos. Doicas Ruperts

⁵⁶ Šai tēmai mūža nogalē pievērsās arī Ignācija laikabiedrs Mikelandželo Buonarroti (1475–1564), zīmējot *Augšāmceļošos Kristu, kas parādās Mātei* (Oxford, Ashmolean Museum, inv. 1846.91). Nedaudz agrāk tēmai bija pievērsies Filipino Lipi, kas attēlo Mariju un Jēzu ieģrimušu mistiskā sarunā ārpus pilsētas (gleznots ap 1493) un Ticiāns Večellio, kas gleznā (ap 1480–1485) *Kristus parādīšanās Dievmātei* attēlo Mariju nometušos ceļos augšāmceļošanas Jēzus priekšā (Alte Pinakothek, München). Citu jau mūža nogalē radītu altārgleznu *Augšāmceļies Kristus parādās Mātei* kā pateicības zīmi Ticiāns dāvināja draudzes baznīcai Itālijā (Medole, S. Maria Assunta). Skat. arī Breckenbridge, J. "Et prima vidit: The iconography of the Appearance of Christ to his Mother", *Art Bulletin*, 39 (1957): 9-32; Medding, W. "Erscheinung des Auferstandenen vor Maria", *Lexikon der christlichen Ikonographie* (begr. von E. Kirschbaum. Hrsg. von W. Braunfels), Freiburg im Breisgau: Herder, 1968 [repr. 2015], I, S. 667–673.

⁵⁷ Pezzini, D. *The Translation of Religious Texts in the Middle Ages: Tracts and Rules, Hymns and Saints' Lives*. (Linguistic Insights 69), Bern, Berlin: Peter Lang, 2008, p. 316.

un Sakšu Ludolfs savos darbos pārņēma seno kristīgo autoru viedokli, ka Jēzus vispirms parādījās savai Mātei. Kā redzējam, tieši ar šo tradīciju Ignācijs sastopas, lasot Sakšu Ludolfa *Kristus dzīvi*. Arī vizuāli šī tradīcija bija izplatīta, proti, atspoguļota altārgleznās, ar kurām Ignācijs, iespējams, bija sastapies. Varam droši secināt, ka Ignācijs šo tradīciju nav radījis no jauna, nedz arī izmantojis kādu marginālu ideju.

No vēsturiski kritiskā skatījuma, protams, varam šaubīties, vai Jēzus parādīšanās Dievmātei patiešām notikusi. Tā nav pieminēta Jaunajā Derībā, un baznīcēvu ekseģēze visai brīvi interpretē vai pamato *Diatessaronā* un *Latīņu harmonijā* savirknētos notikumus. Taču – vai seno kristīgo autoru interpretācijai nepiemīt vēl kāda dimensija, par ko dažkārt mēdz aizmirst?

Savā 2010. gada 11. novembra apustuliskajā aicinājumā *Kunga vārds (Verbum Domini)* izcilais teologs pāvests Benedikts XVI atgādināja, cik būtiski mūsdienās ir iepazīties ar seno kristīgo autoru ekseģētiskajiem darbiem:

Atzīstot vēsturiski kritiskās metodes validitāti un nepieciešamību, kā arī tās ierobežotību, mēs mācāmies no baznīcēviem, ka ekseģēze “biblisko tekstu patiesajam mērķim īsti un patiesi atbilst tad, kad tā ne vien iesniedzas biblisko izteikumu kodolā, lai rastu tur ietvertu ticību kā realitāti, bet arī cenšas šo ticības realitāti sasaistīt ar ticības pieredzi mūsdienu pasaulē”.⁵⁸

Baznīcēvu ekseģēze, tai skaitā skaidrojums par Jēzus parādīšanos Marijai pēc augšāmcelšanās, nepretendē uz atainoto notikumu vēsturiski precīzu dokumentēšanu. Pat evaņģēliju autori, kas aprakstīja Jēzus dzīvi, notikumus izvēlējās un izkārtēja saskaņā ar galveno ideju, piemēram, Jāņa evaņģēlijā ir ietvertas kristīgās teoloģijas agrīnās būtiskākās atziņas, ko autors izklāsta ar notikumu aprakstiem un dzirkstošiem, bet dziļi jēgpilniem dialogiem.

⁵⁸ *Verbum Domini*, 37. Pāvests citē Pontifikālās Bībeles komisijas atzinumu, skat. *L'interprétation de la Bible dans l'Église, The Interpretation of the Bible in the Church* (April 15, 1993), Vatican City: Libreria Editrice Vaticana, II, A, 2.

Jebkuru Bībeles grāmatu lasot, ir jāņem vērā konkrētā darba žanrs, tikai tad varam saprast tekstā ietverto jēgu. Vēsturiskais žanrs runā par vēsturiskiem notikumiem. Gudrības žanrā, piemēram, Jēzus līdzībās, ietvertais naratīvs kalpo nevis vēsturisku notikumu dokumentēšanai, bet gan dievatziņas vai dzīvesziņas izklāstam. Kad Jēzus runā par Jonu, kas trīs dienas un nakts pavadījis zivs vēderā, viņš seno didaktisko teiksmu izmanto, lai runātu par sevi, kas, nonācis zemes klēpī, trešajā dienā augšāmcelsies. Stāsts par Jonu zivs vēderā Jēzum kalpo, lai tuvinātu klausītāju kādai citai realitātei – ticības realitātei. Jēzus teiktais nekādā gadījumā nav uzskatāms par apliecinājumu, ka Jona tiešām trīs dienas pavadīja zivs vēderā.

Arī Ignācija *Garīgie vingrinājumi* žanra ziņā ir naratīvs, kura mērķis ir ne vien ilustrēt vēsturiskus notikumus, piem., Jēzus dzīvi, bet arī atklāt garīgas, individuāli nozīmīgas patiesības. Kontemplācija par diviem karapulkiem lidzenumā, no kuriem vienu izriko ļaunais gars, bet otru pulcina Jēzus, mudina veikt pašam savu izvēli, proti, kuram aicinājumam veltīt savu dzīvi? Būtu muļķīgi apgalvot, ka divu kara nometņu aprakstā Ignācijs kā rūpīgs hronists ir vēlējis dokumentēt kādu vēsturisku kauju, ieročus, karaspēka vienības un karogus. Ar visām sajūtām kontemplējamais naratīvs palīdz izprast garīgo realitāti, kas ieskauj ikvienu cilvēku. Palīdz apzināties nepieciešamību īstenot pareizo izvēli – sekot un kalpot Jēzum. *Garīgos vingrinājumus* par vēsturisku rokasgrāmatu varētu nodēvēt tikai tas, kas Svētos Rakstus vēlētos pasludināt par dabaszinātņu enciklopēdiju.

Garīgie vingrinājumi nav arī teoloģijas rokasgrāmata. Teoloģijas pamatzināšanas ir nepieciešamas, lai varētu iedziļināties kontemplāciju tēmās. Kontemplācijā par Jēzus parādīšanos Mātei, Ignācijs, piemēram, citē Apustuļu ticības apliecinājuma vārdus "nokāpis elle", burtiski 'nokāpis zemākajās vietās' (lat. *descendit ad inferos*). Gan Apustuļu ticības apliecinājumā, gan Ignācija *Garīgajos vingrinājumos* ar divnozīmīgo terminu 'elle' ir jāsaprot Vecās Derības laikā veidojies priekšstats par uzturēšanos mirušo valstībā (ebr. *š'ōl*, gr. *haidēs*). Gan rabiniskā jūdaisma, gan kristietības skatījumā mirušo valstība atšķiras no mūžīgi pazudināto valstības (ebr. *gē' ben-hinnōm*, aram. *gēhannā* > gr. *gēenna*). Ar "mirušo valstību" ir jāsaprot stāvoklis, kādā atradās pirms Kristus mirušie. Kļūstot par vienu no viņiem,

Kristus radikāli maina šo stāvokli: taisnīgie ir kopā ar viņu, pēc kura ilgojušies.⁵⁹ Kontemplācijā par Jēzus parādīšanos Mātei pēc augšāmcelšanās Ignācijs mudina pārdomāt Kristus nokāpšanu mirušo valstībā, bet katram individuāli ir jāiedziļinās šī noslēpuma teoloģiskajā saturā un jēgā.

Ainu ar Jēzus parādīšanos mātei varam salīdzināt ar gleznu. Kā gleznu uztveram vizuāli, tā tekstu drīkst izdzīvot, uztvert burtiski, it īpaši tad, ja tas nav pretrunā ar evaņģēliju liecībām vai kristīgo tradīciju. Vēsturisku pretrunu, kā redzējām, meklēt būtu lieki. Taču, uztverot Jēzus parādīšanos Mātei kā gleznu, aiz ilustrācijas ir jāspēj saskatīt būtisko vēstījumu, dziļāko jēgu, ne tikai gleznu vien. Jēga nemainās no tā, vai vizuāli orientēto naratīvu uztveram burtiski, proti, kā atsauci uz reālu notikumu, vai kā ilustrāciju, proti, kā atsauci uz notikumu, kas būtu varējis notikt, bet kura mērķis ir atklāt kādu citu realitāti. Jau iepriekš secinājām, ka Ignācijs nepretendē uz dokumentālu precizitāti *Garigo vingrinājumu* kontemplācijās. Būtiska ir kontempletājamo ainu dziļākā jēga. Kāda tā ir Jēzus parādīšanās ainā? Ar tās meklējumiem sastapāties jau seno kristīgo autoru eksegēzē.

Jēzus parādīšanās Mātei, pirmkārt, ļoti piesātinātā veidā parāda saikni starp ciešanām un dievišķā atklāsmi. Sievietes, kas cieš līdz Jēzum, pirmās redz Jēzu. Vienotība ar Jēzu, kas cieš, tuvina vienotībai ar viņu godībā. Arī Kristum bija jācieš, lai ieietu godībā – tā augšāmcelties Jēzus skaidro mācekļiem ceļā uz Emmausu (Lk 24,26). Tieši līdzcietība ir tā, kas dara spējīgu tikties ar Augšāmcelušos. Atbildot uz Kelsa (*Celza*) jautājumu, kādēļ pēc augšāmcelšanās Jēzus neparādījās ienaidniekiem, trešā gadsimta teologs Origenes norādīja, ka Jēzu viņa dievišķajā dabā redzēja tikai tie, kas bija spējīgi šo dabu uztvert.⁶⁰ Arī *Garigo vingrinājumu* struktūra, proti, četru nedēļu secība ietver virzību no ciešanām, kas šķīstī, uz spēju saņemt dievišķu dāvanu – izdzīvot vienotību ar augšāmcelušos Jēzu.

⁵⁹ Par Jēzus “nokāpšanu ellē” skat. Ratzinger, J. *Einführung in das Christentum: Vorlesungen über das apostolische Glaubensbekenntnis*, München: Kösel-Verlag, 2000, S. 247-255. Reliģiski izglītojošajā žurnālā *Ejiet un māciet* 3 (1993) – 10 (1995) turpinājumos publicētais J. Raciņģera “Ievads kristietībā” tulkojums, ko veikusi M. Anšēvica, diemžēl apraujas, nesasniedzis minētā jēdziena skaidrojumu.

⁶⁰ Origenes, *Contra Celsum* 2.70.

Otrkārt, šī aina izceļ Marijas lomu Dieva un cilvēka mīlestības pilno attiecību atjaunošanā. Jēzus ir visdzižākā un vispilnīgākā Dieva Atklāsme cilvēcei. Sakot: “Lai notiek!” –, Marija guva šo Atklāsmi. Ar Marijas līdzdalību viņas klēpī īstenojās cilvēktapšana, dievišķā un cilvēcīgā vienība Jēzus personā. Uzticot Jānim Mariju un Marijai Jāni (Jņ 19,26-27), Jēzus uztic viņai Baznīcu un Baznīcai – Māti. Arī augšāmcelties, viņš saglabā savu nesaraucjami ciešo saistību ar visiem, kas viņu mīl. Ikvienam ir iespēja satikt Jēzu, arī Marijai, protams.

Attiecībās ar Māti Kristus cilvēcība parādās vispilnīgākajā veidā. Aina ar Jēzus parādīšanos Marijai ļauj apjaust Jēzus cilvēciskumu, kas saglabājas arī pēc augšāmcelšanās. Par Jēzus bērnību Nācāretē un viņa mīlestības pilno attieksmi pret Māti evaņģēlijos ir tikai daži skopi vārdi (Lk 2,40.51-52). Jēzus attiecības ar Māti pēc augšāmcelšanās pieder šo personīgo, dziļi cilvēcisko attiecību sfērai. Jēzus cilvēcīgums un mīlošā tuvība cilvēkiem te izpaužas visuzskatāmāk. Kristu kā pilnīgu cilvēku raksturo mīlestība pret visiem, arī pret vistuvākajiem cilvēkiem, Viņš ir nācis nevis atnest, bet gan pildīt baušļus, proti, arī bausli godāt tēvu un māti (Mt 5,17).

Jēzus parādīšanās Mātei *Garīgajos vingrinājumos* ir jēgpilna ekumēniski vienojoša kontemplācija, kas ilustrē Jēzus cilvēcīgumu viņa dievišķībā. Augšāmceļoties Jēzus atklāj savu dievišķo dabu, bet, parādoties Mātei, – cilvēcisko. Šī aina vieno un nevis šķir konfesijas. Marija, *keharitōmenē* (gr. ‘ar žēlastību apveltītā’, sk.: Lk 1,28), ir visas Baznīcas simbols.

The Appearance of Jesus to the Virgin Mary in Ignatius Loyola's Spiritual Exercises

Summary

Although the *Spiritual Exercises* by Ignatius Loyola are popular among representatives of various denominations, the exercise contemplating on the appearance of Jesus to his Mother after the resurrection sometimes contributes to confusion.

[218] ¹The first Contemplation. How Christ Our Lord Appeared to Our Lady [299]

[219] ¹... after Christ died on the cross, his body remained separated from his soul but always united with his divinity. His blessed soul, also united with his divinity, descended to hell. Then, releasing the souls of the just from there, returning to the sepulchre, and rising again, he appeared in body and soul to his Blessed Mother.

The fact that such an event is not mentioned in the canonical gospels gives rise to the following questions: (1) what is the oldest evidence reflecting the traditional view that Jesus appeared to his Mother after his resurrection; (2) what literary sources inspired Ignatius to include this scene in the *Spiritual Exercises*; and (3) how does understanding of the genre of the *Spiritual Exercises* help realise the sense of the above contemplation, and is this sense equally topical for Christians of all denominations.

Ignatius considered it necessary to point out that the contemplation material was not taken over from the Gospels and did not contradict them:

[299] ²He appeared to the Virgin Mary. Although this is not stated in Scripture, still it is considered as understood by the statement that he appeared to many others. For Scripture supposes that we have understanding, as it is written: “Are even you without understanding?” [Mt 15, 16]

He usually referred to the Gospel texts when specifying contemplation themes. However, in this case Ignatius encouraged everyone to rely on a common view prevailing among theologians, which was in all likelihood an authoritative one and can be expressed as follows: “it is considered”.

The Gospel according to John says: “...standing near the cross of Jesus, were his mother, and his mother’s sister, Mary the wife of Clophas, and Mary Magdalene” (Jn 19:25-27). Unlike the author of the Gospel according to John, the Synoptic Evangelists Matthew, Mark and Luke do not mention Jesus’ Mother. Meanwhile, Matthew, when describing events after the Sabbath, betokens that with the dawning of the day “Mary Magdalene and the other Mary” (Matt 28:1) hurried to the tomb.

The Archbishop of Constantinople St. John Chrysostom (c. 347–407) tried to identify “the other Mary” mentioned in the Gospel according to Matthew as Jesus’ Mother. It should be recognised that the argument made by the honourable Doctor of the Church is clumsy and unwise, but at the same time it possesses a value, i.e. the search for arguments suggests that during the time of Chrysostom there was a tradition to believe that Jesus appeared to Mary. All Chrysostom wanted was to find the respective reference in the Scriptures.

St. Maximus the Confessor (580–622), one of the most distinguished theologians of the 7th century Eastern Church, offered another version, i.e. the Mother stayed at the tomb where she saw and heard everything. She had remained with her son in the hour of suffering, therefore, she was also with him at the moment of his resurrection, and she is honoured like him. From the historically critical aspect, it seems almost impossible that

Mary could have stayed near the tomb and seen Jesus at the moment of his resurrection. However, the theological message is clear: the Mother's love and notably the pain she suffered together with Jesus at the foot of the cross are inseparable.

The 10th century Byzantine theologian Georgius Nicomediensis completely rejected Chrysostom's statement that Jesus' Mother was called the wife of Jacob. However, his other statement is equally inconclusive or at least it cannot be proved, i.e. Mary is not mentioned among the women heading for the tomb at dawn on the sole ground that she was already there.

In explaining Simeon's prophecy to Mary "a sword will pierce your own soul too" (Lc 2:35), the commentator of the *Diatessaron*, Syrian exegete and author of spiritual hymns St. Ephraem Syrus (c. 306–373) believed that one of the symbolic meanings of the sword was doubts that overwhelmed Jesus' Mother at the tomb when she, seeing Jesus, supposed him to be the gardener (Jn 20:15). Ephraem wrote that Mary was seized by doubts and, therefore, Jesus did not allow her to touch him (Jn 20:17). Meanwhile, Mary Magdalene, who had come to the tomb, saw that the stone was taken away and rushed to the disciples to tell them the news (Jn 20:1–2). Therefore, the story about Jesus' appearance to Mary is the story about his appearance to the Mother (Jn 20:11–17). Today's researchers understand that the explanation provided by Ephraem is rather artificial and does not comply with the principles of modern historically critical exegesis. However, it is clear why Ephraem referred to the Gospels – he wanted to justify an older tradition that Jesus appeared to his Mother first.

The distinguished Greek religious poet of Syrian origins St. Romanos Melodus who, unlike Chrysostom, does not offer an argument based on questionable exegesis that Jesus' Mother is "the other Mary" or a scarcely credible assumption that she had spent the whole night at the tomb. Romanos puts the following words into the mouth of dying Jesus: "Rest assured, Mother! You will be the first to see me coming out of the tomb."

Similar interpretations can be found not only in Greek and Syrian texts but also in Copt sources. The so-called Gospel of Gamaliel (c. 5th cen-

ture) delivers a message about Our Lady who, despite objections of John the Apostle and his warnings about the four soldiers at Jesus' tomb, heads there early in the morning and sees the stone removed from the entrance to the tomb. Meanwhile, the owner of the garden Philogenes in the *Book of the Resurrection of Jesus Christ* by Bartholomew the Apostle (5th–7th centuries) tells Mary and the other women, who had hurried to Jesus' tomb early in the morning, how God raised His Son from the dead at midnight. As soon as Philogenes finishes his story, Jesus appears in his divine glory, greets Mary and calls her the Mother of God's Son.

Similar assertions were made not only by Greek, Syrian and Copt authors but also by early Western Christian authors. St. Ambrose (c. 339–397) compared Jesus' emergence from the tomb with his emergence from Mary's womb when he was born and stated that Mary saw the Lord's resurrection.

The distinguished Latin Church poet of the first half of the 5th century Sedulius (died in 449 or 450) used hexameter in his *Carmen paschale* to leave evidence of the old tradition, i.e. Mary together with the other women went to Christ's tomb where she was the first person Jesus appeared to.

Rupert of Deutz (c. 1075/76–1129) deserves special mention among Western Church authors of the following centuries. When explaining the widespread tradition of singing the motet in honour of the Virgin Mary at the end of the Sunday procession, he mentioned that it was an appropriate way of celebrating the joy of the Virgin Mary when the Lord appeared to his Mother at the moment of the resurrection. The Franciscan monk St. Antony of Padua (1195–1231) stated that Mary did not leave after the body of Jesus was laid in the tomb, and she was the first person to see him resurrect.

Pope John Paul II (1920–2005), who carried out an examination of Jesus' appearance to Mary, can be mentioned as an example in relation to the reception of the old Christian tradition in the theology of the modern Church over the past decades. He made a guess that the appearance of Jesus to his Mother was not included in the Gospels to avoid objections that Mary was the interested person and too close to Jesus, therefore, her

testimony was not trustworthy. Moreover, a limited number of Jesus' appearances are reflected in the Gospels, e.g. his important appearance "to more than five hundred brothers and sisters at one time" mentioned by St. Paul (1 Cor 15:6) has not been described. How could Mary, who was among the disciples (Acts 1:14), be excluded from the many people who saw her Son after the resurrection? Since Mary is not mentioned among those who go to the tomb at dawn, one might think that she had already met Jesus, in particular, because Jesus obviously wanted to appear to the women who had stood at the cross first.

After having looked into the history of this old tradition and its reception today, it can be concluded that the contemplation of the *Spiritual Exercises* regarding Jesus' appearance to his Mother complies with the old tradition present both in the Eastern and Western Churches. The remark by Ignatius provides its precise description: "...it is considered to be expressed by the statement "he appeared to so many others" (*Spiritual Exercises* 299.2).

After having learnt Latin in his adulthood, Ignatius commenced his studies of philosophy and theology in Alcalá where he was already conducting spiritual exercises (*Autobiogr.*, 57). This means that the *Spiritual Exercises* are based on the sources available to Ignatius before his studies. The clearest evidence of the type of these sources was provided by Ignatius in his autobiography when he described the period from June 1521 to February 1522 he spent in bed after surgery. The sources are *Vita Christi* and a Spanish book containing life stories of saints (*Autobiogr.*, 5).

The life stories of saints are Spanish translations of *Legenda aurea* which were compiled by the Archbishop of Genova James of Voragine. The Cistercian monk Gualberto Fabrizio de Vagad had supplemented the edition with an appropriate introduction, in which he depicted the saints as God's fighters and his knights. The translation of the book Ignatius got hold of when he was ill was published only a year before he was injured and confined to bed.

However, it was the monk and author of spiritual texts Ludolph of Saxony, sometimes called Ludolphus Alemanus, who influenced the

Spiritual Exercises to a greater extent. In common with the vast majority of authors of holistic theology, Ludolph's intention was not to create new unique theology but to collect material from various sources and integrate it into his meditation themes and prayers. Ludolph, like authors of modern literature, tried to reflect reality as lively as possible, while his understanding of historicity deviates significantly from the approach used by today's historians. Just as medieval painters, who in one scene reflected events which had taken place at different times, Ludolph in his *Vita Christi* referred to authors who lived during the time of the Apostles and centuries later.

It is likely that affiliation of the author of *Vita Christi* Ludolph of Saxony with the Carthusians played a major role in encouraging Ignatius to join the Carthusian Monastery in Seville. Ignatius had visited the city in 1508 and 1511. However, returning to the contemplations of Ludolph and Ignatius on the appearance of Jesus to Mary, it should be noted that *Cartuja de Miraflores*, the Carthusian Monastery in Burgos where Ignatius asked his servant to make inquires about the Carthusian Rule, was established in 1442 and prided itself on a famous altarpiece, i.e. the triptych by the distinguished Flemish painter Rogier van der Weyden depicting Jesus' appearance to Our Lady after his resurrection. The painting was a gift given to the monastery by the King of Castile in 1445. This altarpiece was not, of course, the only painting dedicated to this theme. The visual images did not require knowledge of Latin, and during his trips Ignatius had many opportunities to see the scenes of Jesus' appearances depicted in art. However, there is no evidence of a direct impact of these paintings to the *Exercises* by Ignatius.

We can see that Tatian initiated the tradition of a continuous description of Jesus' life by his *Diatessaron* in the 2nd century. His approach was taken over by St. Victor of Capua whose *Harmony of the Gospels* (c. 545) reached Germanic countries thanks to St. Bonoiface (680–754). The *Harmony of the Gospels* was translated into the Old High German language, and its handwritten copies were distributed extensively. Along with the tradition initiated by Tatian and enhanced by Bonoiface gaining

ground in Germanic countries, a need for a uniform and harmonised narrative about the women who stood at Jesus' cross and went to his tomb on Easter morning arose in these countries like in the Copt, Syrian, Greek and Latin Christian literary environment. Since the Synoptic Gospels and the Gospel according to John reflect different aspects, the issue of the role of Jesus' Mother in all these events was a topical one. Rupert of Deutz and Ludolf of Saxony took over the opinion of the ancient Christian authors in their works, i.e. that Jesus appeared to his Mother first. This tradition was also widespread visually; it was reflected in altarpieces Ignatius possibly had seen. We can safely conclude that Ignatius neither founded this tradition nor used a marginal idea.

From the historically critical point of view, we can, of course, certainly doubt whether Jesus appeared to Our Lady. It has not been mentioned in the New Testament, and exegesis of the Church Fathers provides rather free interpretation or reasoning about the events included in *Diatessaron* and the *Harmony of the Gospels*. However, one might ask a question as to whether the interpretation by the ancient Christian authors has another, sometimes forgotten dimension.

When reading any of the books of the Bible, the genre of the specific work has to be taken into account to understand the meaning of the text. The historical genre speaks about historical events. The wisdom narrative found, for example, in the parables of Jesus serves as an illustration or explanation of his teachings, and not as a reference to historically documented events. When Jesus mentions Jonah, who spent three days and nights in the belly of the fish, he uses the ancient didactic tale to talk about himself who, after having been buried, will resurrect on the third day. Jesus uses the story of Jonah to bring a listener closer to another reality – the reality of faith. Jesus' words should under no circumstances be regarded as evidence to the fact that Jonah spent three days in the stomach of the fish.

The *Spiritual Exercises* by Ignatius are a narrative in terms of the genre, and the aim of the narrative is not only to illustrate historical events, e.g. the life of Jesus but also, and in particular, to discover spiritual, individually important verities. The contemplation on two armies on the plain one

of which is commanded by the evil spirit but the second one is assembled by Jesus encourages one to make his own choice, i.e. which of the above calls to devote one's life to. It would be foolish to maintain that Ignatius, as a diligent chronicler, wanted to document a historical battle, weapons, army units and flags by describing the two military camps. Only a person who wants to declare the Scriptures to be an encyclopaedia of life sciences could call the *Spiritual Exercises* a historical handbook.

We can compare the scene reflecting the appearance of Jesus to his Mother with a painting. A text may be lived and perceived literally in the same vein as a painting is perceived visually. However, when perceiving Jesus' appearance to his Mother as a painting, one should see its significant message and a deeper meaning behind the illustration. The exegesis provided by the ancient Christian authors includes the search for this deeper meaning.

First, the appearance of Jesus to his Mother shows the link between suffering and revelation of the divine in a very condensed manner. The women who suffer together with Jesus are the first ones to see him. The unity with Jesus who suffers brings people closer to the unity with him in glory. The structure of the *Spiritual Exercises*, i.e. the sequence of four weeks, also includes a move from suffering to the unity with the resurrected Jesus.

Second, this scene highlights the role of Mary in the relationships full of God's and human love. After the resurrection, Jesus continues to retain indissolubly close links with everyone who loves him. The scene of Jesus' appearance to Mary makes it possible to realise his humanity that remains unchanged also after his resurrection. The fact that Christ loves everyone, including the people closest to him, means that he is 100% human. He has not come to destroy the commandments but to fulfil them (Matt 5:17).

The appearance of Jesus to his Mother in the *Spiritual Exercises* is a meaningful and ecumenically uniting contemplation illustrating the humanity of Jesus in his divinity. Jesus reveals his divine nature when resurrecting, but the human one – when appearing to his Mother. This scene unites denominations but not divides them.

JEZUĪTU SVĒTIE, SVĒTĪGIE UN GODINĀMIE LATVIJĀ 17.–19. GADSIMTĀ

No teju neskaitāmiem Romas Katoļu baznīcas godinātajiem svētajiem un svētīgajiem 198 šobrīd pārstāv Jēzus Sadraudzību.¹ Vēl vairāk ir jezuītu, kas par tādiem oficiāli nav tikuši pasludināti, taču dažādos laikos godināti privātā kārtā. Raksta mērķis ir noskaidrot, kuriem no Sadraudzības svētajiem, svētīgajiem un godināmajiem 17.–19. gadsimtā pastāvēja kults latviešu zemēs un kāda bija tā izplatība un izpausmes.² Izvēlētais pārskata hronoloģiskais rāmis aptver laiku, kad jezuīti darbojās Latvijas teritorijā. Lai gan šeit viņi ieradās jau 1583. gadā, tikai 17. gadsimtā Sadraudzība sagaidīja savus pirmos svētos un sāka pakāpeniski izplatīt viņu godināšanu. Divu Latvijā godinātu, bet mūsdienās mazāk pazīstamu jezuītu – Marčēlija Mastrilli un Franciska de Hieronimo – gadījumi, tiks aplūkoti lielākā pietuvinājumā, ņemot vērā to samērā unikālu raksturu gan Latvijas, gan plašāka reģiona baznīcas vēstures kontekstā.

¹ *The Complete List of Jesuit Saints and Blessed*s. Lasīts 2015. gada 1. augustā <http://www.sjweb.info/resources/saintslistallsort2.cfm?Criteria2=J>

² Svarīgi norādīt, ka Jēzus Sadraudzība neaprobežojās tikai ar tai piederīgu svēto godināšanu un popularizēšanu. Jesuītu vidē bija iecienīti arī citi svētie, piemēram, 14. gadsimta Prāgas kanoniķis sv. Jānis Nepomuks.

Pirmā Jēzus Sadraudzības gadsimta svētie un to godināšana Latgalē un Kurzemes–Zemgales hercogistē

1622. gada 12. martā pāvests Gregors XV kanonizēja Jēzus Sadraudzības dibinātāju Ignāciju Lojolu un viņa līdzgaitnieku Francisku Ksaveru. Svinības tam par godu noritēja ne vien Romā, bet arī daudzviet Eiropas katoliskajā daļā un misiju zemēs ārpus tās.³ Nav zināms, kā šo notikumu uzņēma Cēsu jezuītu rezidencē, kas pēc Rīgas nonākšanas zviedru rokās gadu iepriekš bija vienīgais Sadraudzības centrs latviešu zemēs, taču ir visai ticams, ka, ja šādas svinības notika, tobrīd poļu–zviedru kara postītajā Vidzemē tās neizcēlās ar vērienu. Pirmo reizi jezuītu svētie avotos parādās tikai 17. gadsimta otrajā pusē, kad zviedru ieņemtās Vidzemes vietā par Sadraudzības darbības galvenajiem areāliem šeit kļuva Poļu Livonija jeb Latgale un Kurzemes–Zemgales hercogiste.⁴ 1674. vai 1675. gadā Jelgavas katoļu baznīcā, kas tobrīd ir no Pašiaušes kolēģijas Lietuvā atkarīgu Kurzemes misiju centrs, plašumā sāk vērsties Franciska Ksavera godināšana un dievnama kreisajā pusē tiek ierīkots šī svētā altāris, pie kura skaitītās lūgšanas, kā ziņo paši jezuīti, nav palikušas neatbildētas.⁵ 1684. gadā notikušās Jelgavas baznīcas vizitācijas protokolā minēti sudrabā liekti, apzeltīti stari, kas rotāja svētā attēlu viņam veltītajā altārī – kāda labdara pateicības zīme *ex voto* par saņemto palīdzību.⁶ Vēl pēc astoņiem gadiem par brīnumdarītāju

³ Defosse, A. From Rome to the Southern Netherlands: Spectacular Sceneries to Celebrate the Canonization of Ignatius of Loyola and Francis Xavier // *The Sacralization of Space and Behavior in the Early Modern World*. Farnham: Ashgate Publishing Company, 2015, p. 141–142.

⁴ Tas nenozīmē, ka Ignācija Lojolas un Franciska Ksavera godināšana nebija aizsākusies agrāk, taču avotu trūkums (piemēram, no šī laika iztrūkst vairāku gadu atskaites par Daugavpils rezidences darbību) šobrīd neļauj par to izteikties konkrētāk. Pagaidām vienīgā norāde uz iespējamu Sadraudzības dibinātāja kulta izplatību Vidzemē ir Ignācija kapela pie Raunas Jaunās muižas, kas minēta zviedru laika dokumentos – 1630. gada arklu revīzijā un 1688. gada baznīcu vizitācijas protokolos. Sk.: Kurtz E. Verzeichnis alter Kultstätten in Lettland // *Mitteilungen aus der livländischen Geschichte*, 1924, Bd. XXII/2, S. 99. Šīs kapelas izcelsme varēja būt saistīta ar netālo Cēsu jezuītu rezidenci.

⁵ Archivum Romanum Societatis Iesu, Lit. 41, fol. 211r.

⁶ Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 4038. f., 2. apr., 7. lpp.

apustuli dēvētajam Franciskam Ksaveram adresētas lūgšanas un viņa godam celebrēta votīvmise veicināja bezcerīgi slima Sadraudzības sholastiķa izveseļošanos.⁷ Līdzīgi gadījumi minēti arī saistībā ar Ignāciju Lojolu. 1733. gadā Daugavpils rezidences annālēs vēstīts par kādu sievieti, kurai viņa aizbildniecība novērsa priekšlaicīgas dzemdības.⁸ Par abu svēto nozīmi liecināja viņiem veltītie altāri⁹ vai arī atsevišķi attēli un skulpturālie atveidi Sadraudzības dievnamos Latgalē un Kurzemē.¹⁰ Viņu svētku dienas – attiecīgi 31. jūlijā un 3. decembrī – Sadraudzības rezidencēs tika atzīmētas ar svinīgiem dievkalpojumiem, tematiskiem sprediķiem un procesijām.¹¹

Runājot par Ignāciju Lojolu, vēl ir jāmin tāds neiztrūkstošs baroka laikmeta katoļu reliģiskās kultūras elements kā sakramentālījas – dažādas svētību formulas vai priesteru svētīti objekti, ko ticīgie izmantoja dziednāšanai vai kā sargājošus talismanus. No sakramentālījām, ko jezuīti izplatīja Latgalē un Kurzemē, populārākā un, pēc viņu pašu ziņām, iedarbīgākā bija t.s. Ignācija ūdens, kam specifiskās īpašības piešķīra, iemērcot tajā Sadraudzības dibinātāja relikvijas vai medaljonu ar viņa attēlu.¹² Ignācija ūdens pielietojums bija visnotaļ daudzveidīgs – ar tā palīdzību ļaudis dziedināti no fiziskām kaitēm un ļaunā gara apsēstības, no viņu mājokļiem patriekti spoki (latīņu *spectres, lemures*), bet lopi atbrīvoti no lietuvēna (latīņu *timor nocturnus*).¹³ Zīmīgi, ka Ignācija ūdens popularitāte neaprobežojās tikai ar zemākajiem iedzīvotāju slāņiem – 1713. gadā dižciltīgajai Ludovikai Borhai tas, piemēram, palīdz smagās dzemdībās.¹⁴ 1715. gadā

⁷ Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos, 1. daļa. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgādiens, 1940, 56. lpp.

⁸ Turpat, 309.–400. lpp.

⁹ Piemēram, Daugavpils jezuītu baznīcā Franciska Ksavera altāris ierīkots 1688. gadā, Ignācijam Lojolam – gadu vēlāk. Sk.: turpat, 274. lpp.

¹⁰ Detalizētām pārskatām par šo un citu Sadraudzības svēto attēliem un skulptūrām Latvijas dievnamos sk.: Ogle K. *Societas Iesu ieguldījums Latvijas arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojumā*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2008, 85.–121. lpp.

¹¹ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 449.–450. lpp.

¹² Līdzīga un citviet jezuītu plaši izmantota sakramentālīja bija Ksavera ūdens, taču latviešu zemēs tās lietojums nav konstatēts.

¹³ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 365., 372., 381. u.c. lpp.

¹⁴ Turpat, 382. lpp.

ziņots par 274 gadījumiem, kuros šis ūdens esot līdzējis atgūt gara vai miesas veselību.¹⁵ Dažkārt bez ūdens kā sakramentālija izmantots arī Ignācija attēls – 1674. gadā tāds tiek piekarināts pie kādas jaunas sievietes gultas, lai pasargātu viņu no uzmācīga inkuba.¹⁶ Lai gan jezuītu triumfālie ziņojumi par dziedināšanām un ļauno garu izdzīšanām ir vērtējami piesardzīgi, tie atklāj apzinātu pielāgošanos visvienkāršāko ļaužu garīgajām vajadzībām un uztveres spējām kā svarīgu jezuītu kalpošanas metodes iezīmi. Sakramentālijas un svēto kults bija daļa no jezuītu instrumentārija, ar kura palīdzību tika nodrošināta misijas darba panākumu noturīguma būtiska saikne starp oficiālo reliģiozitāti un tautisko kultūru, kurā svētie vispirms funkcionēja kā atspaidis ikdienas grūtībās un tikai pēc tam – kā atdarināšanas vērtu tikumu iemiesojums.¹⁷

Pirmais jezuīts, kura kults latviešu zemēs ir dokumentāli fiksēts, tomēr bija nevis Lojola vai Ksavers, bet gan 1568. gadā Romā mirušais un 1605. gadā par svētīgo atzītais poļu novicis Staņislavs Kostka. Viņa godināšana “*ne bez liela mierinājuma pilsētniekiem*” 1644. gadā sāka Daugavpili.¹⁸ Uzskatīts ne vien par Polijas–Lietuvas valsts patronu,¹⁹ bet arī par jaunatnes aizbildni, viņš bija lielā cieņā jezuītu skolās esošajās audzēkņu reliģiskajās apvienībās (t.s. sodalīcijās jeb kongregācijās). Ilūkstes rezidences studējošo kongregācijai jau 17. gadsimta nogalē Staņislava Kostkas diena (13. novembrī) bija īpaši svētki, kuros pēc vesperēm pie kongregācijas altāra tika dziedātas litānijas, kam sekoja procesija ar Vissvētāko Sakramentu. Noslēgumā baznīcas luktā litānijas dziedātas jezuītu mūzikas semināra

¹⁵ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 383. lpp.

¹⁶ Turpat, 356. lpp.

¹⁷ Par sakramentāliju nozīmi 18. gadsimta jezuītu misijās citur Eiropā sk., piemēram: Johnson T. Blood, Tears and Xavier-Water: Jesuit Missionaries and Popular Religion in the Eighteenth Century Upper Palatinate // *Popular Religion in Germany and Central Europe, 1400–1800*. New York: St. Martin's Press, 1996, pp. 183–202.

¹⁸ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 347. lpp.

¹⁹ Staņislavu Kostku par Polijas–Lietuvas aizbildni pāvests Klements X pasludināja 1674. gadā, atsaucoties uz poļu episkopāta un muižniecības lūgumu, Bullarium Romanum seu Novissima et accuratissima Collectio Apostolicarum Constitutionum. T. 7. Roma, 1733, pp. 253–254.

audzēkņu orķestra pavadībā.²⁰ Bez Kostkas Sadraudzības skolu audzēkņi biežāk godināja vēl vienu jezuītu – sholastiķa kārtā mirušo jaunekli Aloiziju Gonzagu, studējošo patronu. Abu attēli bija Ilūkstes skolas audzēkņu kongregācijas īpašumā. Tās altārī atradās Kostkas attēls – pirmais iegādāts 1693. gadā, bet 1755. gadā Varšavā nopirkts jauns, kura autors bija pazīstamais poļu gleznotājs Šimons Čehovičs (*Szymon Czechowicz*). Kopš 1720. gada kongregācijas rīcībā bija arī Gonzagas attēls zeltītā ierāmējumā.²¹ 18. gadsimta vidū rakstītajā Ilūkstes rezidences diārijā lasām, ka gan Kostkas, gan Gonzagas svētku dienas parasti noslēdzās ar uguņošanu un orķestra muzicēšanu baznīcas torņos.²² Ārējā un baroka laikmetam vispār raksturīgā spozme bija redzamākais, taču nebūt ne vienīgais šo svētku aspekts. Trīs svētdienas pirms un pēc Aloizija Gonzagas svētkiem 21. jūnijā Daugavpils baznīcā bija izsludinātas pilnīgas atlaidas, kas nozīmēja, ka šajā laikā ticīgie tika īpaši mudināti iet pie grēksūdzes un saņemt Vissvētāko Sakramentu.²³

Krāšņas procesijas un dievkalpojumi bija vērsti ne tikai uz attiecīgo svēto kulta veicināšanu. Tie kalpoja gan izvērstai konfesijai propagandai, gan arī Sadraudzības statusa stiprināšanai vietējās elites vidē. To uzskatāmi ilustrē svinības par godu 1726. gada pēdējā dienā notikušajai Staņislava Kostkas un Aloizija Gonzagas kanonizācijai. Nākamo divu gadu laikā tās ar vērienu norisinās Sadraudzības Lietuvas provinces kolēģijās un rezidencēs, parasti ilgstot vairākas dienas un iezīmējoties ar iespaidīgām procesijām, speciāli konstruētiem triumfa vārtiem un lielgabalu salūtu.²⁴ 1727. gada 16. novembrī jaunajos svētos pagodināja Jelgavā. Lielākoties protestantiskās Kurzemes hercogistes galvaspilsētā salīdzinājumā ar citām vietām svētku norise bija pieticīgāka, taču joprojām pamanāma. Svi-

²⁰ Dievmātes Pasludināšanas godam veltītā Ilūkstes jezuītu skolas audzēkņu kongregācija dibināta 1692. gadā. Tās svinamo dienu sarakstu sk.: Archiwum Prowincji Polski Południowej Towarzystwa Jezusowego (turpmāk – ATJKr), Rkps. 284, fol. 163.

²¹ ATJKr, Rkps. 284, fol. 46, 60 et 100.

²² ATJKr, Rkps. 850, fol. 65r et passim.

²³ Uz apm. 18. gadsimta vidu attiecināmu Daugavpils jezuītu baznīcā svinamo dienu sarakstu un aprakstu sk.: Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 447.–450. lpp.

²⁴ Gričiūtė-Šverebienė, L. XVII–XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 59–60.

nīgo misi celebrēja Vārmijas bīskaps Kristofors Šembeks (*Cristophorus Szembek*), kas te uzturējās, kārtojot valsts lietas. Pie jezuītu rezidences vārtiem bija ierīkots grezns altāris, dievnama sienas pārklātas vērtīgiem audumiem, bet ar Lietuvas lauka hetmaņa Dēnhofa (*Doenhoff*) kundzes atbalstu sagādāti dārgakmeņiem rotāti abu svēto attēli. Kā vēsta Jelgavas rezidences annāles, par to visu bija interese arī pareizticīgajai Kurzemes hercogienei Annai.²⁵ 1728. gadā šajā pašā sakarībā notikusī svinīgā un trīs dienas ilgā Kostkas un Gonzagas godināšana Daugavpili pulcēja teju visus Latgales muižniecības pārstāvjus, kas svētku kulminācijas brīdī devās procesijā ar atkailinātiem zobeniem. Redzētais tik ļoti iespaidoja svinības vērojušo pareizticīgo muižnieku Gregoru Boričevski (*Boryczewski*), ka viņš pieņēma lēmumu konvertēties katolicismā.²⁶ Atšķirībā no Lojolas un Ksavera, kuru kultā nereti izcelta viņu kā brīnumdarītāju loma, Kostkam un Gonzagam šāda slava gan Latgalē, gan Kurzemē gājusi secen (vismaz pieejamajos avotos uz to nav atrodamas tiešas norādes). Viņi lielākoties godināti kā jaunatnes aizbildņi, bet Kostkas kā Polijas–Lietuvas valsts debešķīgā patrona kults līdz pat Polijas–Lietuvas valsts pastāvēšanas beigu cēliem saglabāja arī politisku nozīmi.

Kopīgais šeit aplūkotajiem četriem Sadraudzības svētajiem ir tas, ka 18. gadsimta otrajā pusē viņiem rasta vieta Latgales latviešiem adresētās garīgās literatūras klāstā.²⁷ Jezuītu sagatavotajā krājumā “Dzismies Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumprovas Maryas un Diwa Swatu izdrukowotas” iekļautas dziesmas dažādiem svētajiem, starp kurām ir trīs dziesmas Aloizijam Gonzagam un pa vienai dziesmai Staņislavam Kostkam un

²⁵ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 21. lpp. Iespējams, svinību datums tika īpaši piešķināts bīskapa Šembeka vizītei, jo tik augsta līmeņa baznīcas ganu apmeklējumi Kurzemē bija retums.

²⁶ Turpat, 308. lpp.

²⁷ Salīdzinājumam: neviens no Sadraudzības svētajiem nav minēts nedz jezuīta Georga Elgera 17. gadsimta latviešu katoļu garīgo dziesmu krājumos, nedz Kurzemes katoļticīgo latviešu literārajā tradīcijā, kas aizsākas ar 1733. gada Vilhelma Heinriha fon Livena (*Lieven*) sagatavoto izdevumu “Katholischka Mahzibu =, Luhgschanu = Dseesmu Grahmata”.

Franciskam Ksaveram,²⁸ bet grāmatā “Ļyugszonas ap dzieywoszonu K. Jezu Chrysta [...]”²⁹ savukārt līdzās citām atrodamas lūgšanas Ignācijam, Staņislavam, lūgšana un atsevišķa litānija Aloizijam, kas šeit saukts par jauno ļaužu aizbildni, kā arī lūgšana Franciskam Ksaveram un viņam veltīta novēna. Dažādos izdevumos tās turpināja nonākt pie lasītājiem arī pēc 1820. gada, kad jezuītus izraidīja no Krievijas impērijas, un bija atrodamas vēl 20. gadsimta sākumā iespiestajos latgaliešu garīgo dziesmu un lūgšanu krājumos. Mazliet savrupa, bet ne mazāk ievērojama ir grāmata “Padumoszanas uz seszu swatdinu Swata Aloizias J. aba uz cytas dinas kotrom kas it pi diwa gołda”. Tās pirmizdevuma precīzs datējums nav noskaidrots, taču ir attiecināms uz laiku līdz 1820. gadam.³⁰ “Padumoszonas”, kuru centrā ir Aloizija Gonzagas personība, ir zīmīgas ar to, ka tas ir pirmais kādam atsevišķam katoļu svētajam veltīts darbs, kas izdots Latgales latviešu valodā un kas domāts lasītāja personiskās dievbijības pilnveidošanai, apcerot konkrēta svētā dzīves paraugu.

Līdz Sadraudzības kasācijai 1773. gadā bez jau minētajiem vēl pieci tās pārstāvji izgāja kanonizācijas vai pirms tās obligāto beatifikācijas procesu. Tie bija 17. gadsimta Francijas lauku apustulis Žans Fransuā Reži (*Régis*, kanonizēts 1737. gadā), trešais Sadraudzības ģenerālpriekšnieks Francisks Bordžia (arī Borha) (*Borgia, Borja*, kanonizēts 1670. gadā) un trīs japāņu jezuītu mocekļi (beatificēti 1627. gadā, t.s. 26 Japānas mocekļu grupā). Viņiem par godu attiecīgās piemiņas dienās celebrēta obligāta mise visos Sadraudzības dievnamos, taču vismaz Kurzemē un Latgalē tajās iz-

²⁸ Pirmo divu (1786. un 1798. gads) izdevumu eksemplāri nav zināmi. Šeit izmantots grāmatas trešais izdevums: *Dzismies Swatas uz Guda Diwa Kunga, Jumprowas Maryas un Diwa Swatu izdrukowotas.* – Połocka: pi Baznickungu Jezuītu, 1801. Ziņas par iespējamiem autoriem un dažādiem izdevumiem sk.: *Seniespiedumi latviešu valodā, 1525–1855: kopkatalogs.* Rīga: Latvijas Nacionālā bibliotēka, 1999, 164. lpp.

²⁹ Pirmizdevums 1799. gadā. Izmantots grāmatas otrais izdevums: *Ļyugszonas ap dzieywoszonu K. Jezu Chrysta un kołposzonas par Mieniesi Mai da Jumpraway Maryay taypat da S. Franciszkam Xawieram par diewieyniom dinom Un Ļyugszonas da wysaydim Swatim.* Połocka: Pi Baznickungu jezuitu, 1801. Sk. arī: *Seniespiedumi latviešu valodā*, 224. lpp.

³⁰ *Seniespiedumi latviešu valodā*, 308. lpp.

palika procesijas vai citi svinīgi elementi,³¹ ko redzējām Kostkas vai Gonzagas svētkos. Tikai Žana Reži kulta, šķiet, nedaudz izgāja viņpus šī rāmja, ko varētu skaidrot ar viņa kā tautas misionāra parauga aktualitāti vietējo jezuītu garīgās dzīves programmai. Viņa glezna minēta Ilūkstes skolas audzēkņu kongregācijas inventārā,³² 1733. gadā tāda ir ievietota Daugavpils baznīcas Ignācija Lojolas altārī,³³ bet 1738. gadā Daugavpili svinīgi atzīmēta viņa nesenā kanonizācija.³⁴

Sadraudzības svēto kulta, ko izkopa galvenokārt paši jezuīti, parasti bija piesaistīts viņu kalpošanas vietām. Lojolas, Ksavera, Kostkas un Gonzagas liturģiskā pieminēšana bija obligāta visiem Polijas–Lietuvas katoļiem,³⁵ taču ne Latgales, ne Kurzemes diecezālajās, t.i., bīskapa, nevis Sadraudzības jurisdikcijā esošajās baznīcās vēl 1761. gadā neatrodam kādam no viņiem veltītu altāri.³⁶ No tā secināms, ka ap šo laiku viņu godināšana, atskaitot tās liturģisko formu, te nebija izplatīta universāli.

Bez oficiāliem svētajiem un svētīgajiem Sadraudzības iekšienē varēja attīstīties par tādiem nepasludinātu, bet ar svētuma slavu mirušu un par godināšanas un atdarināšanas cienīgām atzītu personu jeb t.s. godināmo kulta.³⁷ Atšķirībā no svēto kulta, tam bija privāts raksturs. Godināmos nemieminēja liturģiskajā ciklā, viņiem nebija nedz savu altāru, nedz svētku dienu, taču pie viņiem drīkstēja vērsties individuālās lūgšanās. Viņu tikumus slavinošas biogrāfijas bija iecienīta Sadraudzības locekļu lasāmviela.

³¹ Precīzas ziņas ir par Daugavpili un Ilūksti. Sk.: turpat, 449. lpp., ATJKr, Rkps. 850, fol. 93 et passim.

³² ATJKr, Rkps. 284, fol. 60.

³³ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 313. lpp.

³⁴ Turpat, 319. lpp.

³⁵ Lojolas un Ksavera vārdi bija iekļauti Romas misāles pamattekstā, bet Kostka un Gonzaga minēti Polijai–Lietuvai paredzētā *proprium* daļā, *Missae propriae patronorum et festorum Regni Poloniae, ad normam Missalis Romani accomodatae*. Venetiis, 1741.

³⁶ Akta wizytacji generalnej diecezji Inflanckiej i Kurlandzkiej czyli Piltyńskieij z 1761 roku. Torun: Towarzystwo Naukowe, 1998.

³⁷ Mūsdienās titulu “godināmais” (latīņu *venerabilis*) katoliskajā tradīcijā attiecina uz personām, kuru beatifikācijas process jau ir iesākts un kuru teoloģiskie tikumi ir atzīti ar īpašu dekrētu. Aplūkojamajā laikposmā tā lietojums nebija šādi reglamentēts.

No Sadraudzības Lietuvas provincē populārākajiem godināmajiem izceļas 1657. gadā kazaku nogalinātais jezuītu misionārs Andrejs Bobola (*Bobola*), kura kults strauji uzplauka 18. gadsimta sākumā. Tā atskaņas sasniedza arī Daugavpili, kur Bobolas attēls 1733. gadā minēts jezuītu baznīcas sakristejā.³⁸ Bobola tika beatificēts 1853. gadā, bet 20. gadsimtā viņu pasludināja par svēto. Tomēr vairumam godināmo kultu bija lemts pavisam atšķirīgs liktenis. Tie piedzīvoja sporādisku popularitāti, kurai dažādu iemeslu dēļ agri vai vēl sekoja gandrīz pilnīga aizmirstība. Šeit aplūkosim vienu šādu godināmo, kura vārds parādās visai negaidītā saistībā ar Jelgavas jezuītu rezidenci.

Godināmais tēvs Marcēlijs Mastrilli: Jelgavas rezidences aizbildnis

Jezuītu tēvs, misionārs un moceklis Marcēlijs Mastrilli (*Marcellus Mastrilli*) piedzima Neapolē 1603. gadā. Līdzīgi citiem sava laika jauniešiem jezuītiem viņš sapņoja par misijas darbu Dienvidāzijā jeb tā dēvētajās Indijās un par savu aizbildni izvēlējās sv. Francisku Ksaveru, Sadraudzības misionāru paraugu un iedvesmotāju *par excellence*. 1633.–1634. gadu mijā pēc negadījumā gūtā smagā ievainojuma, būdams tuvu nāvei, viņš piedzīvoja šī svētā parādīšanos vīzijā, kurā tas mudināja Mastrilli kā misionāram doties uz Japānu un, saņēmis solījumu to darīt, brīnumainā kārtā atjaunoja viņa veselību. Šo stāstu Mastrilli pats aktīvi tīrīja un ar to kļuva pazīstams jau savas dzīves laikā. 1637. gada septembrī viņš beidzot sasniedza Japānu, taču pavisam drīz pēc izcelšanās krastā tika sagūstīts un pēc trīs dienu spīdzināšanas tā paša gada 17. oktobrī Nagasaki tuvumā sodīts ar nāvi.³⁹ Vēl dzīvam esot iemantotā un paša veicinātā popularitāte kļuva par pamatu pēcnāves slavai. Neilgi pēc viņa mokpīlās nāves tika publicētas

³⁸ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 313. lpp.

³⁹ Kritisku Mastrilli biogrāfijas aplūkojumu sk.: Županov I. Passage to India: Jesuit Spiritual Economy between Martyrdom and Profit in the Seventeenth Century // *Journal of Early Modern History*, Nr. 16, 2012, p. 1–39. Papildus ieskatam sal.: Volpe, A. Marcello Mastrilli: una vita per le missioni // *Archivum Historicum Societas Iesu*, Nr. 54, 1985, pp. 333–345.

vismaz septiņas Mastrilli biogrāfijas (pirmā – jau 1639. gadā), kā arī atsevišķi viņa veikto brīnumu un mocekļības apraksti.⁴⁰ Viens no viņa pirmajiem biogrāfiem Leonardo Činami (*Cinami*) raksta, ka neapoliešu jezuīta vārds kļuva pazīstams arī zemēs, ko viņš nebija apmeklējis, piemēram, Jaunajā Pasaulē, kur viņu dēvēja par “Otro Ksaveru”.⁴¹ Lai arī tēvs Mastrilli bija guvis šādu atzinību, viņš tomēr netika beatificēts.⁴²

Līdz šim pētniecībā neievērota ir palikusi Mastrilli vārda saikne ar Jelgavas jezuītiem. 1696. gadā Kurzemes hercogistes galvaspilsētā latīņu valodā tiek iespiesta neliela grāmatiņa (84 lappuses *in octavo*), kuras titullapu rotā virsraksts “Marcellianum alphabetum, seu tres & viginti virtutes venerandi patris Marcelli Mastrilli”⁴³ (“Marcēliskais alfabēts jeb godājamā tēva Marcēlija Mastrilli divdesmit trīs tikumi”). Tās autora vārdu slēpj iniciāļi M.S.W., aiz kuriem atpazīstam Jelgavas jezuītu tēvu Marcēliju Simonu Vidmanu (*Marcellus Simon Widmann*),⁴⁴ kas dzimis 1642. gadā Lincā, Sadraudzībā iestājies 1659. gadā Vīnē un kādu laiku Austrijā darbojies par retorikas un ētikas profesoru. 1679. gadā, sava tautieša un Kurzemes misiņonāra Ernesta Šturma (*Sturm*) aicināts, viņš pārceļas uz Jelgavu, kur 1695.–1705. gadā ir jezuītu skolas un rezidences bibliotēkas pārzinis, literatūras un latīņu valodas pamatu pasniedzējs un līdz sava mūža noslēgumam

⁴⁰ Županov, p. 37.

⁴¹ Cinami L. Vita, e morte del Padre Marcello Francesco Mastrilli della Compagnia Di Giesù. Viterbo, 1695, p. 173. Darba pirmizdevums nāca klajā 1645. gadā.

⁴² Par spīti lielajam ticības mocekļu skaitam (Jēzus Sadraudzības martirologā līdz 1675. gadam vien ir uzskaitīti 304 tēvi un brāļi) šajā laikposmā pavisam nedaudzī no viņiem tika oficiāli atzīti par svētajiem. Tam mēdz minēt divus skaidrojumus. Pirmkārt, mocekļības ideāls neatbilda karojošās un triumfējošās kontrreformācijas perioda Baznīcas paštēlam. Otrkārt, pats kanonizācijas process pēc 16. gadsimta otrās puses – 17. gadsimta sākuma Romas kūrījas reformām pārvērtās par sarežģītu un laikietilpīgu birokrātisku procedūru. Tā rezultātā 1540.–1770. gados par svētajiem pasludinātas vien 32 personas. Sk.: Po-Chia Hsia, R. The World of Catholic Renewal, 1540–1770. Cambridge: Cambridge University Press, 2005, pp. 127–143.

⁴³ Marcellianum Alphabetum, seu tres & viginti virtutes venerandi patris Marcelli Mastrilli. – Mytaviae, 1694.

⁴⁴ Avotos viņš atrodams arī kā Simons Marcēlijs vai atsevišķi ar katru no šiem vārdiem. Sk.: Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos, 2. daļa. Rīga: Apgāds Latvju grāmata, 1941, 313.–315. un 381.–385. lpp.

1710. gadā paralēli pilda arī rezidences garīgā vadītāja pienākumus.⁴⁵ Ja ticam Vidmana tuvāko līdzgaitnieku sniegtajām ziņām, pašai dziedzības, askētiskā dzīvesveida un dievbijības dēļ viņu cienīja arī luterāņi.⁴⁶ “Marcēliskais alfabēts” mums atklāj Vidmanu kā dedzīgu Marcēlija Mastrilli godinātāju. Šobrīd apzinātie avoti neļauj pateikt neko konkrētu par šīs viņa personiskās iezīmes sākotni, taču visticamāk tā meklējama Vidmana dzīves Austrijas periodā.⁴⁷ Pastāv varbūtība, ka vārdu Marcēlijs viņš pieņēma jau pēc iestājas Sadraudzībā, lai apliecinātu savu īpašo cieņu pret Japānā nomocīto misionāru.⁴⁸ Ir zināms, ka Vidmans ir vairākkārt lūdzis savai vadībai atļauju doties misijā uz “Indijām”, taču šie lūgumi netika uzklauti.⁴⁹

Tēva Vidmana aizrautība ar Mastrilli personību nepalika tikai individuālas dievbijības līmenī, bet tā ietekmēja Jelgavas jezuītu kopienas iekšējo dzīvi. Pateicoties viņa iniciatīvai, rezidences sienas un logus rotāja misionāra nāvi ilustrējoši attēli, bet pati rezidence tika veltīta mocekļa godam un kādu laiku tai bija piešķirts viņa vārds,⁵⁰ kas ļauj runāt par Jelgavu kā vietu, kur 17. gadsimta beigās pastāvēja nekanonizēta jezuītu mocekļa kulta. Bez šeit izklāstītajiem faktiem nekas vairāk nav zināms par šī kulta izpausmēm, taču nav šaubu, ka tam bija strikti lokāls un privāts raksturs

⁴⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy, 1564–1995. Kraków: WAM, 1996, s. 732 ; Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 474. lpp.; Turpat, 2. daļa, 381.–385. lpp.

⁴⁶ Turpat, 1. daļa, 64. lpp.

⁴⁷ Interese par Mastrilli ir pastāvējusi arī Austrijas provincē, uz ko norāda 1678. gadā Vīnē iespiestā mocekļa biogrāfija. Sk.: Alegambe P. Vita Venerabilis Marcelli Francisci Mastrilli e Soc. Iesu. Viennae, 1678.

⁴⁸ Prakse papildus kristībās dotajam vārdam pieņemt vēl vienu par godu kādam par paraugu vai iedvesmas avotu izvēlētam iepriekšējo Sadraudzības paaudžu pārstāvim savulaik jezuītu vidē nebija retums. Arī Mastrilli noteiktā brīdī pieņēma otru vārdu Francisks, pieminot Francisku Ksaveru.

⁴⁹ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, 473.–474. lpp.

⁵⁰ Turpat, 473. lpp. Raksta autoram nav zināmi citi piemēri tam, ka Sadraudzības rezidence būtu veltīta kādā tās nekanonizēta pārstāvja godam. Ar zināmu piesardzību varam izteikt minējumu, ka šis gadījums ir unikāls vismaz Lietuvas provinces, ja ne plašākā kontekstā.

un tas neizgāja ārpus rezidences sienām – tā auditorija bija skaitā nedaudzie Jelgavas jezuīti un, iespējams, viņu audzēkņi.⁵¹

Vienīgā taustāmā liecība par tēva Mastrilli godināšanu Jelgavā ir jau minētais “Marcēliskais alfabēts”. Tā saturu veido barokāls latīņu prozas teksts ar dzejiskiem iestarpinājumiem, kurā izmantoti laikmetam raksturīgi izteiksmes līdzekļi – pārmērīgas metaforas, negaidīti salīdzinājumi un vārdu spēles. Vidmana deklarētais mērķis, rakstot šo darbu, bija piedāvāt saviem Sadraudzības līdzbiedriem atdarināšanai 23 Marcēlija Mastrilli *virtutes* – tikumus jeb izcilas īpašības.⁵² Šo skaitli noteica autora izvēle izmantot alfabētu kā darbu strukturējošu principu,⁵³ katram no klasiskā latīņu alfabēta burtiem paredzot pa vienam apceramā jezuīta tikumam, kura apzīmējums sākas ar šo burtu.⁵⁴ Titullapā norādīts, ka grāmatā aplūkotie Mastrilli tikumi ir atvedināti no 23 Marcēlijiem, ar ko domāti neapoliešu jezuīta vārdabraļi. Gandrīz puse no tiem ir Romas martirologā minētie agrīnie baznīcas mocekļi, kurus papildina citos avotos, piemēram, Baznīcas vēsturnieka Cēzara Baronija (*Caesar Baronius*, 1538–1608) vai bolandistu izdevumos atrodamās personas, trīs Romas republikas konsuli ar tādu pašu vārdu un 16. gadsimta pāvests Marcēlijs II. Katrs no viņiem atsevišķi tiek saistīts ar kādu no Mastrilli piedēvētajiem tikumiem kā sava veida tā priekšvēstnesis un katra grāmatas nodaļa attiecīgi iedalās divās apakšnodaļās. Pirmā jeb ievadošā nodaļa ir kādam no šiem priekšvēstnesiem veltīta meditācija, kas iezīmē viņa saistību ar aplūkojamo tikumu.

⁵¹ Jau 1625. gadā divi Romas kūrījas Ritu kongregācijas dekrēti būtiski ierobežoja iespējas publiski godināt personas, kas nebija vismaz beatificētas. Detalizētu pārskatu par svēto kulta attīstību Jaunlaiku katolicismā sk.: Copeland C. Sanctity // *The Ashgate Research Companion to the Counter-Reformation*. Farnham: Ashgate Publishing Limited, 2013, pp. 225–241.

⁵² Marcellianum Alphabetum, titullapa.

⁵³ Šī forma ir labi pazīstama gan laicīgajā, gan reliģiskajā baroka literatūrā. Sk., piemēram, daudzos 17.–18. gadsimta “Marijas alfabētus” vai 1618. gadā pirmo reizi iespiestos bavāriešu jezuīta Johana Nīsa (Nies) darbus “Alphabetum Christi” un “Alphabetum Diaboli”.

⁵⁴ Tiesa, burtiem atbilstošu nodaļu ir 21, jo iztrūkst burti ‘K’ un ‘Y’, ar kuriem klasiskajā latīņu valodā nesākas neviens derīgs vārds. Lai tomēr saglabātu alfabēta burtu un īpašību skaita atbilstību, aiz viena burta tiek paslēptas veselas trīs īpašības.

Otrā un galvenā apakšnodaļa ir meditācija par Mastrilli kā šī tikuma iemiesojumu un piepildītāju, par pamatu ņemot vienu vai vairākas viņa dzīves epizodes. Daži šie tikumi kā, piemēram, laipnais (*amabilis*), uzticīgais (*fidelis*), uzvarētājs (*triumphator*) ir saprotami bez papildus skaidrojumiem. Savukārt citi – saulainais (*solaris*), gulbim līdzīgais (*olorinus*), metaforiskais (*metaphoricus*) u.c. – drīzāk ir barokālu asociāciju virknējums, simboliski tituli, kas tiem iecerēto nozīmi iegūst tikai kombinācijā ar tikumam pievienotu komentāru. To uzdevums ir piesaistīt lasītāja uzmanību, kalpot par pārdomu atspēriena punktu un padarīt lasīto atmiņā paliekošu, bet kopā tie uzbūvē Mastrilli tēlu kā alegorisku, pagāniskajā un kristīgajā vēsturē sastopamo tikumu krātuvi. Grāmatas pēdējās lappusēs ir aprakstīts atsevišķs dziedināšanas brīnums, kas Mastrilli piedēvēts pēc viņa nāves.⁵⁵ Mocekļi nebija tikai atdarināšanas vai apbrīnas vērtu īpašību iemiesojums – viņš bija arī potenciāls kandidāts uz beatifikāciju un vēlāku kanonizāciju. Pirmais solis uz to bija kandidāta personas popularizēšana. Šādā kontekstā “Marcelija alfabēts” aplūkojams gan kā līdzeklis Mastrilli kulta iedvesmošanai, gan kā tās autora – kādreizējā retorikas profesora – dievbijības izpausme.

Ziņas par grāmatas tālāku likteni – tās lasītājiem un izplatību – ir skopas.⁵⁶ Daži tās eksemplāri nonāca ārpus Kurzemes hercogistes un Polijas–Lietuvas valsts robežām, un vismaz viens no tiem bija Sadraudzības franču biktstēva rīcībā Romā.⁵⁷ Kas attiecas uz grāmatas autoru, varētu teikt, ka mūža noslēgumā viņam savā ziņā izdevās piepildīt ilgas pēc misijas darba eksotiskā un tālā zemē. Kad 1710. gada pirmajā pusē Kurzemes hercogisti sasniedza Lielo Ziemeļu karu pavadošais mēris, Vidmana nekrologa autors raksta, ka viņš bija redzams aiz sajūsmas žestikulējam un dzirdams iesaucamies: “Tagad mums ir Indijas!”. Sniedzot fizisko un garīgo atbalstu mēra slimniekiem, viņš krīt par epidēmijas upuri tā paša gada 2. jūnijā un tiek apglabāts Skaistkalnes baznīcas kriptā.⁵⁸ Kopumā Jelgavas

⁵⁵ Marcellianum Alphabetum, pp. 82–83.

⁵⁶ Raksta autors ir iepazinies ar trīs grāmatas eksemplāriem, no kuriem divi glabājas Latvijas Universitātes Akadēmiskajā bibliotēkā, viens – Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, taču nevienā no tiem nebija atrodami nedz īpašuma ieraksti, nedz kādas marginālijas.

⁵⁷ Latvijas vēstures avoti, 1. daļa, ielīme pēc 544. lpp.

⁵⁸ Turpat, 474. lpp.

rezidence togad zaudē piecus no septiņiem tēviem, bet vēl pēc diviem gadiem tajā nebija palicis neviens no Vidmana līdzstrādniekiem un Mastrilli kulta uzplaukuma lieciniekiem. Tēva Vidmana nāve pieliek punktu Mastrilli godināšanai Jelgavā – tā nepārdzīvo savu dibinātāju un galveno vai pat vienīgo patieso entuziastu un vairs netiek minēta rezidences annālēs vai kādā citā avotā.⁵⁹

Sv. Francisks de Hieronimo: Daugavpils brīnumdaris

Mūsdienās Rēzeknes novada Pušas Vissvētās Trīsvienības baznīcas labajā sānu altārī redzama glezna, kurā attēlots garīdznieks ar rokā paceltu krucifiksu. Gleznas audeklu daļēji nosedz metāla riza, kurā ir atveidots priesteru ietērps – sutana, mežģīņota komža un stola, bet garīdznieka galvu ieskauj zeltīts nimbs ar stariem. Tas ir svētais Francisks de Hieronimo (*de Hieronymo, di Girolamo, de Geronimo*) – Dienviditālijā dzimušais jezuīts un savulaik Neapolē un tās apkārtnē populārais misionārs. Pazīstams kā izcils orators, viņš savu apustulisko degsmi pārsvarā veltījis pilsētas iedzīvotāju zemākajiem slāņiem – melnstrādniekiem, cietumniekiem, galeru vergiem. Jau dzīves laikā Francisku de Hieronimo pavadīja brīnumdarītāja slava, kas turpinājās arī pēc viņa nāves 1716. gadā un izplatījās tālu aiz Neapoles karalistes robežām.⁶⁰ Tautā ļoti iecienītā misionāra beatifikācijas process tika aizsākts jau 1718. gadā, taču 18. gadsimta otrajā pusē Sadraudzībai nelabvēlīgās situācijas dēļ tas ievilkās, un tikai 1806. gadā pāvests Pījs VII viņu pasludināja par svētīgo.

⁵⁹ Tas gan nenozīmē, ka viņa vārds turpmāk ir pavisam svešs Latvijas katoļiem. 18. gadsimta otrajā pusē ar jezuītu starpniecību Latgales latviešu lūgšanu repertuārā ienāk un līdz pat 20. gadsimta sākumam saglabājas novena Franciska Ksavera godam, par kuru rakstīts, ka “*tu atprovociejyt pavuycēja pats S. Franciszeks pasirodeis viņam Baznickungam nu draudzies Jezuītu, kotram words beja Marcellus Mastrillus*”. Łyugszonas ap dzieywozonu K. Jezu Chrysta, 67. lpp.

⁶⁰ Iapelli F. L'uomo, il predicatore itinerante, il santo e taumaturgo // ... *nelle Indie di quaggiù: San Francesco de Geronimo e i processi di evangelizzazione nel mezzogiorno moderno*. – Galatina: Edizioni Panico, 2006, pp. 173–186; Quaranta R. Francesco De Geronimo e la rapida diffusione della fama di santità e delle gesta meravigliose nei paesi del Nord Europa // *Il delfino e la mezzaluna: studi della fondazione Terra d'Otranto*. Ottobre 2014, anno III, n° 1, pp. 135–148.

Sadraudzības misionāra beatifikāciju ar sajūsmu uzņēma jezuīti Daugavpilī, un jau tajā pašā gadā vietējās kolēģijas tēvs Robērs d'Everlanžs (*Robert d'Everlange*) ar svētīgā palīdzību skaidroja veiksmīgu atbrīvošanos no tūskas.⁶¹ 1807. gada aprīlī Daugavpils jezuītu baznīcā ar trīs dienas ilgušām svinībām aizsākta publiska de Hieronimo godināšana.⁶² Tajā iekārto svētīgā altāri, kurā novietots viņa attēls, un pavisam drīz sāk izplatīties ziņas par daudzajām žēlastībām, ko ticīgie saņēmuši pēc vēršanās pie jaunā aizbildņa, kas šajā laikā kolēģijas annālēs tādēļ ir latīniski nodēvēts par "*thaumaturgus Duneburgensis*" jeb par Daugavpils brīnumdari.⁶³ De Hieronimo kults Daugavpilī pastāv trīs nākamajos gadus, un ir pamats domāt, ka pilsēta tobrīd bija vienīgā vieta visā Austrumeiropā, kur svētīgais godināts šādā statusā. Avoti klusē par iemesliem, kādēļ Sadraudzības Baltkrievijas provincē, kurā šajā laikā ietilpa arī Latgale, de Hieronimo kults tika izvērstis tieši šeit, taču viens no iespējamiem motīviem saistāms ar faktu, ka šajā pašā laikā Daugavpilī darbojās Sadraudzības noviciāts. Jauna un ar brīnumdarbiem slavena svētīgā godināšana varēja atstāt iedvesmojošu iespaidu uz topošajiem jezuītiem un stiprināt viņu izvēli par labu Sadraudzībai. Kulta norises ir aprakstītas Daugavpils kolēģijas annālēs,⁶⁴ tābrīža Daugavpils kolēģijas skolas zemāko klašu mācībspēka Jana Filipa Rothāna (*Roothaan*) (vēlākais Sadraudzības ģenerālpriekšnieks) vēstulēs vecākiem,⁶⁵ bet izsmelošāka informācija par to rodama Jēzus Sadraudzības Dienvidpolijas provinces arhīvā uzglabātajā rokrakstā, kurā apkopotas liecības par žēlastībām, kas ar de Hieronimo starpniecību kopš 1807. gada saņemtas Daugavpils apkārtnē.⁶⁶ Šādi apkopojumi bieži veidoti vietās,

⁶¹ Latvijas vēstures avoti, 426. lpp.

⁶² Turpat, 427. lpp.

⁶³ Turpat.

⁶⁴ Turpat, 427.–432. lpp.

⁶⁵ *Epistolae Ioannis Phil. Roothaan Societatis Iesu Praepositi Generalis XXI*, vol. 1. Romae: Apud Postulatorem Generalem S.I., 1935, pp. 121–128.

⁶⁶ ATJKr, Rkps. 1027 II, fol.36v-65v. Pārsvārā poļu valodā tapušais rokraksts, kas ir ievietots starp Daugavpils kolēģijas vēstures materiāliem, ir tīrrakstā pārrakstīts savāktu ziņu apkopojums, kuram pievienoti atsevišķu liecību oriģināli ar iesaitīto personu parakstiem. Daļa šajā avotā minēto gadījumu vispārīgos vilcienos ir aprakstīta arī kolēģijas annālēs un Rothāna vēstulēs.

kurās atradās kādi brīnumdarītāju attēli. To mērķis bija veicināt attiecīgā kulta vai svētvietas atpazīstamību, bet Daugavpils jezuītiem varēja būt arī cerība, ka ar kādu no šeit aprakstītajiem gadījumiem, ja vien tas tiktu klasificēts kā brīnums, nākotnē pamatos svētīgā Franciska de Hieronimo iecelšanu svēto kārtā.

Minētajā rokrakstā, kas pagaidām ir vienīgais zināmais šāda tipa avots Latvijas baznīcas vēsturē, tuvāk aplūkoti 64 želasību saņemšanas gadījumi, no kuriem 60 bija saistīti ar dažādu slimību dziedināšanu vai dzīvības izglābšanu nelaimes gadījumos, bet citās reizēs svētīgais, kā domāts, ir palīdzējis atgūt nozagtas mantas un savlaicīgi nodzēst ugunsgrēku. Gandrīz visi želasību saņēmēji ir nosaukti vārdā, dažiem minēta dzīvesvieta un daudziem no viņiem ir nosakāma kārtas piederība. Tā 65 personām, kurām norādīti vārdi, 35 bija dažāda līmeņa muižnieki (gan šlahta, gan pāris magnātu⁶⁷), vismaz 16 piederēja zemnieku kārtai, bet vēl 7 nāca no garīdzniecības, galvenokārt jezuītu rindām. Ģeogrāfiskais areāls, kurā saņemtas želasības, pārsvarā aprobežojas ar Daugavpils tuvāko apkārtni abos Daugavas krastos, taču vismaz divas reizes tās ir lūguši Viļņas guberņas Braslavas apriņķa muižnieki.⁶⁸

Formas un satura ziņā Francisko de Hieronimo godināšana Daugavpili neatšķīrās no jaunajos laikos populārajiem brīnumdarītāju attēlu kultiem.⁶⁹ Darbības, ko ticīgie veica, lūkodami de Hieronimo aizbildniecību, parasti iekļāva grēksūdzi, mises noklausīšanos un lūgšanas pie svētīgā altāra (ļoti bieži tas tika darīts krusta veidā, t.i., sāniski izstieptām rokām guļot uz grīdas altāra priekšā) un Vissvētākā Sakramenta pieņemšanu.⁷⁰ Bija situācijas, kad lūdzējs slimības dēļ fiziski nespēja veikt šīs darbības.

⁶⁷ Ievērojamākais no tiem ir grāfs Mihails Plāters–Zībergs, kura, pēc ārstu domām, jau nedziedināmi slimā meita Ludvika izveseļojās pēc tam, kad vecāki viņu veltīja Franciskam de Hieronimo un noklausījās vairākas mises pie svētīgā altāra. Plātera–Zīberga un viņa sievas parakstītas liecības oriģinālu sk.: Ibid. fol. 55v.

⁶⁸ Ibid., fol. 56v–58v.

⁶⁹ Sal., piemēram, ar brīnumdarītāju svētbilžu kultu Lietuvas lielkņazistē 17. gadsimtā, Paknys, M. Kasdienybės istorija XVII a. LDK stebuklų aprašymuose // *Acta Academiae artium Vilnensis*, t. 31. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, pp. 84–93.

⁷⁰ ATJKr, Rkps. 1027 II, fol. 50r, 52r et al.

Tādos gadījumos viņa nodomā pie de Hieronimo altāra celebrēta mise⁷¹ un dievnams apmeklēts jau pēc izveseļošanās. Tie, kas to varēja atļauties, pateicībā par saņemtajām žēlastībām, kā tas bija ierasts, pie altāra atstāja votas sudraba figūriņu plāksnišu veidolā vai arī sudrablietas,⁷² no kurām votas izgatavoja vēlāk, bet trūcīgākie ļaudis ziedoja sīknaudu.⁷³

Pēdējā rokrakstā atzīmētā žēlastība datēta ar 1810. gada 11. novembri.⁷⁴ Ap šo laiku sakarā ar jaunā cietokšņa būvdarbiem kolēģija atstāj Daugavpili un pārceļas uz Pušu. Diemžēl nākamais Sadraudzības vēstures posms Latgalē ir dokumentēts pieticīgāk, tādēļ Franciska de Hieronimo kulta tālāko likteni varam izziņāt visai aptuveni. Saskaņā ar 1818. gada inventāra aprakstu vienīgais de Hieronimo attēls no jezuītu apkalpotajiem novada dievnamiem atrodas Aulejā, kur tas ir novietots sānu altārī virs Vissv. Jēzus Sirds gleznas.⁷⁵ Šajā pašā vietā attēls minēts arī 1832. gadā,⁷⁶ taču vēlāku gadu avoti Aulejā to vairs nerāda. No 1833. gadā notikušās Rēzeknes–Lubānas dekanāta baznīcu vizitācijas protokola uzzinām, ka de Hieronimo attēls ir Pušas dievnama sānu altārī⁷⁷ – vietā, kur tas ir aplūkojams joprojām. Tajā pašā protokolā ir uzskaitītas 27 sudraba votas, taču nav precizēts, pie kura altāra tās atstātas. Nav izslēdzams, ka tām bija saistība ar de Hieronimo kā brīnumdarītāja godināšanas tradīciju, kas šeit

⁷¹ No sociālo attiecību pētniecības viedokļa interesants ir gadījums, kad Inflantijas zemes tiesnesis Ignācijs Gizberts (*Gizbert*) no Gornejašiem apmaksāja divas mises par savu dzimtcilvēku Jēkabu Kurmu, kas jau gadu bija slimojis bez izredzēm izveseļoties. Sk.: *Ibid.*, fol. 45r.

⁷² *Ibid.*, fol. 50r.

⁷³ Piemēram, kāda Elizabete Kumpiņa kā ziedojumu uz altāra atstāja sīku monētu (poliski 'berlinka') – vieniģo, ko nabadzīgā sievietē atrada savā kabatā. Sk.: *Ibid.*, fol. 47v.

⁷⁴ *Ibid.*, fol. 64r.

⁷⁵ *Nacional'niĭ istoricheskiĭ arhivē Belarusi*, f. 1781, op. 26, d. 1389, l. 117r.

⁷⁶ *Rossiiskii Gosudarstvenniĭ istoricheskiĭ arhiv* (turpmāk – RGIA), f. 822, op. 12, d. 2794, l. 748. Šis un nākamo vizitācijas protokolu kopijas pieejamas attiecīgo dievnamu lietās Valsts kultūras pieminekļu aizsardzības inspekcijas arhīvā Rīgā. Raksta autors ir pateicīgs Dr. art. Laurai Lūsei par sniegto iespēju ar tām iepazīties.

⁷⁷ RGIA, f. 822, op. 12, d. 2794, l. 960–961. Pagaidām gan paliek nenoskaidrots, vai Daugavpils, Aulejas un Pušas gadījumā ir runa par vienu un to pašu vai dažādiem de Hieronimo attēliem.

turpināja pastāvēt kādu laiku pēc jezuītu aiziešanas. No Pušas draudzes varētu būt nācis arī 1753. gadā izdotā latgaliešu lekcionārija “Evangelia toto anno” eksemplārs, kura beigās 19. gadsimtā ar roku ierakstīts fragments no Lūkas evaņģēlija 12. nodaļas, kas lasāms “uz *Dinu Swata Franciszka de Heronijmo*”.⁷⁸ Vēl viens de Hieronimo attēls ir minēts 1855. gada Dagdas baznīcas inventārā, taču nav skaidrs, vai tas bija publiski izstādīts.⁷⁹

Pušā sv. Francisku de Hieronimo godina joprojām, un maija otrā svētdiena, kad viņu piemin, ir oficiāla draudzes svētku diena. Tiesa, šīm svinībām ir vienīgi lokāla nozīme. Nav arī dzirdēts, ka svētais mūsdienās būtu pazīstams ar brīnumdarbiem.

Neraugoties uz sākotnējo popularitāti, “Daugavpils brīnumdara” kulta Latgalē plašāk neiesakņojās un uz to nav atrodama neviena atsaucē novada garīgajā literatūrā. Tam izšķiroša izrādījās jezuītu, kulta uzturētāju un izplatītāju, izraidišana no Krievijas 1820. gadā, taču kulta iznīkšanu varēja veicināt arī tas, ka de Hieronimo godināšana, kas, jezuītiem atstājot pilsetu, jau agrāk tika pārtraukta saimnieciski un administratīvi nozīmīgākā Daugavpilī un turpinājās vien nomaļākās draudzēs.

17.–19. gadsimtā Latvijā ar Jēzus Sadraudzības starpniecību ienāk to pārstāvošie svētie, svētīgie un godināmie, no kuriem dažiem šeit izveidojas ilgstošas un daudzveidīgas godināšanas tradīcijas. Citu kulta piedzīvo īslaicīgu uzplaukšņumu, kamēr trešie izpelnās vien pieminēšanu misālē nozīmētajā svētku dienā. Pirmajai grupai pieskaitāmi svētie Ignācijs Lojola, Francisks Ksavers, Staņislavs Kostka un Aloizijs Gonzaga, no kuriem pirmie divi tautā vairāk popularizēti kā brīnumdari, bet Kostka un Gonzaga –

⁷⁸ Latvijas Nacionālās bibliotēkas Retumu nodaļa, R F1/14 II (fotokopija), 118.–119. lpp. Tā bija izplatīta prakse lekcionārijā papildus iekļaut lasījumus tikai noteiktā baznīcā svinamajiem svētkiem, piemēram, dievnama patrona vai kāda īpaši godināma svētā dienai. Ņemot vērā, ka de Hieronimo šeit jau ir nosaukts par svēto, ieraksts ir datējams ar laiku pēc viņa kanonizācijas, kas tika pasludināta 1839. gada 11. maijā.

⁷⁹ RGIA, f. 822, op. 12, d. 2911, l. 740.

kā jaunatnes paraugsvētie īpaši atzīti jezuītu skolu audzēkņu vidē. Šo svēto godināšana neizzuda arī pēc tam, kad jezuīti bija spiesti atstāt savas draudzēs 1820. gadā. Zināmā mērā tas skaidrojams ar viņiem adresētu lūgšanu un dziedājumu savlaicīgu iekļaušanu latgaliešu garīgās literatūras kanonā, kas sekmēja kulta nostiprināšanos individuālas dievbijības sfērā.

Ikviena oficiāla vai neoficiāla svētā kulta rašanos, attīstību un dažkārt norietu noteica dažādu apstākļu kopums, kurā ietilpa arī nejauši faktori. Japānā nomocītā itāļu misionāra Marcēlija Mastrilli kults 17.–18. gadsimtu mijā pastāvēja Jelgavas jezuītu rezidencē, tikai pateicoties šeit kalpojušā austriešu tēva un minētā mocekļa aktīva godinātāja Simona Marcēlija Vidmana personiskai iniciatīvai, kas izpaudās arī godināmajam veltītā latīņu prozas darbā “Marcellianum Alphabetum” – vienā no pirmajām garīga rakstura katoļu grāmatām, kas iespiesta Latvijas teritorijā. Nebūdam kanoniski atzīts, tas nekļuva publisks un izdzisa līdz ar Vidmana nāvi. Institucionāla atbalsta nozīmi atsevišķu kultu izplatīšanā parāda cita šobrīd retāk pieminēta jezuīta, tolaik vēl tikai svētīgā Franciska de Hieronimo godināšanas liktenis Daugavpilī 19. gadsimta sākumā. Viņa kā brīnumdara kults šeit piedzīvoja uzplaukumu trīs gadu garumā, taču, jezuītiem atstājot Daugavpili un drīzumā arī Latgali, de Hieronimo zaudēja brīnumdara slavu, un viņa godināšana saglabājās tikai vienā lauku draudzē.

Jesuit Saints, Blesseds and Venerables in Latvia in the 17th-19th Centuries

Summary

The article aims to examine the cult of the Jesuit saints, blesseds, and venerables, its scope and first expressions in the territory of Latvia from the 17th to the early 19th century, i.e., in the period when the Society of Jesus was active in the chosen geographical area. Although it was in 1622 that the first members of the Society - Ignatius Loyola and Francis Xavier – were declared saints, their veneration in the Latvian lands is attested only from the second half of the 17th century, when the Jesuits established their positions in both the Duchy of Courland and so-called Polish Livonia (Latgale). In the mid-1670s the cult of St. Francis Xavier gains popularity in the Catholic Church of Jelgava, a centre of the Jesuit missions to Courland, where a side altar is erected in his honour and a flow of graces in the form of miraculous healings attributed to the saint was reported at that time. In a similar fashion St. Ignatius Loyola was also known as a miracle worker. The Jesuits actively promoted so-called Ignatius water – a form of holy water, which was credited with apotropaic and curative properties. In 1715 alone 274 cases of its successful application were recorded. Feasts of the founder of the Society and his missionary collaborator were duly celebrated with proper sermons and processions in all the Jesuit churches. Though the very first Jesuit to develop a cult in the region was neither Ignatius Loyola, nor

Francis Xavier, but Stanislaus Kostka, a saintly novice, whose veneration officially began in Daugavpils in 1644. As the heavenly patrons of youth, he and Aloysius Gonzaga were especially favoured among the members of students' sodalities of the Jesuit schools. In the mid 18th century in Ilūkste Jesuit residence, their feast days usually were marked, not only by processions but also by fireworks and music played from the church towers by a small orchestra. In 1727 and 1728 following the canonization of the both saints, spectacular solemnities took place in their honour in Jelgava and Daugavpils with the active participation of the local elite.

The cult of the aforementioned saints was mostly centred around the Jesuit colleges, residences, and missions and at least by 1761 it wasn't prominent in the diocesan churches of Latgale and Courland. However, at the turn of the 19th century, these four saints found their place in the nascent Latgalian (East Latvian) religious literature, which secured their individual veneration by a wider audience of believers also after the expulsion of the Society from the Russian Empire in 1820.

As to other members of the Society that were canonized or just beatified in the 17th century, it appears that St. Francis Borgia and the Blessed Martyrs of Japan merited only liturgical commemoration in the Jesuit churches, while the presence of the images of St. John Francis Regis in the churches in Daugavpils and Ilūkste probably points to a certain following he did gain there.

Two saintly Jesuit figures, whose cults developed in Courland and Latgale, deserve our special attention since these were unique in the regional church history. First of them was Marcello Mastrilli, a Neapolitan Jesuit, who got martyred in Japan in 1637 and whose veneration we rather unexpectedly find in a small Jesuit residence of Jelgava at the end of the 17th century. His cult was promoted on the personal initiative of Father Simon Marcellus Widmann, an Austrian, who combined the duties of a spiritual father of the residence with those of a librarian and a teacher of Latin. At some point, he even succeeded to name the residence after Mastrilli and hung the images of his martyrdom on its walls. In 1696 Widmann published a small book "Marcellianum Alphabetum" extolling

Mastrilli's virtues using rather excessive baroque prose. Since Mastrilli was only a venerable, he couldn't have a public cult. His veneration was limited only to the Jesuits of Jelgava and perhaps their students. Being more of a private and personal nature, this cult didn't survive its founder and enthusiast Widmann, who perished in the Plague of 1710.

Other case concerns Francis de Geronimo, a Jesuit missionary from the Kingdom of Naples, who was declared blessed in 1806. Next year his veneration was solemnly initiated in Daugavpils church, where an altar with his painted image was set up. Almost immediately many graces (mostly healings) ascribed to his mediation were recorded, which even lead to him being dubbed "thaumaturgus Duneburgensis" or a miracle worker of Daugavpils. His cult was in bloom until at least the very end 1810, when Jesuits had to leave the city and came to near extinction after the expulsion of Jesuits from the country in 1820. Nowadays his memory is celebrated only in a small parish of Puša in the countryside of Latgale, to which his once miraculous image was relocated before 1833.

JELGAVAS “UZVARAS DIEVMĀTE”

Dievmātes godināšanas tradīcijas

Pēc tam, kad bīskaps Alberts Livoniju (t.i., Igaunijas un Latvijas teritorijas) bija nodevis Dievmātes aizbildniecībā kā Māras Zemi (*Terra Mariana*), neskaitāmi fakti liecināja par centieniem vairot Dievmātes slavu. Tā, piemēram, Jaunavas Marijas vārdu nesa pirmā baznīca senajā Rīgā (netālu no tagadējās Sv. Jāņa baznīcas); kad tā ugunsgrēkā gāja bojā, 1216. gadā sāka būvēt jaunu, kas ieguva to pašu svēto aizbildni. Dievmātes godam tika veltītas daudzas organizācijas, tostarp Rīgas Lielā ģilde ieguva titulu “Marijas Ģilde”; Jaunavas Marijas vārdā nosaukta arī “Izpalīdzības ģilde”, “Maiznieku brālība” u.c. Šo apvie-

Livonijas ordeņa mestra karogs

nību locekļu pienākumos ietilpa Dievmātes kulta popularizēšana. Arī Livonijas ordenim jeb Svētās Marijas Vācu Nama Jeruzalemē brālībai Livonijā (*Fratres de Domo Sanctae Mariae Theutonicorum Jerusalemitana per Livoniam*),¹ tāpat kā visai Livonijai, Jaunava Marija tika izraudzīta par svēto aizbildni. Ordeņa mestra rezidence Rīgas pilī bijusi izgreznota ar Dievmātes statujām un gleznām; mestra zīmogu un ordeņa karogus rotāja Jaunavas

¹ Resp., Vācu ordeņa atzars Livonijā.

Marijas attēls. Stājoties ordenī, jaunie bruņinieki deva svinīgu zvērestu pils galvenajā zālē novietotās Jaunavas Marijas statujas priekšā, bet, dodoties kaujās, dziedāja Dievmātei veltītas himnas kā "*Salve Regina*", "*Ave Maris Stella*" un "*Alma Redemptoris Mater*".

Senās Livonijas reliģiskajā dzīvē Marijas kultam bija noteicoša nozīme. Dievmātes svētku dienās Jaunavas Marijas vārdā tika iesvētītas baznīcas, kapelas un altāri. Zināms, ka Rīgā bez četriem Vissvētākajai Jaunavai veltītiem altāriem viņas vārdā iesvētītajā Domā,² pa vienam šādam altārim bija gandrīz katrā pilsētas dievnamā.³ Dievmātes godināšanas liecības sastopamas arī citviet: svētās Marijas vārds iemūžināts vietvārdos: tāpat kā ordeņa virsmestra rezidence Prūsijā saucās Marienburga, Latvijā šāds nosaukums (vācu valodā) ir Alūksnei, Viļakai – Marienhauzena, Saldum – Frauenburga utt. Vietējie iedzīvotāji mērojuši tātus svētceļojumus un patecībā Kristus Mātei par izpildītajiem lūgumiem greznoja Brīnumdarītājas tēlus ar dārgām rotām.⁴

Ap 15./16. gadsimta miju katoļu Baznīca atradās savas varenības virsotnē. Krāšņie dievnami bija pārpildīti ar gleznotiem, akmenī kaltiem un kokā grieztiem mākslas darbiem, logu stiklu vietā mirdzēja koši krāsainas vitrāžas, uz altāra galdiem dižojās zeltīti vai sudraba svečturi, liturģiskie trauki un vērtīgas relikvijas. Tolaik, kā, aprakstot skulptūru "Madonna uz mēness sirpja", trāpīgi atzīmējusi mākslas zinātniece Elita Grosmane, ekspresīvās ciešanas un mocības no mākslas pasaules pamazām tiecās izzust. 16. gadsimtam tuvojoties, pastiprinājās ilgas pēc harmonijas, cildena skaituma un miera arī Dievmātes atveidos. Taču beigu beigās "cerību sološais

² Par svētceļnieku zīmēm un Rīgu kā Dievmātei veltītu svētceļojumu vietu sīkāk sk.: Ose I. Dažas liecības par viduslaiku svētceļojumiem un svētceļnieku zīmēm Rīgā un citur Livonijā // *Senā Rīga. Pētījumi pilsētas arheoloģijā un vēsturē*. Nr. 8. Rīga: Latvijas Vēstures institūta apgāds, 2015, 62.–91. lpp.

³ Grosmane E. Madonnas atgriešanās // *Studija*. Nr. 5 (20), 2005, 48. lpp.

⁴ Plašāk par Dievmātes kulta izplatību senajā Livonijā sk.: Priede A. Dievmātes ikonogrāfiskais tēls Kurzemes (un senās Rīgas) tēlniecībā. Diplomdarbs Latvijas Mākslas akadēmijā. Rīga, 1990. Manuskripts LMA.

tēls drīz kļuva par laikmeta pretrunu un trakojoša neprāta liecinieci”.⁵ Reformācijas grautiņu dienās daudzās lūgšanas un godbijība tika atmesta un aizmirsta, svēto tēli iznīcināti.

Pēcreformācijas ēra

Laikmets pēc Trentas (Tridentas) koncila (1547–1563) iezīmīgs ar centieniem atjaunot katoļu Baznīcas prestižu un sekmēt reliģiskās dzīves aktivitāti. Šajā ziņā nozīmīgs ir Baznīcas vadības aicinājums popularizēt katoliskās pasaules idejas ar redzamu tēlu palīdzību. Izšķiroša loma bija koncila 25. sesijas lēmumiem 1563. gadā. Šis sanāksmes ietvaros tika aplūkots jautājums par sakrālo mākslu un katoļu svēto attēlošanas nepieciešamību un iespējām, – tādēļ Baznīca vērsās pie katoliskās pasaules ar mudinājumu vairāk pievērsties šādu mākslas darbu radīšanai un izmantošanai gan sabiedriskajā, gan individuālajā pielūgsmes praksē. Viseddzīgāk uz šo aicinājumu atsaucās Jēzus Sadraudzība⁶ (*Societas Jesu*) jeb jezuītu ordenis, kura ieguldījums manāms arī Latvijas materiālās un garīgās kultūras mantojumā.

Savas darbības laikā (1582–1820)⁷ jezuīti nonāca līdz pat vistālākajiem mūsu zemes nostūriem, dibinot misijas, skolas, veicot evaņģelizācijas un draudžu garīgās apkalpošanas darbu. Provincē ordeņa locekļu panākumus un labo slavu veicināja spēja jūtīgi uztvert un respektēt vietējās vides īpatnības, pašaieliedzīgais darbs (sevišķi krīzes apstākļos, ko radīja kari, bads un mēra posts), kā arī latviešu valodas zināšanas. Turpretī pilsētās, jo īpaši protestantiskajā Rīgā, kur konfesjonālās sadursmes bija asāk izteiktas, attieksme pret šo kontrreformācijas spēku pārsvarā bija nelabvēlīga.

⁵ Grosmane E. Madonnas atgriešanās, 49. lpp.

⁶ Katoļu garīgā ordeņa Jēzus Sadraudzību (*Societas Jesu*) jeb jezuītu ordeni 1534. gadā dibinājis Ignācijs Lojola (*Ignatius Loyola; Inigo López Oñaz de Loyola*, ap 1491–1556) nolūkā izplatīt un nostiprināt katoļticību, un 1540. gadā to apstiprināja pāvests Pāvils III. Ordenis pastāvēja līdz 1773. gadam (Krievijā līdz 1820. gadam) un vēlāk – 1814. gadā – tika atjaunots. Jezuītu mītnes atkarībā no to uzdevumiem un piešķirtajām tiesībām tika veidotas kā misijas, rezidences vai kolēģijas.

⁷ Jezuītu ordenis Latvijas teritorijā darbojās Polijas asistences Lietuvas provinces sastāvā. (Asistence, province ir jezuītu ordeņa teritoriāli administratīvas vienības.)

Iekārtojot pielūgsmes vietas (ceļot jaunas un ar mākslas darbiem izdaiļojot jau esošās baznīcas un kepelas), jezuīti – bez ordeņa svēto atveidiem – pievērsa pastiprinātu uzmanību arī Dievmātes un Svētās Ģimenes godināšanai. Turklāt bijība, sevišķā uzmanība pret Jēzus un arī visas Baznīcas Māti ierakstīta ordeņa garīgumā jau pašos tā pastāvēšanas pamatos.

Jezuītu ordeņa dibinātājs Ignācijs Lojola ir dzimis Ziemeļspānijā 1491. gadā.⁸ Viņš bija ievērojamas, dižciltīgas dzimtas atvase, un apstākļi labi situētā ģimenē noteica Ignācija sākotnējo dzīves stilu, kas ne ar ko daudz neatšķīrās no citu tālaika Spānijas augstākās sabiedrības jaunekļu dzīvesveida. Taču 1521. gads viņa mūžā iezīmēja krasu pagriezienu. Piedaloties militārā konfliktā pie Pamplonas, Ignācijs tika smagi ievainots, un fizisko ciešanu, kā arī veselšanās laikā iepazītās dievbijīgās literatūras ietekmē nolēma savu dzīvi radikāli mainīt. Šo vēlmi pilnībā nostiprināja apņemšanās doties uz Svēto zemi, kā arī spēcīgi pārdzīvotā vīzija: Dievmātes parādīšanās.⁹ Vēlāk līdzīgus redzējumus svētais piedzīvoja vairākkārt.

⁸ Precīzs Ignācija Lojolas dzimšanas datums nav zināms. Ir pētnieki, kuri atzīst gadskaitli 1493 (piem., Perroa A. Sviatoi Ignatii Loiola // Simvol. Nr. 26, 1991, s. 136), kas iesakņojies pēc mutiskām liecībām, kuras savāktas viņa kanonizācijas laikā. Tomēr vairums avotos ar lielāku vai mazāku pārliecību minēts tieši 1491. gads (piem., Burke M. B. Jesuit Art and Iconography, 1550–1800. New Jersey, 1993, p. 7; Bikov A. I. Loiola: ego zhizn' i obshchestvennaia deiatelnost' // Zhizn' zamechatel'nih liudei. Sanktpeterburg, 1993, s. 300; Ladusāns S. Svētais Ignats no Lojolas. *Societatis Jesu – Jēzus sadraudzība. Jezuītu tapšanas gaitas // Katolu Dzeīve*. Nr. 7, 1991, 11. lpp.).

⁹ "10. Agrākās fantāzijas pamazām izzuda, pateicoties šīm svētajām vēlmēm, kas guva apstiprinājumu kādā redzējumā. Reiz naktī, būdams vēl nomodā, viņš skaidri redzēja Dievmāti ar svēto Bēnu Jēzu un, krietnu laika sprīdi abos lūkodamies, jūta iepļūstam dvēselē neizsakāmu veldzi. Viņā radās tāds riebums pret savu iepriekšējo dzīvi, it īpaši pret visu miesīgo, ka dvēsele tam šķīta šķīstīta no visiem tik spilgtajiem iedomu tēliem, kas tajā agrāk bija jo dziļi iesakņojušies. Kopš šī mirkļa līdz pat 1553. gada augustam (kad šie vārdi rakstīti) viņš vairs ne reizi, pat ne vismazākajā mērā neļāvās miesīgiem vilinājumiem. Šī iemesla dēļ var secināt, ka vīzija bija nākusi no Dieva, lai gan viņš pats neuzdrīkstējās to pilnīgi droši apgalvot un neatklāja neko vairāk kā vien to, kas te minēts. Taču gan brālis, gan visi pārējie mājas iemītnieki manīja, ka viņa dvēselē bija notikušas pārmaiņas." (Sk.: Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija. [Tulkojis un komentējis Jānis Priede.] Rīga: KDI, 2002, 17. lpp. Par Dievmātes vīzijām šajā dzīves aprakstā runāts arī citviet, piem., 29. (32. lpp.) un 100. paragrāfā, 88.–89. lpp.)

Tā tad svētais Ignācijs no Lojolas iegājis kultūrvēsturiskajā atmiņā ar savu dedzīgo mīlestību uz Jaunavu Mariju un centieniem šo pārlicību izplatīt.¹⁰ Viņš apbrīvoja Jaunavas Marijas atveidus un pirms nāves mudināja ordeņa brāļus saglabāt “Ceļa Dievmātes” (*Madonna della Strada*) attēlu, kas pēcāk tika izstādīts Jēzus Svētā Vārda baznīcā (*Chiesa del Santissimo Nome di Gesù all'Argentina; Il Gesù*) Romā. Savukārt Pēteris Kanīzijs (*Peter Canisius*, 1521–1597) veicināja lūgšanas “Esi sveicināta” iekļaušanu 1555. gada katehismā.¹¹ Arī citi ordeņa brāļi nežēloja pūliņus, lai cildinātu Kristus Māti.¹²

Dievmātes loma cilvēka dvēseles glābšanas ceļā uzsvēta neskaitāmos jezuītu sacerējumos un mākslas darbos. Par to runā arī ārkārtīgi lielu popularitāti guvusī Antuāna Sekē (*Antoine Sucquet*, 1574–1627) grāmata “*Via vitae aeternae*” (“Mūžīgās dzīves ceļš”; pirmpublicējums Antverpenē 1620), kurai ilustrācijas darinājis gravieris Boēcijs Bolsvērs (*Boetius Adamsz Bolswert*, ap 1580–1633). Kā tas ordeņa garīgumam raksturīgi, šajā sacerējumā liels uzsvars likts uz cilvēka personīgo izvēli: jezuīti vairāk nekā citas katoļu grupas uzsvēra brīvo gribu un cilvēka atbildību par sevis labošanu un savienošanos ar Dievu. Šajā aspektā Jēzus Sadraudzības domātāji atšķīrās ne tikai no protestantiem (kas uzsvēra predestināciju un taisnošanu caur ticību kā tādu), bet arī no citām katoļu kopienām (šajā jautājumā bijuši aktīvi dispuīti, piemēram, ar dominikāņiem¹³). Izšķiršanās par netikumumu un kaislību vadītu posta ceļu, kas triec dvēseli uz pazūšanu, jebšu to, kas ved pie Dieva, ir katra indivīda rokās. Tomēr šajā procesā cilvēks nekad nav pilnībā viens. Bolsvēra izteismīgās ilustrācijas vizuāli papildina Sekē

¹⁰ Rahner H. Ignatius von Loyola als Mensch und Theologe. Freiburg: Herder, 1965, S. 222, 224, 275, 299, 300.

¹¹ Stravinskas P. M. J. The Catholic Answer Book of Mary. Chicago: Our Sunday Visitor, 1999, p. 131.

¹² Līdz pat šai dienai Jēzus Sadraudzības garīgās dzīves praksē Dievmātes godināšanai un pielūgsmei ir ļoti liela vieta. Piem., sk.: Father John A. Hardon, S.J. Archives. Lasīts 2015. gada 5. aprīlī elektroniskā formātā: http://www.therealpresence.org/archives/Prayer/Prayer_042.htm

¹³ Smith J. C. Sensuous Worship. Jesuits and the Art of the Early Catholic Reformation in Germany. Princeton, Oxford, 2002, p. 24.

vēstījumu par dēmoniem, kas visiem līdzekļiem vedina ceļinieku uz elli; kā arī tikumu ceļu, ko sargā eņģeļi, svētie, Dievmāte un – pāri visam – Kristus. 32. gravūrā Marija ir Atklāsmes grāmatas Apokalipses Sieva, ar kroni un divpadsmit zvaigžņu vainagu rotātā Dievmāte, kas cēli stāv uz mēness sirpja, turot rokās Bērnu Jēzu un valdnieces scepteri.¹⁴ Eņģeļi un svētie debesīs pielūdz viņu. Marija ir Dieva Māte, kristiešu aizbildne un patvērums. Sekē mudina lasītāju atdarināt, milēt un godāt viņu. Savukārt Dievmāte gādā par mierinājumu un iepriecinājumu dvēselei, kas vēršas pie viņas, un, ja nepieciešams, arī tiešu iejaukšanos – kā glābjot kuģi no bojāejas vai aizdzenot velnus.¹⁵

Pēcreformācijas laikā, sevišķi Jēzus Sadraudzības sekotāju vidē, Dievmātes pielūgsmi veicināja neskaitāmi mākslas darbi, tostarp Antverpenē izdotās gravūras, kurās tika atspoguļotas novitātes teoloģiskajā domā.¹⁶ Tās kalpoja gan par iedvesmas avotu māksliniekiem, attīstot gravūrās redzētos paraugus ievērojama izmēra gleznās un skulptūrās, gan par palīg līdzekli ticīgo reliģiskajā praksē. Īpaši daudz Jaunavas Marijas atveidu klajā laida Vīriksu (*Wierix*) ģimene, kas darbojās ciešā sadarbībā ar jezuītu ordeni.¹⁷

Pateicoties jezuītu starpniecībai, Dievmātes tēlojumi savulaik bagātinaājuši arī Latvijas kultūrvidi. Gan baznīcu vizitāciju tekstos rodamās ziņas, gan līdz mūsu dienām saglabātie mākslas darbi liecina par izteikto interesi atveidot Kristus Māti. Atmiņas par Rietumos redzētām gleznām, kā arī

¹⁴ Attēls publicēts: Smith J. C. *Sensuous Worship. Jesuits and the Art of the Early Catholic Reformation in Germany*, p. 26.

¹⁵ Turpat, p. 27.

¹⁶ Piemēram, "Apokalipses Sievas" un "*tota pulchra*" ikonogrāfiskā tipa apvienojums, veidojot jaunas Bezvainīgi Ieņemtās (*Immaculata Conceptio*) atveidojuma versijas. Sīkāk sk.: Stratton S. L. *The Immaculate Conception in Spanish Art*. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

¹⁷ Piemēram, brāļi Vīriksi – Johans (*Johannes*), Heronims (*Hieronimus*) un Antonijs (*Antonius*) darināja ilustrācijas spāņu jezuīta Hieronimo Nadala (*Jerónimo Nadal, Hieronimo Nadal, 1507–1580*) grāmatai "*Evangelicae historiae imagines, adnotationes et meditationes*", kas pirmpublicējumu piedzīvoja 1593. g. – Stratton S. L. *The Immaculate Conception in Spanish Art*, p. 62.

daudz vieglāk pārvadājamās gravīru lapas jezuītu ordeņa brāļiem viņu misiju gaitās ceļoja līdz.

Atšķirībā no katoļu garīgajiem ordeniem, kas bija orientēti uz kontemplatīvu dzīvi, Jēzus Sadraudzības specifika bija izteikta atvērtība sekulārās dzīves procesiem, aktīva sadarbība ar ārpus reliģiskās apvienības stāvošām personām. Šī iezīme ir par iemeslu tam, ka organizācijas māksliniecisko mantojumu nav iespējams uzlūkot citādi kā vien korelācijā “pasūtītājs–izpildītājs–lietotājs”, un svarīgi, ka ikviens šis posms varēja spēcīgi ietekmēt iznākumu.

Vispirms, protams, tas bija ordenis, kas ar savu rūpīgi izstrādāto māksliniecisko programmu noteica mākslas darbu ideoloģisko satvaru. To formālās izveides ziņā biedrības pārstāvji, nākdami no dažādām zemēm, varēja ieteikt jaunas, negaidīti drosmīgas idejas, kas nereti saliedējās ar vietējām kultūras tradīcijām, bet reizēm palika unikāla risinājuma statusā. Ordeņa locekļiem bija nepārvērtējama loma kā pasākumu iniciatoriem, un viņu klātbūtnei varēja būt izšķiroša nozīme jauno projektu īstenošanā.

Jēzus Sadraudzības māksliniecisko sniegumu ar savu izglītību, pieredzi un radošo pieeju ietekmēja gan ordeņa, gan ārpus tā strādājošie mākslinieki (gadījumos, kad tādi tika pieaicināti). Zināms, ka jau no paša sākuma, lai arī organizācijai savu arhitektūras un mākslas meistarību netrūka, visur pasaulē jezuīti sadarbojās ar laicīgajiem speciālistiem, piemēram, ar Džakomo da Vinjolu (*Giacomo da Vignola*, 1507–1573), Džakomo della Portu (*Giacomo della Porta*, ap 1533–1602), Džirolāmo Reinaldi (*Girolamo Reinaldi*, 1570–1655), Karlo Fontānu (*Carlo Fontana*, 1634–1714), Pīteru Paulu Rubensu (*Peter Paul Rubens*, 1577–1640), Džovanni Batistu Gaudi (*Giovanni Battista Gaudi; Baciccio*, 1639–1709), Pjetro da Kortonu (*Pietro da Cortona; Barrettini*, 1596–1669) un daudziem citiem. Tie savukārt paturēja tiesības uz radošu brīvību un varēja savas idejas iemiesot, pildot tiklīdz jezuītu, kā arī citu katoļu apvienību un laicīgo pasūtītāju uzdevumus.

Parasti fonā atkāpjas trešais, nebūt ne mazāk svarīgs aspekts, proti – pasākuma finansētājs, kas, bez šaubām, arī varēja ietekmēt katra projekta ieceri un īstenošanu. Piemēram, bagātais holandiešu tirgotājs Francisks

van Dolre (*Franciscus van Dolre*, †1695)¹⁸ testamentā uzsvēra, ka vēlas atbalstīt tieši jezuītus, kas savā darbā jau sasnieguši vērā ņemamus panākumus, un nevis kādu citu katoļu garīgo ordeni,¹⁹ un tā tika iegūts pamatkapitāls Skaistkalnes baznīcas celšanai. Arī citviet Latvijā bija vērojamas līdzīgas tendences.

Pētera Plagmana gadījums

Lai gan vairumā gadījumu jezuītu un citu ordeņu finansiālie atbalstītāji bija dedzīgi "katoļu lietas" līdzjutēji,²⁰ vēstures avoti glabā arī savdabīgas liecības par atšķirīgi noskaņotu līdzcilvēku ieguldījumu. Tā, piemēram, jezuītu annāles vēsta par 1737. gadā notikušu starpgadījumu: Jelgavas iedzīvotājs Pēteris Plagmans (latīn. *Petrus Plagman*, vāc. *Peter Plagmann*) publiski apvainojis Dievmātes godu, un šis fakts nav palicis bez ievēribas, krietni saviņņojot līdzgaitnieku prātus. Šodienas acīm raugoties, grūti iztēloties to reizēm gluži vai nokaitēto gaisotni, kāda savulaik varēja uzliesmot reliģiskajā dzīvē. Jesuītu annāles glabā liecības par daudzām

¹⁸ Francisks van Dolre bija holandiešu tirgotājs, kas dzīvoja Jelgavā. Miris 1695. gada 19. decembrī (*Franciscus van Dolre ex Amersfoort in Hollandia, insignis benefactor Jesuitarum in Curlandia. Habitat Mittavae, mortuus est 19 Dec. 1695*). Sk.: Latvijas vēstures avoti jezuītu ordeņa arhīvos (turpmāk LVA) // *Latvijas vēstures avoti* / Sakārt. J. Kleijntjenss. Rīga, 1940, 3. sēj. 1. d., 9. lpp.). Viņa brālis Kristians van Dolre bija Jēzus biedrības misionārs Holandē, miris 1686. gada 20. augustā (*Franciscus van Dolre fuit mercator Rigae. Frater eius, Christianus van Dolre, fuit missionaries Soc. Jesu in Hollandia († 20 Aug. 1686)*). Sk.: LVA, 94. lpp.

¹⁹ *"Quod si autem praeter expectationem evenire contingeret (quod tamen non spero futurum) tunc habebō ius repetendarum, et alio pro incremento divinae gloriae applicandi intentiones meas, quarum executiones malo ut habeat Societas, quam alius Ordo quia illa a multis annis laudabiliter et ferventer in augendo divino cultu et promovenda animarum salute se gessit."* Sk.: LVA, 95. lpp.

²⁰ Ne tikai privātpersonas, bet pat veselas dzimtas iegājušas vēsturē ar to, ka gadiem ilgi sniegušas finansiālu atbalstu reliģisko ordeņu, tostarp jezuītu, darbībai Latvijas teritorijā, – tādējādi ievērojami sekmējot kultūrvēsturiskā mantojuma bagātināšanu. Nereti politisku motīvu vadīti, bet daudz biežāk reliģiskas pārliecības stimulēti, vairāki turīgie muižnieki pieslējās Romas katoļu konfesijai un ar saviem līdzekļiem un aktivitātēm rekatolizācijas procesā sniedza būtisku atbalstu. Tādi, piemēram, bija Šverīni Alsungā, Karmeli Skaistkalnē, Ziberģi Ilūkstē, Līveni Līvberzē, Borhi Daugavpili, Hilzeni Dagdā, Šadurski Pušā un daudzi citi.

visnotaļ dramatiskām konfliktsituācijām, risinot dažāda – gan saimnieciska, gan arī garīga – rakstura sarežģījumus konfesiju starpā. Acīmredzot doktrinālie jautājumi, kas skar Dievmātes dzīves un Jēzus pasaulē nākšanas tēmas, laiku pa laikam varēja izvirzīties vietējās sabiedrības uzmanības centrā. Teju vai trīs gadsimtus prāvā distance varbūt arī liedz līdz galam aptvert, ar kādu aizrautību šie jautājumi varēja tikt apspriesti. Iespējams, mūsu ziemeļnieciskajā vidē tie tomēr nebija gluži tik radikāli, kā tas bija ar karstasinīgo spāni Ignāciju Lojolu 16. gadsimtā, kurš autobiogrāfijā apraksta vēlmi “pamielot ar pāris dunča dūrieniem” kādu mauru, kas atļāvies apšaubīt Dievmātes nevainību pēc Jēzus dzimšanas fakta²¹ (beigās viņš gan, Dieva vadīts, no šī nodoma atteicies). Tomēr skaidrs, ka kaislības sita augstu vilni un reizēm neiztika arī bez personiskiem apvainojumiem vai pat bez fiziskas izrēķināšanās.

Tiesa, pats ordeņa dibinātājs savulaik nāca pie slēdziena, ka ar dunča vicināšanu ticības jautājumu skaidrošanā pārāk tālu netikt. Tāpēc, atgrie-

²¹ “15. Ceļā viņu panāca kāds maurs, kas jāja uz mūļa. Risinot sarunu, abi sāka spriest par Dievmāti. Maurs apgalvoja, ka, pēc viņa domām, Jaunava tiešām esot ieņēmusi bez vīrieša līdzdalības, taču tas nu gan nespējot ticēt, ka viņa būtu dzemdējusi, palikdama jaunava. Lai teikto pamatotu, tas atsaucās uz daudziem dabā rodamiem piemēriem, kādi vien nāca prātā. Maura viedokli izmainīt tā arī neizdevās, lai arī cik un kādus iebildumus Svētceļnieks minēja. Vēlāk maurs devās uz priekšu tādā steigā, ka drīz vien izzuda skatienam, bet viņš, palicis viens pats, pārdomāja sarunu. Satraukums, kas bija to pārņēmis, modināja dvēselē neapmierinātību – viņam šķita, ka nav izpildījis savu pienākumu, savukārt nemiers uzurdīja nepatiku pret mauru. Svētceļniekam likās, ka ir rīkojies slikti, ļaudams kaut kādam mauram šādi izteikties par Dievmāti, un ka par viņas aizskarto godu būtu jāgūst gandarījums. Modās vēlēšanās doties uzmeklēt mauru, lai par visiem šiem apgalvojumiem to pamielotu ar pāris dunča dūrieniem. Pēc ilga iekšēja cīņiņa viņš tā arī palika neziņā un šaubās, kas īsti būtu darāms. Aizsteigdamies maurs bija teicies jājam uz kādu vietu, kas atradās visai tuvu, tai pašā virzienā, kurp devās viņš, tikai nedaudz atstatu no lielceļa, kas aizvījās garām.

16. Noguris, spriezdams, kā vajadzētu rīkoties, un tā arī neguvis īstu skaidrību par to, ko pienāktos apņemties izdarīt, viņš nolēma ļaut mūlim brīvu vaļu, proti, atlaist pavadu, kad ceļš dalīsies. Ja mūlis dotos uz pilsētiņu, viņš mauru uzmeklētu un sadurtu; ja ciemam paietu garām – atstātu mauru mierā. Kā nosprieda, tā arī izdarīja, un – Kungs bija lēmis – mūlis izvēlējās lielceļu un devās tālāk, neiegiežoties pilsētiņā, lai gan tā bija tikai kādus trīsdesmit četrdesmit soļus tālāk un uz turieni veda labs un plats ceļš.” (Sk.: Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija, 21.–22. lpp.)

zies no Svētās zemes, viņš ķērās pie pasākumiem savu zināšanu papildināšanā: viņš mācījās Alkalas (1526–1527) un Salamankas (1527) universitātē, bet 1528. gadā uzsāka studijas Parīzē. Ļoti augstā līmenī organizēta intelektuālā izaugsme ar laiku izveidojās par jezuītu ordeņa savveida raksturlielumu,²² – kas attiecīgi ļāva gan izvērst izglītojošo darbu,²³ gan noturēt spraigas un argumentētas debates reliģijas jautājumos ar līdzcilvēkiem.²⁴ Nav viegli rekonstruēt konkrētā konflikta eskalāciju ar annālēs minēto Plagmanu, taču ir skaidrs, ka gala iznākums bija ievēribas cienīgs. Cik noprotams, strīdā bija iesaistījušies ne vien Jelgavas katoļi un luterāņi, bet arī pilsētas rāte. Galu galā nemieru cēlāju nolemts sodīt, un sankcijas ir visnotaļ savdabīgas: Plagmans apņemas finansēt divus mākslas darbus – "Svētās Jaunavas Marijas" un vēl vienu, mazāku "Svēto Joahima un Annas"

²² Svarīga ir Jēzus Sadraudzības darbība izglītības un zinātnes jomā. Jezuīti nebūt nebija pirmie, kas nodarbojās ar vietējās sabiedrības skološanu. Taču viņi bija vienīgie, kas šo uzdevumu izvērsa tik lielā apjomā un kam izglītības popularizēšana bija tik cieši savijusies ar misiju darba uzdevumiem (jezuītu gaitām pagānu zemēs Āzijā, Āfrikā un Amerikā, īpaši biedrības darbības sākumposmā, bija pievērsta īpaši liela nozīme). Pārsvārā ordenis rūpējās par vidējo un augstāko izglītību, bet misiju apgabalos varēja ķerties arī pie elementārās apmācības. Divas trešdaļas biedrības iestāžu bija skolas, un četras piektdaļas to biedru bija studenti vai pasniedzēji.

²³ Arī Jelgavā, veidojot jaunu rezidenci, jezuīti rūpējās par skolas dibināšanu. Nav iespējams precīzi konstatēt skolas atvēršanas gadu (acīmredzot tas notika 17. gadsimta 70. gados), bet vizitācija, ko vadīja Viļņas kanoniķis Vincents Notoničs 1684. gada martā, vēsta, ka skolā izglītību apguvuši jau 80 jaunieši. Mācību iestādes prestižs bijis pelnīti augsts. Kā tas pieņemts jezuītu skolās, arī Jelgavā Jēzus biedrības brāļi audzēkņiem sniedza ne vien reliģisko audzināšanu, bet deva pamatīgu klasisko izglītību, kā arī padziļinātas vispārīgās zināšanas. Skolas programmu krietni paplašināja kopš 1712. gada atvērta gramatikas nodaļa, kam 1713. gadā sekoja poētikas un 1714. gadā – retorikas nodaļa. Lielu nozīmi izglītības sistēmā jezuīti piešķīra dramatiskiem uzvedumiem. Par godu Baznīcas svētkiem un augstiem viesiem audzēkņi iestudēja izrādes un rikoja dzejas lasījumus. (Sīkāk sk.: Trufanovs V. [Plenne V. F]. Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās–19. gs. sākumā) // *Latvijas Arhīvi*. Nr. 1, 2000, 24.–36. lpp.)

²⁴ Vēl viens apstāklis, kas, iespējams, saasināja Dievmātes jautājumiem veltītās diskusijas, bija pāvesta Klementa XI 1706. gada lēmums iekļaut Bezvainīgi Ieņemtās svētkus Baznīcas universālajā kalendārā. Domājams, šis fakts veicināja attiecīgo kultu iziešanu ārpus Vidusjūras zemēm, tostarp arī Eiropas ziemeļos (tostarp Kurzemē), kur rodas augstas vētrainām diskusijām un nepieciešamība pēc atbilstošas ikonogrāfijas.

Jelgavas Sv. Jura baznīca. 1643–1644

esot bijuši izveidoti sudraba kroņi. Savukārt labajā pusē bijis altāris ar “Svētās Jaunavas Marijas” atveidu. Tās galvu rotāja divpadsmit sudraba zvaigznes, bet kāja atbalstījās uz sudrabā veidota mēness sirpja, virs Dievmātes krūtīm bija redzama liela sudraba sirds, kā arī apzeltīts krucifikss. Arī šeit Vissvētākās Jaunavas un viņas Bērna Jēzus galvas rotāja sudraba kroņi.²⁶

atveidu.²⁵ Vēlāk abas gleznas ievietotas jezuītu apkalpotās Jelgavas Sv. Jura katoļu baznīcas sānu altāros.

Senie baznīcas vizitāciju akti liecina, ka “Svētās Ģimenes” altāra augšējā daļā tiek iekļauts “Svēto Joahima un Annas” tēlojums, kur gan svētajam Jāzepam, gan Marijai, gan Jēzum virs galvām

²⁵ “Claudit annum hunc solennis deprecato, et pro mulcta decem albertinorum imperialium exolutio, pro duabus imaginibus, unius B. V. Mariae sine labe conceptae, iustae magnitudinis ad altare collaterale collocatae, alterius minoris S. S. Joachim et Annae supra Familiam Sacram depositae, a Domino Petro Plagman cive Mittaviensi hetherodoxo peracta, qui temulento et blasphemio ore, in quodam congressu honorem Bsmiae Virginis dilacerans, a suismet inter alios sectariis delatus ad officium saeculare (ne rigidiores sumeret poenas) hac mulcta et solenni coram officino consistoriali deprecatione ipsius pro illo instantibus dissidentibus litem stitit. Cum quo ad calcem anni, calamus quoque D. O. Maximi et Beatissimae Virginis aucti honoris facta mentione subsistit.” (Sk.: Historia residentiae Mittaviensis-Schönbergensis Societas Jesu. LVA, 28. lpp.)

²⁶ “Altare minus ad cornu Evangelii cum imagine sancti Iosephi, Infantis Iesu et Beatissimae, habens itidem omnia requisita. Altare tertium ad cornu Epistolae cum imagine Beatae Virginis Mariae et omnibus requisitis.” (Sk.: Akta wizytacji generalnej diecezji Inflanckiej i Kurlandzkiej czyli Piltyńskieje z 1761 roku. / Red. S. Litak. Toruń: Towarzystwo Naukowe w Toruniu, 1998, S. 190.) “Altare collaterale extra presbyterium continet imagine B. V. M. cum infantulo Jesu ornatum argenteis stellis 12 circa caput B. V. M. supra caput vero infantuli Jesu et matris Mariae coronis duabus, corde supra pectus magno crucifixo deaurato, luna sub pedibus et pede uno, altero in tabula ad columnam affixo atquo corde parvo et numismate, his omaniibus argenteis.. Altare collaterale 2dum continet imaginem Sti Iosephi Nutritii matris Mariae cum infantulo Jesu ornatem coronis argenteis tribus numismatibus..” – Latvijas Valsts vēstures arhīvs, 4038. f., 2. apr., 2218. l., 215. lp.

Jāpiebilst, ka sudraba aplikācijas Jelgavas Sv. Jura baznīcā greznoja arī 17. gadsimtā darināto centrālā altāra Krustā sistā atveidu.

19. gadsimta otrajā pusē baznīcas sānu altāri tika pārveidoti, iegūstot neogotisku risinājumu un Jūliusa Dēringa (*Julius Johann Döring*, 1818–1898) darbus: 1863. gadā gleznoto "Siksta Madonnas" kopiju un 1868. gadā veidoto "Svēto Ģimeni".²⁷ Savukārt abu altāru vecās gleznas mainīja savu atrašanās vietu. Par "Svētās Marijas atveidu" 1936. gadā ziņas sniedzis katoļu priesteris un mākslas vēstures pētnieks Kazimirs Jasens (*Kazimīras Jasēnas*, 1867–1950),²⁸ apgalvojot, ka glezna ievietota Jelgavas katoļu kapu kapličā. Laimīgā kārtā iespaidu par gleznu papildina arī Jasena grāmatā ievietotā melnbaltā reprodukcija.²⁹

Svētās Jaunavas gleznojums Jelgavas katoļu kapu kapličā

²⁷ Spāritis O. Katoļu kultūras tradīcijas Kurzemes hercogistes teritorijā // *Katoļu Dzeīve*. 1989, Nr. 9, 38. lpp.

²⁸ Kazimira Jasena loma Jelgavas kultūras dzīves kopšanā ir nepārvērtējama. Viņš tika iecelts par Jelgavas prāvestu 1902. gadā. Iepriekšējo gadu pieredze, organizējot Tukumā baznīcas celtniecības darbus un remontu Brunavas dievnamā lieti noderēja, ņeroties pie jaunās Jelgavas baznīcas būves. Līdzekļi celtniecībai tika vākti Spānijā, Portugālē un Francijā, un to sekmēja prāvesta vērienīgās valodu zināšanas (esot pārvaldījis septiņas). Bez tam ievērojamu naudas pabalstu 1000 rbl. apmērā iecerētais pasākums saņēma arī no vietējā grāfa Plātera. Četru gadu laikā (1902–1906) jaunā Jelgavas katoļu baznīca tika uzcelta un to iesvētīja Jaunavas Marijas Bezvainīgi ieņemtās godam. Taču 1944. gada jūlija beigās, kara darbības rezultātā Jelgavas baznīca nodega. Prāvests Kazimirs Jasens no pārdzīvojamiem saslima un devās uz Liepāju, kur 1950. gadā nomira. Jelgavā palika viņa vīkārs Dr. Jānis Ancāns, kas noturēja dievkalpojumus izdegušās baznīcas sakristejā. – Svilāns J. Latvijas Romas-Katoļu baznīcas. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1989, 279.–280. lpp.

²⁹ Jasēnas K. Visuotinė meno istorija. T. 3., 5. sas. Mintauja, 1936. – pav. 377.

Negaidīts atklājums

Ilgu laiku tika uzskatīts, ka mākslas darbs, par kura atrašanās vietu Kazimirs Jasens norādījis katoļu kapu kapliču,³⁰ Otrā pasaules kara laikā gājis bojā. Tomēr Kazimira Jasena grāmatā publicētā fotogrāfija³¹ piesaistījusi sakrālās mākslas mantojuma saglabāšanas entuziastu uzmanību, ļaujot atpazīt to attālā Latgales nostūrī. Zināms, ka glezna vismaz kopš 1970. gada glabāta Kaunatas baznīcas sakristejā “aiz skapja, ietīta lupatās”, un ka “Kaunatā dzīvo sieviete, kas atceras, ka šo mākslas darbu 1970. gadā pa nakti pārveda no Dukstigala uz Kaunatu priesteris Jānis Zelčs.”³²

³⁰ Par konkrēto gleznas atrašanās vietu pagaidām vēl pietiekami daudz neskaidrību. 1946. gadā, kad kardināls Julijāns Vaivods tiecās apkopot un komentēt Latvijas Katoļu Baznīcas vēsturi, Jelgavas apkaimē viņš (bez 1929. gadā uzceltās Bukaišu un 1935. gadā iesvētītās Bilišu kapličas, kas arī uzskatāmas par Jelgavas draudzei piederīgām) minējis trīs katoļu kapličas: “Tagad dievkalpojumi katoļiem Jelgavā tiek noturēti samērā prāvajā kapličā uz muižnieku kapiem, 3 kilometrus aiz Jelgavas. Citādi baznīciņa būtu pietiekoša, bet par tālu no pilsētas, tāpēc dievkalpojumi tiekot vāji apmeklēti. Jelgavas katoļu kapos pilsētā arī ir kapliča, tikai mazāka par jau minēto. To uzcelis grāfs Šambaroms 1857. gadā kā kapu pieminekli uz katoļu kapsētā apglabātā priestera Edževorta de Fimonta kapa. [--]) 1867. gadā uz katoļu kapiem uzcelta vēl viena mūra kapliča. To ir uzbūvējusi fon Bidderu ģimene un tā izlietota kā Bidderu ģimenes kapi. [--].) Publisku kapliču Jelgavai nav. Bet tagad tā būs jāceļ, ja draudze nespēs nodegušajā baznīcā iekārtot pagaidu telpas dievkalpojumu noturēšanai, jo prāvestam taču ir jādzīvo pilsētā un katru dienu mērot garo ceļu uz muižnieku kapsētu gandrīz neiespējami. Pat, ja mācītāji to arī darītu, draudzes locekļi tur darbdienās neieradīsies. Grūti būs to visiem arī svētdienās sasniegt, sevišķi sliktākā laikā, caur ko cilvēki var atradināties no dievkalpojumu apmeklēšanas arī tanīs dienās, kad sv. Mises upuri izklaustīt ir pavēlēts “*de praecepto*”.” – Vaivods J. Katoļu Baznīcas vēsture Latvijā: Baznīcas vēsture Kurzemē XIX un XX gadsimtos. Rīga, 1994, 191.–192. lpp. Savukārt bīskaps Jānis Cakuls dara zināmu, ka “Draudzē atrodas viena kapliča – tā atrodas Jelgavas kapos” un “Draudzes robežās ir tikai viena katoļu kapsēta, tur ir arī kapliča. Pārējās Jelgavas Romas katoļu draudzes robežās atrodos kapsētas ir kopējas ar citu konfesiju piederīgajiem.” – Cakuls J. Latvijas Romas katoļu draudzes. Kūrījas arhīva materiālu apkopojums. Rīga: Rīgas metropolijas kūrīja, 1997, 615., 620. lpp.

³¹ Tā pārpublicēta izdevumos: Ogle K. *Societas Jesu* ieguldījums Latvijas arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojumā. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2008, 182. lpp. (143. att.); Ogle K. Jelgavas Svētā Jura baznīca // *Senā Jelgava* / Sast. E. Grosmane. Rīga: Neputns, 2010, 195. lpp. (207. att.).

³² Ziņas no pr. Mihaila Volohova vēstules (Kuldīga, 2015. gada 9. janvāris) un turpmākās sarakstes. Pateicos viņam par bagātīgo informāciju un būtisko atbalstu pētījuma tapšanas gaitā.

Tiecoties šķetināt vēstures uzdotos jautājumus, talkā nāk bīskapa Jāņa Cakula 1996. gadā publicētais pētījums,³³ kas paskaidro, ka Jelgavā savulaik tik tiešām strādājis priesteris, kurš dzimis 1937. gada 30. janvārī Tilžas draudzē, ieguvis vidējo izglītību un mācījies Rīgas Metropolijas Garīgajā seminārā (kur iestājies 1958. gadā) un iesvētīts par priesteri 1966. gada 22. maijā (tas notika Rīgas Sv. Jēkaba katedrālē un ceremoniju veica kardināls Julijāns Vaivods). Drīz pēc tam (kopš 1966. gada 21. jūlija) Jānis Zelčs darbojies kā Jelgavas draudzes vikārs un apkalpojis Kalnciema draudzi. Savukārt 1970. gada 22. maijā viņš pārcelts darbā uz Kaunatu un Dukstigalu, kur līdz 1973. gada jūnijam bijis šo draudžu prāvests. Pēc ilggadējas kalpošanas Peipiņu, Rageļu, Baltinavas, Ilūkstes, Bebreņu, Rubeņu, Mežvidu un Nautrēnu baznīcas draudzēs priesteris aizgājis mūžībā 1982. gada 30. novembrī un ir apbedīts Mežvidu draudzes kapsētā.

Acimredzot 1970. gads ir bijis izšķirošs Jelgavas "Uzvaras Dievmātes" pastāvēšanas vēsturē, un kaut kādu, līdz šim nenoskaidrotu iemeslu dēļ mākslas darbs, līdz ar 33 gadus veco priesteri³⁴ – krasi mainīja atrašanās vietu. 2013. gadā ar vietējā priestera Haralda Broka gādību tas ielikts jaunā rāmī un novietots draudzes namā.

Uzraksts

Gleznas liktenis laikā un telpā sniedz liecības par Latvijas kultūras mantojuma sarežģīto situāciju un neskaitāmajām miklām. Savukārt mākslas darbs pats ietver vēstījumu, kas daudzas no miklām negaidīti un pārsteidzoši atrisina. Apgleznātais audekls ir piestiprināts masīvai koka pamatnei, uz kuras (gleznas aizmugurē) vidusdaļā redzams uzraksts latīņu valodā, kas liecina par mākslas darba savdabīgajiem tapšanas apstākļiem:

Am1801 ??????????????????????????????

³³ Cakuls J. Latvijas Romas katoļu priesteri 1918–1995. Uzziņas. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrīja, 1996, 257. lpp.

³⁴ Saprotams, nejauša, taču savā ziņā saistoša šķiet sakritība: Jelgavas gleznas un Jāņa Zelča pasaulē nākšanas laiku šķir precīzi 200 gadi.

Johans Andreāss Leitners (Johann Andreas Leutner, 1678–1745).
 Uzvaras Dievmāte. Kreisā puse. 1737

Johans Andreāss Leitners (Johann Andreas Leutner, 1678–1745).
Uzvaras Dievmāte. Kreisā puse. Fragments. 1737

????????? von G. A. Gruenicek [?]

Maler zu Mitau

1801. 28. July.

✠☆

DOM ad Gloriam

BV Mariae ad Honorem

Imago haec Anno 1737 die 5. Dicembris

In mulctam dishonoratae Verbis blasphemis ejus dem VIRGINIS sine labe

CONCEPTAE

Sumpsibus Petri Plagmann* ????

et Civis Mittaviensis

comparata

a Joannae Andrea

Leitner picta.

* Blasphemator

Mākslinieks

Runājot par Latvijas 17.–18. gadsimta sakrālo glezniecību, jāmin fakts, ka šajā jomā, ar retiem izņēmumiem, mākslas darbi figurē kā anonīmu mākslinieku veikums. Citādi ir ar portretu glezniecību, kur gan paši artefakti, gan ziņas par meistaru vārdiem saglabājušās krietni kuplākā skaitā. Tāpēc īpaši nozīmīga ir Kaunatā atrastās gleznas uzraksta daļa, kas ietver vārdus “*a Joannae Andrea Leitner picta*”.

Par šāda mākslinieka darbību Jelgavā atrodamas ziņas gan Jūliusa Dēringa (*Julius Döring*, 1818–1898) pierakstos balstītajā Vilhelma Neimaņa (*Johann Wilhelm Carl Neumann*, 1849–1919) publikācijā,³⁵ gan vēlāk Paula Kampes (1885–1960) sarakstītajā ziņu klāstā.³⁶ Apkopojot skopās ziņas, nedaudz izvērstāku informāciju savulaik sniegusi mākslas zinātniece Ieva Lancmane (1943–2004).³⁷ Tādējādi kļūst skaidrs, ka Johans Andreāss Leitners (*Johann Andreas Leutner; Leuttner; Läuttner*, 1678–1745) pārstāvēja visnotaļ plašu un ievērojamu mākslinieku dzimtu, kas 17.–18. gadsimtā darbojās Jelgavā.

17. gadsimta otrajā pusē Jelgavā no Arnsfeldes ieceļoja pozamentu un suku taisītājs Johans Leitners ar ģimeni. Leitnera dēli Kristians un Johans Andreāss kļuva par gleznotājiem.³⁸ 15 gadu vecumā (1693) mākslinieks Johans Andreāss pirmoreiz minēts pilsētas dzīves aprakstos kā *Mahlergesell* (gleznotājzellis). Kara un mēra posta skarbajam laikmetam spītējot, viņš iezīmējis savas dzīves gaitas ar visnotaļ priecīgu notikumu, – 1710. gadā viņš apprecējis Juliānu Bencīnu, portretista un garšvielu tirgotāja Johana Heinriha Bencīna, vecākā meitu. Cik noprotams, Johans Andreāss Leitners, pēc tam, kad atstājis zviedru militāro dienestu, specializējās portretu glezniecībā un acīmredzot pieprasījuma šāda tipa pasūtījumiem tālaika

³⁵ Lexikon baltischer Künstler. Riga, 1908, S. 10 u. 99. Lasīts 2015. gada 12. martā interneta vietnē: http://personen.digitale-sammlungen.de/baltlex/Blatt_bsb00000354_00109.html?prozent=

³⁶ *Campe P* Lexicon Liv- und Kurländischer Baumeister, Bauhandwerker und Baugestalter von 1400–1850: 2 Bde. Stockholm, 1957. [šķirklis 1283].

³⁷ Lancmane I. Jelgavas mākslinieki un glezniecība 17.–18. gadsimtā // *Senā Jelgava* / Sast. Elita Grosmane. Rīga: Neputns, 2010, 113.–148. lpp.

³⁸ Turpat, 123. lpp.

Jelgavā netrūka. Māksliniecisko ierosmju ziņā svarīgs fakts, ka Leitneri bija daudznacionāla ģimene – mātes vecāki cēlušies no Holandes, savukārt tēva senči nākuši no Austrijas. Tas, iespējams, noteica dzimtas piederību katoļu draudzei un radošo centienu ievirzi specifiski katoliskā gultnē. Leitneram bija seši bērni, no kuriem jaunākais Kristofers Ferdinands (1722–1788) arī kļuva par mākslinieku.³⁹ Gleznotājs Johans Andreāss Leitners aizgāja mūžībā Jelgavā sešdesmit septiņu gadu vecumā.

Gleznas vēstījums

Gleznojums, kas pieder līdz šim maz zināmā mākslinieka otai, atklāj lakonisku un tajā pašā laikā nozīmīgu informāciju. Uz zeltainu mākoņu fona Vissvētākā Jaunava tēlota pilnā augumā, stāvot uz mēness sirpja, labajā pusē turēdama Jēzu. Garā, sarkanā kleita sniedzas līdz zemei, nedaudz atsedzot vien kailo kāju purngalus. No labā pleca ap Jaunavas stāvu vijas tumši zils apmetnis, savukārt Bērna augumu sedz balti zeltains auduma gabals, kas bagātīgās krokās ieslīpi viņojas uz leju. Balts ir arī Dievmātes plīvurs, kas krit pār pleciem uz muguru, izceļot viņas garo, cirtaino matu tumši zeltaino mirdzumu.

Mēness sirpis novietots uz simboliska zemeslodes atveida. Ap to apvijusies čūska, kas – kā atgādinājumu par cilvēces grēkā krišanu – aiz pagara kāta, izsmējīgi zobos tur ābolu. Tomēr bravūrīgā panākumu svinēšana tiek spēji iztraucēta: mātes rokās ērti atsēdies, mazais Jēzus ar iespaidīgu krusta šķēpu piespiež ļaunuma valdnieka galvu pie zemes, pārliciecinot demonstrējot uzvaru pār to.

Par spīti situācijas dramatismam, Bērna sejā un pat visā augumā vērojams miers. Līdzīga izteiksme valda arī Dievmātes tēlā: ideāli veidotie sejas panti ar tumšajām, nedaudz ieslīpajām acīm, pagaro degunu un cieši sakniebtajām lūpām pauž mierpilnu domīgumu. Katrā ziņā barokālais

³⁹ Piemēram, zināms, ka katoļi baznīcas vajadzībām gleznojuši divpusīgu svētbildi – "Mariju ar Bērnū" un "Sv. Miķeli", savukārt 1755. gadā saņemts pasūtījums Žaģares katoļu baznīcas altārgleznas darināšanai. (Sk.: Lancmane I. Jelgavas mākslinieki un glezniecība, 130. lpp.)

Johans Andreāss Leitners (Johann Andreas Leutner, 1678–1745).
Uzvaras Dievmāte. 1737

kontraposts un tēru kroku plīva neizjauc kopnoskaņas svinīgo un nopietno raksturu.

Mākslinieka meistarību apliecina gan pārliecinoši iekomponētais un uzbūvētais Dievmātes stāvs, gan ļoti smalki veidotās detaļas, piemēram, pērļu lodītes, mati, pat čūskas spīdīgie zobi un krokainā āda.

Gleznas aizmugurē (augšējā daļā) vācu valodā stāstīts arī par 1801. gadā veiktajiem pārgleznojumiem, un, tik tiešām, rokrakstu atšķirības ir nojaušamas (piemēram, Dievmātes labās rokas, kreisās pēdas, drapēriju u.c. fragmentos). Nav izslēgts, ka kādi labojumi veikti arī pēc sudraba elementu noņemšanas.

Salīdzinājumi

Mēģinot izprast Jelgavas tēlojuma nozīmi plašākā kontekstā, nepieciešams pievērst uzmanību tieši ikonogrāfiskajam tipam, meklējot līdzības un konstatējot atšķirīgo radniecīgos mākslas darbos.

Vērtējot pēcreformācijas laika mantojumu, īpaši sakrālās glezniecības jomā, jākonstatē, ka ne vien Latvijā, bet arī krietni plašākā areālā absolūtā pārākumā ir t.s. Bezvainīgi Ieņemtās tēls. Salīdzinot ar Jelgavas gleznojumu, saistoši šķiet līdzīgie atribūti kā pilnā augumā atveidotā Marija, mēness sirpis zem tās kājām, reizēm arī zemeslode un divpadsmit zvaigžņu loks ap galvu. Tomēr būtiski atšķirīga iezīme bija Bērna Jēzus iztrūkums šajos tēlojumos. Dogmāts par Bezvainīgo Ieņemšanu ir samērā jauns (1854. gada 8. decembrī to izsludināja pāvests Pij IX⁴⁰), tomēr Bezvainīgi Ieņemtās Dievmātes godināšana un atveidojumu ģenēze ir krietni senāka.⁴¹

⁴⁰ Bezvainīgi Ieņemtās (lat. *Immaculata Conceptio*) koncepcija attiecas uz Marijas pašas ieņemšanu un apgalvo, ka no paša pirmā savas eksistences brīža Marija ir brīva no iedzimtā grēka. Šo doktrīnu pāvests Pij IX proklamēja kā dogmu *ex cathedra* 1854. gadā.

⁴¹ Ši tipa ikonogrāfija balstās Jāņa Atklāsmes grāmatas tekstā: "Pie debesim parādījās liela zīme: sieva saules tērpā, mēness apakš viņas kājām un viņai galvā divpadsmit zvaigžņu vainags." (Jņ. Atkl. 12:1) Sīkāk sk.: Stratton S. L. *The Immaculate Conception in Spanish Art*. Arī, piem., *New Advent. Immaculate Conception*. Lasīts 2015. gada 13. aprīlī interneta vietnē: <http://www.newadvent.org/cathen/07674d.htm>

Madonna uz mēness sirpja. 15. gs.

nīcā (altārglezna), Bērzgales Dieva apredzības Romas katoļu baznīcā (altārglezna), Valmieras Jaunavas Marijas debesīs uzņemšanas Romas katoļu baznīcā (altārglezna) u.c.

Ar Bērnu savukārt redzama t.s. “Saulē tērtā Sieva”.⁴² Šī tipa ikonogrāfija balstās Jaunās Derības Jāņa Atklāsmes grāmatas tekstā: “Pie debe-

Ievērojams ir šādu mākslas darbu skaits katoļiskajā Eiropā (viens no visražīgākajiem un arī populārākajiem šīs tēmas atveidotājiem savulaik bija Bartolomē Estebans Muriljo (*Bartolomé Esteban Murillo*, 1617–1682)). Un arī Latvijas sakrālajā telpā visbiežāk atrodamas tieši šī mākslinieka darbu kopijas un parafrāzes, piemēram, Preiļu Vissvētās Jaunavas Marijas Debesīs uzņemšanas kapelā (altārglezna), Pušas Vissvētās Trīsvienības Romas katoļu baznīcā (centrālā altāra noslēguma daļā), Naurēnu Jaunavas Marijas Bezvainīgās Ieņemšanas Romas katoļu baznīcā (altārglezna), Vanagu Sv. Annas Romas katoļu baz-

⁴² Madonna Surrounded by Rays. Lasīts 2015. gada 14. aprīlī interneta vietnē: <http://campus.udayton.edu/mary/resources/13strahlenden.htm>

Ciļņu grupa virs Rīgas pils ziemeļu ieejas. Dievmāte ar Jēzus bērnu (1515) un Livonijas ordeņa mestrs Valters fon Pletenbergs (pēc 1535)

sīm parādījās liela zīme: sieva saules tērpā, mēness apakš viņas kājām un viņai galvā divpadsmit zvaigžņu vainags” (Jņ. Atkl. 12:1). Dievmātes atveids, Jaunavai pilnā augumā stāvot uz mēness sirpja, ar kroni galvā un Bērnus Jēzus rokās, atsauc atmiņā zināmos Livonijas sakrālās mākslas paraugus, kas laimīgā kārtā saglabājušies no senās godības. Tāda ir, piemēram, “Madonna uz mēness sirpja” (15. gadsimts), kas patlaban atrodas Rīgas Vēstures un kuģniecības muzejā, kā arī “Dievmāte ar Jēzus bērnu” (1515) cilnī virs Rīgas pils ziemeļu ieejas.

Tāpat ar Bērnus tiek tēlota “Apokalipses Sieva”. Arī šo atveidu idejiskais pamatojums meklējams Jāņa Atklāsmes grāmatas 12. nodaļas tālākajā tekstā, kur aprakstīti dramatiskie notikumi ar Bērna dzimšanu, konfrontāciju ar pūķi (veco čūsku), bēgšanu un izglābšanos.

“Uzvaras Dievmāte”

Vismaz kopš 7. gadsimta Jaunava Marija tikusi asociēta ar uzvarām pār Kristīgās ticības, īpaši Katolicisma, pretiniekiem⁴³ (kas svarīgi arī Jelgavas gleznas tapšanas situācijā), ar laiku paplašinot konceptu ar tādiem nojēgumiem kā žēlastības un tikumu uzvara pār grēku u.c. Bet visciešāk “Uzvaras Dievmātes” kults ir saistīts ar slaveno Lepanto kauju,⁴⁴ kuras piemiņai pāvests Pijs V ierosināja ik gadus svinēt “Uzvaras Dievmātes”

⁴³ Izteiksmīgs piemērs Dievmātes kā Uzvarētājas nojēgumam ir nelielā Romas baznīca *Santa Maria della Vittoria*. Kapelu sāka celt 1605. gadā, un iesākumā tā bija zināma ar sv. Pāvila vārdu. Bet pēc 15 gadiem situācija mainījās, kad katoļu spēkiem 1620. gadā izdevās sakaut Bohēmijas protestantus pie Baltā kalna. Impērisko spēku [karmelītu?] kapelāns šo uzvaru saistīja ar Kristus Dzimšanas atveidu, kas viņam bija kaklā kaujas laikā. Pateicībā par Dievmātes sniegto palīdzību atveidu nogādāja baznīcā godināšanai, savukārt pati baznīca tika nosaukta “Uzvaras Dievmātes” vārdā. Kopš 1675. gada baznīcas griestus rotā Domeniko Čerīni (*Gian Domenico Cerrini*, 1609–1681) veidotie gleznojumi “Jaunavas Marijas triumfs pār herēzi” un “Kritušie eņģeļi”, kas labi raksturo Dievmātes kā katoliskās pasaules uzvarošās aizstāves lomu. Sk.: Our Lady of Victory. Lasīts 2015. gada 3. aprīlī interneta vietnē: <http://www.christianiconography.info/ourLadyVictory.html>

⁴⁴ Osmaņu impērija sāka pilnveidot savu floti 14. gadsimta beigās, kad tika ieņemta Konstantinopole. Aptuveni simt gadu tas bija lielākais jūras spēks Vidusjūrā, Melnajā, Sarkanajā jūrā, Persijas jūras līcī un Indijas okeānā. Pāvests Pijs V organizēja koalīcijas floti no Spānijas un mazākām kristiešu karaļvalstīm, republikām un militāriem ordeņiem, un 1571. gada 7. oktobrī Dienvideiropas katolisko piejūras zemju Svētā Līga devās no Mesīnas Sicīlijā, lai stātos pretī spēcīgajai Osmaņu flotei kaujā pie Lepanto. Zinot, ka kristiešu spēki bija ievērojamā mazākumā, pāvests Pijs V aicināja Eiropas kristiešus lūgties rožukroni par uzvaru. Turklāt viņš arī vadīja rožukroņa procesijas Romā. Aptuveni pēc piecu stundu ilgas cīņas Korintas līča ziemeļu malā Venēcijas, Vatikāna un Spānijas apvienotajiem jūras spēkiem izdevās pieveikt Osmaņu kuģus, tādējādi liedzot tiem piekļuvi Atlantijas okeānam un Amerikai. Osmaņu uzvaras gadījumā būtu notikusi turku ietiekšanās Itālijā (Osmaņu sultāns jau bija pasludinājis sevi par Romas imperatoru) un pretenzijas uz varu Eiropā.

svētkus, – jo saistīja šo veiksmi tieši ar Visssvētākās Jaunavas palīdzību. 1573. gadā pāvests Gregors XIII nomainīja "Uzvaras Dievmātes" svētku nosaukumu uz "Svētā Rožukroņa" svētkiem. Pāvests Klements XI paplašināja svinēšanu visā latīņu ritā, ierakstot tos Vispārējā Romas kalendārā 1716. gadā un nozīmējot oktobra pirmo svētdienu par svētku dienu. Savukārt pāvests Pījs X 1913. gadā pārcēla svinamo dienu uz 7. oktobri, bet pāvests Jānis XXIII 1960. gadā nomainīja nosaukumu uz "Rožukroņa Dievmātes" svētkiem.⁴⁵

Ar laiku tika izstrādāta arī "Uzvaras Dievmātes" (latīniski *Sancta Maria de Victoria*) ikonogrāfija,⁴⁶ kas uzrāda visnotaļ sarežģītu māksliniecisko programmu. No vienas puses, tiek saglabāti atsevišķi elementi, kas redzami Jāņa Atklāsmes grāmatā balstītajā Bezvainīgi Ieņemtās tēlā: mēness sirpis, reizēm arī zemeslode un 12 zvaigžņu vainags. Taču klāt nākuši arī gluži jauni motīvi. *Immaculata Conceptio* tipam obligātā baltā kleita nomainīta ar sarkanu (apmetņa zilā krāsa saglabājas) un Mātes rokās redzams Jēzus Bērns, kas ar garu šķēpu satriec galvu pie Dievmātes kājām esošajai čūskai. Šāda sižeta literārais pirmavots meklējams Vecās Derības tekstā: "Un Es celšu ienaidu starp tevi un sievu, starp tavu dzimumu un sievas dzimumu. Tas tev sadragās galvu, bet tu viņam iekodīsi papēdī." (1. Moz. 3:15)

Pēcreformācijas laikos šis tips ieguva popularitāti katoliskajā pasaulē, tostarp Austrijā un Bavārijā. Vācu areālā to dēvē par "*Maria vom Siege*". Savukārt itāļu kultūrā šie atveidi pazīstami arī ar nosaukumu "*figlia del tuo Figlio*" (tava Dēla meita), kas akcentē domu par Marijas Bezvainīgo Ieņemšanu un Kristu kā vienīgo Pestītāju, – tādēļ tieši Bērns ir tas, kas iedur krusta šķēpu čūskas galvā.⁴⁷ Tomēr jāteic, ka, par spīti ievērojamai tēlojuma un idejiskajai atšķirībai, gan Rietumeiropas mākslas vēstures tekstos, gan arī konkrētās Jelgavas gleznas aprakstos (baznīcas vizitāciju

⁴⁵ Veneration of Mary in Roman Catholicism. Lasīts 2015. gada 6. aprīlī interneta vietnē: http://en.wikipedia.org/wiki/Veneration_of_Mary_in_Roman_Catholicism

⁴⁶ Maria vom Siege (S. Maria de Victoria). Lasīts 2015. gada 16. martā interneta vietnē: <http://ikonografie.antonprock.at/maria-vom-siege.htm>

⁴⁷ Immacolata "figlia del tuo Figlio", preservata dal peccato da colui che porti tra le braccia. Lasīts 2015. gada 20. aprīlī interneta vietnē <http://www.cantualeantonianum.com>

tekstos) “Uzvaras Dievmātes” apzīmēšanai nereti tiek lietoti tādi jēdzieni kā: “Bezvainīgi Ieņemtā”, “Bezvainīgā Jaunava Marija”, “Bezvainīgās Ieņemšanas Jaunava”, “Bezvainīgās Ieņemšanas Marija”, “Bezvainīgi Ieņemtā Jaunava” u.tml., – tādējādi veicinot maldinošu priekšstatu un dažādu misēkļu vairošanos.

Karlo Marata

Liela loma “Uzvaras Dievmātes” tēla popularizēšanā Itālijā bija māksliniekam Karlo Maratam (*Carlo Maratta*, arī *Maratti*, 1625–1713). Pārsvārā viņš darbojās Romā un, iedvesmojoties no tādiem autoriem kā Anībale Karači (*Annibale Carracci*, 1560–1609) un Andrea Sači (*Andrea Sacchi*, 1599–1661), centās vēlā baroka glezniecību vadīt klasicizējošā gultnē. 17. gadsimta 60. gados Maratas darbnīca skaitījās visprominentākā Romā (pēc arhitekta Frančesko Boromīni (*Francesco Borromini*, 1599–1667) nāves Marata tika uzskatīts par Romas vadošo mākslinieku), un gleznotāja klientu loku veidoja Eiropas turīgākie pilsoņi. 1664. gadā Karlo Marata kļuva par Svētā Lūkas akadēmijas vadītāju (*Accademia di San Luca*) un, būdams šajā amatā, viņš īpaši veicināja antīkās mākslas studijas.

Starp izcilā gleznotāja darbu pasūtītājiem bija augstākās garīdzniecības pārstāvji, tostarp pāvests Klements X, kuram 17. gadsimta 70. gados Marata izgleznoja Altjēri pils (*Palazzo Altieri*) salonu ar pāvesta valdīšanas slavinošu fresku. Jāatzīmē, ka, līdzīgi Jelgavas gleznotājam Johanam Andreāsam Leitneram, arī Karlo Marata aktīvi darbojās portretu glezniecībā, vienīgi klientu loks abiem māksliniekiem bija krietni atšķirīgs. Marata gleznoja kardinālu Antonio Barberīni (ap 1660, *Palazzo Barberini*), pāvestu Klementu IX (1669, Vatikāna *Pinacoteca*) un citus augstu stāvošus Baznīcas kalpus.

Mākslinieks aktīvi sadarbojās ar Jēzus Sadraudzības biedriem un labprāt gleznoja ordeņa svētos. Par šo interesi liecina gleznas kā, piemēram, “Jaunavas parādīšanās Filipam Neri” (ap 1675) (kas tagad atrodas Piti pilī (*Palazzo Pitti*) Florencē); “Jaunava ar Kārli Boromeju, Ignāciju Lojolu un eņģeļiem” (ap 1685) – sv. Filipa Neri un viņa oratoriāņu rezidencē Debesu

Ielejas Svētās Marijas baznīcā (*Santa Maria in Valicella; Chiesa Nuova*, (ap 1675)) un "Svētā Franciska Ksavera nāve" (1674–1679) Sv. Franciska Ksavera kapelā Sv. Jēzus Vārda (*Il Gesù*) baznīcā.

Daudzskaitlīgi mākslinieka radošajā mantojumā ir Dievmātei veltītie gleznojumi (kamdēļ laikabiedru vidū viņš pat ieguva palamu *Carluccio delle Madonne* (Madonnu Kārlēns). Un to vidū ir arī vairāki "Uzvaras Dievmātes" tipa atveidi, kas nereti, līdzīgi kā jau minēts, tiek dēvēti par "*Immacolata Conceptio*". Tā, piemēram, ap 1660. gadu gleznota kompozīcija šobrīd glabājas privātkolekcijā Hamburgā. Savukārt 1663. gadā līdzīgā veidā traktēta ir altārglezna, saukta par *Immacolata "figlia del tuo Figlio"*, Rodrigo Lopesa de Silvas (*Rodrigo Lopez de Sylva*) kapelai Svētā Izidora (*S. Isidoro*) baznīcā.⁴⁸

Savdabīgu variāciju par "Uzvaras Dievmātes" tēmu Karlo Marata uzgleznojis 1671. gadā Sv. Augustīna (*S. Agostino*) baznīcai Sjēnā. Attēlotā

⁴⁸ Svētā Izidora baznīcas celtniecība Romā tika sākta 1621. gadā, un pāvests Gregors XV to uzticēja Spānijas baskāju franciskāņiem. 1624. gadā spāņu brāļi tika pārcelti uz Aračeli (Aracoeli), atstājot ēku nepabeigtu. Nākamajā gadā šeit apmetās īru franciskāņi, kas tolaik dzimtenē piedzīvoja vajāšanas. Uzdevumu pabeigt svētajam zemkopju un Madrides aizbildnim vēlīto dievnamu uzticēja Lukam Vadingam (*Luca Wadding; Luke Wadding; Lucas Waddingus; Lucās Uaidin*, 1588–1657), kurš bija ieguvis teoloģisko izglītību Portugālē un aizstāvējis doktora grādu Salamankā, kā arī darbojās delegācijā, kas tika nosūtīta uz Romu, lai veicinātu Bezvainīgi Ieņemtās kultu. Lai arī baznīcas celtniecību finansiāli atbalstīja spāņu un itāļu augstmaņi, baznīcas konsekēcija notika tikai 1686. gadā. 1704. gadā bija gatava arī fasāde, rotāta ar statujām un stuka elementiem. Tās arhitekts bija Karlo Bidzakēri (*Carlo Francesco Bizzaccheri*, 1656–1721).

1662. gadā spāņu jurista Alfonso Mansanedo de Kvinnesa (*Alfonso Manzanedo de Quinones*), svētās Avilas Terēzes (1515–1582) kanonizācijas promotora, aizgādībā esošā kapela pāriet portugālim Rodrigo Lopesam de Silva (*Rodrigo Lopez de Sylva*), svētā Jēkaba ordeņa bruņiniekam. De Silva bija labos draugos ar Džanlorenco Bernīni (*Gian (Giovanni) Lorenzo Bernini*, 1598–1680) un pēdējais uzņēmās nelielās kapelas projektēšanu. Paolo Naldīni (*Paolo Naldini*, darbojies Romā 1665–1678) sagatavoja un izpildīja labo sienu ar Mieru un Taisnīgumu (*Pax et Justitia*), savukārt Džūlio Kartāri (*Giulio Cartari*, darbojies Romā 1665–1680) – kreiso sienu ar Patiesību un Mīlestību (*Veritas et Caritas*), kā arī izveidoja putti figūras, kas tur Karlo Maratas gleznoto Bezvainīgi Ieņemto. 1663. gadā kapelas iekārtošanas darbi nenotika sešdesmit gadus, jo trūka mirušo ģimenes locekļu attēlu. (Sk.: Negro A. Bernini e il "Bel Composto". La Cappella De Sylva in Sant'Isidoro. Roma: Campisano, 2002.)

aina, kas tapa kā Agostino Kidži, pāvesta Aleksandra VII radnieka pasūtījums, saucas “Jaunava godībā ar sv. Sales Francisku un sv. Villanovas Tomu”. Tajā Marijai ir balta kleita un balts apmetnis (absolūtās šķīstības simbols), savukārt Bērns, kas aktīvā kustībā ar šķēpu pieveic zemeslodei draudošo čūsku, šoreiz nav vis Dievmātes rokās, bet gan stāv Pats uz savām kājām. Šis paraugs liecina, ka, atšķirībā no strikti pieņemtās Bezvainīgi Ieņemtās Jaunavas ikonogrāfijas, Uzvaras Dievmātes tēls reizēm varēja tikt interpretēts krietni brīvāk.

Karlo Maratam bija daudz skolnieku un sekotāju. Tāpēc nav brīnums, ka, īpaši ar grafikas lapu palīdzību, viņa idejas atbalsojās tālu uz ziemeļaustrumiem, sevišķi Austrijas un Bavārijas reģionos. Šos ierosmju izplatības ceļus vērts paturēt prātā, domājot par Jelgavas gleznotāja Johana Andreāsa Leitnera austrisko cilmi. Berlīnē no 18. gadsimta, piemēram, saglabājies interesants paraugs – Guljelmo de Gofa (*Guilielmus de Gof*) darinātais sienas svečturis ar “Uzvaras Dievmātes” (*Maria vom Siege*) motīvu (1740–1742, *Kunstgewerbemuseum*).

Savukārt Jelgavas paraugs ir Latvijas teritorijā vienīgais līdz šim zināmais “Uzvaras Dievmātes” ikonogrāfiskā tipa tēlojums.

“Rožukroņa Dievmāte”

Kā iepriekš minēts, “Uzvaras Dievmātes” godināšana cieši savijusies ar “Rožukroņa Dievmātes” pielūgsmi, kas, tāpat kā “Sāpju Dievmātes” sīžeti, Latvijas sakrālajā glezniecībā esot bijuši visnotaļ izplatīti.⁴⁹ Taču pēdējam raksturīgi, ka cīņas kaislības nomaina salīdzinoši mierīgāks situāciju risinājums: visbiežāk Marija ar Bērnū Jēzu redzama kādu svēto sabiedrībā. Tā, piemēram, visnotaļ izvērstis “Rožukroņa Dievmātes” atveidojums skatāms Aglonas bazilikas sānu altārī. Līdzās centrālajai kompozīcijai šo 19. gadsimta pirmās puses gleznojumu papildina medaljonu vainags ar atsevišķās ainās izkārtotu stāstījumu. Savukārt centrālā glezna rāda ne tikai parasto notikumu aprakstu, Dievmātei un Kristusbērnā sniedzot rožukroni

⁴⁹ Kaminska R. Dievmātes tēls Latgales glezniecībā // *Latvju Māksla*. Nr. 19, 1993, 1949. lpp.

Nezināms mākslinieks. Rožukroņa Dievmāte. 19. gs. sākums

sv. Dominikam un sv. Sjennas Katrīnai, bet arī Latgalē bieži sastopamo gleznojuma “ietērpšanas” paradumu. Fona laukums, tāpat arī figūras, nereti tiek noklātas ar audumu vai metāla aplikācijām, brīvas atstājot tikai sejas un rokas. Šajā gadījumā gleznojumu sedz metāla “tērpi” un aplikatīvi mākoņu vāli, bet rokās ielikti “īsti” rožukroņi. Šī gleznas apdare sasauca ar senkrievu ikonu, taču arī tuvāko katolisko kaimiņnovadu mākslā šis paradums stipri iesakņojies.⁵⁰

Ar “Rožukroņa Dievmātes” tipu “Uzvaras Dievmātes” tēlojumus saista to rašanās konceptuālā tuvība. Savukārt vizuāli Latvijas mākslā “Jelgavas Uzvaras Dievmātei” visradniecīgākais atveids meklējams Pilcenē – tā ir kreisās puses sānu altārī ievietotā altārglezna “Dievmāte ar sv. Jāni un sv. Francisku” (18.–19. gs.). Jādama, tās autors par pamatu ņēmis grafikas tehnikā pavairotu mākslas darba paraugu, spoguļattēlā pārfrāzējot itāļu meistara Andrea del Sartro (*Andrea del Sarto*, 1486–1531) gleznu “Madonna ar harpijām” (1517, Florence, *Uffizi* galerija). Te nedaudz variētas detaļas (pazudušas harpijas, Madonnas sejai piešķirti smalki, raksturīgi vaibsti), bet pamatkompozīcija ar kopējo laukumu un apjomu izkārtojumu, figūru sarežģītajiem rakursiem ir saglabāta.⁵¹

Lai arī tēlojuma ideja un personāžu skaits gleznās atšķiras, Pilcenes Dievmātes atveids noskaņojumā un kompozicionālajā risinājumā sasauca ar Jelgavas “Uzvaras Dievmātes” gleznu, turklāt – paradoksālā kārtā – šodien ne tikai mākslinieciski, bet arī ģeogrāfiski tai ir vistuvākais.

Noslēgums

Līdzības un – vēl jo vairāk – atšķirības no citiem mākslas darbiem uzsver Jelgavas “Uzvaras Dievmātes” unikālo raksturu un akcentē tās vietu Latvijas sakrālās mākslas mantojumā.

Spītējot dažādu laikmetu sabiedriskās dzīves peripetijām un mākslas darba struktūrā ieviestajām korekcijām, glezna glabā gan mākslinieciskas,

⁵⁰ Kaminska R. Dievmātes tēls Latgales glezniecībā // *Latvju Māksla*. Nr. 19, 1993, 1949. lpp.

⁵¹ Turpat, 1948. lpp.

Dievmāte ar sv. Jāni un sv. Francisku. 18./19. gs.

gan idejiskas vērtības, kas Latvijas kultūrvidē ir būtiski svarīgs ieguvums. Visupirms tā iezīmīga kā vienīgais zināmais "Uzvaras Dievmātes" ikonogrāfiskais tips reģionā sastopamajos Kristus Mātes atveidos. Ne mazāk saistošas ir atklāsmes par kompozīcijas autorību. Vietējos 17.–18. gadsimta sakrālās mākslas paraugos šāda rakstura ziņas nebūt nav sastopamas bieži, tāpēc Jelgavas glezna ir uzlūkojama kā vērā ņemams informācijas avots attiecīgā laikmeta mākslas procesu pētniekiem.

Vēlme izzināt kompozīcijas radīšanas priekšnosacījumus un kontekstu paver priekškaru veselai laikmeta panorāmai, kas atklāj gan valdošās domas, gan raksturo interesi, uzņēmību un aktivitātes šo ideju aizstāvībā. Glezna stāsta par teju vai neprātīgām kaislībām, kas gājušas kopsolī ar veldzes, cerības un jēgas meklējumiem, kā arī centieniem visas šīs pieredzes formas iemiesot redzamos tēlos.

Droši vien jaunatklātā mākslas darba patiesā sūtība slēpjas tās potenciālā: gandrīz 300 gadu garumā audeklā un krāsās ietvertais tēlojums kalpo kā ilgstošajā tagadnē izteikts aicinājums uz tikšanos. Savulaik Jēzus Sadržības dibinātājam Ignācijam Lojoram vīzijās apjaustā Dievmātes klātbūtne lika nopietni pārvērtēt un pat radikāli mainīt visu dzīvi: "Pieredzētais viņu stiprināja un uz visiem laikiem apveltīja ar tādu ticības pārliecību, ka bieži vien tas sprieda: pat ja nebūtu Rakstu, kas ievadītu ticībā, es būtu ar mieru mirt ticības dēļ, smeļoties spēku tikai redzētajā vien."⁵² Nav izslēgts, ka arī Johana Andreāsa Leitnera gleznotais tēls iemieso iespēju gūt gan mierinājumu, gan stiprinājumu un galu galā ticībā balstītu pārliecību par uzvaru.

Our Lady of Victory of Jelgava

Summary

This painting is invaluable in the general picture of sacral art in Latvia. In 1936 the picture was described by a priest and art historian Kazimirs Jasens. He indicates that the painting is located in the chapel at Jelgava Roman Catholic graveyard. The artefact was considered to be destroyed during World War II, but luckily it was found in 2013 far away from its original place, in Kaunata, Southeast Latvia.

The painting is remarkable for more than one reason. First, the documented history of its origins. The Jesuit chronicles at Jelgava have records of an incident in 1737: a citizen Peter Plagmann had insulted the Mother of God in public, which had caused repercussions among his fellow citizens. Not only the Roman Catholics and Lutherans in Jelgava were involved in the incident; the City Council soon joined the argument. As a result, the offender received an unusual punishment, namely – to finance two paintings: ‘Immaculate Conception of Mary’ and a smaller one of ‘Sts Joachim and Anna’. Later both pictures were placed in respective side altars of St. George’s church. They stayed there till the second half of the 19th century, when the altars were rebuilt in Neogothic form, together with altar paintings by Julius Döring: a copy of the ‘Sistine Madonna’ (1863) and ‘The Holy Family’ (1868).

In the records of episcopal visitations we find descriptions of the painting, which augment the information in the book by Kazimirs Jasens:

the head of the Holy Virgin is decorated with 12 silver stars, her foot rests on a silver crescent moon; above the Virgin's breast a large silver heart is visible together with a golden crucifix; both the Most Holy Virgin and Child Jesus have silver crowns.

The older texts refer to the painting as 'Virgin of Immaculate Conception'. This is not entirely correct as in the Jelgava painting Our Lady is pictured together with the Child, which is not usual in the iconography of the Immaculate Conception.

Against the background of golden clouds, the Most Holy Virgin stands in full height upon a crescent moon, holding Jesus on her right. Her long red gown stretches to the ground, leaving only the toes of her bare feet uncovered. Starting at her right shoulder, a mantle of deep blue twists around the Virgin's body, while a pale gold robe with large undulating folds covers the Child. The Virgin's veil is also white, it falls over her shoulders and back, underscoring the deep golden shine of her long, curly hair.

The crescent moon is placed on a symbolic representation of the earth. A sarcastically grinning snake is curled around it, holding in its long fangs an apple – a reminder of the fall from grace. Yet its advantage is but brief: firmly held by his mother, the little Child Jesus uses a long cross spear to press the head of the evil one to the ground, demonstrating his victory.

In spite of the dramatic situation, the body and face of the Child project peace. A similar attitude is visible in the character of the Virgin: the ideal face, dark, slightly slanting dark eyes, long nose and straight lips express peaceful contemplation. The baroque contrapposto and the swishing garments do not interfere with the general air of serious solemnity.

The composition of the painting indicates that it should be attributed to the iconographic type of Our Lady of Victory. This is the only known instance of this type in Latvia.

The back of the painting bears an important testimony. Information of both the author and the origin of the painting has been inscribed on the wooden boards. "*A Joannae Andrea Leitner picta*". It is known that Johann Andreas Leitner (*Leutner, Leuttner, Läuttner*, 1678–1745) represented a

large and distinct family of artists, working in Jelgava in 17th–18th centuries. The painter's mastery can be seen both in the convincing figure of the Mother of God and the filigree of the details (pearls, hair, the shiny teeth and relief skin of the snake).

On the left side of the painting, there are inscriptions about the repainting in 1801; the differences of the hand are markable (e.g. fragments of the right arm of the Virgin, her left foot, clothes, etc.). It cannot be excluded that some repairs have been conducted after removing the silver elements. Regardless of the ravages of time, the *Our Lady of Victory* in Jelgava holds value both artistically and ideologically and significantly enriches the culture of Latvia.

STAŅISLAVS KUČINSKIS – PIRMAIS LATVIEŠU JEZUĪTS AR TRIJU ZVAIGŽŅU ORDENI

Pēc Kristus vārdiem būt par “zemes sāli” un “pasaules gaismu” ir aicināti visi cilvēki. Taču kristiešu vidē izplatīta dziļi iesakņojusies pārlicība, ka pirmām kārtām labais piemērs jārada konsekrētajām personām. *Pontifikālais Annuārijs* uzrāda apbrīnojamu dažādību iespējās izvēlēties tieši savu īpašo aicinājumu, lai ar maksimālu atdevi varētu īstenot labo gribu Kristum sekošanā. Pazīstam priesterus, mūkus, mūķenes, ubagotāju brāļus vai “Dievam veltītās dzīves” personas dažādos sekulārīnstitūtos. Tieši no šīs ļaužu kategorijas gan kristieši, gan arī laicīgā sabiedrība sagaida pārliecinošu liecību par mīlestību uz Dievu un cilvēkiem nevis ar vārdiem, bet ar savas dzīves piemēru.

Latvijas Katoļu baznīcā aicinājumi uz “Dievam veltītās dzīves” kārtu pēdējā simtgadē nav daudzskaitlīgi. Vatikāna nuncijs Baltijas valstīs Luidži Bonaci 21. gadsimta pirmās un otrās dekādes mijā, izmantojot Sv. Krēsla diplomāta iespējas, mēģināja popularizēt šo dzīvesveidu Latvijā. Viņu izbrīnīja Eiropas valstīm neraksturīgas proporcijas starp diecēzes garīdznieku un reliģiozo skaitu. Nuncijs nebija labāk iepazinis šī fenomena saknes, par ko jau 20. gadsimta 30. gados sūkstījās no Bavārijas ataicinātie franciskāņu kapuciņu tēvi. Jāņem vērā, ka ne Zviedrijas, ne Krievijas impērijas laikā Latvijas teritorijā netika veicināta klosterdzīves attīstība. Īpaši pēc divām poļu sacelšanās reizēm (1830–1831 un 1863–1864) Krievijas impērijas administrācija īstenoja apzinātu katoļu klosteru slēgšanas

politiku. Vienu pēc otra slēdza klosterus Viļānos, Krāslavā un Pasienē, atstājot vienu pašu Aglonu kā vietu, kur sakoncentrētie pēdējie Latvijas katoļu klosteru tēvi un brāļi varēja sagaidīt nāves stundu bez tiesībām uzņemt klosterī jaunus reliģiskās dzīves kandidātus. Tādējādi Latvijas ticīgo apziņā neiesakņojās cita Dievam veltītas dzīves realizācijas forma kā dieceziālais garīdznieks un vēl laju terciārs, kas procesijās lepni nes savu brālības karogu.¹

Paradoksālā kārtā katoļu reliģisko ordeņu vidū Jēzus Sadraudzība savukārt pauž pateicību Krievijas (un Ķīnas) impērijai, konkrētāk, tās valdniekiem, kas savās robežās šai kopienai ļāva izdzīvot un attīstīties laikā, kad pārējā Eiropā apgaismības laikmeta norietā katoļu monarhijas panāca franciskāņu pāvesta Klementa XIV (1769–1774) brevi par jezuītu ordeņa slēgšanu (1773). Kad Aleksandrs I (1801–1825) no savas valsts izraida Jēzus Sadraudzības brāļus un tēvus, brālība jau bija atkal atguvusi cieņu un atzinību pārējā Eiropā, tādējādi pozīciju zaudēšana Krievijas impērijā ļāva izvērst misijas citās vietās pasaulē. Bijušo jezuītu misiju apkopšana Latvijas teritorijā (Rīga, Puša, Izvalta u.c.) uz 100 gadiem pārgāja citu ordeņu vai sekulāro garīdznieku rokās, Jēzus Sadraudzības priesteru ierašanās mūsu dzimtenē 20. gadsimta 30. gados nav uzskatāma par arhibīskapa A. Springoviča eksperimentu par reliģiskās dzīves intensificēšanu ar svešzemju misionāru palīdzību,² bet gan par leģitīmu jezuītu darbības atjaunošanu un nepārtrauktas garīgās tradīcijas revitalizāciju.

¹ Rīgas Sāpju Dievmātes baznīcas arhīvā saglabājušies šīs draudzes reliģisko brālību piederīgo saraksti. Nedrīkstam par zemu novērtēt šī fenomena popularitāti – brālību piederīgo skaits sniedzās tūkstošos. Pēc rūpīgākas analīzes var atšifrēt, ka vēlme stāties Trešajos ordeņos un brālībās vairāk raksturīga ticīgajiem ar poliskienu uzvārdiem, tātad cilvēkiem, kas ieceļojuši Rīgā no bijušajām Krievijas impērijas poļu kultūrvides guberņām, kur “Dievam veltītās dzīves” fenomens bija bijis plašāk izplatīts. Taču pastāvēja rūpes arī par latviešu valodā runājošajiem terciāriem, ko pierāda devocionāli izdevumi viņu garīgās dzīves kopšanai.

² “Saskaņā ar konvenciju, kas pieļāva uz Latviju aicināt misionārus”, arhibīskaps A. Springovičs izmantoja šīs tiesības, tāpēc 1922. gadā Viļānu draudzi sāka apkalpot mariāņi, 1929. gadā – Skaistkalni franciskāņi kapuciņi un 1938. gadā – Rīgas Sv. Franciska baznīcu jezuīti; cfr. J. Cakuls. *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures materiāli*. Rīgas Metropolijas Kūrīja, 2001, 59.

Līdzīgā veidā varam runāt par nepārtrauktu saikni starp 30. gadu un 20./21. gadsimta mijas jezuītu darbību Latvijā. Par spīti Padomju varas katoļu reliģisko ordeņu publiskās darbības aizliegumam (60. gadu N. Hruščova antireliģiskā kampaņa ar pēdējo publisko Latvijas katoļu klosteru slēgšanu Aglonā un Viļānos³) atsevišķi latviešu jezuīti trimdā un dzimtenē sagaidīja valsts neatkarības atjaunošanu un nodrošināja nepārtrauktu Jēzus Sadraudzības misijas darba pēctecību. Tādēļ vēlams tuvāk iepazīties ar viena spoža Jēzus Sadraudzības priesteru Staņislava Kučinska dzīves liecību.

Latvijas Baznīcas vēsturē šo trimdas latviešu priesteri pazīstam, pateicoties vairākām viņa kalpošanas kvalitātēm – kā ilggadēju Vatikāna Radio Latviešu raidījumu redakcijas vadītāju, kā nenogurdināmu Latvijas Baznīcas vēstures pētnieku un publicistu un kā trimdas zinātnisko vēstures konferenču rosinātāju. Intrigējoša piebilde, ka viņš ir arī pirmais latviešu jezuīts, kas izpelnījies Latvijas Valsts augstāko goda zīmi – 2001. gada 13. decembrī Latvijas vēstnieks Atis Sjanītis viņam Vatikāna Radio Markoni zālē pasniedza Triju Zvaigžņu ordeni.⁴ Ārpus Latvijas vēstures hrestomātiskajām lappusēm parasti paliek gan viņa “Dievam veltītās dzīves” ikdienas varoņdarbs – askēze, vienkāršība, pazemība, pieticība. Cilvēkam, kura viedokli labvēlējās ieklausīties Romas bīskaps (piemēram, St. Kučinska saruna ar pāvestu par Jubilejas gadu izsludināšanas atbilstību vai drīzāk neatbilstību II Vatikāna koncila ieskicētajām vadlīnijām un pāvesta replika, ka pastorālais labums iesaka

³ Ar Latvijas PSR Ministru Padomes 1959. gada 20. maija lēmumu visiem klosteriem Latvijas teritorijā bija jābūt likvidētiem, tāpēc tai pašā gadā Viļānu draudzi jāatstāj pēdējam mariāņu tēvam Miķelim Tomaševicam ar mariāņu brāļiem (cfr. J. Čakuls. *Latvijas Romas katoļu priesteri*. Rīga: Rīgas Metropolijas kūrija, 1996, 245–246) un 1960. gada maijā Nabadzīgā Bērna Jēzus māsām – Aglonu.

⁴ Triju Zvaigžņu ordeni Latvijā saņēma arī cits jezuīts – Antonino Cekīni (1864–1935), taču šis friuliešu izcelsmes tēvs Latvijā kalpoja kā Svētā Krēsla nuncijs un nepiedēra pie jezuītu Latvijas – Lietuvas provinces. Valsts prezidents A. Kviesis viņu apbalvoja kā diplomātu un Latvijā akreditētā diplomātiskā korpusa dekānu; cfr. V. Perna. *Relazioni tra Santa Sede e Repubbliche Baltiche (1918–1940)*. Udine: Forum, 2010.

paturēt šo praksi), ne vienmēr ir viegli saglabāt ierindas priestera atturīgo stāju.⁵

Kāds bija Staņislava Kučinska ceļš uz šo viņa nenovērtējamo kalpojumu trimdas un dzimtenes latviešiem pie Vatikāna Radio mikroфона? Viņš piedzima 1913. gada 13. novembrī Rēzeknes apriņķa Rāznas pagasta Treuhu mājās. Mājavārda šķietami slāvisko izcelsmi viņš sarunās mēdza noraidīt, norādot uz vārda lietuviešu valodas cilmi. Pēc vietējās skolas beigšanas 1928. gadā iestājās Aglonas ģimnāzijā. Kāpēc šī izvēle par labu katoļu ģimnāzijai? Pēc Latvijas neatkarības izcīnīšanas Latgales iedzīvotāju darba tikums veicināja strauju novada saimniecisko attīstību. Zemnieku atvasēm pavērs plašākas studiju iespējas, kas vairs nesaistījās – kā Latgales pirmajā atmodā 19./20. gadsimta mijā – pārsvarā ar Garīgo semināru Pēterpili. Tolaik priesterība bija gandrīz vienīgā iespēja, lai ar augstāko izglītību varētu atgriezties kalpot saviem tautiešiem dzimtajā novadā. Gadsimtu mijā katoļticīgs latgaliešu skolotājs, pastmeistars vai ārsts drīzāk varēja saņemt labi atalgotu darbu pārējās impērijas guberņās, bet tikai ne nacionālās un konfesionālās atšķirības nivelējošajā Vitebskas guberņā. Pēc drukas aizlieguma atcelšanas un pēc Latgales atkalapvienošanās ar pārējām latvju zemēm situācija mainījās, latgaliešu jaunatne pārpludināja Rīgas un Jelgavas augstskolu auditorijas, bet par Semināru domāja pārsvarā vairs tikai tie puīši, kuros iedzirkstējās Dieva aicinājuma pieskāriens. Staņislavs bija viens no viņiem: jaunekļa dedzībā pēc Aglonas ģimnāzijas absolvēšanas 1932. gada rudenī viņš steidz klauzināt pie Rīgas Garīgā semināra vārtiem.

Taču pēc pirmā akadēmiskā gada Seminārā (1932./33.) jauneklis noprot, ka jāpārbauda vēl cita garīgā aicinājuma iespējamība. Kopā ar trim jauniem priesteriem – Jāzepu Pudānu, Vladislavu Treibšo un Longinu Lapkovski viņš un vēl pāris Garīgā semināra klēriķi dodas uz Jēzus

⁵ Neuzkrītošs, diskrets, tā varētu definēt to personības tēlu, ko S. Kučinskis pēdējos gadu desmitos atstāja Vatikāna Radio apmeklētājiem. Vienmēr pieticīga piegriezuma uzvalkā un ar neizteiksmīgas krāsas pletkrekla atlokā iespraustu kolāru. Vērā ņemama atšķirība, salīdzinot ar kolorīto un aizrautīgo personu, par ko varēja spriest pēc viņa 30. gadu beigu publikācijām Latvijas katoļu presē.

Sadraudzības noviciātu Staraviesē.⁶ Noviciāta pieredze liecina, ka aicinājums ir patiess, un kopā ar Pāvilu Beču un Staņislavu Ladusānu viņš vienu gadu (1935./36.) studē filosofiju Krakovas Universitātē, bet no 1935. līdz 1942. gadam nododas filozofijas, teoloģijas un Baznīcas vēstures studijām Pontifikālajā Gregora universitātē Romā.⁷ Visus trīs jaunos latviešu jezuītus par priesteriem ordinē arhibīskaps Luidži Traļja 1941. gada 26. jūlijā Romas Jēzus baznīcā. Kā atbalss no tālās dzimtenes ir pirmā atjaunotās Rīgas diecēzes bīskapa grāfa Eduarda O'Rurkes klātbūtne jaunpriesteru svinībās. Vēlāk S. Kučinskis, vēsturnieka principialitātes vadīts, nemitēsies atgādināt, ka grāfs E. O'Rurke pārliecinoši ar jaunajiem latviešu garīdzniekiem sarunājies latviešu valodā, tādējādi kontrastējot historiogrāfijā sastopamajam apgalvojumam, ka šis īru izcelsmes bīskaps 1920. gadā atteicās no Rīgas diecēzes latviešu valodas nezināšanas dēļ un ka tāpēc gan drīz vai viņa dēļ vien būtu bijis jādibina jauna un šoreiz jaukta vācu un poļu valodu diecēze Dancigas brīvpilsētai.

Pēc ordinācijas un studijām Romā S. Kučinskis loloja cerību atgriezties dzimtenē, taču Providence novēl citādāk, nacionālsociālistu okupācijas režīms "Ostlandē" neilgojās pēc izglītotiem garīdzniekiem, tāpēc, kā viņš

⁶ Kāda motivācija vadija minētos trīs jaunos priesterus doties uz jezuītu noviciātu, sastopamas vairākas versijas. Pēc npublicētiem V. Treibšo biogrāfiskajiem materiāliem zināmu lomu spēlēja Rīgas arhibīskapa A. Springoviča autoritārā attieksme pret padotajiem. Iestāšanās reliģiskos ordeņos varēja būt kā atbrīvošanās no spriedzes A. Springoviča pārvaldes sistēmā. No otras puses, iniciatīva doties pie jezuītiem sastapa tā paša A. Springoviča piekrišanu, kurš bija ieinteresēts sev padoto Rīgas diecēzes kļēru papildināt ar lojāliem misionāriem (cfr. J. Cakuls. *Latvijas Romas Katoļu Baznīcas Vēstures materiāli*. Rīgas Metropolijas Kūrija 2001, 59). Seminārista S. Kučinska gadījumā vēl nevajadzētu būt runai par vēlmi atbrīvoties no A. Springoviča tiešas pārraudzības (kā tas zināmā mērā bija priesteru V. Treibšo gadījumā), drīzāk viņu iedvesmoja jezuītu ideāls, ko prasmīgi prata prezentēt nuncijs A. Cekīni, piemēram, Aglonas ģimnāzijas apmeklējumā.

⁷ Jaunā jezuīta karjeru par mata tiesu nepārtrauc banāls negadījums ar itāļu ēdienu nepanesmību. Ilgstošāku laiku nomocījies ar kuņģa problēmām, S. Kučinskis gatavojas atgriezties Latvijā un dodas atvadīties no Jēzus Sadraudzības ģenerālā V. Ledohovska. Kā tas bieži esot gadījies, V. Ledohovskis gulējis gultā slimis, bet padzirdējis par jauneklā kaiti, sarkastiski apvaicājies, vai viņš viņu lietojot. Latviešu jaunietis ar lepnumu atcirtis, ka ir atturībnieks, taču jezuītu ģenerālis viņam devis Sv. Pāvila padomu (I Tim 5:23).

pats stāstīja, gluži banāli neveiksmīgs ir jau pirmais mēģinājums iegādāties dzelzceļa biļeti no Romas uz Rīgu. Arī Sadraudzības vadība pragmatiski saskata briesmas mainīgās Austrumu frontes divspēlēs, tāpēc Florencē viņam jāiziet jezuīta terciāta gads un jāpapildinās pastorālajā teoloģijā, kas lieti noder vēlāk, strādājot katoļu jaunatnes organizācijās Ziemeļitālijā un Centrālajā Itālijā.

1950. gadā paveras S. Kučinska mūža misija – pēc P. Beča došanās pie latviešu katoļiem uz Austrāliju un P. Cirša atgriešanās Lielbritānijā kādam jāpārņem Vatikāna Radio Latviešu raidījumu redakcijas vadība. Ar apbrīnojamu uzticību to arī viņš veic pusgadsimta garumā. Katru darbadienu mērojis pārsimts metrus no jezuītu *Casa Scrittore* (Literātu Nams) dažus soļus no Tibras piekrastes, viņš ieradās Radio studijā un sēdās pie grāmatām nokrautā rakstāmgalda. Tēva Kučinska galds liekas gandrīz askēzes vārdā bija novietots tieši ar muguru pret logu, no kura pavērās elpu aizraujošs skats uz Eņģeļu pili. Radio studijā tapa viņa žurnālista rotaļīgais ziņu asorti “No visa kā par visu ko”, ko ik dienas translēja Vatikāna radio viņi, un turpat arī sarakstīti viņa pētījumi Latvijas Baznīcas vēsturē.

Nav iedomājami trimdas latviešu katoļu mēnešraksti un kalendāri bez S. Kučinska dažādu pasaules arhīvu izzināšanas gaitā tapušajiem pētījumiem.⁸ S. Kučinska interešu loks pārsvarā attiecās uz 16.–19. gadsimtu Latvijas Baznīcas vēsturi. Atsevišķi jāmin raksti par Juri Elgeru, Ertmani Tolgsdorfu, Jēkabu Skaldiņu, Ignatu Rodlevski, Miķeli Rotu, Jāni Reiteru, Konstanci Benislavsku, Andreju Kleinu, Juri Spuņģianski, Henriku Medemu, Jāni Karigeru, Kazimiru Bujnicki, Nikolaju Poplavski, Gustavu Manteifelu, Juri Hilzenu, Tadeju Kučinski, par personām, kuru vārdi zelta burtiem jau sen bija jāieraksta latviešu katoļu vēsturiskās kultūrvides kardināšanā, bet par kuriem pašiem mēs pirmo reizi sīkāk uzzinājām no tēva Kučinska publikācijām. Protams, autors pievērsās arī latviešu kultūrā polemiskākai tematikai, piemēram, par kristietības ienākšanu Līvzemē. Ja

⁸ Latgales Kultūras centrs gatavo izdošanai krājumu par Zviedrijas latviešu priesteri K. Vilni. Manuskriptā atrodamas liecības par to, kā Dzimtenes kalendāra redaktors K. Vilnis gaidījis publicēšanai tieši S. Kučinska sacerējumus.

cits jezuīts P. Cirsis ar savu publikāciju “Kristīšana ar uguni un zobenu” apzināti atbild uz polemikas izaicinājumiem, tad S. Kučinskis mēģina pozitīvi prezentēt savus izvēlētos vēstures varoņus. Tā, piemēram, 1993. gadā, gatavojoties pāvesta Jāņa Pāvila II vizītei Latvijā, 3000 eksemplāru metienā iznāca S. Kučinska monogrāfija “Sv. Meinards, Latvijas apustulis”. Ja šodien S. Kučinska literārajā mantojumā sasmaržosim vieglu populārzinātniskās un celsmes literatūras aromātu buķeti, tad tas izskaidrojams gan ar mūža darbu žurnālistikā, kur ikdienas ziņu pārraidē laikam taču būtu pagrūti citēt dučiem zemsvītras piezīmju, gan arī ar t. Kučinska specializāciju pastorālajā teoloģijā. Atbilstoši pastorālās teoloģijas metodoloģijai lasītājus un klausītājus vispirms jāieinteresē pašā vēstures avotu izzināšanas procesā un tikai tad viņiem jāliek rokā specializētu monogrāfiju sējumi. Jaunākās paaudzes Latviešu katoļu baznīcas un kultūras vēsturnieki Skaidrīte Kalvāne P.I.J. vai Reinis Norkārklis šodien pāršķir nākamās akadēmiskās lappuses mūsu senatnes izzināšanā, taču šīs lappuses būtu krietni putekļainākas, ja nebūtu gan mūsu pirmās paaudzes Baznīcas vēsturnieku, gan novadpētnieku ieguldījuma, vienā sarakstā ierindojot baronu Gustavu Manteifelu, Heinrihu Tropu, Heinrihu Strodu, Julijānu Vaivodu, Albertu Budži un Staņislavu Kučinski.

Gadu ritumā ikdienas darba slodze Vatikāna Radio studijā auga augumā, tāpēc tēvam Kučinskim pavērās iespēja latviešu radio pārraižu gatavošanā iesaistīt trimdas latviešu autorus. Starp pirmajiem līdzstrādniekiem jāmin profesore Marta Rasupe, kas baudīja Itālijas kultūras labumus vēl no 30. gadiem. Tad pienāca kārtā vēl vienam Latvijas Baznīcas vēstures pētniekam Dr. Ārvaldim Andrejam Brumanim un māsai Terezitai Bondarei P.I.J. Kopā ar šiem saviem tuvākajiem līdzstrādniekiem Vatikāna Radio studijā tēvs Kučinskis kaldināja plānus lielajām konferencēm un latviešu ekumēniskajiem dievkalpojumiem, piemēram, Māras Zemes kristianizācijas jubilejai 1986. gadā, kuras kulminācija bija pāvesta Jāņa Pāvila II vadītās svinības Sv. Pētera bazilikā. Kardināla J. Vaivoda publicētajā *Dienasgrāmatā* lasām pateicīgus vārdus par tēva Kučinska dalību dzimtenes delegāciju uzņemšanā Mūžīgajā Pilsētā, netaupot arī omulīgas

piezīmes – kā Romas latviešiem labi garšoja Latgales lauku labumi. Šodien varbūt ar smaidu lasām kardināla atmiņas: “Milzīgs rudzu maizes klaips, divi šķiņķi, desmit sieri un šprotes, kas bija manos čemodānos, vareni pacilāja emigrantu garastāvokli.”⁹ Taču tolaik pirmām kārtām katra svaiga vēja pūsma, kas šķērsoja Dzelzs priekškaru, iedrošināja strādāt cerīgu pārmaiņu labā. Lasām, kā no tēva Kučinska rokām J. Vaivods 1972. gadā saņēma pāvesta Pija XII 1954. gada bīskapa K. Duļbīnska prekonizācijas bullu, ar kuru Romas Kūrīja mēģināja leģitimizēt 1947. gada A. Springoviča iesvētīto bīskapu.¹⁰ Lai gan J. Vaivods notikušo drīzāk interpretē kā mariāņu aizmārības piemēru (bullu atraduši, jaucot nost veco mariāņu Romas rezidenci), taču vienlaikus tas liecina, ar kādām grūtībām informācijai nācās lauzties cauri Dzelzs aizkaram. Ne velti viņu pirmajā tikšanās reizē 1964. gadā J. Vaivods lūdzis tēvu Kučinski Vatikāna Radio žurnālistu gatavotās ziņas par notikumiem Padomju Savienībā gatavot tā, lai nesteigtos notikumiem pa priekšu un nesaasinātu Baznīcas un Padomju varas attiecības.

Tēva Kučinska vadībā roku žurnālistikā ievingrināja arī jaunākā latviešu autoru paaudze Terēze Svilāne, Biruta Krivteža un Silvija Krivteža, no kurām pēdējai Svētais Krēsls uzticēja no tēva Kučinska pārņemt Latviešu raidījumu redakcijas vadību. Savu artavu raidījumu gatavošanā pieļika arī Romā studējošie latviešu priesteri. Kā pirmais minams V. Nukšs, kuram Padomju vara atļāva 1977. gadā doties uz studijām Romā. Jaunie līdzstrādnieki centās uzturēt tēva Kučinska ieturēto Vatikāna Radio darba

⁹ Jebšu pirmajās Romas apmeklējuma reizēs J. Vaivods ir piesardzīgs un atsakās saņemt uz pusdienām (kad S. Kučinskis viņu uzmeklē Sv. Pētera bazilikā un apvaicājas par dažu vēsturisko muižu fotogrāfijām; cfr. npublicētie J. Vaivoda *Dienasgrāmatu* fragmenti), taču atkārtotajos apmeklējumos jau mērķtiecīgi ved tautiešiem dzimtenes sveicienus; cfr. *Bīskapa Juliāna Vaivoda Dienasgrāmata (1962–1982)*. Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība, 2010, 185. Vienlaikus S. Kučinskis savā pateicības uzrunā pēc Trīs Zvaigžņu ordeņa saņemšanas 2001. gada 13. decembrī gan minēja, ka J. Vaivoda pirmo vizīti Romā lielā mērā palīdzējusi sagatavot diplomātiski saistīta un Vatikāna Radio nolasīta Rīgas Kūrījas kanclera vēstule.

¹⁰ *Ibid.*, 232.

stilu, proti, pildīt trimdas latviešu sabiedriski kulturālās dzīves centra funkcijas¹¹ un veidot tiltu uz dzimteni.

Latviešu jezuītu saimes zvaigžņu stunda burtiskā nozīmē sita 2001. gada 13. decembrī, kad Latvijas prezidentes Vairas Viķes-Freibergas vārdā no vēstnieka A. Sjanīša rokām tēvs Kučinskis Vatikāna Radio Markoni zālē saņēma tā paša gada 10. oktobrī piešķirto Triju Zvaigžņu ordeni.¹² Pēc prezidentes V. Viķes-Freibergas vērtējuma latviešu nācijas atzinību jezuītu tēvs bija izpelnījies gan ar savu kalpošanu radio studijā, gan ar nerimstošo Latvijas vēstures avotu izzināšanu un publicēšanu. Trimdas pieredze prezidentei lika formulēt vēl trešo iemeslu, par ko pateikties tēvam Kučinskim – par Romas, Itālijas un visos kontinentos izkļiedētās tautiešu saimes saliedēšanu. Prezidentes komplimenti S. Kučinskim nebija pārspilēti. Vatikāna Radio studijā ilgajos trimdas gados bija gaidīti visi Māras Zemes bērni un tās draugi. Par S. Kučinska patriotisko stāju liecināja ikgadējie 18. novembra dievkalpojumi Radio kapelā, uz ko centās ierasties visi Itālijā dzīvojošie latvieši, kas pēc tam devās nosvinēt valsts svētkus arhitektes Astras Zariņas eleganti iekārtajos apartamentos netālu no Piazza Farnese. Rūpes par dzimtās latgaliešu literārās valodas ģenēzi latviešu valodas attīstības procesā raisīja pārpratumus klausītāju vidē, taču sarakste ar A. Šķeļu, kas apliecināja savu piekrišanu S. Kučinska viedoklim, liecināja par inteligentu korespondentu spēju atrast kopēju valodu pat par tik delikātu tēmu kā koplatviešu un latgaliešu rakstu valodas attiecībām. Savukārt viņa ekumēnisko atvērtību pierādīja vēl pirms Otrā Vatikāna koncila (1962–1965) iezīmēto dažādu konfesiju sadarbības vadlīniju izsludināšanas uzturētā draudzība ar trimdas luterāņiem. Spilgts piemērs ir Zviedrijas latviešu mākslinieka N. Strunkes atkārtotās vizītes iemīļotajā Itālijā. Pēdējā apmeklējuma laikā

¹¹ Par veiksmīgu savas vietas izcīnīšanu latviešu sabiedrībā liecināja trimdas latviešu Evaņģēliski luteriskās Baznīcas gadagrāmatas, kur adrešu sadaļā figurēja arī pāris luterāņu “atzītu” latviešu katoļu garīdznieku koordinātes, starp kuriem pirmām kārtām bija minēti publicistikā iesaistītie S. Kučinskis un K. Vilnis.

¹² A. Priede. *Latvijas Valsts atzinība jezuītu tēvam Staņislavam Kučinkim – gods visai Jēzus Sadraudzībai* // Katoļu Baznīcas vēstnesis, 2002.22.02., 1–4.

mākslinieks Itālijā nomira, bet S. Kučinskis uzdrošinājās nodrošināt viņam reliģisku ceremoniju Romas Ārzemnieku kapsētā. Vēl uzskatāmāks piemērs ir ielūgums trimdas luterāņu arhibīskapam A. Lūsim un latviešu mācītājiem tikties un lūgties kopā ar pāvestu Sv. Pētera bazilikā 1986. gadā – Līvzemes kristīšanas jubilejas gadā. Zināmā mērā Kučinskis kalpoja kā reāla saikne, ar kuras palīdzību Svētais Krēsls gribēja un spēja pierādīt savu tuvību mūsu tautai tās priekos un bēdās.

Pēc pensionēšanās tēva Kučinska dzīves ritms pierima, deviņdesmitgadnieka kalpošanas un Kristum sekošanas upuris kļuva sabiedrībai arvien neredzamāks. Kā salda vīraka smarža no *Casa Scrittori* kambarīša uz Debesīm pacēlās tēva Kučinska pēdējās lūgšanas un nopūtas par Latviju un dzimto Latgali, līdz 2008. gada 4. septembrī Dievs viņu aizsauc pie sevis. Augšāmcelšanos viņš gaida Romas *Campo Verano* kapsētā Jēzus Sadraudzības nodalījumā. Līdz ar viņu mūžībā aizgāja pēdējais no pirmās paaudzes latviešu jezuītiem, no veselas spožu ignāciskajā garīgumā kaldinātu personību plejādes. Lai S. Kučinska piemērs iedvesmo Jēzus Sadraudzības Latviešu – lietuviešu provinces tēvus, brāļus un jezuītu garīguma draugus Kristīgās Dzīves institūtā katram atrast savu vienreizējo vietu latviešu garīgās kultūras vēsturē!

Staņislavs Kučinskis. The first Jesuit – Recipient of the Order of Three Stars

Summary

The history of the Roman Catholic faith in Latvia during the last three hundred years does not display pronounced tendency to develop institutions of exclusively “holy life”. This phenomenon is explicable by the fact that the Tsarist Russia, in whose territory Latvia was incorporated, did not foster the monastic way of life for the Catholic believers. After the Polish uprisings (in 1830 – 1831, and in 1862 –1864) the Tsarist administration implemented the policy of closure of Roman Catholic monasteries. Ideas about alternative forms of religious life, except through the offices of pastoral service did not take hold in lay or popular priestly imagination. Paradoxically, however, the Society of Jesus is thankful to the Tsarist regime, for permitting its activities within the Empire at a time when the rest of European monarchies were enforcing the regula of Pope Clement XIV (1769–1774) about the closure of the Order of Jesuits (1773). Therefore the return of the Order of Jesuits to Latvia in the thirties of the 20th century is to be taken as a renewal and revitalization of Jesuit activities there, thus ensuring the continuity of the spiritual tradition.

We may speak in a similar vein about the resumption of the Jesuit work in Latvia at the turn of the 20th and 21st centuries as a continuation of the Jesuit activities of the thirties. Some Latvians had spent the period

of emigration abroad, and the restoration of the statehood of Latvia ensured an uninterrupted continuation of the mission of the Society of Jesus. Father Staņislavs Kučinskis, SJ is one of the most salient personalities of this process of change.

He is known in the history of the Church in Latvia as an outstanding leader of the Latvian service of Vatican Radio, as a church historian and publicist, organiser of conferences about the history of religious life in emigration. Due to his various activities, he became the first Jesuit of Latvia to earn the highest State Decoration – The Order of The Three Stars.

S. Kučinskis was born on November 13, 1913, in Trehu farm, Rāzna parish of Rēzekne. In 1928 he entered the Aglona Highschool and in 1932 – the Riga Theological Seminary.

During the first academic year together with other young clerics Jāzeps Puđāns, Vladislavs Treibšo and Longins Lapkovskis Kučinskis became a novice of the Order of Jesus in Poland. Together with Staņislavs Ladusāns, he studied for one year (1935/1936) philosophy at Krakow University and from 1935 to 1942 studied philosophy, theology and Church History at St. Gregory's Pontifical University in Rome. The three young Jesuits were ordained as priests by Archbishop Luis Tralin on July 26, 1941, at the Gesu Church in Rome. After graduation Kučinskis was getting ready to come back to Latvia, yet the National-socialist regime of occupation was not keen to obtain an educated priest, while the leadership of the Order attempted to shelter him from the approaching Eastern front. For this reason, he improved his pastoral skills in Florence and served for the Catholic youth organisations in North and Central Italy.

In 1950, Kučinskis embarked upon his life's mission taking over the work done by P. Cirsis in supervising of the Latvian service of Vatican Radio, a task he did for fifty years. He involved in the work of the Radio well-known personalities of the Latvian emigration community – Professor Marta Rasupe, Ārvaldis Andrejs Brumanis, Dr. hist. and Terēze Svilāne. A kind of resonance the Vatican Radio services obtained due to the first meeting of S. Kučinskis and the future Cardinal Vaivods in 1964

when Vaivods entreated the Vatican Radio to prepare the news in such a way as not to endanger the relations of the Roman Catholic Church in Latvia with the Soviet authorities.

Alongside the work at the Vatican Radio S. Kučinskis regularly published articles in Catholic periodicals, issued in the emigration community, especially in "Dzimtenes Kalendārs" (Yearbook of the Native Land), edited by K. Vilnis. He wrote on the history of the Church in Latvia, especially concentrating attention on the 16th – 19th centuries. Separate essays were dedicated to Juris Elgers, Ertmans Tolgsdorfs, Jēkabs Skaldiņš, Ignats Rodlevskis, Miķelis Rots, Jānis Reiters, Konstance Benislavska, Andrejs Kleins, Juris Hilzens, Tadejs Kučinskis. In 1993 while preparing the visit of Pope John Paul II to Latvia, he published a monograph "St. Meinard – the Apostle of Latvia".

S. Kučinskis partook in the organising of conferences of the Latvian historians in emigration and Latvian ecumenical services, for example – the service at St. Peter's Church celebrated by John Paul II together with the Latvian Lutheran Archbishop A. Lūsis in 1986. A. Kučinskis had been involved in ecumenical contacts even before the Vatican Council in fostering friendly relations with the Latvian Lutherans in emigration. A telling example of this kind is the relations with Latvian painter living in Sweden N. Strunke. Strunke had conducted several visits to Italy, which he loved. The artist died during his last visit, and due to Kučinskis's kind arrangement was buried in Foreigners Cemetery in Rome. The patriotic feelings of S. Kučinskis were manifested by the yearly celebration of the birth of the Latvian statehood on November 18th in the Radio Chapel of Vatican which drew Latvian exiles from Italy.

On November 13, 2001, at Marconi Hall of Vatican the Order of the Three Stars was presented to S. Kučinskis by Ambassador Atis Sjanītis in the name of the President of Latvia Vaira Vīķe-Freiberga. It was accentuated that the Jesuit Father had earned the high honour for his service at the Vatican Radio studio and for investigating and publishing of sources of the history of Latvia, as well as for consolidation of the scattered compatriots in the lands of emigration.

After emeritation from his duties at the Vatican Radio S. Kučinskis had considered coming back to Latvia, yet, due to health reasons, the leadership of the Order advised him to stay in Cossa Scrittori, where he died on September 4, 2008. He was buried at Campo Verano Cemetery within the Society of Jesus compartment. S. Kučinskis was the last one of the first generation of Latvian Jesuits, of a number of brilliant personalities steeped in the tradition of Ignatian spirituality.

JEZUĪTU ORDENIS UN RENESANSES LAIKMETA IDEJAS UN TO IENĀKŠANA BALTIJĀ

I. Jezuītu ordeņa vēstures izpētes problēmas un historiogrāfijas īpatnības

Jezuītu ordeņa vēsture nav nedz viegli skaidrojama, nedz interpretējama, nedz aprakstāma. Tā ir laicīgas, reliģiskas un eklēsiālas politikas, cilvēcīgo un konfesioņālo aizspriedumu un intrigu pilna. Gluži tāpat kā ebreju, tempļiešu, cionisma, sazvērestību u.c. visai intriģējošu tematu vēsturē katram lasītājam un interpretam ir sava strikta nostāja, kurā valda savi viedokļi, stereotipi, sava taisnība, kuru nav iespējams nedz apstrīdēt, nedz pierādīt vai konfrontēt ar kādu citu zinātniski pamatotu un analītisku viedokli. Arī vēstures profesionāļu uzskati bieži ir sava laikmeta un noteiktas kultūras vai ideoloģijas caurstrāvoti, neatstājot iespēju nopietnai zinātniskai un intelektuālai diskusijai par Jezuītu ordeņa vēstures interpretācijām, tā lomā pasaules un konkrēta reģiona vēsturē un kultūrvēsturiskajos procesos. Jezuītu vēstures historiogrāfija ir pilna ar šādiem aizspriedumiem, pārspilējumiem un politiskas angažētības, īpaši uzsverot Reformācijas un 17. gadsimta reliģisko karu un konfesioņālisma laikmetu atstāto mītu un stereotipu vēsturisko diskursu samezglojumu ordeņa vēstures historiogrāfijā. Vislielāko stereotipu un aizspriedumu klāstu attiecībā uz Jezuītu ordeni var atrast Rietumeiropas un Ziemeļeiropas protestantiskajā 16.–18. gadsimta historiogrāfijā, kā arī 19. gadsimta otrās puses Krievijas impērijas slavofiliskās vēstures skolas historiogrāfijā un padomju laika Baznīcas

vēstures historiogrāfijā, kur visai bieži dominē galēji negatīvs jezuīta tēls. 1565. gadā izdotajā Mārtaņa Lutera sekotāja, mācītāja un vācu teologa Mārtaņa Hemnica (*Martin Chemnitz*), grāmatas “Tridentas Koncila izvērtējums” autors rakstīja: “...šī sekta, kas bija... nesen Romas pontifa dibināta nolūkā iznīcināt Baznīcas, kas pievērs cilvēkus tīrajai Evaņģēlija mācībai.”¹

Savukārt angļu protestantiskajā vēstures interpretācijā ir manāmi ne mazāk provokatīvi uzskati par Jezuītu ordeņa vēsturi un darbību, ko pietiekami spilgti pauž citāts no 17. gadsimta angļu vēsturnieka un literāta Džona Edingtona Simonda darba “Katoliskā reakcija”: “Septiņi spāņu velni ienāca Itālijā 1530. gadā... ar savu viltoto mācīšanos, bezkaunīgo melošanu un kazuistisko grēku ekonomiju...”²

Jezuītu vēsturnieki parasti izvairījās dot personīgas atbildes uz šādiem intelektuālajiem izaicinājumiem un vēsturiskajām diskusijām ar vēstures zinātnes pieejamām metodēm vai paņēmieniem. Ja tas tika darīts, tad parasti visai ironiskā un augstprātīgā veidā: “...patiesībā šie velni Itālijā ieradās 1535. gadā (un nevis – 1530. gadā, kā minēts iepriekšējā citātā) – aut.), turklāt Venēcijā.”³ Cita metode, kā jezuītu vēsturnieki cīnījās pret stereotīpiem un aizspriedumiem, bija ļoti vienkārša – tika publicēti vēstures avoti, lai ļautu zinošam lasītājam un ikvienam interesentam atrast pašam atbildes uz jautājumiem par jezuītu lomu noteiktos vēstures posmos. Līdzīgi rīkojās arī J. Kleijntjenss SJ, kurš īsi pirms padomju okupācijas Latvijā publicēja Latvijas Vēstures Institūta apgāda avotu sērijā “Latvijas Vēstures Avoti” avotu krājumu “Latvijas Vēstures Avoti Jezuītu Ordeņa Arhīvos”.⁴

Jezuītu otra atbilde uz šādiem apvainojumiem lielākoties bija visai praktiska un ar vēsturiskām diskusijām īpaši nesasaistīta. Tika pilnveidota kalpošana, dedzīgāk kalpots Dievam un cilvēkiem jeb kā tas ir izteikts ordeņa devīzē “Ad Majorem Dei Gloriam jeb Visu lielākam Dieva Godam.” Bet Garīgie vingrinājumi pārveidoja jezuītus par pārliecinātiem

¹ Jonathan Wright. *God's Soldiers. Adventures, Politics, Intrigue and Power. A History of the Jesuits.* Doubleday, NY, London, Toronto, Sydney, Auckland, 2004, pg. 13.

² John W. O'Malley. *The First Jesuits.* Harvard, 1993, pg. 1.

³ Ibid.

⁴ <http://lingua.id.lv/LatinPages/Societas.Jesu.Residentia.Rigensis.I.pdf> (skat. 27.11.2016.)

un pašpārliecinātiem vīriešiem, ar brīvības izjūtu, kas lika viņiem uzņemties risku jebkurās situācijās, kas radija mīlestību pret Dievu un cilvēkiem.⁵

Kā ir izteicies pasauleslavenais vēsturnieks, jezuīts Džons O' Melijs: "Saukti par velniem un par svētajiem – jezuīti ir veicinājuši šo ekstremāli raksturojošo interpretāciju rašanos šajos vairāk nekā 450 ordeņa pastāvēšanas gados. Laika gaitā samērā līdzsvarotie uzskati ir nostiprinājušies historiogrāfijā, taču tiem vienmēr ir savi nacionālie, kultūras vai reliģiskie apstākļi. Jezuītu vēsture nav nodalāma no t.d. Pretreformācijas laikmeta, un jezuīti vienmēr ir tikuši uzskatīti par šajā laikmetā notikušā visa labā un sliktā emblēmu."⁶

Acīmredzami Jezuītu ordeņa vēstures interpretācijās netrūkst nedz hagiogrāfijas, nedz naida vai aizspriedumu un no jezuītu vēsturnieku puses – ironijas un augstprātības. Taču vērtīgi ir palūkoties, kāda ir paša ordeņa attieksme pret savu vēsturi. Jezuīti jau no pašiem ordeņa pirm-sākumiem ir bijuši izcilākie sava laikmeta intelektuāļi, zinātnieki un praktiķi, arī starp jezuītu zinātniekiem dažādos gadsimtos nekad nav trūcis un netrūkst slaveni vēsturnieki. Kādas ir jezuītu vēsturnieku savas vēstures interpretācijas un izmantotā metodoloģija?

Džons O'Melijs SJ pauž savu jezuītu intelektuāļiem tipisku ironisku viedokli šajā jautājumā, uzsverot, ka Jezuītu ordeņa historiogrāfija aizvien vēl gaida adekvātu atbildi.⁷ Pašu jezuītu vēstures darbi, cīnoties ar objektivisma un subjektivisma robežu nospraušanu, nereti ir galēji sausi, hronoloģiski, tehniski un formāli, turklāt visai bieži ir sarežģītas attiecības ar laicīgiem un garīgiem valdniekiem, Baznīcas hierarhija lika jezuītu vēsturniekiem būt visai piesardzīgiem, bet ordeņa aizliegšanas un sarežģītu starpinstitutionālo attiecību vēsturiskā pieredze – būt pazemīgiem.

Šajās jezuītu vēsturnieku interpretācijās eksistē vēl viena kategorija – jezuītu skolas beigušie vēsturnieki, dažādu jomu zinātnieki un intelektuāļi, kas visai bieži savos pētījumos pieskaras jezuītu ordeņa vēstures pētniecībai.

⁵ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World.* Rowman&Littlefield, NY, London, 2014, pg. 33.

⁶ John W. O'Malley. *The First Jesuits.* Harward, 1993, pg. 1.

⁷ *Ibid.*, pg. 2.

Taču, ņemot vērā savu iegūto elitāro akadēmisko izglītību, garīgās formācijas pieredzi un profesoru individuālo ietekmi, nereti visvairāk ir tie, kas nespēj pasargāt savus pētījumus un interpretācijas no hagiogrāfijas stila ietekmes un distancēties no personiskās pieredzes. Kā izteicās viens no jezuītu ordeņa darbības kritiķiem (visai mērens – aut.) bijušais jezuīts Roberts Blērs Kaizers: “Ironija ir šāda – jezuītu izglītība pati par sevi ir lieta, kas man deva kritiskās domāšanas instrumentus, lai izdarītu neatkarīgus secinājumus.”⁸

Ņemot vērā šīs objektīvi un subjektīvi veidojušās jezuītu vēstures pētniecības un metodoloģiskās robežas, atklāts paliek jautājums – kā ir bijusi pētīta šī ordeņa vēsture? Kāda ir pareizākā un neitrālākā pieeja šajā situācijā? Iespējams, ka labu vielu pārdomām uz šo jautājumu sniedz un paskaidro Romas Katoļu Baznīcas pāvesta Franciska (īstajā vārdā Horhes Mario Bergoljo SJ) atbildes uz žurnālistu jautājumiem, kas pēdējos gados ir pietiekami daudz publicētas gan grāmatās, gan avīžū un žurnālu slejās.⁹ Pāvests Francisks, taujāts par savu jezuīta dzīvi un pieredzi, izsakās, ka par jezuītiem var stāstīt tikai naratīvā.¹⁰ Roberts Blērs Kaizers, papildinot pāvesta Franciska teikto, secina, ka jezuītu vēsturi var saprast tikai tad, ja autors ir apsēdies un uzklaušījis kāda jezuīta dzīvesstāstu.¹¹ Arī Džons O’Melijis, iesprostots savu vēsturisko pētījumu laika un telpas robežās, izvēlas savos darbos par pirmajiem jezuītiem akcentēt atsevišķu pirmās paaudzes jezuītu personisko (Ignācijs no Lojolas, Diego Lainezs, Pēteris Kanīzijs, Francisko Bordža, Hieronīms Nadals u.c.) devumu ne tikai ordeņa vēstures, bet arī renesanses laikmeta kultūrvēsturiskajos procesos.¹²

Visai precīzs ir pieņēmums, ka katra individuālā jezuīta dzīve ir stāsta un filmas vērtā. Piemēram, 1986. gadā uzņemtā Rolanda Jofes filma

⁸ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World*. Rowman&Littlefield, NY, London, 2014, pg. 48.

⁹ Latviešu valodā ir pieejams biogrāfiska rakstura izdevums – Eskovars Mario. *Francisks. Lūgšanu spēks: [biogrāfija]* / Mario Eskovars; no angļu val. tulk. Liene Akmens; teoloģiskais konsultants Pauls Kļaviņš. Rīga: Kontinents, 2013.

¹⁰ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World*. Rowman & Littlefield, NY, London, 2014, pg. 33.

¹¹ *Ibid.*, pg. 34.

¹² John W. O’Malley. *The First Jesuits*. Harvard, 1993.

“Misija”,¹³ kas vēsta par jezuītu misijām 18. gadsimta vidū Dienvidamerikā guarani indiāņu ciltīs, ir labs piemērs šim apgalvojumam, kas ir sastopams visai nesenaajā mūsdienu kultūrvēsturiskā mantojuma krājumos. Vai arī nupat dienasgaismu privātajos seansos pieredzējusi Martina Skorsēzes filma “Klusums”,¹⁴ kas vēsta par kristiešu vājāšanām Japānā 17. gadsimtā un jezuītu mūku kalpošanu.

Taču paši jezuītu vēstures eksperti, sev pierastā stilā, apejot autoritātes un vairoties no vispārinājumiem, nekavējoties steidz paskaidrot, ka arī tas principā nav iespējams, jo jezuīts, aicināts stāstīt naratīvā, vai nu ir galēji paškritisks, distancēts, kā Ignācija autobiogrāfija, kuru pirmās paaudzes jezuīti nevarēja īsti padarīt par sakrālu identitātes un tradīciju konstruēšanas stāstu nākamajām paaudzēm, vai nemitīgi joko un viss draud pārvērsties par joku stāstīšanu. Kā ironiski ir izteicies publicists bijušais jezuīts Roberts Blērs Kaizers: “Jezuīti vienmēr atradīs iespēju atrasties uz herēziju robežas.”¹⁵ Džons O'Melijs izteicās vēl tiešāk un konkrētāk: “...visai bieži viņi tika pieķerti kontraversijās pašu katoļu vidū. Viņi atbalstīja Inkvizīcijas darbu, bet paši nereti nonāca inkvizīcijas rokās un tika cenzēti.”¹⁶

Jezuītu vēsture principā nav pakļauta arī vispārināšanai, paradigmu vilkšanai, jo teritoriāli viņu misijas ir izvietotas visos kontinentos, katrā valstī vai pilsētā vai mazā ciemā ir savs kalpošanas veids – tas ir, kā jezuīti ir aicināti kalpot. Pati kalpošanas amplitūda ir tik dažāda un diametrāli pretēja, ka saskatīt jebkādas kopsakarības ir gandrīz neiespējami. Jezuīti ir kalpojuši gan karaļiem, gan ubagiem, pāvestiem un prostitūtām, mūkiem un mūķenēm, ieslodzītiem un lajiem, bērniem un mirstošiem. Viņi ir bijuši ceļotāji, zinātnieki, mākslinieki, vīndari, filozofi, pāvestu biktstēvi un skolotāji. Šo uzskaitījumu varētu turpināt, bet tas vien tik pierādītu jezuītu darbības daudzpusīgumu un neaptveramību, kas vēstures rakstīšanu tikai apgrūtinā un padara par neiespējamu misiju. Taču vienmēr jezuītu darbība

¹³ <http://www.imdb.com/title/tt0091530/> (skat. 25.11.2016.)

¹⁴ <http://www.imdb.com/title/tt0490215/> (skat. 25.11.2016.)

¹⁵ Robert Blair Kaiser. Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World. Rowman&Littlefield, NY, London, 2014, pg. 53.

¹⁶ John W. O'Malley. The First Jesuits. Harvard, 1993, pg. 3.

ir bijusi intrigu un aizraujošu stāstu pilna. To var nosaukt ar vienu vārdu – paradokss jeb Jezuītu ordeņa paradoksu vēsture.¹⁷

Arī Latvijas historiogrāfijā var atrast kardināli atšķirīgas šī ordeņa vēstures interpretācijas. Kā viens no spilgtākajiem anti-jezuītu darbiem ir minams Luterāņu ortodoksijas ievērojamākā pārstāvja zviedru Vidzemē – Hermaņa Samsona 1615. gadā publicētais darbs *Anti-Jesuīta* divās daļās, kur katoļu konkurenti tiek pasludināti par dēmoniem. Tikpat spilgti epitetos ir arī krievu pareizticīgo un slavofilu vēsturnieku uzskati par ļaunajiem pāvesta suņiem un spiegiem, visai bieži pat mūsdienu krievu valodā (arī latviešu valodā tas ir ieviesies) negatīvā nozīmē tiek lietots jēdziens “jezuītisks”. 20. gadsimta 20.–30. gados Latvijas kultūrvēstures un politikā nereti parādījās publiskas diskusijas, kurās jezuītu vēstures vai slepenās klātbūtnes tēma mēdza tikt savienota luteriskās un cara laiku histērijas sakausējumā, bet padomju ideoloģija Latvijas vēstures historiogrāfijā tam visam pievienoja savu dziļi ideoloģizēto un anti-katolisko un anti-Vatikāna propagandas skatījumu. Nereti mūsdienās visas šīs interpretācijas Latvijas vēsturiskajā un kultūrvēsturiskajā atmiņā sadzīvo vienā veselā, nonāk pretrunā cita ar citu vai savstarpēji papildinās.

Taču pēdējos vairāk nekā 20 gados ir tapuši atsevišķi nozīmīgi un novatoriski pētījumi jezuītu ordeņa kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšanas un pētniecības laukā Latvijā. Kā vienu no pirmajiem pētījumiem par jezuītu ordeņa devumu arhitektūras un mākslas vēsturē Latvijā var nosaukt Kristīnes Ogles pētījumu,¹⁸ kā arī Elitas Grosmanes darbu par jezuītu arhitektūru,¹⁹ etnologa Mārtiņa Boiko²⁰ un folklorista Aigara Lielbārža pētījumus par psalmu dziedāšanas tradīcijām Latgalē.²¹ Latgaliešu

¹⁷ John W. O'Malley. *The First Jesuits*. Harvard, 1993, pg. 21.

¹⁸ Ogle Kristīne. *Societas Jesu ieguldījums Latvijas arhitektūras un tēlotājas mākslas mantojumā*. Rīga: Latvijas Mākslas akadēmijas Mākslas vēstures institūts, 2008.

¹⁹ Grosmane Elita. *Jezuīti un Kurzemes tēlniecība. / Kurzemes baroka tēlniecība: 1660–1740*. Rīga: Jumava, 2002.

²⁰ Boiko Mārtiņš. *Jezuīti: mentalitāte un mantojums. // Kultūras Forums, 2005. gada 13.–20. maijs, Nr. 18 (148)*.

²¹ *Psalmu dziedāšana Latgalē. Sastādītājs Aigars Lielbārdis*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011. 1 DVD, 3 CD, buklets, 56 lpp.

literatūras veidošanos un jezuītu devumu šajā procesā ir pētījusi m. Klāra (Skaidrīte Kalvāne). Filozofe Māra Kiope savā monogrāfijā “Klātbūtne. Latviešu un brazīliešu filozofa jezuīta Staņislava Ladusāna dzīve un darbs”²² ir analizējusi ne tikai St. Ladusāna dzīvi un filozofisko ideju, bet arī devusi starpkaru Latvijas jaunās jezuītu sholastiķu paaudzes darbības vērtējumu pēc Otrā pasaules kara trimdā.

No vēsturiski apkopojošiem darbiem ir minami divi izdevumi: 2005. gadā latviešu valodā iznāca rakstu krājums “Jezuīti 20. gadsimtā” Kārļa Freiberga redakcijā,²³ kā arī Valda Trufanova pētījumi par jezuītu ordeņa darbību izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā. Vērtīgi pētījumi par jezuītu ordeņa darbību Krievijas impērijas (1772.–1820. gadā) mūsdienu Latvijas teritorijā ir publicēti poļu vēsturnieka Mareka Ingłota SJ darbos.²⁴ Latviešu valodā ir pieejams arī jezuītu ordeņa vēstures viens no oriģināldarbiem un avotiem – Ignācija no Lojolas autobiogrāfija profesora Jāņa Priedes tulkojumā.²⁵

Jezuītu vēstures pētījumi Latvijā pastarpinātā veidā ir atrodami arī Kardināla Julijāna Vaivoda, Heinriha Stroda, Ērika Jēkabsona, Staņislava Kučinska, Andra Priedes u.c. vēsturnieku darbos. Taču, neapšaubāmi, tēmai par jezuītu ordeņa vēstures historiogrāfiju Latvijā ir plašas iespējas nākotnē.

II. Renesanses laikmeta ideāli jezuītu ordeņa kalpošanā un kultūrdarbībā

Jezuītu ordeņa vēsture sākās viduslaiku un jauno laiku nogriežņu krustpunktos. No viduslaikiem viņi paņēma sholastiskā pasaules uzskata iezīmes un no renesanses – humānisma metodes un pasaules plašo redzējumu savienojot divus laikmetus vienā veselā un radot savu metodi, īpašu

²² Māra Kiope. Klātbūtne. Latviešu un brazīliešu filozofa jezuīta Staņislava Ladusāna dzīve un darbs. Rīga: LU FSI, 2015.

²³ Jezuīti 20. gadsimtā. Red. Kārlis Freibergs SJ). Rīga, 2005.

²⁴ Marek Ingłot. How the Jesuits Survived Their Suppression The Society of Jesus in the Russian Empire (1773–1814), Philadelphia, Saint Joseph's University Press, 2015.

²⁵ Svētceļnieka piezīmes. Ignācija Lojolas autobiogrāfija. Rīga: KDI, 2002.

pasaules skatījumu un jaunu kristīgā garīgumu veidu, kura galvenais vadmotīvs bija “būt kontemplatīviem darbībā.” Arī pats Ignācijs no Lojolas,²⁶ jezuītu ordeņa pamatlicējs, bija tipisks šo laikmetu bērns, kurš saprata sholastiskā laikmeta radītos trūkumus un pozitīvās puses un nebaidījās no jauniem renesanses laikmeta un humānisma ideju izaicinājumiem.

Pasaule un sabiedrība 15. gadsimta beigās un 16. gadsimta sākumā līdz ar jauniem ģeogrāfiskajiem un zinātniskajiem atklājumiem, reliģiskajiem kariem un to radītām sekām pārdzīvoja lielas iekšējās un ārējās transformācijas. Lieli ģeogrāfiskie atklājumi mainīja Eiropas kristīgās civilizācijas robežas un mentālo karti, zinātniskie atklājumi – cilvēka un dabas/materiālās pasaules attiecības, bet reliģiskie kari – sāka graut ticību Dievam, Baznīcai un pašam cilvēkam. Liela daļa cilvēku un Eiropas sabiedrību šo transformāciju ietekmē jutās apjukusi, zaudējusi orientierus un dzīvoja zināmās eshatoloģiskās noskaņās, kur cerībai un nākotnes optimismam vairs neatlika vietas.

Ignācijs no Lojolas, būdams izcils bruņinieks, saprata, ka bailes ir lielākais dvēseles un miesas ienaidnieks. Bailes, šaubas un neziņa bija pārņēmusi cilvēku domas un sirdis. Nebīties no pagātnes un nākotnes, bet dzīvot tagadnē pašā cilvēkā – tas bija Ignācija garīgās pieredzes un vēstījumu pamatā, ar ko viņš neizsīkstoši dalījās ar visiem, izmantojot galvenokārt paša izstrādātos Garīgos Vingrinājumus, kad viņš vēl bija lajs. Garīgo Vingrinājumu rokasgrāmatā viņš ļoti kodolīgi atzīmēja to svarīgāko nozīmi – pārvarēt sevi un sakārtot savu dzīvi, lai nepieņemtu lēmumus, balstoties uz nevajadzīgu pieķeršanos.²⁷ Ar zināmu humora devu ir izteicies Dž. O'Melijs: “‘Garīgie Vingrinājumi’ ir pasaulē viena no pazīstamākajām grāmatām, ko vismazāk lasa un vēl mazāk kāds saprot.”²⁸

²⁶ Ignācijs no Lojolas (latīņu: Ignatius de Loyola, basku: Ignazio Loiolakoa, spāņu: Ignacio de Loyola, dzimis 1491. gadā, miris 1556. gadā) bija basku katoļu garīdznieks, Jezuītu ordeņa dibinātājs un tā pirmais ģenerālis. Romas Katoļu Baznīcā viņš ir pasludināts par svēto 1622. gadā.

²⁷ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World.* Rowman & Littlefield, NY, London, 2014, pg. 33. (Nevajadzīgās pieķeršanās ir ignāciskā garīguma termins – I.R.)

²⁸ John W. O'Malley. *The First Jesuits.* Harvard, 1993, pg. 37.

Rietumu Kristīgās Baznīcas vēlo viduslaiku garīgumā bija visai pierasts artikulēt grēcīgo cilvēcisko dabu, bet duālistiskā un sašķeltā pasaules apziņa dominēja kultūrā, nepiedāvājot redzējumu, kā pārvarēt šo “apburto loku” un no jauna savienot cilvēka divas dabas – “garīgo un miesisko” jeb arī “garīgo un laicīgo.” Kā uzsver Džeimss Brodriks SJ: “...Garīgo Vingrinājumu svarīgākais nolūks ir savienot cilvēcisko prātu un sirdi ar mistisko Jēzus sirdi un prātu...”²⁹ Ignācijs no Lojolas kļuva par vienu no ievērojamākajām renesanses laikmeta personībām, kas atgādināja sen aizmirstu patiesību, ka cilvēks ir labs, jo Dievs viņu radīja pēc savas līdzības, bet Kristus atpestījis no grēka. Ignāciskā garīguma ietekmē renesanses laikmetā mainījās izpratne par grēku nožēlu – no neauglīgas savas grēcīgās dabas noliegšanas līdz izpratnei par cilvēciskās pieredzes nozīmi. Baznīcā sāka veidoties daudz veselīgāka izpratne par grēku un cilvēcisko dabu. Garīgie Vingrinājumi stimulēja cilvēkus domāt par Mīlošu (un nevis atriebības) Dievu, kas piedod grēkus, un Jēzu, kas nācis atpestīt ikvienu grēcinieku un kas ir pacietīgs, pazemīgs, īpaši pret grēciniekiem, ir bezgala mīlošs un visur klātesošs. Dievs, kas nav tikai transcendentis, bet ir dziļi imanents, atrodams ikdienas dzīvē un cilvēkā un katrā Dieva radībā.

Renesanses laikmets cildināja cilvēciskās dabas skaistumu un varonību. Žans Lakuturē (*Jean Lacouture*) par šo lielo intelektuālo un reliģisko transformāciju laikmetu izteicies šādi: “Kad Ignācijs piedzima 1491. gadā, Erasmam bija 25, Makjavelli – 22, Kopernikam – 18, Mikelandželo – 16, Tomasam Mooram – 11, bet Luteram – 7. Nākamajā gadā pēc Ignācija dzimšanas Kolumbs prezentēja jaunās pasaules atslēgas Spānijas katoļu monarhiem. Šajā jaunajā pasaulē Ignācijs ieraudzīja, ka visi vīrieši un sievietes nav izslēgti vai atstumti, bet aicināti atsaukties Jēzus Karaļa aicinājumam un kļūt par Viņa pestīšanas projekta daļu.”³⁰

Uzsākot savu personisko kalpošanu, viss, ko Ignācijs vēlējās, ir tikai “palīdzēt dvēselēm” – atrast Dievu, sevi, savu aicinājumu, transformēt pa-

²⁹ James Brodrick SJ. *The Origin of the Jesuits*, NY: Image Books, 1960, pg. 27.

³⁰ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World*. Rowman & Littlefield, NY, London, 2014, pg. 20.

sauli. Uzskats, ka jezuītu ordenis tika veidots kā Pretreformācijas laikmeta pāvesta varas nostiprināšanas instruments, ir tālu no patiesības. Kā raksta Džons O'Melijs, tad praktiski katrā pirmo paaudzes jezuītu ordeņa dokumenta lappusē neviens vārdu salikums nav biežāk lietots kā "palīdzēt dvēselēm". Ignācija autobiogrāfijā, sarakstē, Konstitūcijās šo vārdu salikumu Ignācijs nemitīgi atkārtoti, lai motivētu ordeni iet dziļāk un tālāk.³¹

Ordeņa dibinātāja un garīgā tēva degsme un aizrautība (palīdzēt dvēselēm) tika pārmantota no paaudzes uz paaudzi, veidojot, kā izteicās Roberts Kaizers, jezuītu DNS.³²

Jezuītu ordeņa 28. ģenerālis Pedro Arrupe³³ 1974. gadā par jezuītu raksturu izteicās: "Jezuīti nekad nepaliek pie *status quo* jeb tā, kas jau zināms, izmēģināts un jau eksistējošs. Mēs nepārtraukti tiekam izmesti, lai atklātu kaut ko no jauna, pārdefinētu lietas un parādības un censtos uz *magis* (sasniegt vairāk un paveikt labāk). Mums robežas un robežlīnijas nav nedz beigas, nedz šķēršļi, bet jauni izaicinājumi un jaunas iespējas, kas jāpieņem. Patiesi, tā ir mūsu svētā drosme, zināma apustuliska agresivitāte, tipisks mūsu procesa ceļš."³⁴ Pedro Arrupes uzskati par jezuītu raksturu ir ļoti autentiski pirmās paaudzes, Ignācija no Lojolas un arī renesanses laikmeta priekšstatiem par cilvēka raksturu un personības veidošanos, par jezuītu misiju, kalpošanu un formāciju.

Jezuīti nedzīvoja klostera mūros, kā to bija darījuši citi reliģiskie ordeņi viduslaikos, bet devās pasaulē un droši padarīja to par savām mājām. Bez klostera mūriem, kas viņus ieslēgtu, bez nevajadzīgas pieķeršanās, jezuīti bija brīvi, lai radītu kaut ko jaunu, atvērti, mobili, spējīgi nospraust ambiciozus mērķus, domāt globāli, pārvietoties ātri, uzņemties riskus un pieļaut kļūdas.³⁵

³¹ John W. O'Malley. *The First Jesuits*. Harvard, 1993, pg. 18.

³² Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World*. Rowman & Littlefield, NY, London, 2014, pg. 28.

³³ Pedro Arrupe SJ (dzimis 1907. gadā, miris 1991. gadā).

³⁴ Robert Blair Kaiser. *Inside the Jesuits. How Pope Francis is Changing the Church and the World*. Rowman & Littlefield, NY, London, 2014, pg. 25.

³⁵ *Ibid*, pg. 29.

Ja tipiski viduslaiku mūki bēga projām no pasaules un cilvēkiem, lai tur sastaptu Dievu, tad jezuīti – devās pasaulē, lai sastaptu cilvēkus, būtu kopā ar viņiem un “vestu viņus pie Dieva”.

Jezuīti kļuva par pirmo reliģisko ordeni Katoļu Baznīcā un visā pasaulē, kas tik dziļi un patiesi saprata un izprata izglītības un zinātnes nozīmi un visai ātri akceptēja to par savu galveno kalpošanas veidu.

Pasaule pirms tam nebija pieredzējusi tik masīvu un lielu skolu tiklu veidošanos, kas darbojās uz starptautiski aprobētas bāzes. Šīs skolas kļuva par pilsētu kultūras un zinātnes centriem, kur tika izrādīti baleta un teātra iestudējumi, izvietotas astronomijas pētniecības ierīces un studentiem bija piedāvāta iespēja iesaistīties laju kalpošanā, piemēram, Mariāniskajās Sodalīcijās, kuru mērķis bija ne tikai garīgi pilnveidoties, apgūt Garīgos Vingrinājumus, bet arī izdzīvot savu ticības dzīvi kalpošanā cietumos, pilsētas ielās, patversmēs u.c.

Pirmā jezuītu skola, pēc Ignācija no Lojolas lēmuma, tika atklāta Sicīlijā, Mesīnas pilsētā, 1548. gadā. Mesīnas pilsoņi lūdza Ignāciju, lai viņš šajā pilsētā nodibina zēnu skolu. Ignācijs, kurš nekad līdz tam brīdim nebija īpaši savā darbībā centrējies uz jezuītu ordeņa iesaisti izglītības sistēmā, ņemdams par paraugu savu paša garīgo pieredzi ceļā uz Manresu, kad sava svētceļojuma procesā viņš nonāca pie atziņas, ka “Dievs mani bija mācījis tādā pašā veidā kā skolotājs māca savu skolēnu”,³⁶ nolēma, ka skolas un izglītība var būt ļoti spēcīgs pasaules pilnveidošanas ierocis. Izglītība, kas pārveido cilvēka prātus un sirdis, spēj pārveidot arī apkārtējo vidi, kopienu, sabiedrību, Baznīcu, valsti un pasauli. Skola Mesīnā ātri ieguva popularitāti, prestižu un slavu. Citu Eiropas pilsētu iedzīvotāji vērsās pie jezuītu ordeņa, lai tas dibinātu savas skolas arī viņu pilsētās pēc tieši tāda paša modeļa kā tas bija Mesīnā. Ignācijam bija labs resurss, ar ko sākt skolu veidošanu – pirmās paaudzes jezuītu tēvi un brāļi bija ieguvuši dažādās zinātņu nozarēs vislabāko izglītību visprestižākajās Eiropas skolās.³⁷

³⁶ <http://www.bc.edu/offices/mission/publications/guide.html> (skat. 28.11.2016.)

³⁷ <http://www.bc.edu/offices/mission/publications/guide/schools.html> (skat. 28.11.2016.)

Pakāpeniski viņi sāka atskārst, ka izglītības joma bija jauns kalpošanas veids, kas savienoja viņu intelektuālo sagatavotību, pasaulei atvērto garīgumu, pastorālo pieredzi, un tās galvenais mērķis bija tas pats Jezuītu ordeņa primārais kalpošanas motīvs – palīdzēt dvēselēm.

Vēsturnieki un izglītības eksperti nemitīgi turpina uzdot jautājumu, kā jezuītiem izdevās tik īsā laikā un kvalitatīvā veidā radīt šādu skolu sistēmu?

Atbilde ir vienkārša – jezuīti saskatīja laikmeta problēmu jeb vajadzību. Eiropa 16. gadsimtā piedzīvoja dziļas ekonomiskās, politiskās, reliģiskās un kultūras transformācijas procesus, vecā pasaule mira, jaunā vēl īsti nebija piedzimis. Jaunu kontinentu un zemju atklāšana, jaunu kultūru parādīšanās mentālajā kartē, reformācijas fenomens, Gūtenberga lielais atklājums – tas viss mainīja Eiropas cilvēku domāšanu, izpratni par pasauli, pārdalīja ekonomiskos resursus un kapitālu, mainot Eiropas seju un vērtības.

Cilvēki izjuta lielu nestabilitāti, neziņu, vilšanos, vajadzēja atrast fundamentālus pieturas punktus, lai šajos procesos noturētos. Bez Dieva un Baznīcas bija vajadzīgs kaut kas taustāms un paliekošs, kaut kas, kas spētu mainīt sistēmu un cilvēku prātus un sirdis neatkarīgi no viņu reliģiskās piederības, pārliecības, sociālā slāņa vai dzimuma. Eiropas pārtikušo viduslānis gribēja tādu izglītību, kas sagatavotu viņu bērnus intelektuāli un garīgi dzīvot jaunajā pasaulē un jaunajos apstākļos, kas pārveidojās un mainījās galvu reibinošā tempā.³⁸

Jezuīti ne tikai ar lielu pietāti izturējās pret katru kultūru un kultūrvēsturisko vidi, bet arī savā jaunajā skolu sistēmā centās integrēt par labu atzītās vecās (viduslaiku universitāšu) tradīcijas ar jaunajām humānisma izglītības tradīcijām, tai skaitā arī ignāciskā garīguma formāciju, kuru galvenais mērķis bija izglītēt bērnus par labākiem pilsoņiem un veidot viņus par labākiem cilvēkiem un līderiem.

Turklāt iespējams, ka agrīno jezuītu skolu visnozīmīgāko panākumu cēlonis bija tas fakts, ka jezuīti paši apzināti tiecās pēc zināšanām un garīgās pilnības un to pašu viņi apzināti mācīja un attīstīja savos studentos:

³⁸ <http://www.bc.edu/offices/mission/publications/guide/success.html> (27.11.2016.)

izpratni pašam par sevi un disciplīnu, uzmanības pievēršanu savai un citu pieredzei, uzticēties tam dzīves virzienam, ko piedāvā Dievs, sapratni, ka intelekts ir instrumenti, kas atklāj patiesību, prasmi atšķirt un pareizi rīkoties, pārliecību, ka talants un zināšanas ir dāvanas, kas ir jāizmanto, lai palīdzētu citiem, elastību un pragmatismu problēmu risināšanas procesā, domu, ka lielas ambīcijas iesakņotas lielā sirdī, un pašu svarīgāko – vēlmi atrast Dievu visās lietās.³⁹

Jezuīti, kaut arī ieradās dziļās Dieva un cilvēku atstātās perifērijās un robežlinijās, nekad nepalika tur pavisam. Doties uz perifērijām bija renesanses laikmeta jezuītu galvenais kalpošanas veids, taču garīgo stimulu, zināšanas un jaunas idejas tika ņemtas no centra vai gluži pretēji – no citas perifērijas, veicinot ideju un pieredzes, kā arī cilvēku apmaiņu. Tas viņus paglāba no izzušanas, savas harismas zaudēšanas, jezuītus nepiemeklēja daudzu katoļu ordeņu un kongregāciju liktenis, piemēram, benediktiešus, kuri tik tālu iedzīvojās laukos, ka nespēja iziet ārpus savām robežām un ieraudzīt dzīvi un pasauli plašākā skatījumā un kontekstā. Jezuīti bija atrodami tur, kur radās un tika ģenerētas jaunas idejas un eksperimenti, nereti viņi paši bija šie galvenie ģeneratori, bet, pats svarīgākais, viņi bija tie, kas jaunās idejas, pieredzi un eksperimentus turpmāk pārcēla uz perifērijām. Arī Baltijā (bijušajā Livonijā), kas reformācijas procesā bija kļuvusi par perifēriju, daudzas renesanses laikmeta idejas un iezīmes, pateicoties Jezuītu ordeņa kultūras, reliģiskajai un izglītības darbībai, “ieradās” no Rietumeiropas un Dienvideiropas.

III. Jezuītu ordeņa devums Latvijas kultūrtelpā: 16.–17. gadsimtā

Pēc Reformācijas Baznīca, katoļu karaļi un valdnieki saprata, ka tur, kur nevienu citu nav iespējams nosūtīt cīņā ar protestantiem, var sūtīt jezuītus. Pēc Livonijas sabrukuma, kad šī teritorija nonāk Polijas–Lietuvas

³⁹ <http://www.bc.edu/offices/mission/publications/guide/success.html> (27.11.2016.)

valdījumā, jezuīti 1583. gadā ierodas Livonijā pēc Polijas–Lietuvas karaļa Stefana Batorija lūguma un ar pāvesta svētību. Livonijā ieradās desmit jezuīti, kas Rīgā pie Sv. Jēkaba baznīcas nodibināja kolēģiju, kā arī skolu.⁴⁰ Kā savā pētījumā uzsver Valdis Francisks Plenne (Trufanovs): “Rīgā jau 1582. gadā, vēl pirms kolēģijas oficiālās nodibināšanās (1583), divi jezuīti P. Skarga un I. Vincerijs bija organizējuši skolu, kurā iestājās astoņi cilvēki. 1597. gadā skolā jau mācījās ap 60 cilvēku, tika uzcelta kopmītne audzēkņiem (līdzekļus tam deva Livonijas bīskaps Otto Šenkings). Vēl 1583. gadā, kad Rīgā ierodas Jēzus biedrības provinciāls Pāvils Kampans, lai nodibinātu biedrības kolēģiju, viņš vērsās pilsētas rātē ar lūgumu atļaut Rīgā atvērt universitāti.”⁴¹ Šī jezuītu iecere neizdevās, bet 16.–17. gadsimtā visā bijušajā Livonijas teritorijā Jezuītu ordenis nodibināja savas skolas ne tikai pilsētās (Rīgā, Cēsīs, Tartu, Jelgavā, Daugavpilī u.c.), bet arī laukos (Skaistkalnē, Ilūkstē, Dagdā u.c.).

Kā rakstīja baznīcas vēsturnieks, jezuīts J. Kleijntjens: “Jezuītu darbībai nācās sastapties ar dažādiem šķēršļiem, taču tā vainagojās panākumiem. Šo panākumu pamatā bija jezuītu izcilā izglītība un gatavība saviem uzdevumiem, enerģiskā darbība un vēl vairāk – prasme pieiet tautai, kuras vidū tie darbojās. Pie jezuītu galvenajiem nopelniem jāpieskaita reliģiskā gara iededzināšana, morālā limeņa pacelšana un apgaismes darbs tautā... Viņu darbība bija sistemātiska un vispusīga, lai gan viņu skaits nebija liels. Savos sprediķos, Garīgo Vingrinājumu skaidrojumos, publiskajos disputos, privātajās sarunās, misiju ceļojumos un pie grēksūdzes tie apgaismoja kristīgās mācības būtību un principus... Jezuīti bija pirmie, kas rūpējās par izglītību, kopdami latviešu valodu, sarakstīdami pirmās latviešu grāmatas, atvērdami un uzturēdami gan zemākās, gan augstākās skolas, kurās mācījās pēc jezuītu slavenajām metodēm, no kurām izaugusi vesela pedagoģijas zinātne, un beidzot iestudēdami un popularizēdami ar saviem audzēkņiem dramatiskos uzvedumus un kopdami citas mākslas.”⁴²

⁴⁰ Jezuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 6. lpp.

⁴¹ Valdis Francisks Plenne (Trufanovs). Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās–19. gs. sākumā) // Latvijas Arhīvi, Nr. 1, 2002, 24. lpp.

⁴² Jezuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 6. lpp.

Bijušā Livonijas konfederācija bija sabrukusi, bet tās sabiedrība gadsimta garumā bija pieredzējusi būtiskas sociālas, politiskas, kultūras un reliģiskas pārmaiņas – tas viss ietekmēja arī vietējo iedzīvotāju garīgo dzīvi. Ieradušies šeit, jezuīti sastapās ar garīgo pagrimumu un lauku iedzīvotāju minimālās izglītības trūkumu. Arī lielākajās pilsētās (galvenokārt Rīgā), kur īpaši asi izpaudās reliģiskie nemieri (baznīcu un klosteru grautiņi, katoļu vajāšanas u.c.), kultūras līmenis bija zems.⁴³

Jezuīti savā darbībā un kalpošanā ignorēja sociālo kārtu dalījumu. Jau pašos sākumos jezuītu ordeni kritizēja par to, ka lielākā daļa ordeņa locekļu nāk vai nu no zemākās kārtas vai jūdiem – konvertītiem. Jezuīti lepojās arī ar to faktu, ka cilvēki no dažādām Eiropas valstīm, viena mērķa un kalpojuma vadīti, spēj dzīvot un strādāt kopā, kaut arī dažreiz nacionālie etniskie aizspriedumi radīja šķelšanos. Sociālais, nacionālais un rasu egalitārisms un harmonija bija ideāli, kurus jezuīti uzturēja paši sev, jo tie tika atvasināti no pirmo kristiešu vēstures Jaunajā Derībā. Ignācijs no Lojolas attaisnoja jauno kristiešu jeb konvertītu uzņemšanu ordenī, citējot fragmentu no apustuļa Pāvila vēstules romiešiem.⁴⁴ Jezuītu ideja, atvasināta no Svētajiem Rakstiem un pārņemta no pirmajiem kristiešiem – “šai ziņā nav starpības starp jūdu un grieķi: jo pār visiem ir tas pats Kungs...”⁴⁵ –, ne visiem bija pieņemama tā laika Eiropas un pasaules sabiedrībā, varas hierarhijās un arī pašā Katoļu Baznīcā.

Jezuītu biedrības skolās skolēni bija no visām sabiedrības kārtām – no karaļiem līdz zemniekiem. Mācību maksa skolās netika ņemta. Noteikta sabiedrības slāņa pārsvars katrā skolā bieži vien bija atkarīgs no vietas vai teritorijas īpatnībām, kur skola bija dibināta. Ordeņa skolās poļu Livonijā, galvenokārt Daugavpils skolā, mācījās gan dižciltīgo atvases, gan zemnieku bērni. Rīgā, Jēzus biedrības darbības pirmajā periodā (1582–1621) kolēģijas skolā tika mācīti pilsētnieku bērni, taču skolēni nāca arī no citām Livonijas vietām. Jezuītu skolā, kas darbojās Rīgā 19. gadsimta sākumā,

⁴³ Valdis Francisks Plenne (Trufanovs). Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās–19. gs. sākumā) // Latvijas Arhīvi, Nr. 1, 2002, 24. lpp.

⁴⁴ John W. O'Malley. The First Jesuits. Harward, 1993, pg. 59.

⁴⁵ Citāts no apustuļa Pāvila vēstules romiešiem 10:12.

vairākums audzēkņu bija piederīgi pilsētnieku kārtai, bet bija arī muižniecības un luteriskās garīdzniecības pārstāvju bērni. Jezuītu kolēģijas, kuras sākotnēji kalpoja tikai ordeņa jaunās paaudzes zinātniskajai izglītošanai, drīz vien tika pārveidotas par skolām, kas bija pieejamas visai sabiedrībai un kas pēc būtības kalpoja sabiedrības intelektuālajai un reliģiskajai izglītošanai. Kā savā pētījumā raksta Baznīcas vēsturnieks Valdis Francisks Plenne (Trufanovs): “Jēzus biedrības mācību iestādēs bija arī teātri. To trupās darbojās jaunieši, kas mācījās retorikas kursā un bija nokārtojuši eksāmenu deklamācijā. Neaizstājams dalībnieks visās teātra izrādēs bija kolēģijas audzēkņu koris. Tajā pašā laikā izrādes bija kā savdabīga atskaite skatītāju priekšā, kuras gaitā noskaidrojās audzēkņu mācību programmas (dziedāšanas u.c.) apgūšanas līmenis. Teātra repertuārā iekļāva lugas par Bībeles, antīkām un vēsturiskām tēmām. Izrādes parasti notika Ziemassvētkos, Lieldienās, citos svētkos, kā arī mācību gada beigās. To saturs atbilda notikumam, kuram par godu izrāde tika iestudēta. Pēc Jēzus biedrības ģenerāļa rīkojuma reizi gadā notika publiska izrāde, kurā dalībniekiem vajadzēja uzstāties dzimtajā valodā. Šādām izrādēm gatavojās sevišķi rūpīgi, jo tika ielūgti viesi un vecāki. Izrādes varēja apmeklēt ikviens, kas vien vēlējās. Teātri ne tikai pildīja savas reliģiski izglītojošās funkcijas, bet arī popularizēja Jēzus biedrības izglītības sistēmu un piesaistīja jaunus skolēnus. Svarīgi arī tas, ka ordenis nodarbojās ne vien ar jaunatnes izglītību, bet arī ar viņu audzināšanu.”⁴⁶

Jezuītu skaits nekad nebija liels. Viņi ilgi nepalika vienā vietā, bet gan rīkoja misiju braucienus pa apdzīvotām vietām – ceļoja no ciema uz ciemu, no mājas uz māju, katehizējot, dalot sakramentus un sprediķojot latviešu, vācu un poļu valodā, kas radīja atsaucību ne tikai zemnieku, bet arī muižnieku vidē.⁴⁷ Jezuīti ar cieņu izturējās pret vietējo kultūru, valodu un tradīcijām, kā arī vietējiem iedzīvotājiem. Jezuīti zināja, ka veiksmīgs pastorālais un intelektuālais darbs iespējams, nevis uzspiežot svešu kultūru,

⁴⁶ Valdis Francisks Plenne (Trufanovs). Jēzus biedrības darbība izglītības veicināšanā Latvijas teritorijā (16. gs. beigās–19. gs. sākumā) // Latvijas Arhīvi, Nr. 1, 2002, 29. lpp.

⁴⁷ Jezuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 7. lpp.

bet gan iekļaujoties vietējā kultūrā un apgūstot vietējo valodu. Teorētiski šo procesu dēvē par inkulturāciju.⁴⁸ Daudzas tautas tradīcijas tika inkulturētas katoļu garīgajās praksēs, tā, piemēram, līdz pat mūsdienām Latgalē notiek zāļu svētīšana, psalmu dziedāšana u.c. pasākumi. Pirmās grāmatas latviešu un latgalešu valodā tika izdotas, pateicoties jezuītu tēvu zinātniskajai un kultūras darbībai.⁴⁹

Drīz vien pēc Jesuītu ordeņa darbības uzsākšanas arī bijušajās Livonijas teritorijās tika izveidota laju palīgu kopiena – mariāniskā kongregācija jeb sodalīcijas, kurās lielākoties bija vīrieši, tās bija ļoti plaši izplatījušās visā Eiropā, kur vien bija atrodami Jesuītu ordeņa darbības centri. Sākotnēji šī organizācija bija domāta kā saikne starp skolu un skolu beidzējiem, taču tās galvenais mērķis bija veidot dziļas kristietības saknes lielākā iedzīvotāju daļā. Šī organizācija izveidoja kristīgu brālību kā kristietības kultūras modeli un sabiedrības paraugu visai pilsētai.⁵⁰ Diemžēl tikai fragmentāri ir saglabājušās liecības par šo kustību bijušās Livonijas teritorijā, ņemot vērā gan ordeņa aizliegšanas vēsturi pašā Baznīcā, gan tai sekojošo Krievijas impērijas nostāju pret jezuītu darbību un ordeņa aizliegumu, gan padomju laiku vēsturiskās atmiņas zudumu. Vēsturnieks J. Kleijntjens raksta, ka šajā laikā bijušajā Livonijas teritorijā īpaši izplatītas bija t. d. tautas misijas, kuras tika organizētas pēc Sv. Ignācija no Lojolas “Garīgo Vingrinājumu” parauga un kuru laikā tika runāts par cilvēka dzīves mērķi, grēku un sodu, par to, kā pilnveidot garīgo dzīvi. Šīs tautas misijas izpildīja daudzas funkcijas, ko parasti veica draudzes priesteris.⁵¹

Kad pēc Zviedrijas impērijas un zviedru karaļa Gustava II Ādolda, kas sevi simboliski bija pasludinājis par protestantiskās kultūras un Luteriskās Baznīcas aizstāvi, veiksmīgā uzbrukuma 1621. gadā poļi zaudēja teritorijas

⁴⁸ Jesuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 7. lpp.

⁴⁹ Erdmaņa Tolgsdorfa SJ 1585. gadā latviskotais jezuītu priesteris Pēteris Kanīzija “Katoļu katehisms” (latviski) un “Evangēlija Toto Anno” – Evaņģēlija tulkojums latgalešu valodā, par kura tulkotāju uzskata jezuītu tēvu Jani Lukaševiču (1699–1779), kas kalpoja Varakļānos un Preiļos.

⁵⁰ Henry Phillips. Church and Culture in the Seventeenth – Century France. Cambridge: Cambridge University Press, 1997, pg. 23.

⁵¹ Jesuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 9. lpp.

bijušajā Livonijā (Igaunijā, Ziemeļvidzemē un Rīgā), jezuītus nekavējoties padzina, bet no Cēsīm viņi aizgāja tikai 1625. gadā. Jezuīti gan turpināja darboties lauku draudzēs abos Daugavas krastos, taču Rīgā viņi varēja atgriezties tikai pēc vairāk nekā gadsimta uz neilgu laiku, kad Zviedrija zaudēja Ziemeļu karā pret Krieviju un visa bijusī zviedru Vidzeme nonāca Krievijas impērijas rokās.⁵²

Šis bija tas laiks, kad protestantiskajā Ziemeļeiropā, Luteriskās ortodoksijas ideoloģijas iespaidā, strauji mainījās attieksme pret jezuītu ordeni un viņu darbību. Kā raksta Džons O'Melijs, ka 16. gadsimta tekstos Ziemeļeiropā vārds "jezuīts" apzīmēja labu kristieti, Jēzus sekotāju, bet gadsimtu vēlāk šeit pat šis jēdziens apzīmēja reliģisku liekuli un tika attiecināts uz visiem Jezuītu ordeņa biedriem.⁵³

Secinājumi

Jezuītu vēsture sākās viduslaiku un jauno laiku nogriežņu krustpunktos. Jezuīti ir iespiesti starp diviem laikmetiem – viduslaikiem un renesansi. No viduslaikiem viņi paņēma sholastiskā pasaules uzskata iezīmes, no renesanses – humānisma metodes un pasaules plašo redzējumu, sakausējot divus laikmetus vienā veselā un radot savu garīgo un intelektuālo metodi un īpašo pasaules skatījumu.

Jezuīti nedzīvoja klostera mūros, kā to bija darījuši citu ordeņu piederīgie viduslaikos, bet pasaulē – starp cilvēkiem un to garīgajām un materiālajām vajadzībām. Ja viduslaiku mūki bēga projām no pasaules un cilvēkiem, lai tur sastaptu Dievu, tad jezuīti – devās pasaulē, lai tur sastaptu cilvēkus un Dievu.

Jezuīti kļuva par pirmo reliģisko ordeni Katoļu Baznīcā, kas saprata un izprata izglītības un zinātnes nozīmi un akceptēja to par savu galveno kalpošanas veidu. Pasaule pirms tam nebija pieredzējusi tik masīvu un lielu skolu tiklu veidošanos, kas darbojās uz starptautiski aprobētas bāzes. Šis

⁵² Jezuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 8. lpp.

⁵³ John W. O'Malley. The First Jesuits. Harvard, 1993, pg. 69.

skolas kļuva par pilsētu kultūras un zinātnes centriem, kur tika izrādītas baleta un teātra izrādes, izvietotas astronomijas observatorijas un studentiem un lajiem bija piedāvāta iespēja iesaistīties kalpošanā, iekļaujoties īpašās organizācijās, kuru mērķis bija ne tikai garīgi pilnveidoties, apgūt Garīgos Vingrinājumus, bet arī izdzīvot savu ticības dzīvi kalpošanā – cieņtumos, pilsētas ielās, patversmēs u.c.

Jezuīti, kaut arī viņi ieradās dziļās Dieva un cilvēku atstātās perifērijās un robežlīnijās, nekad nepalika tur pavisam. Doties uz perifērijām bija renesanses laikmeta jezuītu galvenais kalpošanas veids, taču garīgo stimulu, zināšanas un jaunas idejas tika ņemtas no centra vai gluži pretēji – no citas perifērijas, veicinot ideju un pieredzes, kā arī cilvēku kustību. Jezuīti bija atrodami tur, kur radās un tika ģenerētas jaunas idejas un kur bija veikti eksperimenti, nereti viņi paši bija šie galvenie ģeneratori, bet, pats svarīgākais, viņi bija tie, kas jaunās idejas, pieredzi un eksperimentus pārcēla tālāk uz perifērijām. Arī Baltijā (bijušajā Livonijā), kas Reformācijas procesā bija kļuvusi par perifēriju, daudzas renesanses laikmeta idejas un iezīmes ienāca no Rietumeiropas un Dienvideiropas, pateicoties tieši Jezuītu ordeņa kultūras, reliģiskajai un izglītības darbībai.

Attiecībā uz Jezuītu ordeņa devumu renesanses ideju izplatībā, kultūras un garīgajā kalpošanā vistrāpīgākos vārdus, iespējams, ir teicis Latvijas Romas Katoļu Baznīcas kardināls, arī Baznīcas vēsturnieks Julijāns Vainovs, kas kodolīgi un trāpīgi uzsvēra, ka "...jezuītu darbības vērtība Latgalē ir tikpat daudz vērtā, cik šodien Latgalē ir vērtā Katoļu Baznīca un Latgales tauta. Tāpat lai katrs latgalietis neaizmirst, kādu pateicību jezuītu ordenim viņš ir parādā."⁵⁴ Var tikai piebilst, ka ne tikai Latgalē, bet arī visā Latvijā, ne tikai latgaliešiem, bet arī ikvienam latvietim der pārskatīt senos un vairs nederīgos aizspriedumus attiecībā uz jezuītiem un Jezuītu ordeņa vēsturi, bet vēsturniekiem – paplašināt Latvijas historiogrāfijas paradigmu, iekļaujot jaunu skatījumu uz kultūrvēstures mantojumu, kas saistīts ar Jezuītu ordeņa vēsturi Latvijā.

⁵⁴ Jezuīti 20. gadsimtā. Rīga, Lietuvas–Latvijas jezuītu province, 2005, 12. lpp.

The Jesuit Order and Incoming of the Renaissance Ideas in the Baltics

Summary

One is confronted in the historiography of Latvia and Estonia with extremely negative interpretations of the historical role of the Order of Jesuits. Such interpretations abound in the Lutheran orthodoxy (the sermons of Hermann Samson), the works of the Russian Orthodox authors, who speak of the spies of the Pope, etc. The meaning of the term `Jesuit` has often acquired negative connotations in the Russian and Latvian languages, describing such qualities as swindling, deceiving, performing clandestine political manoeuvres.

During the twentieth and thirtieth of the 20th century public discussions were taking place encompassing the standpoint of the Lutheran orthodoxy and the 19th century hysterical Russificationism. The historiography of the soviet period added a measure of ideologized anti-Catholic propaganda. All these interpretations are nowadays sometimes to be met with in a single self-contradictory and yet mutually interdependent hotchpotch. As a kind of exception to this general trend one notices the works of the researchers of Latgale cultural heritage (M. Boiko, S. Kalvāne, P. Zeile, etc/) and art historians (K. Ogle and others). These scholars are accentuating the profound contribution of the Order of Jesuits to the formation of the cultural processes in Latvia and the whole Baltic region. It is a comparatively new tendency within the historiography and the intellectual life in general.

The well-known Church historian John Meily has written that the history of the Jesuits originated at the intersection of the Middle Ages and

the Modern times. The Jesuits are compressed between two epochs – the Middle Ages and the Renaissance. They have acquired some of the features of the Scholastic thought and have taken from the Renaissance the methods of humanism and the vision of the world, thus creating their own specific method and their world-view.

The Jesuits are not confined within the walls of a monastery, as it was characteristic of the monasticism of the Middle Ages. They live among the people and share the concerns of their spiritual and material needs. If in the Middle Ages the monks were *leaving* the world, and the people to meet with God, the Jesuits stepped out into the world to meet the people and God there.

The Jesuits became the first religious order of the Catholic Church that fully understood the importance of education and sciences, and they accepted these activities as their main means of serving God. The world had not witnessed before such a wide-spread network of schools and other educational establishments as an internationally extended system. These schools became the centres of culture and sciences; they staged theatrical and ballet performances, established astronomical observatories. They involved the students in lay service, fostered their spiritual growth, helped them to acquire modes of Spiritual Exercises, so as to realize their faith in serving everywhere: in prisons, on the streets, in orphanages and old people's homes.

Jesuits entered the *God-forsaken* and the *people-forsaken* peripheral locations, yet they did not dwell therein. Going into such peripheral, marginal places appeared as a stumbling block, originating in the Renaissance thought about the requirement to disseminate new ideas from the Centre, and sometimes – just the opposite – from one peripheral location to the other, thus exchanging of experiences and human resources.

The Jesuits were to be met everywhere, where new ideas were generated, experiments performed; they were generators themselves – the ones that disseminated the results of the new ideas and experiments in the periphery. This was the case concerning the Baltic (former Livonia), which had become during the Reformation a kind of peripheral region – many Renaissance ideas arrived here from the Western and Southern parts of Europe, due to the religious education and cultural activities of the Order of Jesuits.

Filips Henrijs Blāsens

MŪSDIENU KATOĻU MISIJAS SĀKUMS IGAUNIJĀ (1921–1930)

Romas projekts par misiju Igaunijā

Ierosme par misiju Igaunijā bija sastāvdaļa no lielā Romas projekta – panākt Krievijas atgriešanos katoļticībā, lai atkal apvienotu Baznīcu.¹

Igaunijas atbrīvošanās bija viens no Pirmā pasaules kara rezultātiem, kas notika pēc Krievijas (Austrumu) frontes sabrukuma un 1917. gada Oktobra revolūcijas. Igaunijas un Latvijas valstis tika proklamētas atbilstoši 1918. gada februārī un novembrī bijušajās Igaunijas un Vidzemes guberņās, no kurām Padomju Krievija saskaņā ar 1918. gada 3. marta Brest-ļitovskas miera līgumu atteicās par labu Vācijas impērijas ietekmes sfērai. Pēc ilgstošas bruņotas konfrontācijas, kas notika Krievijas pilsoņu kara (1917–1921) vispārējā kontekstā, Padomju Krievija ar 1920. gada 2. februāra Tartu līgumu un 1921. gada 18. marta Rīgas līgumu atzina Igaunijas un Latvijas neatkarību. 1921. gada 22. septembrī Igaunija un Latvija kopā ar Lietuvu kļuva par Tautu Savienības biedriem. Tomēr rietumvalstis neatzina šīs valstis *de iure* līdz pat 1922. gadam. Cerot, ka virsroku gūs boļševiku pretinieki, tās šo lietu novilcināja, lai tā nesarežģītu situāciju, kad šie pretinieki būs pārņēmuši varu Krievijā.² Atšķirībā no cariskās impērijas,

¹ Tas bija arī Krievijas nodoms jau kopš laikiem, kad Maskava pēc Konstantinopoles krišanas (1453) izvirzīja mērķi kļūt par “trešo Romu”. Sk.: Richter-Pettinaroli 2008.

² Hiden/Salmon 1994.

kas stingri aizstāvēja Pareizticīgās Baznīcas intereses, Igaunijas Republika tai laikā attiecībā uz reliģijas lietām bija liberāla valsts,³ kas katoļu misionāriem atļāva ierasties. Turklāt, šī bijušās Krievijas impērijas teritorija Svētajam Krēslam likās esam labs starta punkts misijai uz Padomju Krieviju, jo Baznīcas vadība cerēja, ka tā kādu dienu atvērs savas robežas.⁴ 1926. gadā jezuītu misionārs t. Henrijs Verlings (*Henri Werling*) aicināja Valkenburgas Ignācija koleģijas (Nīderlandē) brāļus sholastiķus pieteikties misijai Igaunijā, pamatojoties uz to, ka: "Agrāk vai vēlāk Krievijas robežas tiks atvērtas un tad tūkstošiem igauņu emigrēs uz Krieviju, nevis vairs uz Brazīliju kā pašlaik, un tad mēs jau būsim tur, lai dotos viņiem līdzī."⁵

Svētais Krēsls sāka interesēties par šo reģionu, kad tas 1918. gadā atjaunoja Rīgas bīskapiju, kura aptvēra Latviju un Igauniju.⁶ Pielikums ziņojumam par argumentiem par un pret apustulisko vizīti apraksta Igaunijas reliģisko situāciju, balstoties uz informāciju, kas bija savākta kopš 1918. gada. Kaut arī katoļi bija tikai 0,5% no iedzīvotājiem,⁷ salīdzinot ar 89,8% luterāņu un 9,15% pareizticīgo, apraksta un ziņojuma autors likās esam optimistisks: kā stāsta, igauņi uzskatot, ka Luterāņu Baznīcu ir uzspieduši vācieši, bet Pareizticīgā Baznīca ir krievu cietoksnis; turpretim iedzīvotāji,

³ Par Igaunijas liberālās politikas evolūciju attiecībā uz savām etniskajām un reliģiskajām minoritātēm sk.: Smith 2016.

⁴ Richter-Pettinaroli 2008, 402.

⁵ Wrembek 2002, 41–43: Vēstule no Tartu, 02.05.1926: "Früh oder spät geht die russische Grenze auf; dann wandern von hier tausende Esten nach Rußland statt wie jetzt nach Brasilien, und wir gehen mit ihnen."

⁶ Svētais Krēsls atjaunoja Rīgas bīskapiju 1918. gada 22. septembrī, 29. septembrī iecēla Edvardu O'Rurki (*Edward O'Rourke*) par Rīgas bīskapu. 1920. gada 14. aprīlī par O'Rurkes pēcteci Roma iecēla Antoniju Springoviču. 1920. gada 9. jūnijā Rīgas diecēze tika pielāgota jaunajai ģeopolitiskajai realitātei: Acta, 10, 452; Acta, 12, 270–271.

⁷ Pēc Verlinga datiem, Tallinā bija 1000 katoļu, Narvā – 400, Tartu – 200, Valgā – 60, Pērnāvā – 40, Meisakilā – 15, Petseros – 20, Pedrangu – 30 un vēl 100 līdz 200 katoļu bija izkaisīti pa dažādām citām vietām. Verlings konstatēja, ka Pirmais pasaules karš un 1917. gada revolūcija ir iznīcinājuši katoļu kopienu, piespiežot poļus un citas katoliskās etniskās minoritātes bēgt no Igaunijas. Buržuā (*Bourgeois*) katoļu skaitu vērtēja uz 3500, kuru vairākums bija poļi. "Bez poļiem te bija arī lietuvieši, latvieši, sevišķi latgalieši, vācieši un daži franči." Sk.: Wrembek 2002, 38–41: Letter, 1925 ; LW 28./29.06.1930, 3–4: Ein luxbg. Missionar in Estland; Bourgeois 1953, 29.

ievērojot igauņu kultūru un nacionālo raksturu, turējušies pie katoļticības. Šos iedzīvotājus vajadzēja tikai izglītot, panākot, ka viņi pārvar savu reliģisko nezināšanu. Turklāt luterāņu un pareizticīgās Baznīcas vairs nebaudīja valsts atbalstu un agrārās reformas bija padarījušas tās nabadzīgas.⁸ Tāpēc Katoļu Baznīcai bija iespējas Igaunijā kļūt par jaunu varenu Baznīcu. Autors uzstāja, ka nepieciešama tūlītēja iejaukšanās, lai neitralizētu misionāros centienus, ko veica tādas “sektas” kā adventisti, metodisti un hernhūtieši, kas sāka aktīvi darboties.⁹ Viņš rakstīja, ka, izmantojot igauņu un somu valodu radniecību, katoļu darbība no Igaunijas varētu izplatīties arī Somijā.¹⁰

1921. gada 28. oktobrī Svētais Krēsls sagatavoja apustulisko vizīti “Baltijas provincēs”, t.i., Lietuvā, Latvijā un Igaunijā, jaunajās valstīs, kuras bija radušās Krievijas zaudētajās teritorijās un kuras visas trīs bija pievienojušās Tautu Savienībai tikai pirms mēneša. Ārkārtējo Baznīcas lietu Svētās kongregācijas prosekretārs mons. Frančesko Borgondžini Duka (*Francesco Borgongini Duca*) vērsās pie Jēzus Sadraudzības reģionālā asistenta, kas atbildēja par Franciju, lūdzot iecelt par apustulisko vizītoru jezuītu priesteri, kurš vēlams nebūtu vācietis vai polis,¹¹ bet gan itālietis un kurš brīvi runātu krievu valodā. Reģionālais asistents šo lūgumu pāradresēja Jēzus Sadraudzības ģenerālim Vladimiram Leduhovskim (*Włodzimierz Ledóchowski*),¹² ar kuru Svētais Krēsls jau iepriekš bija konsultējies

⁸ Reformai, kuras mērķis bija Baltijas baronu milzīgo īpašumu ekspropriācija, bija arī neparedzētas sekas, jo luterāņiem un pareizticīgajiem tika atņemti to resursi: Hiden/Salmon 1994.

⁹ Šo grupu misionārie centieni nav plaši pazīstami, jo parasti tika pētītas lielākās konfesijas. Saskaņā ar jezuītu t. Šarlu Buržuā (*Charles Bourgeois*; Parīze, 1887 – Sanpaulu, 1963), kas bija Verlinga kolēģis Igaunijā un autobiogrāfiskās atskaites autors, šo, no anglosakšu pasaules nākušo grupu iespaids bija jūtams galvenokārt Igaunijas piekrastes rajonos. Neseni pētījumi rāda, ka ziņojumā norādītajām ietekmēm būtu jāpievieno arī Jehovas liecinieku ļoti aktīvā klātbūtne: Bourgeois 1953; Besier/Stoklosa 2015, 13–42.

¹⁰ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Pasteur M. A.: La situation religieuse en Estonie. Utilité d'une visite apostolique [Reliģiskā situācija Igaunijā. Apustuliskās vizītes lietderība], 1918.

¹¹ Vācu-luterāņu muižnieki tiešām tika uzskatīti par bijušajiem igauņu apspiedējiem lielākā mērā nekā poļu-katoļu muižnieki.

¹² ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from Assistant Eduard Fine to the superior-general SJ, 28.10.1921.

par saviem lēmumiem attiecībā uz Krieviju.¹³ Savukārt Leduhovskis uzrunāja jezuītu t. Benedetto Ojetti no Pontifikālās Gregora universitātes, vēl papildinot prosekretāra ieteikumu prasības, – ka vizitoram būtu jāzina ne tikai krievu, bet arī poļu vai kāda cita slāvu valoda, kā arī vācu valoda. Viņš lūdza Ojetti viedokli par t. Antonino Cekīni (*Antonino Zecchini*).¹⁴ Ojetti piekrita šim ierosinājumam: Cekīni prata vācu, slovēņu un horvātu valodas (viņš bija dzimis Gorīcijas un Gradiskas grāfistē), viņš bija piesardzīgs un taktisks.¹⁵ Jau nākamajā dienā Leduhovskis rekomendēja Cekīni prosekretāram, piezīmējot, ka Cekīni prot itāliešu, vācu un horvātu valodu, kas, pēc viņa vārdiem, ir “krievu valodai tuvākā slāvu valoda”,¹⁶ ka viņš prot arī slovēņu valodu un ka viņš bez šaubām no saviem studiju gadiem Krakovā atcerēsies arī poļu valodu. Kā alternatīvas Leduhovskis apsvēra t. Leopolda Škareka (*Leopold Škarek*), kurš kalpoja par viceprovinciālu Čehoslovākijas viceprovincē, un Beļģijas provinciāla t. Ferdinanda Villarta (*Ferdinand Willaert*) kandidatūras. Leduhovskis arī piekrita prosekretāra priekšlikumam par tēva vizitora pavadoni (*socius*) nominēt t. Adriēnu Budū (*Adrien Boudou*).¹⁷ 1921. gada 2. novembrī pāvests Benedikts XV sankcionēja izvēli par labu t. Cekīni un Budū,¹⁸ un 15. novembrī Cekīni uz sešiem mēnešiem oficiāli piešķīra vizitora pilnvaras.¹⁹

Cekīni, saņēmis stingri formulētus norādījumus, devās savā misijā. Jēzus sadraudzības ģenerālis lika viņam:

- 1) a) vienmēr atcerēties savu paklausības solījumu Jēzus Sadraudzībai;
- b) darīt visu iespējamo, lai realizētu Svētā Krēsla mērķus; 2) strādāt tikai

¹³ Richter-Pettinaroli 2008, 59–60.

¹⁴ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Fr. Benedetto Ojetti, 30.10.1921.

¹⁵ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from Ojetti to the superior-general SJ, 30.10.1921.

¹⁶ «... il quale delle lingue slave è la più vicina al russo».

¹⁷ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Borgongini Duca, 31.10.1921.

¹⁸ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from Borgongini Duca to the superior-general SJ, 02.11.1921.

¹⁹ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: The appointment of Zecchini, 15.11.1921.

un vienīgi Baznīcas labā un neiesaistīties politikā; 3) vienādi izturēties pret katru cilvēku, neatkarīgi no viņa tautības; 4) rūpīgi sekot diskusijām un nekad neriskēt izteikt savu viedokli, pirms ir uzklausiņas visas puses un savākta vispusīga informācija; 5) iziet sv. Lojolas Ignācija Garīgos vingrinājumus, lai iegūtu nepieciešamo pacietību un prāta skaidrību; 6) izvairīties no aizspriedumiem; 7) būt pilnībā Svētā Krēsla rīcībā; 8) cienīt Jēzus Sadraudzības noteikumus un priekšrakstus, pakļauties tiem; 9) nodot sevi pašizliedzīgai un visaptverošai kalpošanai cilvēkiem un Kristum; 10) sarunās būt vienkāršam un godīgam; 11) rūpēties par savu veselību aukstajā klimatā (*sub caelo perfrigido*) un beidzot atgādināja viņam, ka 12) viņš ir priekšnieks savam pavadonim, kuram jādarbojas kā lojālam asistentam.²⁰ Prosekretārs lūdza Cekīni arī 1) informēt Svēto Tēvu par baznīcas lietu faktisko stāvokli Baltijas valstīs un Lietuvā,²¹ 2) neiejaukties vietējo bīskapu jurisdikcijā; 3) nepieņemt galīgus lēmumus, pirms tos apstiprinājis prosekretārs; 4) identificēt vietējās garīdzniecības vajadzības; 5) nesapīties dažādo etnisko grupu un nāciju konfliktu tīklos; 6) nedibināt kontaktus ar politiskās varas institūcijām, ja tas nav saistīts ar to labvēlības nodrošināšanu pret Svēto Krēslu; 7) noteikt ceļus un līdzekļus Jēzus Sadraudzības ienākšanai šajās valstīs; 8) savākt informāciju par iekšējiem stridiem starp Kauņas benediktiešu māsām; 9) neuzklausiņ grēksūdzes, atstājot šo pienākumu pavadonim, lai tā izvairītos no grēksūdzes noslēpuma saglabāšanas ierobežojumiem; 10) sekot Svētā Krēsla pārstāvja Polijā ieteikumiem un sākt ar vizīti Krakovā un tad Viļņā; 11) neaizmirst par savas darbības politisko nozīmīgumu; 12) nedoties uz Somiju, jo somi pret jezuītiem ir naidīgi; 13) esot Rīgā, uzzināt ko vairāk par situāciju Somijā; 14) izvērtēt noskaņojumu un viedokļus par iespējām sūtīt misiju uz Krieviju;

²⁰ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921-/22: Instructio pro Visitatore eiusque socio, qui in regiones septemtrionales a Summo Pontifice mittuntur, 14.11.1921.

²¹ Izskatās, ka šajā kontekstā termins "Baltijas valstis" nozīmē Latviju un Igauniju, izslēdzot Somiju un Lietuvu. Par jēdziena "Baltijas valstis" evolūciju starpkaru laikā sk. Ketrīnas Gibsones (*Catherine Gibson*) gaidāmo pētījumu.

15) regulāri sniegt ziņojumus sekretariātam.²² Cekīni misija izrādījās grūtāka nekā tika gaidīts. 1922. gada 22. janvārī nomira pāvests Benedikts XV, un tas katoļu pasaulē radīja zināmu satraukumu.²³ Rīgā uzbangojušās diskusijas par Jēzus Sadraudzības aizliegšanu piespieda Cekīni atlikt savu vizīti Latvijas galvaspilsētā.²⁴ Tomēr reģionā, kuru viņš vizitēja, īpašu nemieru radīja Polijas un Lietuvas konflikts. Kauņā lietuviešu benediktiešu klostermāsu pārmeta vizītoram viņu diskrimināciju par labu poļu klostermāsām.²⁵ Daugavpili Cekīni pieļāva smagu kļūdu, tiekoties ar Polijas konsulu, kas sanikvoja lietuviešus.²⁶ Atpakaļceļā viņš bija spiests neierasties Viļņā, ko 1922. gada 22. martā bija varmācīgi anektējusi Polija.²⁷

Tomēr Cekīni atgriezās ar skaidru, pozitīvu vēsti: Rīgas bīskaps Antonijs Springovičs, kurš nupat bija atteicies uzņemt dominikāņus,²⁸ enerģiski prasīja, lai viņa diecēzē, kas aptvēra Latviju un Igauniju, tiktu

²² ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Istruzioni per il Visitatore Apostolico della Lituania, Estonia e Lettonia.

²³ Pēc Pija XI ievēlēšanas Leduhovskis brīdināja Cekīni par kādu poļu grāfieni Plāteri no Rīgas: ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus ... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Zecchini, 11.02.1922.

²⁴ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: 2nd report of Zecchini to the superior-general SJ, Aglona, 03.03.1922.

²⁵ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from Fr. Benedictus Andruszko SJ to the superior-general SJ, 15.03.1922.

²⁶ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22 : Letter from Zecchini to the superior-general SJ, 14.05.1922; Sadusmotie vietējie iedzīvotāji varēja būt arī latgalieši (Ketrīna Gibsone).

²⁷ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: 4th report of Zecchini to the superior-general SJ, Warsaw, 12.04.1922.

²⁸ Tas bija franču pārstāvis Tallinā, kurš vērsās ar lūgumu pie Sprediķotāju ordeņa, kad bīskaps bija aicinājis viņu palīdzēt risināt priesteru trūkuma problēmu diecēzē. Tomēr prelāts pēc tam nostājās pret dominikāņu ienākšanu, jo, pēc viņa domām, cilvēkiem bija par tiem visai skarbas atmiņas. Viņš turpretim uzskatīja, ka jezuīti pagātnē bija panākuši, ka tos augstu vērtē, citstarp arī par to, ka viņi mācījās vietējās valodas. Pētot šo lietu kopā ar franču pārstāvi Tallinā, Cekīni noskaidroja, ka plāns ievest dominikāņus Rīgas bīskapijā ir beidzies nesekmīgi un ka šī situācija brūgē ceļu jezuītu ienākšanai: ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus ... constituendis 1921–22: 3rd report of Zecchini to the superior-general SJ, Tallinn, 18.03.1922 & letter from Zecchini to the superior-general SJ, 14.05.1922.

organizēta Jēzus Sadraudzība. Priesteru trūkuma dēļ bīskaps bija gatavs Igauniju atdot jezuītu rīcībā. Rīgas bīskaps un franču pārstāvis Tallinā apliecināja Cekīni, ka Igaunijas valdība ir labvēlīgi noskaņota pret Katoļu Baznīcu un izstrādā likumprojektu par Baznīcas un valsts šķiršanu, kas Baznīcai dotu plašas manevru iespējas. Krievi Igaunijā it kā atbalstot Katoļu Baznīcu un labprāt akceptētu vienotību ar Romu,²⁹ bet luterāņiem it kā esot tendence pāriet katoļticībā. Ievērojot valsts ģeogrāfisko stāvokli un krievu iedzīvotāju izrādītās simpātijas, Igaunija būtu ideāla vieta, lai veiktu sagatavošanas darbus misijai Krievijā. Vienīgais, ko uzsvēra gan Rīgas bīskaps, gan franču pārstāvis, bija absolūta nepieciešamība, lai jezuītu tēvi nebūtu ne vācieši, ne poļi. Valdībai vislabāk patiktu franči – tā vismaz izteicās franču pārstāvis. Pēdējais arī garantēja, ka viņš varētu sameklēt šos jezuītu tēvus. Cekīni bija sajūsmā un nekavējoties rakstīja prosekretāram un jezuītu ģenerālim, lūdzot steidzami sūtīt uz Igauniju jezuītu tēvus.³⁰ Jezuītu ģenerālis Leduhovskis iegrožoja Cekīni dedzību un lūdza pagaidīt vismaz līdz viņa atgriešanās brīdim Romā.³¹ Atbildot uz prosekretāra jautājumiem, ģenerālis norādīja, ka viņam šādi franču jezuītu tēvi nav pieejami un ka Cekīni priekšlikums izveidot pirmo misiju universitātes pilsētā Tartu var radīt zināmas grūtības, ievērojot to, ka, pēc viņa domām, Tartu studentu lielumielsais vairums ir vāciski runājošie.³²

Pēc Cekīni atgriešanās Svētais Krēsls izdarīja izvēli iecelt viņu par apustulisko delegātu “Baltijas provincēs”. Jezuītu ģenerāli, kurš par šo

²⁹ To establish an Eastern-Rite Catholic church, also called “Greek-Catholic”.

³⁰ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: 1st report of Zecchini to the superior-general SJ, Kaunas, 24.01.1922 & 2nd report of Zecchini to superior-general SJ, Aglona, 03.03.1922 & 3rd report of Zecchini to the superior-general SJ, Tallinn, 18.03.1922 & letter from Cardinal Pietro Gasparri, Pro-Secretary, to the superior-general, 23.04.1922.

³¹ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Zecchini in answer to the 1st report from 03.03.1922, 06.04.1922 & letter from the superior-general SJ to Zecchini in answer to the 3rd and 4th reports, 24.04.1922.

³² ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to the Pro-Secretary cardinal 01.05.1922.

lēmumu uzzināja 1922. gada 21. septembrī, šāda notikumu attīstība galīgi neiepriecināja. Viņš sprieda, ka Cekīni ir pārāk stūrgalvīgs un ka vadošā amatā viņš ir parādījis ārkārtīgu bardzību pret saviem padotajiem. Turklāt Leduhovskis izteicās, ka principā jezuītam nevajadzētu dot šādu amatu.³³ Mons. Borgondžini Duka atbildēja, ka nav neviena cita, kas varētu ieņemt šo vietu, un mierināja viņu, ka Cekīni netiks akreditēti pie valdībām un tāpēc viņam nebūs jāveic politiskas funkcijas. Viņš lūdza Leduhovskim rekomendēt tēvu, kas būtu Cekīni pavadonis, un paziņot Cekīni par šo nomināciju.³⁴ Leduhovskis paklausīja, pēc tam informēja Venēcijas provinces provinciālu, kas bija Cekīni priekšnieks, ka viņš ir darījis visu iespējamo, lai nepieļautu Cekīni iecelšanu šai amatā.³⁵

1922. gada oktobrī jezuītu ģenerālis darīja zināmu Cekīni, kurš vēl bija Triestē, ka Lejasvācijas provinces provinciāls t. Bernards Blejs (*Bernard Bley*) ir apmeklējis Lietuvu un ticis labi uzņemts divās Lietuvas diecēzēs.³⁶ 1923. gada 30. martā Blejs nosūtīja jezuītu ģenerālim izsmeļošu ziņojumu, bet Igaunija tajā nemaz nebija pieminēta.³⁷ Tikai 1923. gada jūlijā Cekīni, tai laikā būdams jau Kauņā, rakstīja Blejam, lūdzot atbildēt uz viņa “daudzajiem steidzamajiem pieprasījumiem” (*multae et urgentes petitiones*) beidzot nosūtīt kādu jezuītu tēvu uz šo “bēdīgo Igaunijas reģionu” (*misera regio Estoniae*). Viņš Blejam pieminēja, ka franču pārstāvis Tallinā ir pār-

³³ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Pope Pius XI, 21.09.1922.

³⁴ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22 : Letter from Borgongini Duca to the superior-general SJ, 26.09.1922 & letter from superior-general SJ to Borgongini Duca, 27.09.1922.

³⁵ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Zecchini, 29.09.1922 & letter from the superior-general SJ to Father provincial J. B. Battisti, 30.09.1922.

³⁶ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921–22: Letter from the superior-general SJ to Zecchini, 12.10.1922 & letter from Zecchini to the superior-general SJ, 17.10.1922.

³⁷ Tomēr Blejs savā ziņojumā pieminēja t. Karti (Kartte): ARSI / Prov. Germania inf. / Praepos. Provinc. 1020-I, 1–17: Report from provincial Bley to the superior-general SJ, 30.03.1923.

celts uz citurieni un nav skaidras informācijas par viņa pēcteci.³⁸ Šīs izmaiņas varētu izskaidrot kavēšanos ar jezuītu bāzes izveidošanu Igaunijā. 1923. gada 20. oktobrī Blejs informēja jezuītu ģenerāli, ka “Cekīni ir no viņa saņēmis” t. Henriju Verlingu, “Luksemburgas pavalstnieku, kurš atbilst nosacījumam – prot ne tikai vācu valodu, bet arī nedaudz krievu un poļu valodu un nav ne polis, ne Latvijas vācu baronu draugs”.³⁹

Misija Igaunijā no 1923. līdz 1930. gadam

1923. gada rudenī ģenerālvikārs Rīgā⁴⁰ iecēla Verlingu par draudzes administratoru Tartu.⁴¹ 1923. gada 21. oktobrī Narvas priesteris t. Kačiņskis (*Kaczyński*) Verlingu iepazīstināja ar viņa jaunās draudzes locekļiem. Tādējādi Verlings bija pirmais jezuīts, kurš mūsdienās kalpoja misijā Igaunijā.

Jēzus Sadraudzība par savas misijas izejas punktu bija izvēlējusies Tartu tāpēc, ka tur bija izvietota Zviedrijas karaļa Gustava II Ādolda 1632. gadā dibinātā universitāte.⁴² Verlings nevarēja koncentrēties uz studentiem vai lasīt lekcijas, kā to darīja luterāņi,⁴³ viņam bija jātiek galā ar realitāti draudzē, kas jau pusgadu bija bijusi bez administratora. Tartu bija pavisam 200 katoļu, bet lielākā daļa draudzes locekļu neapmeklēja mises, nepieņēma komūniju, jo viņu laulības bija nelikumīgas vai nederīgas un viņi ignorēja katehismu un baušļus. Pat Ziemassvētku misi apmeklēja ne

³⁸ ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40): Letter from Zecchini to provincial Bley, 06.07.1923, point 5.

³⁹ ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40): Letter from provincial Bley to the superior-general SJ, 20.10.1923: “natione Luxemburgensum, qui condicionibus – ut praeter germanicam linguam quoque russicam et poloniam aligno modo calleat, ne sit Polonus neve amicam baronum germanicorum in Lettonia se praebeat – satisfacit.”

⁴⁰ Igaunija saņēma apustulisko administrāciju 1924. gada 1. novembrī.

⁴¹ Bišofsburgā viņu nomainīja t. Dītrihs (*Dietrich*).

⁴² ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921-22: Pasteur M. A.: La situation religieuse en Estonie. Utilité d'une visite apostolique, 1918 & 3rd report of Zecchini to the superior-general SJ, 18.03.1922.

⁴³ ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Letter from Werling to the superior-general SJ, 24.02.1924

vairāk kā 60 cilvēku, no kuriem tikai 12 līdz 15 pieņēma komūniju.⁴⁴ Katoļu katehisms skolās netika mācīts nemaz, bet luterāņu katehismu skolēni mācījās 12 gadu vecumā vienu stundu nedēļā. Verlinga organizētās katehisma stundas baznīcā bija slikti apmeklētas. Vecāki nesaskatīja, kāds labums būtu sūtīt savus bērnus pie viņa.⁴⁵ Jauktās laulības bija plaši izplatītas, un tajās katoļu ticība bieži vairs netika nodota nākamajai paaudzei.⁴⁶

Trūka arī līdzekļu. Lai uzturētu draudzi, tika iznomāta Igaunijas neatkarības cīņu laikā izlaupītā draudzes māja, izņemot divas “maziņas istabiņas” (*winzige Zimmer*). Verlinga dzīvoklī dzīvoja vēl divas pavecas sievietes, kuras palīdzēja viņam ne tikai mājas darbos, bet arī sakristejā un pie ērģelēm. Viņa sakristiāns bija “vecs dzelzceļnieks-invalids” (*alter Eisen-*

⁴⁴ Werling 1924; Wrembek 2002, 38–41, 23.

⁴⁵ Fakts, ka Verlings bija mazāk veiksmīgs nekā tika gaidīts, varētu būt izskaidrojams ar viņa pārmērīgo stingrību un diezgan aso raksturu. Saskaņā ar t. Jozefa Karti atziņu: “Tēvs Verlings ar visu savu centību vēl ir maz paveicis. Viņš neizprot tautas raksturu šeit Austrumos. Viņa manierēs saskarsmē ar cilvēkiem kaut kā pietrūkst. Viņš atļaujas rupjus un nepārdomātus gājienus; tā, piemēram, nesen viņš apgalvoja, ka svinīga mise pie uzstādītā Vissvētākā Sakramenta ir liturģiska aplamība» (*P. Werling hätte am liebsten noch das Wenige in seinem Eifer abgeschafft. Er versteht nicht den Charakter des Volkes hier im Osten. Es fehlt ihm im Umgange mit den Menschen etwas an der äußeren Form. Er platzt heraus mit groben, unüberlegten Äußerungen; so nannte er unletzt z. B. ein Hochamt mit Aussetzung des Allerheiligsten einen liturgischen Unsinn.*). Kādā vēstulē Verlings izteica nepieciešamību “Katoļu Baznīcu ar tās augstajiem ideāliem lēnām atkal darīt pazīstamu” (*die katholische Kirche mit ihren hohen Idealen langsam wieder bekannt zu machen*), tā atklājot savu vēlmi atgriezties pie stingras doktrīnas ievērošanas. Vēlāk viņš nevilcinājās ziņot jezuītu ģenerālim, ka kāds kolēģis bija izteicis “savdabīgas teoloģiskas domas, kas aizvaino dievbijīgas ausis” (*singulares et parum aurium offensivas opiniones theologicas*) un ka viņš nekavējoties norājis šo kolēģi. Pats viņš ļoti precīzi ievēroja noteikumus: piemēram, atgriežoties no vizītes draudzē, viņš atteicās dzert pienu, jo citādi viņš nedrīkstētu celebrēt Misi. Viņš tāpat uzvedās diezgan svētulīgi: citā ziņojumā jezuītu ģenerālim viņš norādīja uz briesmām, kas draud, ja laju brāli atstāj vienu virtuvē, kur strādā sieviete un divas meitenes, kuras dzīvo blakus istabā: ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1925: Report from Karte to the superior-general SJ, 26.02.1925; Werling 1939; Wrembek 2002, 174: Letter from Esna, 28.09.1960; Werling 1924; ARSI / Letton. et Eston. 1933–35: Litterae Consultoris Provinciae Lituaniae, 28.01.1933.

⁴⁶ Werling 1924; Wrembek 2002, 38–41: Lettre, 1924/25; ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Letter from Werling to the superior-general SJ, 24.02.1924.

babninvalide). Verlings bija spiests pats uzkopt baznīcu un Ziemassvētkos dekorēt altāri.⁴⁷ Ziemas laikā baznīcas apkures sistēma bija par vāju, lai paaugstinātu temperatūru virs nulles. “Mises laikā ūdens un viņa trauciņi tiek ievietoti mazā alumīnija tvertnē ar siltu ūdeni un pārsegti ar salveti. Citādi ūdens sasaltu ledū un drīz pēc tam arī vīns[...] daudz ir tādu, kas attaisno savu nenākšanu uz baznīcu ar to, ka šeit... ir pārāk auksti.”⁴⁸

Verlinga misiju Tartu sarežģīja arī vietējā daudzvalodība. Ja sākumā viņam radās iespaids, ka katrs “ormanis” (*Droschkenkutscher*) saprot ne tikai vācu, bet arī krievu vai igauņu valodu,⁴⁹ vēlāk viņš bija spiests atzīt, ka viņa draudze ir kā Bābeles tornis bez kopīgas valodas ikdienas lietošanai. Pēc viņa rakstītā redzams, ka, lai panāktu, ka visi draudzes locekļi viņu saprot, viņam vajadzētu prast krievu, poļu, igauņu, latviešu, latgaliešu un lietuviešu valodu.⁵⁰ Sevišķas problēmas tas radīja katehisma mācīšanās: pat poļu izcelsmes bērni pietiekami nepārzināja poļu valodu, elite lietoja vācu valodu, bet pats viņš vēl igauņu valodā nejutās drošs. Verlings uzskatīja, ka vienkāršāk būtu mācības noturēt krievu valodā, tomēr galu galā viņš izšķīrās algot cilvēku, kurš viņa teikto tulkotu igauņu valodā.⁵¹ Viņš labvēlīgi lūkojās uz igauņu valodas kā valsts valodas mācīšanu, jo nākotnē tā tiktu lietota kā “katoliska valoda” (*Katholische Sprache*), tomēr paredzēja, ka valodu problēma joprojām būs aktuāla pieaugušajiem.⁵² Viņš pats igauņu valodu sāka mācīties tūlīt pēc ierašanās, bet bija spiests mācības pārtraukt, kad

⁴⁷ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921-22: Copy of the letter from Werling dated 22.10.1923; Wrembek 2002, 23 note 42: Letter from Esna, 16.10.1959; Werling 1924.

⁴⁸ Wrembek 2002, Dok. 4: Postcard from Tartu, 31.12.1924.

⁴⁹ ARSI / Lett-Est 1001/1 De Missionibus... constituendis 1921-22: Copy of a letter from Werling, dated 22.10.1923.

⁵⁰ Wrembek 2002, 38-41: Letter, 1924/25.

⁵¹ Werling 1924.

⁵² Wrembek 2002, 38-41: Letter, 1924/25. Šis ligvistiskās grūtības vēlāk parādās Tallinā, kur uz igauņu, vācu un poļu valodu pamata ir izveidojušās trīs dažādas katoļu sieviešu biedrības. Tā, 1939. gadā Svētā gada svinību laikā Verlings sprediķoja trīs valodās: Wrembek 2002, 124; ARSI / Varia (Memorialia) de Estonia et Lettonia (1934-40): Litterae annuae Missionis Estoniensis, 1937.

1924. gada janvārī tika izsaukts uz Tallinu.⁵³ 1925. gadā t. Jozefs Karte, kurš pievienojās Verlingam 1924. gadā, konstatēja, ka tobrīd Verlings valodu jau ir apguvis.⁵⁴ 1927. gada septembrī Verlings pirmo reizi pieminēja, ka saka sprediķi igauņu valodā. Tai pašā laikā viņš paziņoja par lūgšanu krājuma izdošanu šajā valodā⁵⁵ un izteica cerību, ka tam drīzumā sekos arī Baznīcas laikraksts. Taču katehisma tulkošana nebija prioritāte, jo pēc tā nebija pieprasījuma.⁵⁶ Ar saviem tulkojumiem Verlings gatavoja ceļu igauņu valodas kļūšanai par liturģisko valodu, bet Pontifikālā komisija Krievijas lietās to ieviesa tikai 1928. gada augustā.⁵⁷

Ieradies Igaunijā, Verlings bija vienīgais katoļu priesteris visā valsts dienvidu daļā.⁵⁸ Viņa draudzes teritorija bija milzīga: tā pletās no Valgas uz robežas ar Latviju līdz Petseriem (krievu Pečora) uz robežas ar Krie-

⁵³ Wrembek 2002, 38: Letter, 1924; ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Letter from Werling to the superior-general SJ, 24.02.1924.

⁵⁴ ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1925: Report from Kartte to the superior-general SJ, 26.02.1925.

⁵⁵ Sāravad Tāhed. Ristiusu kaunimad palved. [*Mirdzošās zvaigznes. Kristietības skaistākās lūgšanas.*] Tartu, 1928.

⁵⁶ Wrembek 2002, 48–49: Letter from Werling to provincial Bley SJ, 14.09.1927.

⁵⁷ ARSI / Varia (Memorialia), Estonia and Latvia (1934–40): Dossier on the matter of the liturgical language. Savā vēstulē jezuītu ģenerālim provinciāls t. Blejs norādīja, ka Verlings bija pirmais no jaunās paaudzes jezuītiem, kas iemācījās igauņu valodu un sprediķoja tajā. Pēc laikabiedru liecībām Verlings igauņu valodā rakstīja labi, bet runājot pieļāva daudz kļūdu un izmantoja paša izdomātus jaunvārdus. Kā rakstīja Buržuā, tas bija raksturīgi visiem ārzemju priesteriem Igaunijā: “Daudzreiz viņu izteikšanās igauņiem izklausījās dīvaina vai nu tāpēc, ka runa bija adresēta cilvēkiem, kam tā vai cita valoda nebija pietiekami pazīstama, vai arī tāpēc, ka pašā igauņu valodā, kas bija agrā savas attīstības stadijā, Rietumu abstraktajiem jēdzieniem vēl nebija savu terminu. Tādas pašas grūtības bija arī ar sprediķiem... Tāpēc priesteri, kas visi bija igauņi, nevarēja izvairīties no zināma mazvērtības kompleksa.” Lai panāktu, ka priesteri praktiski lietotu igauņu valodu, 1937. gadā Profitlihs (*Profitlich*) uzstāja, ka viņiem tajā jārunā katru nedēļu divu dienu pusdienu pārtraukumā un cik vien iespējams jāizmanto tā saziņā ar citiem: ARSI / M. Letton. et Eston. 1936–39: Letter from Bley to the superior-general SJ, 27.06.1936; ARSI / Lett-Est 1001: “Impressiones de Estonia” from Fr. Kolfshoten to the superior-general SJ, October 1938 (?); Stipaga 1990, 9–10; ARSI / M. Letton. et Eston. 1936–1939: Memoriale visitationis Estoniae relictum, 14.07.1937.

⁵⁸ Igaunijas ziemeļos bija vēl divi priesteri Tallinā un pr. Kačiņskis Narvā; Wrembek 2002, 23; Werling 1939.

viju.⁵⁹ Itin kā jau tas nebūtu pārmērīgs slogs, 1924. gada 12. janvārī Verlingam tika piešķirta arī Tallinas draudze, tā iemesla dēļ, ka Jēzus Sadraudzība vēl nebija atsūtījusi uz Igauniju jaunus priesterus, bet Rīgas arhibīskaps bija atsaucis divus diecēzes priesterus. Verlings paklausīja Rīgas arhibīskapam, bet pēc tam gan sūdzējās jezuītu ģenerālim.⁶⁰ Tas piedāvāja Verlingam apmaksāt laicīga asistenta nolīgšanu un mudināja viņu lūgt, lai provinciāls nosūta uz Igauniju vairāk jezuītu tēvus un brāļus.⁶¹

1924. gada aprīlī Igaunijā ieradās t. Fēlikss Verčiņskis (*Felix Wierciński*), bet drīz vien aizbrauca, 1924. gada augustā⁶² vai 1925. gada aprīlī,⁶³ uz Rumāniju. Viņa loma Igaunijā nav skaidra; Jēzus Sadraudzības katalogā viņš nav pieminēts.⁶⁴ 1924. gada 23. jūlijā ieradās t. Karte, Igaunijā viņš palika līdz 1939. gadam, izņemot kādu īsu viņa prombūtnes laiku. Viņa atbildībā bija Tallinas draudze, kas ļāva Verlingam atgriezties Tartu.⁶⁵ Tomēr Verlinga atbildībā palika Igaunijas lielākā daļa, izņemot Tallinas un Narvas draudzes.⁶⁶ 1925. gada vasarā t. Eduards Profitlihs, kurš vēlāk kļuva par Igaunijas apustulisko administratoru, pirmoreiz apmeklēja Igauniju kā *operārijs*.⁶⁷ Tajā pašā laika posmā t. Dīcs (*Dietz*) no Kēnigsbergas asistēja Verlingam un Kartem.⁶⁸ Tomēr 1926. gada sākumā Verlings un Karte joprojām Igaunijā bija vieni, ja neskaita abatu Kačiņski.⁶⁹ Viņi piedzīvoja īsu

⁵⁹ Wrembek 2002, 23; Catalogus 1924, 40. Jau Krievijas impērijā draudzes bija milzīgas: Richter-Pettinaroli 2008, 54–55.

⁶⁰ ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Letter from Werling to the superior-general SJ, 24.02.1924.

⁶¹ ARSI / Assistentia Germaniae / Prov. Germ. Inf. XI (Epistulae Praepositi Generalis ad Provinciae Germaniae Inferioris), 44.

⁶² ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Visitation report, 05.10.1924.

⁶³ Wrembek 2002, 41.

⁶⁴ Catalogus 1925.

⁶⁵ Wrembek 2002, 38; ARSI / Lituaniae 1001 (1923–40) / Missio lituanica 1924: Visitation report, 05.10.1924.

⁶⁶ Wrembek 2002, 38–41; Letter, 1924/1925.

⁶⁷ Wrembek 2002, 41.

⁶⁸ ADPSJ / Abt. 290 / Nr. 209, 19, S. 239; Historia residentiae in honorem B.M.V. Immaculatae conceptionis erectae Regiomonti.

⁶⁹ Catalogus 1926.

atelpu un cerību brīdi, kad 1926. gada 26. septembrī par priesteri tika ordinēts lietuviešu izcelsmes Igaunijas pilsonis Leo Abraitis, kurš sāka palīdzēt Kartem kā katehēts. Kad 1930. gadā Kačiņskis nomira, Abraitis pārņēma Narvas draudzi, kuru atrada pavisam nožēlojamā stāvoklī.⁷⁰ Tomēr šis drosmīgais priesteris 1930. gada 31. jūlijā nomira no tuberkulozes.⁷¹ Tādējādi 1930. gadā Verlings un Karte bija palikuši tikai divi, kaut arī viņu misija bija paplašinājusies: Karte nodibināja misiju punktus Sāremā un Hijumā salās, bet Verlings bija kļuvis par Jēzus Sadraudzības Lietuvas provinces konsultoru⁷² kopš tās izveidošanas brīža 1930. gada 25. martā.⁷³

BIBLIOGRĀFIJA

Acta 10

Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale. Rome 1918 (vol. 10).

<http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-10-1918-ocr.pdf>
(24.04.2016)

Acta 12

Acta Apostolicae Sedis. Commentarium officiale. Rome 1920 (vol. 12).

<http://www.vatican.va/archive/aas/documents/AAS-12-1920-ocr.pdf>
(24.04.2016)

⁷⁰ Narvas draudze aprakstīta 1931. gada ziņojumā, ko visticamāk rakstījis t. Frensiss Makgerigls (*Francis McGarrigle*) no Pontifikālā Austrumu institūta. No 200 draudzes locekļiem tikai apm. 40 apmeklēja mises. Ticīgie ignorēja katehismu. Draudzei trūka līdzekļu, un tā nevarēja ierīkot centrālāpkuri. Ši iemesla dēļ ziemā priesterim bija grūti noturēt dievkalpojumu: ARSI / Lett. et Estonia 1001 (miscellaneous files): Status Parochiae Narvensis, 22.02.1931.

⁷¹ Wrembek 2002, 46: Letter, October 1926; Beilage der Revalschen Zeitung 31.07.1930: Priester Leo Abraitis.

⁷² Wrembek 2002, 50-52: Letter from Kartte, 26.01.1929; Wrembek 2002, 56; Catalogus 1931; ADPSJ / Abt. 252 C 140 / Nr. 149,2: Summarium Vitae Defunctorum. 1926. gada novembrī divi benediktieši no Amē (Amay) Beļģijā ieradās, lai palīdzētu Austrumu rīta mūkiem Petseros: Wremblek 2002, 46: Letter, October 1926.

⁷³ Lietuvas province aptvēra jezuītu misiju punktus Lietuvā, Latvijā un Igaunijā. Tā bija atkarīga no Austrumprūsijas provinces, bet 1936. gada 12. martā kļuva par patstāvīgu viceprovinci: Rothe 1967, 11.

ADPSJ

Archiv der Deutschen Provinz der Jesuiten, Munich.

ARSI

Archivum Romanum Societatis Iesu, Rome.

Besier/Stokłosa 2015

Gerhard Besier / Katarzyna Stokłosa: Jehovas Zeugen in Europa. Geschichte und Gegenwart. Berlin / Münster 2015 (Bd. 2).

Bourgeois 1953

Hiéromeine Vassily [Charles Bourgeois]: Ma rencontre avec la Russie. Buenos Aires 1953.

Catalogus 1924-1931

Catalogus Sociorum et Officiorum Provinciae Germaniae inferioris Societatis Jesu ineunte anno MCMXXII. Düsseldorf 1924-1931.

Hiden/Salmon 1994

John Hiden / Patrick Salmon: The Baltic Nations and Europe. Estonia, Latvia, and Lithuania in the Twentieth Century. London / New York (1991) 1994.

LW

Luxemburger Wort für Wahrheit und Recht.

Richter-Pettinaroli 2008

Laura Richter-Pettinaroli: La politique russe du Saint-Siège (1905-1939). Thèse de doctorat. Université Lumière Lyon 2 2008.

Rothe 1967

Rothe Alfred: Geschichte der Ostdeutschen Provinz der Gesellschaft Jesu seit ihren Anfängen bis zum Ende des 2. Weltkrieges. Berlin 1967.

<http://www.con-spiration.de/syre/files/rothe.html> (24.04.2016)

Smith 2016

David J. Smith: Estonia. A Model for Inter-War Europe? In: Ethnopolitics 2016 (vol. 15, no 1).

Werling 1924

Estland. P. Werling berichtet aus seiner Tätigkeit. In: Aus der Provinz, Februar 1924 (no 14), 54. (ADPSJ / Abt. 73 / Bd. 4 / b3.)

Werling 1939

Aus den Briefen des hw. Pater Heinrich Werling, SJ. In: Luxemburger Sonntagsblatt 01.01.1939 (no 1), 7.

Wrembek 2002

Christoph Wrembek : Jesuiten in Estland. 1923 bis 1961. Tartu 2002.

PATEICĪBAS

Šo pētījumu nevarētu paveikt bez lielā atbalsta, ko sniedza Luksemburgas vēstniece Igaunijā V. E. Mišela Pranšēra-Tomassini (Michèle Pranchère-Tomassini) un vēstniecības darbinieki, īpaši jau Frenks Bīvers (Frank Biever), Astrīda Valtna-Dvoržāka (Astrid Valtna-Dvořák) un Alena Veliškovā (Alena Velísková). Par palīdzību vēlos pateikties arī Antuanetei Roiterai (Antoinette Reuter), mons. Filipam Žurdēnam (Philippe Jourdain), V. E. Martam Lānemē (Mart Laanemäe), Tomasam Abilnam (Toomas Abiline), mons. Vello Salo, Mēli Lokai (Meeli Loka) un Urmasam Tammam (Urmas Tamm), māc. Migelam Anhelam Aratam Rozentālam (Miguel Angel Arata Rosenthal), Bogdanam Ļutjukam, Indrekam Operam (Indrek Oper), Jānim Tobrelutam (Janis Tobreluts), t. Paulam Oberholceram (Paul Oberholzer) SJ, Klemensam Brodkorbam (Clemens Brodkorb), ARSI darbiniekiem, Fransuāzai Reiterai (Françoise Reuter), Ronijam Steinmecam (Ronny Steinmetz), māc. Patrikam Malleram (Patrick Muller), Svētā Franciska Trešā ordeņa Bezvainīgās Ieņemšanas kongregācijai, Feručo Tassinam (Feruccio Tassin), Alisai Klotai (Alissa Klots), Leonīdam Obuhovam, Ketrīnai Gibsonai (Catherine Gibson), Monikai Morošanu (Monica Morošanu) un Inesei Runcei.

No angļu valodas tulkojis **Ēvalds Ikaunieks**

Philippe Henri Blasen

The Beginnings of the Present-Day Catholic Mission in Estonia (1921–1930)

Summary

The following article is an excerpt from the book “...*une vie singulière, avec de nombreuses bonnes pensées. Henri Werling et la mission catholique en Estonie*” [...a most singular life, filled with many good thoughts. Henri Werling SJ and the Catholic Mission to Estonia] (2016), written by Philippe Henri Blasen and Antoinette Reuter. In the book, we trace the life of Henri Werling (1879–1961), the eldest son of an upper-class family from Luxembourg, who made the unusual choice of becoming a Jesuit priest. Having been trained in the German province of the Society of Jesus, he was sent to East Prussia in 1921, and from there to Estonia in 1923. This part of the book, which was kindly translated into Latvian by the editorial board of the journal, focusses on the beginnings of the Catholic mission to Estonia. The Holy See had for a long time contemplated spreading the Catholic faith in Russia. After World War I, when the Russian provinces around the Baltic Sea became independent, it considered Estonia to be a good starting point for such a mission. During the winter 1921/1922 a Jesuit priest, Antonino Zecchini, made an apostolic visitation to Lithuania, Latvia and Estonia. Both the Bishop of Riga and the representative of France to Estonia were hoping that a Jesuit mission would be established in Estonia. Zecchini happily transmitted their desire to Rome. It was only in late 1923 that the German province sent Henri Werling as the

first Jesuit missionary to Estonia. Werling was stationed in the university town of Tartu. Instead of working, as planned, on converting students, he had to limit his endeavours to the core parish administration. Problems he had to face were not only bad finances and a huge parish, but also the lack of religious education and the multilingualism among the Catholic population. However, Werling learned the language quite fast and enjoyed travelling through his parish, which stretched from the Western to the Eastern border of the country. Beginning from 1924 Werling had to take over the parish of Tallinn, as well. This made his task even harder, but he was able to return to the south of Estonia already in the summer, when another Jesuit priest, Joseph Kartte, was sent to Tallinn. This situation remained almost unchanged until 1930, as no new missionary stayed definitely and as a priested Estonian citizen, Leo Abraitis, died four years after his ordainment. Later, the Society of Jesus and the Order of Friars Minor Capuchin sent more priests to Estonia, and Franciscan and other nuns arrived. Because of an incoherent policy of the Roman institutions, a bad administration and internal conflicts the mission came to a head in 1938/1939. It was dismembered by the successive Soviet and German occupations, when the priests and nuns were called back to their countries of origin, were arrested or deported. Only a few regular and secular priests were allowed to stay as parish administrators. At the end of World War II, Werling was exiled to the Urals, from where he returned to the Estonian SSR in 1954. Here he died in 1961.

PERSONU RĀDĪTĀJS

A

- Aleksandrs VII (dz. *Fabio Chigi*) 142
Alenkevičs, Antonijs (*Antonius Alenkiewicz*) 22
Ambrozijs, Milānas (*Ambrosius Mediolanensis*) 70
Anšēvica, Maneta 84
Antonijs, Padovas (*Antonius de Padua*) 71, 89
Augurs, Jakobs (*Jacobus Augar*) 21, 26

B

- Baiers, Valters (*Walter Baier*) 79
Buivids, Joans (*Joannes Buywid*) 22
Barberīni, Antonio (*Antonio Barberini*) 140
Bartšs, Jozefs (*Joseph Bartsch*) 37, 42
Belē, Paolino (*Paulino Bellet*) 68
Bencīna, Juliāna (*Juliana Benziehn*) 132
Bencīns, Johāns Heinrihs, vecākais (*Johann Heinrich Benziehn*) 132
Bečs, Pāvils 154, 155
Benedikts XVI (*Benedictus XVI*; dz. *Joseph Ratzinger*) 82, 84
Bilevics, Viktors (*Victor Billewicz*) 37, 44
Bodenšteta, m. Bezvainīgā Marija (*Bodenstedt, Sr. Mary Immaculate*) 77, 79
Bolsvērs, Boēcijs (*Adamsz Bolswert, Boetius*) 120

- Bonifācijs, sv. Fuldas (*Bonifatius*) 81
Borha de Medina, Fransisko (*Francisco de Borja de Medina*) 80
Borha, Fransisko de (*Francisco de Borja*) 62, 100
Boromīni, Frančesko (*Francesco Borromini*) 140
Brandšteters, Romans (*Roman Brandstaetter*) 72
Braunfelss, Volfgangs (*Wolfgang Braunfels*) 81
Brauns, Džordžs (angļu *George Browne*, vācu *Georg Reichsgraf von Brown*, krievu *Юрий Юрьевич Броуне*) 53
Brauns, Reimonds (*Raymond Brown*) 63
Broks, Haralds 129
Brumanis, Ārvaldis Andrejs 156, 161
Bultons, Morīns (*Maureen Boulton*) 78
Burziņskis, Kazimirs (*Casimirus Burzyński*) 42
Butovičs, Mihaels, arī Mihals (angl. *Michael Butowicz*) 17, 50

C

- Cakuls, Jānis 128, 129, 151, 152, 154
Cirsis, Pēteris 155, 156, 161

D

- Dēriņgs, Jūliuss (*Julius Döring*) 127, 132, 147

Dolre, Francisks van (*Franciscus van Dolre*) 123
 Drevnovskis, Pēteris (*Petrus DREWNOWSKI*) 30, 55
 Drū, Joans (*Joannes DREWS*) 32, 34
 Drū, Matiass (*Matthias DREWS*) 34
 Dzakuri, Alesandro (*Alessandro Zaccuri [Zac.]*) 72
 Džanelli, Čiro (*Ciro Gianelli*) 64, 65

E

Efrēms, Sīrijas (*Ephraem Syrus*) 66, 67, 88
 Eizenbleters, Mateuss (*Matthaeus Eysenblätter*) 32, 33, 36, 39–41, 56
 Erbeta, Mārio (*Mario Erbeta*) 69

F

Falvai, Dāvids (*Dávid Falvay*) 77
 Fedro, Joans (*Joannes Fedrau*) 37, 40, 42
 Filagats (*Philagathos Philospos; Theophanes Kerameus*) 66
 Folkmans, Mihaels Antonijs (*Michael Antonius Folkmann*) 19, 32, 33
 Fontāna, Karlo (*Carlo Fontana*) 122

G

Ganss Džordžs (*George E. Ganss*) 78
 Garampi, Džuzepe (*Giuseppe Garampi*) 20, 33, 38, 39
 Garsija Vijoslada, Rikardo (*Ricardo García Villoslada*) 76
 Gaudi, Džovanni Batista (*Giovanni Battista Gaudi, Baciccio*) 122
 Georgijs, Nikomēdejas (*Georgius Nicomediensis*) 65, 66, 88
 Giedraitis, Stefans Joans (*Stephanus Joannes Giedraitis*) 19, 20, 32, 38, 40

Gietulevičs, Gaspars (*Gaspar Gietulewicz*) 24
 Gofs, Guljelmo de (*Guilielmus de Gof*) 142
 Gosova, Katerīna, arī Katrīna (*Catherina Gossowa*) 34
 Gregors XIII (dz. *Ugo Boncompagni*) 139
 Grēgorijs, Palamas (*Grēgorios Palamas*) 66
 Grosmane, Elita 117, 118, 128, 132, 169

H

Heikings, Martins, arī Mārtiņš (*Martinus Heyking*) 47
 Hēsihijs Jeruzalemiētis (*Hesychius Hierosolymitanus*) 68
 Hincsa, Andreass (*Andreas Hintz*) 22, 29
 Hincsa, Antonijs (*Antonius Hintz*) 21, 28, 29

I

Ikaunieks, Ēvalds 61

J

Jazdovskis, Florians (*Florianus Jazdowski*) 37, 38, 44, 56
 Jānis Hrisostoms (*Joannes Chrysostomus*) 64–67
 Jānis Pāvils II (*Joannes Paulus II; dz. Karol Józef Wojtyła*) 71–73, 156
 Juraha, Mateuss, arī Mateušs (*Matthaeus Juraba*) 21, 47, 48

K

Kampe, Pauls 132
 Kanizijšs, Pēteris (*Peter Canisius*) 120, 167, 180
 Karači, Anibale (*Annibale Carracci*) 140
 Kavazess, Fēliks Huans (*Felix Juan*)

- Cabasés*) 76
- Kipriāns, *ist. v.* Kerns, Konstantīns
(*Киприан; Константйн
Эдуардович Керн*) 64, 66
- Kiršbaums, Engelberts (*Engelbert
Kirschbaum*) 81
- Kiseļevskis, Mateuss, arī Mateušs
(*Matthaeus Kisielewski*) 48
- Kleijntjens, Jozefs (*Jean Chrétien Joseph
Kleijntjens*) 15, 16, 19, 22, 30, 33, 36-
38, 40, 52, 53, 123, 165, 177, 180
- Kleins, Joahims (*Joachim Klein*) 18, 37, 42
- Klements IX (dz. *Giulio Rospigliosi*) 140
- Klements X (dz. *Emilio Bonaventura
Altieri*) 97, 140
- Klements XI (dz. *Giovanni Francesco
Albani*) 125, 139
- Kondratovičs, Francisks (*Franciscus
Kondratowicz*) 30
- Konegens, Jozefs (*Joseph Konegen*) 32, 34
- Korns, Benedikts (*Benedictus Korn*) 28, 57
- Kortona, Pjetro da (*Pietro da (Barrettini)
Cortona*) 122
- Kosakovskis, Ādams (*Adam Kossakowski*)
41
- Kosakovskis, Jozefs Kazimirs (*Joseph
Casimirus Kossakowski*) 22, 23, 29,
36, 39-42, 47, 48, 50, 51
- Krīgers, Jakobs (*Jacobus Krüger*) 32-34
- Ksavers, Francisks (*Francis Xavier,
Francisco Javier, Francisco de Yasu y
Xavier*) 95-97, 99-102, 104, 107,
111, 141
- L**
- Labanovskis, Georgijs (*Georgius
Labanowski*) 46, 48, 50
- Ladusāns, Staņislavs 119, 154, 161, 170
- Lapkovskis, Longins 153, 161
- Lancmane, Ieva 132, 133
- Leitners, Kristians 132
- Leitners, Johāns Andreāss (*Johann
Andreas Leutner; Leuttner; Lăuttner*)
130-134, 140, 142, 146, 148
- Leitners, Kristofers Ferdinānds 133
- Lojola, Ignācijs (*Ignatius Loyola; Iñigo
López Oñaz de Loyola*) 9, 10, 12, 13,
60-87, 90-93, 95-97, 99, 101, 111,
113, 118-120, 124, 140, 146, 167,
170-174, 178, 180, 189
- Lokučevskis, Tomass (*Thomas
Łokuciewski*) 54
- Ludolfs, Sakšu (*Ludolphus Saxoniensis s.
Alemanus*) 76-80, 82, 90-92
- Lūsis, Arnolds 159, 162
- M**
- Maksims Apliecinātājs (*Maximus
Confessor*) 65, 71, 87
- Marata, Karlo (*Carlo Maratta, arī
Maratti*) 140-142
- Marijs, Roberts (*Robert Murray*) 64
- Masulevičs, Dominiks (*Dominicus
Massulewicz*) 21, 23, 47, 48, 55
- Mekmēnemans, Džons (*John M.
McManamon*) 78
- Micevičs, Tadeušs (*Thaddaeus Micewicz*)
18, 50
- Montezino, Ambrozijs (*Ambrosio
Montesino*) 77
- Morikoni, Dominiks (*Dominicus
Morikoni*) 20, 24
- Morloks, Frideriks (*Fridericus Morlok*)
30, 55

Muriljo, Bartolomē Estebans (*Bartolomé Esteban Murillo*) 136

N

Nasimento, Aires Augusto (*Aires Augusto Nascimento*) 77

Neimanis, Vilhelms (*Johann Wilhelm Carl Neumann*) 132

Neri Filips (*Philip Romolo Neri*) 140

Norkārklis, Reinis 6, 8, 16, 27, 37, 43, 47, 51, 53, 156

O

O'Kerols, Maikls (*Michael O'Carroll*) 68

Obino, Mišels (*Michel Aubineau*) 68

Origens (*Origenes*) 84

Orvids, Jozefs (*Joseph Orwid*) 24

P

Pacina, Teodats (*Theodatus Pacyna*) 50

Panceržinskis, Bartolomejs
(*Bartholomaeus Pancrzyński*) 22

Pauls III (*Paulus III*; dz. *Alessandro Farnese*) 62, 118

Pecini, Domeniko (*Domenico Pezzini*) 81

Perinets, Joans (*Joannes Perinet*) 46, 52

Petkevičs, Joans, arī Jans (*Joannes Pietkiewicz*) 47, 48, 58

Pijs V (dz. *Antonio (Michele) Ghislieri*) 138

Pijs X (dz. *Giuseppe Melchiorre Sarto*) 139

Plagmans, Pēteris (latīn.: *Petrus Plagman*,
vāc.: *Peter Plagmann*) 123, 125, 126,
147

Poplateks, Jans (*Jan Poplatek*) 15, 16,
27-29, 45

Porta, Džakomo della (*Giacomo della Porta*) 122

Pospišils, Čirads Vaclavs (*Ctirad Václav Pospíšil*) 65, 71

Povilevičs, Jozefs (*Joseph Powilewicz*) 22,
24

Pudāns, Jāzepts 153, 161

R

Rabikauskas, Pauliuss (*Paulius Rabikauskas*) 15

Raics fon Frencs, Emmerihš (*Emmerich Raitz von Frentz*) 79

Rasupe Marta 156, 161

Reinaldi, Džirolāmo (*Girolamo Reinaldi*)
122

Revijū, Eižens (*Eugène Revillout*) 68

Rimdeiko, Nikolauss (*Nicolaus Rymdeyko*)
52

Romans Melōds (*Romanos Melodus*) 67,
88

Rubenss, Pīters Pauls (*Peter Paul Rubens*)
122

Rubovičs, Franciskš (*Franciscus Rubowicz*)
23, 26

Rubovičs, Mihaels, arī Mihals (*Michael Rubowicz*) 23

Rukevičs, Bartolomejs (*Bartholomaeus Rukiewicz*) 20, 21, 23, 26, 49, 58

Ruperts, Doicas (*Rupertus Tuitiensis*) 70,
71, 78, 81, 89, 92

Ruselē, Emanuels (*Emmanuel Rousselet*)
19, 37-40, 42, 46, 57

S

Sači, Andrea (*Andrea Sacchi*) 140

Saluco, Ferdinands Marija (*Ferdinando Maria Saluzzo*) 19

Sartro, Andrea del (*Andrea del Sartro*)
144

Sekē, Antuāns (*Antoine Sucquet*) 120, 121
 Sendrovičs, Antonijs (*Antonius Sendrowicz*) 41
 Sendrovičs, Fēlikss (*Felix Sendrowicz*) 41
 Sēdulijs (*Sedulius Coelius*) 70, 73, 89
 Silva, Rodrigo Lopesa de (*Rodrigo Lopez de Sylva*) 141
 Sjanītis (arī Sjanīts), Atis 152, 162, 163
 Skvillači, Domeniko (*Domenico Squillaci*) 64
 Smoļenskis, Antonijs (*Antonius Smoleński*) 15, 36, 44
 Stjerno, Daniels (*Daniel Stiernon*) 64, 67
 Strunke, Niklāvs 158, 162, 163
 Suaress (arī Svaress), Fransisko (*Francisco Suárez*) 71
 Svilāne, Terēze 157, 161

Š

Šors, Pauls (*Paul J. Shore*) 78-80
 Šteins, Staņislavs (*Stanislaus Szteyn*) 15, 36, 44
 Šulca, Ģertrūde (*Gertrude Schultz*) 35
 Šulcs, Tomass (*Thomas Schultz*) 46, 52

T

Tatians (*Tatianos Syros*) 66, 81, 91
 Treibšo, Vladislavs 153, 154, 161
 Tomadakis, Nikolajs (*Nikolaos Tomadakis*) 67
 Tots, Pēters (*Péter Tóth*) 77

V

Vagads, Gauberto Fabricio de (*Gualberto Fabrizio de Vagad*) 76, 90
 Vaivods, Julijāns 128, 129, 156, 157, 161, 162, 170, 182

Veidens, Rogīrs van der (*Rogier van der Weyden*) 80, 91
 Velšs, Miltons (*Milton Walsh*) 78
 Vidziskis, Matiass (*Matthias Widziski*) 23, 48-50
 Vinča, Gilhelms (*Guilhelmus Wincza*) 52
 Vinjola, Džakomo da (*Giacomo da Vignola*) 122
 Viķe-Freiberga, Vaira 158, 162
 Vizģints, Ludvģigs (*Ludovicus Wizģint*) 55
 Volfs, Kristofors (*Christophorus Wolff*) 32, 33, 36
 Voišvilo, Mihaels, arī Mihals (*Michael Woyszwiłło*) 47, 48, 50, 58
 Voitķevičs, Joans, arī Jans (*Joannes Woytkiewicz*) 54
 Vona, Kostantīns (*Costantino Vona*) 64
 Voradžine, Džakopo da, arī Varace Džakopo da (*Jacopo da Vorajine (Varajine), Jacopo da Varazze*) 76

Z

Zaharevičs Mihaels, arī Mihals (*Michael Zacharewicz*) 48
 Zakrevskis, Joans (*Joannes Zakrzewski*) 18, 20, 21, 26, 48, 49, 54, 55, 57, 58
 Zelčs, Jānis 128, 129
 Zibergs, Kazimīrs Joans (*Casimirus Joannes Sieberg*) 47-49
 Zurkovskis, Kazimīrs (*Casimirus Zurkowski*) 30

Ž

Žaba, Ignācijs (*Ignatius Żaba*) 31, 33, 34, 55, 56

Izdevējs **LU Filozofijas un socioloģijas institūts**
Kalpaka bulvāris 4, Rīga, LV-1940
Tāl. 67034520, e-pasts fsi@lza.lv
Fakss 67210806, www.fsi.lv
Izdevējdarbības reģistrācijas apliecība Nr. 2-0521